Ferdinand Lassalle. En kritisk Fremstilling

Förord till den elektroniska utgåvan

Dette verk af **Georg Brandes** (1842-1927) er digitalisert i mars 2013 af Nasjonalbiblioteket i Oslo og anpasset til Projekt Runeberg i december 2014 af Ralph E.

Tyvärr saknas sidorna 154-155 i denna digitalisiering, vilket det vore tacksamt om det kunde kompletteras på något sätt.

Ferdinand Lassalle.

FERDINAND LASSALLE.

EN KRITISK FREMSTILLING

AF

Georg Brandes.

KJØBENHAVN.
Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).
græbers bogtrykkeri.
1881.

FORORD.

Foruden de store literaturhistoriske Fresker jeg har givet Navnet «Hovedstrømninger», har jeg fra Tid til anden udført Portræter af større og mindre Omfang. Ved Udgivelsen af denne Pog forøger jeg mit lille Galleri af Portræter i Legemsstørrelse, der allerede tæller en dansk Religionsfilosof, en svensk Digter, en fransk Kritiker og en engelsk Statsmand, med Billedet af en tysk Statsøkonom. Nærmest danner denne Fremstilling et Modstykke til Skildringen af Lord Beaconsfield, rigtignok især som denne foreligger i de stærkt udvidede Udgaver i fremmede Sprog.

Det første Udkast til dette Skrift fremkom i Aarene 1874—75 stykkevis i «Det nittende Aarhundrede». Jeg griber Lejligheden til at takke Bjørnstjerne Bjørnson for de venskabelige Ord, med hvilke han i Forordet til «Kaptejn Mensana» har mindedes det. Skriftet har iTyskland, hvor det i Fonn af Tidsskriftsartikler strax tryktes i omtrent ti

tusind Exemplarer, og hvor det senere som Bog er solgt i flere tusind, fundet en god Modtagelse og er ogsaa i Rusland blevet meget læst. Mere end én gammel hvidhaaret Demokrat fra 1848 har takket mig for min Fremstilling af Lassalle med det Haandtryk og det Blik, der er en Forfatters bedste Løn. Den moderne Statsøkonomis Hoved-repræsentant ved Universitetet i Berlin, Professor Adolph Wagner, der i sin Tid anmeldte denne Bog med Ros, men med hvem jeg forøvrigt kun i ringe Grad stemmer overens, har i Fortalen til sin Udgave af Lassalles Breve til Rodbertus gjort mig den Ære at bruge Ordet «glimrende» om den. Saa velment Udtrykket end er, svarer det dog ikke til min Stræben med Hensyn til dette Portræt eller Portrætkunsten i det Hele. Mit Ideal er Velasquez, og han er ikke glimrende men sand. Professor Wagner har imidlertid i samme Fortale fremsat en Udtalelse om Lassalle, som jeg med fuld Overbevisning underskriver. Han siger at, hvor uensartet end Dommen endnu lyder om denne Mand, «saa kan der dog ikke længere mellem Venner og Fjender af den store socialistiske Agitator bestaa nogen Meningsforskjellighed om, at han ved sin Virksomhed er bleven en historisk Personi stor Stil». Det var i den sikre Følelse heraf, at jeg for syv Aar siden begyndte Skizzen til dette første og hidtil eneste literære Portræt, der er gjort af Lassalle. Jeg har nu udført Billedet og har efter bedste Evne stræbt at give det Lighed og Liv.

Det er mig ikke ubekjendt, at Interessen for den europæiske Socialismes Ideer og Problemer for Tiden er meget ringe i Danmark, maaske i hele Norden; det danske Publikum nærer jo overhovedet kun liden Deltagelse for aandelige Særsyn, der ikke høre Skjønliteraturen til. Lassalles Socialisme er ikke desmindre i dette øjeblik i Form af Statssocialisme paany paa Dagsordenen i Tyskland og har altsaa et brændende Spørgsmaals Interesse. Men Socialismen er iøvrigt hverken i den ene eller i den anden Form dette Skrifts egentlige Gjenstand. Dets Hovedæmne er den tyske Aands nyeste Udviklingshistorie gjennem mere end en Menneskealder, og dette Æmne burde sikkert ikke møde Ligegyldighed i Danmark. Jeg har desuden forsøgt at vække den sløve Interesse ved at knytte Ideerne til en Personlighed. Det er den Fremgangsmaade, jeg altid har brugt, og som falder mig naturlig. Karakteristiken af den enkelte Individualitet indeholder hos mig altid almindelige Ideer. Som «Søren Kierke-gaard» er et individualiseret Stykke dansk Kulturhistorie, saaledes er «Ferdinand Lassalle» et Stykke moderne Jurisprudens og Statsøkonomi i personlig Form. Hvad der fængsler mig er paa den ene Side det rent Individuelle, «saadan en Ting, der aldrig har været før og aldrig vil komme igjen» -—som den udmærkede Miinchener-Portrætmaler Lenbach en Dag definerede det — paa den anden Side Tidsalderens store blivende Kulturtanker, de Problemer, der alt have vist sig i den fjærne Oldtid og som atter og atter ville vende tilbage. Det er især saadanne Stoffer, der paa en Gang frembyde den interessante Personlighed og de store Ideer, som synes mig en Behandling værd, og den Methode, jeg efter-haanden har uddannet mig, lader den individuelle F'orm og det almene Indhold komme i lige Grad til deres Ret.

Berlin, September 1881.

Georg Brandes.

INDHOLD.

Første Afdelning.

LASSALLE FØR AGITATIONEN.

En af de Begivenheder, som i dette Aarhundrede have overrasket og forbavset Europa mest, en Begivenhed, som man rundtom i de forskjellige europæiske Lande endnu gjør mislykkede Forsøg paa at forstaa, det er den Proces, ved hvilken Hegels Tyskland har forvandlet sig til Bismarcks Tyskland. Man taler snart, som om den gamle Slægt med ét Slag var uddød og den nye Stamme skudt op uden Rod, snart som om en vendisk-slavisk Indpodning havde fordærvet eller forbedret Stammen. For Nogle er det nye Tyskland Jærnmasken. Det gamle filosofisk-poetiske Aasyn var det sande, og over det har nu Preusservæsenet lagt sig som Masken over hin ulykkelige Fange. Andre udfinde, at det gamle godmodigt-romantiske Ansigt netop var Masken, bag hvilken de

sande Træk, som nu vise sig, hyklerisk bleve skjulte. Den ene af disse Anskuelser er ligesaa uforstandig som den anden, og de bero begge paa samme Uvidenhed om det moderne Tysklands Udviklingsgang.Hvo der i Literaturen studerer denne, vil Skridt for Skridt kunne forfølge, hvorledes den nye Generations Ideer, Handlemaade og Livsanskuelse har udviklet sig organisk af den ældres. Svælget mellem Hegels og Bismarcks Tyskland fylder sig da efterhaanden for Blikket, Fysiognomierne paa denne og hin Side af Svælget frembyde beslægtede Træk. Enkelte interessante og højst udprægede Fysiognomier, der tegne sig kraftigt paa Historien som Baggrund, betegne i og for sig allerede Overgangen og Sammensmeltningen af to Generationers Aandspræg. Blandt disse Fysiognomier har Tyskland næppe et interessantere og skarpere skaaret end Ferdinand Lassalles. Han fødtes d. 11. April 1825 og døde, saaret i Duel, d. 31. Aug. 1864. Han var en fremragende Discipel af Hegel, og man har i sin Tid ikke uden Grund kaldt ham Bismarcks Lærer; thi lader en direkte Paavirkning sig end ikke bevise, saa har dog saavel i den indre som i den ydre Politik den store Statsmands Bedrifter med Hensyn til afgjørende Punkter nøjagtigt realiseret den filosofiske Agitators Program.

*

I.

Den, der vil lære Lassalle at kjende, bør begynde med Studiet af hans Flyveskrifter. Man læser ikke koldsindigt denne Prosa: En overordentlig Lærdom er her behersket af en aldeles moderne Veltalenhed, strængt logisk og strængt saglig, hvis tilbagetrængte Begejstring staaer prentet i Ildskrift mellem Linierne for nu og da at blusse op; en ubeskrivelig Dristighed i alle Angreb sekunderes af en urokkelig jærnhaard Fasthed i ethvert Forsvar; Sprog og Stil er en Type for sig. Af Deklamation intet Spor. Forfatteren véd og kan for Meget til at han skulde ville deklamere. Men heller intet Spor af Lærdommens Ballast. Det er en Tungtbevæbnet, som her fører sin Krig; men sjældent saa' man saa tung en Bevæbning baaret saa let. Af trykte Kilder erfarer man kun lidet om Forfatterens Personlighed og Liv. Først Rejser i Tyskland, senere en flereaarig Bosættelse i Berlin har imidlertid bragt mig i Berøring med et ikke ringe Antal Personer,Mænd og Kvinder, paa hvis Dom jeg sætter Pris, der have kjendt Lassalle personligt. Som man véd, have de offentlige Stemmer om Lassalle, efter at Angrebene vare forstummede ved hans pludselige Død, i vore Dage antaget en ganske anden Karakter end da han endnu var i Live. Aaben Anerkjendelse af hans Betydning og hans Evner er ikke sjælden. Flertallet af de private Domme om ham lyde derimod relativt ufordelagtigt. Hans private Bekjendte have sjældent læst ham mere end flygtigt, sjældent eller aldrig delt hans Anskuelser. Hans Svagheder have tydeligt nok været af dem, som man ikke behøvede at være Psykolog for at opdage, og Størstedelen af det dannede Publikum ligesom Størstedelen af offentlige Personligheders private Bekjendte blive let hængende ved iøjnefaldende Svagheder, især naar disse rent overses af en forgudende Tilhængerskare. Jeg ventede ikke i den højere Borgerstand at komme til at høre kjærlige Domme over En, der døde i Strid med det hele borgerlige Samfund i sit Fædreland, kjæmpende næsten ene med en hel Presse imod sig; alligevel tilstaar jeg, at en saa gjennemgaaende Uvilje, en efter min Opfattelse saa ufuldstændig begrundet og endnu saa levende Misstemning mod den Døde var mig uventet. Formodentlig er det denne Misstemning, manhar at takke for den Vanskelighed, det koster nutildags at forskaffe sig et fuldstændigt omfattende Kjendskab til Lassalle. En ordentlig, endsige en samlet Udgave af hans Skrifter existerer ikke; de fleste af dem kunne kun faas gjennem en socialistisk Kommissionær i Leipzig, hvis grænseløse Utilforladelighed omtrent umuliggjør Anskaffelsen, og hvad han har paa Lager er ikke blot trykt paa det sletteste Papir, men vansiret ved plumpe og vildledende Trykfejl. Som Exempler paa slige vil jeg kun anføre to: «Damit sie durch keinen Rest einer sittlichen selbständigenStaatsanwalt beengt» for «Staatsgewalt» og «Ist es Vorbereitung zum Hochverrath wenn ich Jemanden in einenunerlaubten Verein einzutreten auffordere?» istedenfor »erlaubten». Hochverrathsprocess 1864, S. 38, 43. Sjældnere Sager findes end ej paa Berlinerbiblioteket. Hvad der foreligger trykt af biografiske Oplysninger og Breve er meget lidt. Men tyder alt dette som sagt paa en endnu ikke udslettet Misstemning mod Lassalle, saa er denne Misstemning dog langtfra at være absolut. Det har slaaet mig, at man i Reglen har udtalt sig om den Afdøde med des større Velvilje,

Anerkjendelse, Varme, Beundring, jo nøjere man havde kjendt ham. Dette taler i høj Grad til Fordel for Lassalle; thi det gaaer altid saaledes med virkeligt betydelige Aander. Medens de, der kun blænde ved Talentets eller Ryets Prestige, ligesom Paven i Rom gjælde des mindre, jo nærmere man kommer dem eller staar dem, finde betydningsfulde Personligheder størst Hengivenhed hos dem, der kjende dem bedst. Jeg har i flere Aar ladet alle disseDomme og Udtalelser strides og forliges i min Sjæl, medens jeg atter og atter med samme usvækkede Interesse studerede deres Gjenstand fuldstændigt, og naar jeg nu fordyber mig paany i dette Emne, danne alle hine Opfattelser i Forening med alle mine egne ældre og yngre Stemninger og Indtryk af deres Gjenstand en underlig mangestemmig Symfoni i mit Indre. Jeg kjender Lassalle saa godt som man kan kjende ham uden nogensinde at have set eller hørt ham; jeg har den Sympathi, der betinger en Forstaaelse, med Lyssiderne af hans Væsen og ser dem begrænsede af dets Skyggesider; til udtømmende at vurdere hans mangesidige Virksomhed er jeg ikke istand; dertil udfordres, at man i lige saa høj en Grad som han er inde i Filologi, Filosofi, Jurisprudens og Statsøkonomi; men jeg vil forsøge at give det psykologiske Grundrids til et Portræt.

Der er skrevet saare meget for og endnu mere imod de af Lassalle i hans sidste Leveaar opstillede Theorier. Man har angrebet og man har konstateret deres Rigtighed. Der er bleven ført en yderst hidsig Strid om Hensigtsmæssigheden af hans seneste praktiske Forslag. Til at fælde Dom i denne Strid tiltror jeg mig ikke Evner og til at deltage i den har jeg ikke Lyst. Hvad jeg kunde ønske gjort, og hvad jeg vilforsøge selv at gjøre, da ingen Anden endnu har følt Tilbøjelighed dertil, det er hvad Sainte-Beuve vilde kalde: *faire acte de littérature* med Hensyn til Lassalle, oplyse hvad Slags Natur han var, opdage det oprindelige Grundlag i hans Væsen, hans dybestliggende sjælelige Egenskaber og hans herskende Ideer, Grundpræget i hans Aand, Formen af hans Talent, kort sagt, at karakterisere ham som Forfatter uden at blande denne Opgave sammen med den højst forskjellige, der falder Mange saa forunderligt let, at sidde til Doms over et af vore Dages vanskeligste og mest brændende Spørgsmaal.

Det Liv, jeg vil oprulle, blev ført med en saa lidenskabelig Intensitet, at det ligesom fór Samtiden forbi, førend denne kunde besinde sig paa det. Lassalles videnskabelige Værker kunde ikke læses af de almindeligt Dannede, og hans Flyveskrifter kunde kun delvis forstaaes af Arbejderne, der læste dem. Som kritisk Tænker staaer Lassalle uanfægtet. Ingen Institution og ingen Mand, paa hvem hans Haand er faldet, har nogensinde forvundet Slaget. Det betyder ikke meget, om en udmærket Videnskabsmand har fejlet i Enkeltheder. Tiden skyller Vildfarelsen bort og Menneskeheden arver Resten.

II.

Den gamle græske Filosof Heraklit, der saalænge var Gjenstand for Lassalles Studium, anvendte en Mængde forskjellige sindbilledlige Udtryk for at betegne sit Princip: Ild, Strøm, Retfærdighed, Krig, usynlig Harmoni, Bue og Lyra; de falde En ind, naar man søger et Symbol, der kunde betegne Livsprincipet i Ferdinand Lassalle. Etsteds i et Brev, der er fuldt af Utaalmodighed over, hvor langsomt Begivenhederne udvikle sig, bruger Lassalle det Udtryk «min glødende Sjæl»; blandt tusinde, der kunde ville anvende en Talemaade som denne, der er bleven til Frase, har han alene brugt den uden Overdrivelse: der var virkelig inderst inde i ham Noget, der bestandig var som Ild. Hans brændende Kjærlighed til Videnskab og Kundskab, hans Tørst efter Retfærdighed og Sandhed, hans Begejstring, hans ubændige Selvfølelse, hans dybe Forfængelighed, hans Mod, hans Magtglæde: Alt havde den samme flammende og fortærende Karakter. En Lysbringer var han ogen Flammebringer; en Lysbringer, fripostig og trodsig som Lucifer selv, en Fakkelbærer, der gjerne stillede sig selv i fuld Belysning ved Skjæret af den Fakkel, hvormed han bragte Klarhed — *grand oseur et grand poseur.* — I Heraklits Verden var Buen og Lyren i Forening det herskende Princip; Lyren er Harmoniens, det vil sige den fuldendte Dannelses Symbol, Buen med sin dræbende Solpil betegner Virksomhed og Tilintetgjørelse. Ogsaa i Lassalles Aand raadede Buen

og Lyren i Forening, den fuldendte theoretiske Dannelse og den rastløse praktiske Virksomhedsdrift. Sjældent har i Verdenshistorien en saadan Forening af theoretisk og praktisk Begavelse været sét. Men den, der havde iagttaget Lassalle ved Begyndelsen af hans Bane, vilde, hvis han besad paa éngang sympathetisk og fremadskuende Blik, paa ham have kunnet anvende de Ord, han selv anfører af den nyplatoniske Tænker Maximos fra Tyrus: «Jeg forstaar Apollo, Bueskytte er Guden og Musiker, og jeg elsker hans Harmoni, men jeg frygter hans Skyttekunst.» Lassalle: Die Philosophie Herakleitos des Dunkeln von Ephesos I III.

Lassalle fødtes i Breslau; hans Fader var en ikke fremragende begavet, men brav og hæderlig Kjøbmand, begge Forældrene israelitiske. Sønnen var oprindeligt bestemt til Handelsmand; men da han paa Handelsskolen i Leipzig kun gjorde ringe Fremskridt, blev det besluttet atlade ham forberedes privat til Universitetet i hans Fædrenestad. Lassalle var hele sit Liv igjennem den kjærligste Søn, og Forholdet mellem ham og hans Familie efter jødisk Vis et meget inderligt og fast. Moderen hang under Lassalles hele Livsbane med største Begejstring ved Sønnen, fandt sig i Alt, hvad han foretog og fandt tilsidst Alt godt. Som Barn havde han den Ejendommelighed ved sig, at naar han legede med andre Drenge, — rigtignok kun som deres Anfører — blev Skylden for alt anrettet Hærværk af de Voxne væltet paa ham. Aldrig blev en Rude slaaet itu, aldrig en Have traadt ned uden at Ferdinand Lassalle fik Skylden derfor, hvor uskyldig han saa var. Det undrede ham selv og han forstod det ikke, men det beroede simpelthen paa den Overlegenhed over alle Jævnlige, der var ham medfodt. I en Alder, hvor alle Drenge ere næsvise og fremtrædende, var Lassalle en ualmindelig fremtrædende og højmælet Dreng. Hvad han selv i sit senere Liv saa tidt betegnede som sin «Frækhed», røbede sig allerede da. Vi staa her ved Racemærket i hans Sind, Grundformen for hans Temperament, ved den Egenskab hos ham, hvis Spire mest træffende betegnes ved det jødiske Ord Chutspe Chal. ##### impudentia af #### durus, asper fuit. , der paa éngang er Aandsnærværelse, Frækhed,Dumdristighed, Uforskammethed og Uforfærdethed, og der let forstaas som den Yderlighed, til hvilken Frygtsomheden og den tvungne Eftergivenhed hos en et Par Aartusinder igjennem forpint og undertrykt Race naturnødvendigt ved indbrydende Kultur slaar om. Naar Lassalle under en af sine Kriminalprocesser i sin Forsvarstale trods Præsidentens Trusler om at Ordet vil blive ham berøvet gjennemhaaner Statsadvokaten, og efterat Ordet virkelig er bleven taget fra ham, tiltvinger sig Ret til yderligere at tale ved at aabne en Diskussion om, hvorvidt det er tilladeligt at berøve ham Ordet, saa er det «Chutspe». Denne «Chutspe», der hos almindelige Individer af denne Race undertiden er saa modbydelig i Skikkelse af Paatrængenhed eller uberettiget Lyst til at trænge sig frem, undertiden saa morsom og snild som Uforbløffethed og Raadsnarhed, var hos ham, i hvis Sjæl saa store Evner slumrede, kun det Element, hvoraf hans personlige Daadstrang udviklede sig, og hvis Farve hans Virksomhedsdrift bestandig beholdt. Hans Trang og Evne til Handling var nemlig ikke den rene — angelsaksiske eller amerikanske — Foretagelsesaand, der kun rastløst og praktisk vil frembringe og ordne. Det var en Virksomhedstrang, der søgte Modstand og kun levede og aandede i Opposition. En afTysklands Digtere, der kun en enkelt Gang havde set Lassalle paa en Koncert, sagde til mig: «Han saa' ud som lutter Trods; men paa hans Pande laa en saadan Handlekraft, at det ikke vilde have undret En, om han havde erobret sig en Trone.» — Inderst inde altsaa en Handlekraft, der opsøgte Hindringer og overvandt Hindringer, og som underordnede sig alle de Midler til Sejr, der fandtes i hans Sind: Koldblodighed, Kamplyst, Ærgjerrighed, Herskesyge, uovervindelig Aplomb i det afgjørende Øjeblik.

Allerede som Dreng paa 15—16 Aar opkastede Lassalle sig i et Hjemmet forstyrrende Anliggende til Familiechef. Hans Søster var bleven forført, Forældrene tabte Hovedet; Lassalle optraadte som bydende Mand overfor de Ældre, tog Sagen i sin Haand og tvang den Paagjældende til at ægte Søsteren. Som 23aarig Yngling under sin første halvaarlige Varetægtsarrest plejede han, langt fra strengt at føje sig efter Fængselsordenen, at give Fangevogterne Befalinger, og vilde disse paa nogen Maade lade ham føle deres Autoritet, førte det til meget heftige Optrin. Da han erfor, at hans Søster havde indgivet et Bønskrift om Benaadning for ham, rettede han strax en Skrivelse til Kongen for at sikre sig mod enhver Misforstaaelse. Der var Noget af en Cæsar i denne Yngling, hvemforskrækkede Borgermænd engang skulde betragte som en Catilina. Han var skabt for Magten, han var stemplet til Hersker, og da han ikke fødtes som Prins eller som Adelsmand, men som Barn af Middelstanden og af en tilsidesat Race, blev han Tænker, Demokrat og Agitator, for ad denne Vej at naa det Element, hvortil han

skabtes. Meningen er ikke, at Lassalle var sig dette bevidst. Men Meget, der for Bevidstheden staar som Maal, er for Naturen kun Middel, og Naturen i ham krævede Magt, Betydning, ja selv den Glans og de Jubelraab, der tilkommer den betydelige Fører for et Folk eller en Stand, og det paa samme Tid som den lod ham fødes paa yderste Venstre og gav ham Seklers Ufrihed og Seklers Forurettelser at hævne til Mødrenearv — maatte han da ikke tidligt føle sig paa éngang som revolutionær og som Chef? Disse Anlæg mødtes med den moderne Videnskabs Indflydelse, og Lassalle var skabt til Videnskabsmand; men den hele moderne Videnskab arbejder efter sit Væsen i det radikale Fremskridts Tjeneste, og jo dybere En er grebet af dens Aand, des stærkere føler han sig draget til Opposition mod Alt, hvad der kun har det Nedarvedes Autoritet.

Saa tidligt Lassalle nu end modnedes som Dreng, var det dog langtfra, at denne tidligeModenhed udslettede eller dræbte Barnet i ham. Han hører ikke til de Mænd, der aldrig have været Børn; han hører til dem, der bestandig bevare noget Barnligt. Man maa ikke af Spielhagens rent digteriske Skildring af Helten i «In Reih' und Glied» lade sig forlede til den Antagelse, at Lassalle var den blege, tavse, evigt alvorlige Dreng som Leo. Han havde endnu som Mand megen Følelse, meget Gemyt, besad i Privatlivet kun liden Selvbeherskelse, gav Forbitrelse og Herskesyge frit Løb og faldt et Øjeblik derefter med fuldendt Elskværdighed tilføje; han kunde være Barn og gjøre Barnestreger saa fuldt som Nogen. Til det Barnlige, ja Barnagtige hos ham hørte tidligt hans Kjærlighed til alt glimrende og hans Lyst til at glimre. Han, Demokraten, var klædt som en Dandy, med udsøgt Elegance *à quatre épingles,* om end med Smag. Han satte Pris paa at have sine Værelser smagfuldt udstyrede, ja udsmykkede. Man fandt i hans Hjem ikke blot Elegance, men et Stænk af Dekoration. Lassalle foretog i Begyndelsen af Halvtredserne to Rejser til Orienten og medbragte Drapperier og Kunstgjenstande derfra, hvormed hans Bolig var smykket. Han var en Smule af en Skuespiller, som Herskernaturer ikke sjældent ere det (Napoleon, Byron). Anretningen var, naar han gav Selskab, den udsøgtestei Berlin paa samme Tid som han var Arbejdernes Talsmand. Der er heri visselig ikke, hvad man kunde ville se deri, en direkte Modsigelse, men en Modsætning, som den findes i en rig og kompliceret Natur, hos en med levende Skjønhedssans udrustet Jacobiner, hos en med pragtfuldt forsirede Vaaben stridende Revolutionens Soldat, hos en Mand, der endnu ikke helt har rystet Barnet af Ærmet. Der var paa éngang noget højst Moderne og noget i høj Grad Antikt i Lassalles Aandsanlæg, og dette Antike var atter dobbelt. Han var en Alkibiades i Nydelsessyge og Evne til at finde sig tilpas i alle Omgivelser, blandt Videnskabsmænd som blandt Revolutionsmænd, i Fængslet som i Balsalen, «i sin Ungdom gaaende i Fængsel med samme Ligegyldighed som mangen Anden til Bal» Proces i Düsseldorf 27de Juni 1864, Slutningen., og han var en antik Romer i Viljestyrke, Handlekraft, politisk Blik og Evne til at erobre og organisere.

Faderen vilde, som allerede antydet, oprindeligt gjøre ham til Kjøbmand; Sønnen satte først efter langvarige Kampe igjennem, at han fik Lov til at studere. Da Husets Venner og Bekjendte blandede sig i Sagen, da Nogle gave Faderen Ret, Andre ham og saaledes bragte Splid og Ærgrelse ind i Huset, fik Lassalle ved denne Lejlighed det første Indtryk af det Taabelige og Forstyrrende i at rette sig efter eller endog blot høre efter hvadUdenforstaaende og Ukyndige give En for Vink eller sige om En. Da han netop paa den Tid faldt over den gamle Fabel om Bonden og hans Søn, som ved at lyde de Forbigaaendes Raad tilsidst komme saa vidt, at de begge gaa tilfods og bære deres Æsel, formulerede han sin tidligste Levevisdom i Formlen: «Æselet bærer jeg ikke», en Talemaade, der ofte var paa hans Læber.

Ledet af sin Begejstring for den klassiske Oldtid gav Lassalle sig paa Universiteterne i Breslau og Berlin til at studere Filologi og i Forening hermed Hegelsk Filosofi, hvis dialektiske Methode han med Iver og Henrykkelse tilegnede sig. Samtidigt inddrak han det unge Tysklands revolutionære Ideer. Da han havde forladt Universitetet, levede han som ung uafhængig Privatmand ved Rhinen og studerede i Düsseldorf og ligeledes under et Ophold i Paris 1845 græsk Filologi og Filosofi.

I Paris lærte den da 20aarige Lassalle Heinrich Heine at kjende, og man faar et højt Begreb om den unge Students Genialitet, naar man ser, i hvilken Grad han indtager og blænder Tidsalderens Aristofanes, som dog sandelig ikke var af dem, der lod sig dupere. Man faar fremdeles et højt Begreb om Digterens psykologiske Skarpblik, naar

man ser, i hvilke Udtryk han taler til og om den, der overfor ham dog iAand som i Aar maatte synes et Barn. Lassalle har tydeligt nok med sædvanlig Energi taget sig af den syge og forladte Digter i dennes Arvesag og ved kraftig Optræden til hans Gunst i Tyskland skaffet ham indflydelsesrige Forbundsfæller i dette for ham saa vigtige Anliggende. I Brevene til Lassalle, hvem Heine stadig kalder «sin dyrebare elskede Ven», «sin kjæreste Vaabenbroder», forekomme Ytringer som: «Idag indskrænker jeg mig til at takke Dem; endnu har aldrig Nogen gjort saa meget for mig. Heller ikke har jeg endnu hos Nogen fundet saa megen Passion og Forstandsklarhed i Handling forenet. Visselig har De Ret til at være fræk — vi Andre usurpere blot denne guddommelige Ret, dette himmelske Privilegium. — I Sammenligning med Dem er jeg en beskeden Flue.» Og et andet Sted: «Lev vel og vær overbevist om, at jeg elsker Dem uudsigeligt. Hvor det glæder mig, at jeg ikke har taget fejl af Dem; men heller Ingen har jeg havt en saadan Tillid til som til Dem, — jeg, der er saa mistroisk, ved Erfaring, ikke af Natur. Siden jeg faar Breve fra Dem, svulmer mit Mod og jeg befinder mig bedre.» Heinrich Heine: Briefe. Dritter Theil. Breve fra Januar og Februar 1846. Det virker næsten rørende at see den 46aarige Mand, den store af saa mange Lidelser knækkede Digter søge Beskyttelse hos denne staalhaarde unge Sjæl, hvis Vilje 20 Vintre have hærdettil Ubøjelighed, og som har Mod tilovers for alle dem, der klage og besvære sig rundt omkring ham. Heine søgende Hjælp hos Lassalle, det er Antilopen, der stiller sig under den unge Løves Beskyttelse. — En Antydning i et Brev til Ferdinands Fader viser, at Lassalle overfor Heine er optraadt som ivrig Atheist. Heine «gad se hans Ansigt», naar han hører, at den dødssyge Digter har omvendt sig til Theismen. Andre Antydninger og Drillerier vise, hvad der iøvrigt forstaar sig af sig selv, at Lassalle i Paris hverken var ufarlig for Kvindehjærter eller uimodtagelig for Kvindegunst. Til al Lykke er imidlertid i et Brev fra Heine til Varnhagen von Ense bevaret os en fuldstændig Skildring af Ferdinand Lassalle, en Skildring, der ikke blot er mindeværdig som træffende Produkt af den fineste Pen, Tyskland dengang besad, men dobbelt interessant fordi den giver os Billedet af Lassalle, som han var, før Offentligheden kjendte hans Existens, og før han selv var optraadt i Literaturen. Vi have her en Lassalle *avant la lettre:*

«Min Ven, Hr. Lassalle, der bringer Dem dette Brev, er en ung Mand af de mest udmærkede Aandsevner: med den grundigste Lærdom, den omfangsrigeste Viden, den størsteSkarpsindighed, jeg nogensinde har sét; med den rigeste Fremstillingsgave forbinder han en Viljens Energi og en Habilitet i Handling, der sætter mig i Forbavselse, og dersom hans Sympathi for mig ikke udslukkes, venter jeg den virksomste Bistand af ham. I ethvert Tilfælde var denne Forening af Viden og Kunnen, af Talent og Karakter for mig et glædeligt Fænomen. .... Hr. Lassalle er nu engang en saa udpræget Søn af den nye Tid, der ikke vil vide Noget af den Forsagelse og Beskedenhed, hvormed vi i vor Tid mere eller mindre hyklerisk have hutlet og vrøvlet os frem. — Denne nye Slægt vil nyde og gjøre sig gjældende i den synlige Verden; vi, de Gamle, bøjede os ydmygt for det Usynlige, snappede efter Skyggers Kys og blaa Blomsters Duft, forsagede og klynkede og vare dog maaske lykkeligere end disse haarde Gladiatorer, der saa stolt gaa Kampdøden imøde.»

Hvilke Ord! i hver Linie Kunstnerens gjennemskuende Øje, Mesterens Haand og Skalkens fine Skjæmt og saa i Slutningssætningen Seerens profetiske Fremtidsblik.

III.

Den 11te August 1848 stod for Assiseretten i Köln, anklaget for den moralske Medskyld i Tyveri af et lille Skrin, en Yngling med et stolt og vindende Ydre, der i Dommens Signalement betegnes saaledes: Ferdinand Lassalle, 23 Aar gammel, Privatmand, født i Breslau, sidst bosat i Berlin, 5 Fod 6 Tommer høj, med brunt kruset Haar, fri Pande, brune Øjenbryn, mørkeblaa Øjne, proportioneret Næse og Mund, rund Hage, langagtigt Ansigt og slank Statur. Den saaledes signaliserede unge Mand holdt hin Dag en Forsvarstale, hvortil den gode Assiseret aldrig havde hørt Mage. Han var anklaget for 2 Aar tidligere at have forledet to andre unge Mænd, Oppenheim

og Mendelssohn, begge tilhørende yderst rige og ansete Familier, og der begge ligesom han i de Hatzfeldtske Familiestridigheder havde taget ivrigt Parti for Grevinde Sophie v. Hatzfeldt, til fra Grevens Elskerinde at rane en lille Kasse, hvori vigtige Dokumenter formodedesindeholdte. Oppenheim, der alt var preussisk Overretsdommer — en daarlig Anbefaling i dette Tilfælde — men hvis Bevæggrunde til Tyveriet ej kunde miskjendes, da han var Arving til to eller tre Millioner Thaler, var i December 1846 bleven frikjendt, skjønt det var ham, der havde taget Skrinet. Ikke desmindre havde i Januar 1848 en Jury dømt Mendelssohn, der kun var medskyldig, til fem Aars Fængsel for Tyveri, og nu var Turen til Lassalle. Han optraadte imidlertid ikke som en Anklaget, men som en Anklager. Langtfra at indskrænke sig til et Forsvar, gav han blot i Indledningen til sin Tale den imod ham rettede Anklage for at være Tyveriets «intellectuelle Ophav» et Par haanlige Spark, identificerede sin Sag med Grevindens og faldt nu med en ungdommelig Folketalers Voldsomhed og en født Triumfators Overlegenhed over sin Klients højtstaaende Fjender. Han skildrede de Kvaler, Grevinden havde lidt og fortsatte:

«Familien tav. Men det hedder, hvor Mennesker tie, der ville Stene tale. Hvor alle Menneskerettigheder krænkes, hvor selv Blodets Stemme forstummer og det hjælpeløse Menneske forlades af sine fødte Beskyttere, der hæver med Rette Menneskets første og sidsteSlægtning, Mennesket, sig. De kjende Alle og have med Rædsel læst den ulykkelige Hertuginde af Praslins forfærdelige Historie. Hvem af dem vilde ikke have ilet med at staa hende bi i hendes Dødskamp. Nuvel, mine Herrer, jeg siger Dem, at her er ti Gange Praslin. Thi hvad er en Times korte Dødskamp mod Kvalerne under en 20 Aar igjennem vedvarende dødelig Smerte! Hvad ere de Saar, der slaas af en Kniv, mod det langsomme Snigmord, som man med raffineret Grusomhed begaar mod et Væsens hele Existens, hvad ere de mod denne en Kvindes uhyre Lidelse, hvis Livsret man 20 Aar igjennem Dag for Dag træder under Fødder, og hvem man, for ustraffet at krænke hende, først med Flid forsøger at prisgive til Foragt.»

Den unge Mand, der anklaget i en saa besynderlig Anledning lagde saa ridderlige Følelser for Dagen, havde 20 Aar gammel i Berlin lært den da 39 Aar gamle, men skjønne og imponerende Grevinde (født Fyrstinde) v. Hatzfeldt at kjende, og rørt over hendes Ulykker opkastet sig til hendes Beskytter. En majestætisk Skikkelse, i hvis ædeltformede Lemmer der var en vis Rytme, som betog og vandt mangen Mand, smukt skaarne Ansigtstræk, et svært rødgyldent Haar, fornemt naturlige Lader, et roligt Væsen,en simpel, forstandig Maade at udtrykke sig paa — det var den som farlig Sirene meget omtalte Kvindes Vaaben. Men mere end af hendes Skjønhed bevægedes dog den lidenskabeligt stridbare Ynglings Sjæl af de ualmindelige Lidelser, hun havde udstaaet. Hendes Mand og Fætter Grev Edmund v. Hatzfeldt, til hvem hun kun femten Aar gammel var bleven viet, havde fra først af hadet og mishandlet hende. Da han var det rigeste Medlem af den mægtige Hatzfeldtske Familie, Besidder af en Formue paa fem Millioner Thaler og udrustet med den høje preussiske Adels Forrettigheder, var han i endnu langt ringere Grad end andre Ægtemænd af Lovene hindret i sin Adfærd mod sin Hustru. Hvad Uret hun kan have havt mod ham, lader sig næppe opklare; men i ethvert Tilfælde stod den ikke i noget Forhold til hans lave Hævn, hans smudsige og smaalige Forfølgelsessyge. Han indespærrede hende paa sine Bjærgslotte ved Rhinen, han nægtede hende Lægetilsyn og Medicin, naar hun var syg, han berøvede hende ved hemmelige Bortførelser hendes Børn, ved hvem hun hang med en Moders Ømhed, han blottede hende fuldstændigt for Existensmidler, medens han selv ikke blot ødslede med sin Formue i et udsvævende Liv, men betalte Skriblere for at bagvaske hende. Grevinden var forældreløs, hendes Brødre og øvrigeSlægtninge i høje Samfundsstillinger. At undgaa Opsigt laa dem mere paa Hjærte end at hjælpe. Mere end én Gang havde dog Familien, én Gang endog Kongen tilvejebragt Forlig mellem Ægtefællerne og aftvunget Greven et Løfte om at forandre Behandlingsmaaden af hans Hustru. Men han gav kun sit Ord for umiddelbart derefter at bryde det.

Kun en eneste Vej stod tilbage at forsøge, og det var en under disse Omstændigheder højst tvivlsom, Rettens Vej.

Paa dette Tidspunkt indførte den i Kassettehistorien indviklede unge Dr. Mendelssohn Lassalle hos Grevinden, og der er ingen Tvivl om, at den pur unge Mands betydelige Skjønhed, hans elegante Skikkelse og hans udmærket smukke mørkeblaa Øjne gjorde et meget gunstigt Indtryk. En Ven af Lassalle har meddelt mig, at denne kort efter Bekjendtskabet med Grevinden gik til Greven og udfordrede ham. Da den højbaarne Junker i sin fyrstelige Stilling kun svarede med at le «den dumme Jødedreng» ud, var det, at Lassalle for Alvor besluttede at tage Grevindens Sag i sin Haand. Han har selv udtalt sig derom i et Brev:

«Jeg sagde til mig selv: Det skal ikke kunne siges, at Du har vidst alt dette og ikkedesmindre ladet denne Kvinde blive ombragt uden at komme hende til Hjælp. Hvis Du bar Dig saadan ad, hvad Ret vilde Du da have til at bebreide Andre deres Selviskhed og Feighed?

Jeg var et ungt Menneske paa tyve Aar. Jeg kom lige fra Universitetet, hvor jeg havde studeret Filosofi. Jeg forstod mig ikke det mindste paa Retsvidenskaben. Men Intet holdt mig tilbage.

Jeg sagde til Grevinden, som ikke mere vidste, hvad hun skulde gribe til ...: De véd, at hvis De anlægger Proces, bliver De forladt af hele Deres Familie, der vil vende sig imod Dem, som den altid har sagt Dem det forud. Men De véd lige saa fuldt, at De aldrig kan vente Andet af den end tomme Ord. Hvis De altsaa er fast besluttet paa at sejre eller gaa tilgrunde, saa vil jeg tage Deres Sag i denne unge men stærke Haand, og jeg sværger Dem til, at jeg vil kjæmpe til min Død.

Hun havde Tillid til sin gode Ret, til sin Styrke og min. Hun tog imod mit Tilbud af hele sit Hjærte.

Og Jeg rejste mig, jeg, en ung magtesløs Jøde, mod Alt, hvad der gives af frygtindjagende Magter.» *Une page d'amour de Ferdinand Lassalle.* S. 71. [ved Trykfejl 5] Lasssalle: Meine Vertheidigungsrede wider die Anklage der Verleitung zum Cassetten-Diebstahl, gehalten am 11. August 1848 vor den kgl. Assisenhofe zu Köln und den Geschworenen. — Der Criminalprocess wider mich wegen der Verleitung zum Cassetten-Diebstahl, oder: Die Anklage der moralischen Mitschuld. Ein Tendenzprocess. Köln. Wilh. Greven 1848. Disse tvende Brochurer, der ikke kunne faas tilkjøbs og ikke findes paa Bibliotheket i Berlin, har jeg fundet paa det kongelige Bibliothek i München.

Lassalle fulgte Grevinden til Düsseldorf oghelligede nu i Aar af sit Liv sin hele Kraft til Kampen for hendes Formuesinteresser og sociale Stilling.

Man begriber, at Forældrene i første Øjeblik med Sorg og Bekymring saa' Lassalle drives ud af sin Bane for at hævde en dem ganske fremmed Personligheds Ret. Han havde som Filolog tidligt røbet de ualmindeligste Evner, Mænd som Boekh og Alexander v. Humboldt lovede den unge Videnskabsmand (Underbarnet, som Humboldt kaldte ham) den mest glimrende Fremtid, og Moderen havde gjerne sét en Professor i Sønnen. Hun fandt sig dog hurtigt i det Skete, især da det gjordes hende indlysende, at Ferdinand som Jøde alligevel vilde finde alle Veje til en Universitetskarriere spærrede. Haardest har det ganske sikkert været for ham selv at blive udrevet af sine begyndte Studier. Hans store Værk om Heraklit, der alt i Begyndelsen af 1846 paa en ringe Dél nær var udarbejdet, saa ved denne voldsomme Distraktion først Lyset i 1859. Han siger med Hensyn hertil i sin Forsvarstale:

«Ogsaa mit Blik, m. H., var bestandig rettet paa de almene Spørgsmaal og Anliggender, og jeg har maaske taget det stærkt i Betænkning at afbryde min hele Løbebane idetmindste etPar Aar igjennem og anvende min hele Virksomhed paa Afværgelsen af en blot individuel Misskjæbne, hvor hjærtesønderrivende det end er for et Menneske med Hjærte at maatte se et andet Menneske, hvem han anser for godt og ædelt, gaa hjælpeløst til Grunde midt i Civilisationen overfor Voldsmagten. Men jeg saa' i dette Anliggende almindelige Standpunkter og Principer repræsenterede; jeg sagde mig, at Grevinden var et Offer for sin Stand, jeg sagde mig, at man kun i en Fyrstes og Millionærs overmodige Stilling uden Sky vovede og turde vove saadanne Ugjerninger, en saadan Krænkelse af Samfundet i dets sædelige Grund ... Jeg skjulte mig ingenlunde Vanskelighederne ved dette Foretagende. Jeg saa' vel, hvilken vanskelig Opgave det var at oplyse denne aargamle, næsten historiske Uret, hvorledes Sagen, hvis det kom til Proces, vilde gjøre udelukkende Krav paa min Handlekraft og saaledes nødvendiggjøre en lang Afbrydelse af min egen Karriere; jeg vidste ret vel, hvor svært det er at besejre et falsk Skin, hvilke frygtelige Modstandere Rang, Indflydelse og Rigdom ere, at de og kun de evig og altid finde Alliance i Bureaukratiets Rækker, fremdeles vidste jeg, hvilken Fare jeg selv herved kunde løbe. Jeg vidste dette udenat det kunde holde mig tilbage. Jeg besluttede at stille mod Skinnet Sandheden, mod Rangen Retten, mod Pengenes Magt Aandens Magt. Hindringerne, Opofrelserne, Farerne skræmmede mig ikke; men havde jeg vidst, hvilke uværdige og infame Bagvaskelser, der vilde træde mig imøde, hvorledes man vilde dreje og vende de

reneste Motiver netop til det Modsatte, og hvilken beredvilig Tiltro de elendigste Løgne vilde finde — nu, jeg haaber, at min Beslutning heller ikke derved var bleven rokket, men det havde kostet mig en haard, en smertelig Kamp.»

Tvungen af Forholdene, af Anklageaktens Hentydninger, af naturligt opstaaende Rygter nødes Lassalle til at omtale den Beskyldning, man har rettet mod ham for at staa i et Kjærlighedsforhold til sin Klient. Intet, siger han, bliver almindeligere trot end denne Beskyldning. At protestere mod den vilde have været latterligt. Han beraaber sig paa hvad Vidner have udtalt som deres Overbevisning angaaende dette Forhold, paa fremlagte Breve fra ham selv, hvoraf det Modsatte fremgaar. Han forklarer, hvorfor han dog i denne Sag overalt er stødt paa Vantro:«M. H., meget ansete Mænd i denne By, Mænd, som vilde mig vel, Mænd, der havde indhentet Oplysninger om mine Forhold og efter de ærefulde Meddelelser, der vare gjort dem, ikke kunde tro paa en smudsig Egennytte, disse Mænd have til mig selv udtalt som deres Overbevisning, at der absolut maatte bestaa et Kjærlighedsforhold mellem Grevinden og mig — og da jeg tillod mig at spørge, hvorpaa de grundede denne Antagelse, blev ligesaa aabent svart mig: paa Intet — paa Intet i Verden uden derpaa, at en saa stor Opofrelse for en fremmed Sag ellers slet ikke lod sig forklare! Disse Mænd, m. H., jeg indrømmer det, dømte som modne Verdenskjendere og erfarne Mænd. Men de oversaa Et. De oversaa min Ungdom, og de oversaa, at hvor meget end vor Tid kan være Egoismens Tid, Ungdommen dog til alle Tider har været og vil vedblive at være Uegennyttighedens, Begejstringens og Opofrelseslystens Alder.»

Der er i disse Ord en vis Ærlighedens og Sandhedens Accent. I hvilket Forhold Lassalle end stod til Grevinden, kunde han som Mand af Ære ganske vist ikke for Offentligheden indrømme, at et Kjærlighedsforhold imellem dem fandt Sted. Men Maaden, hvorpaa han benægterdet, viser efter min Opfattelse klart, at, hvilken Karakter Forholdet imellem dem end hurtigt har antaget, har han fra Begyndelsen af kastet sig ud i dette Hav af praktiske Kampe ledet ikke af en Forelskelse, men af sit kamplystne Temperament, af en brændende Indignation og af en rent aandelig Drift, der overvandt alle Betænkeligheder, Driften til at stille den nøgne Ret imod Magten.

Lassalles Forhold til Grevinden i de nærmest følgende Aar gave hans Modstandere Anledning til stedse fornyede Angreb paa hans og hendes Moralitet. Om dets sande Beskaffenhed vidstes selvfølgelig Intet, ligesom Intet skulde synes Offenligheden mere uvedkommende. I ethvert Tilfælde havde dette Forhold efter ikke lang Tids Forløb ganske Præget af et under ualmindelige Omstændigheder stiftet Venskab mellem en yngre Mand og en ældre Kvinde. I Lassalles senere Leveaar var Grevindens Forhold til ham i Et og Alt en anden Moders, og hun kaldte ham mundtligt og i Breve bestandig kun «Barn».

Maaske vil det for Mangen tage sig ud som et rhetorisk Fif, naar Lassalle paastaar i dette individuelle Anliggende at have set almindelige Standpunkter og Principer legemliggjorte. Denne Mistro vilde sikkert være ugrundet. Det erfremragende Menneskers Særkjende, at de i det enkelte Tilfælde, der møder dem og som er mødt tusinde Andre uden at opfattes anderledes end som enkelt tilfældig Begivenhed, se en almen Skjæbne; de ane ved en øjeblikkelig Indskydelse, hvilken Mangfoldighed af Ulykkelige, der sukke under en lignende Kval som den, hvortil de ere blevne Vidne; de søge bag Uretten efter Urettens sociale Aarsag og rette deres Angreb imod denne Aarsag, hvor Andre kun vilde tænke paa Foruretteren. Derfor tror jeg, at Lassalle mener hvad han siger, naar han udtaler det Haab, at i hine Dage (1848), da Løgnens, Hykleriets og Undertrykkelsens System allevegne styrtede sammen, Sandhedens Dag ogsaa vilde bryde ind «over et Forhold, der saa inderligt, som kun et individuelt Tilfælde kan det, som en Mikrokosme afspejler den almene Kval, den nu til sin Grav stundende og stønnende Misère og Undertrykkelse, og dermed ogsaa over en redelig og ved alle Kriminal- og andre Forfølgelser urokket Stræben efter at opnaa mishandlede Menneskerettigheders Anerkjendelse.» [5]

Den Tale, hvoraf jeg har meddelt nogle Brudstykker, er det ældste litterære Produkt, der foreligger fra Lassalles Haand. Dens Interesse beror paa det Indblik, den yder i Mandensoprindelige Fond som Yngling. Jeg har gjort opmærksom paa den Følelsens Ægthed, der ligger til Grund. Sligt røber sig i Stilen og lader sig ikke eftergjøre. En Tro paa Rettens Sejr over Magten ligger dybest som varm ungdommelig Enthousiasme. Lige op til den ligger Selvfølelsen, Lassalle tror mindre paa Aandens Magt end paa sin egen Aands Magt til at trodse og overvinde alle

Vanskeligheder. Her er Ridderlighed og Kamplyst og saa i Formen endnu noget af Advokatens Talent til at indtage en Position, til at udnytte en Situation og male med grelle Farver: Menneskerettigheder o. s. v. Og dog er dette allerede næsten for meget sagt. Hvis noget Saadant her er tilstede, da er det endnu saa fint, saa svagt, at det højst ligger som en ganske svævende Farvetone over Talen. Men hvad der her utvetydigt træder frem, det er endnu en Egenskab, en dybtliggende hos Lassalle: Hensynsløsheden. Hensynsløsheden er et rent moderne Ideal. Jeg erindrer, at Bismarck etsteds i sine Breve paa en gammel gejstlig Vens Beskyldning for altfor stor Hensynsløshed svarer de ærligt mente og højst lærerige Ord: «Som Statsmand er jeg ikke engang hensynsløs nok, snarere fejg.» Hensynsløsheden (jeg behøver vel næppe at bede Læseren om ikke at identificere dette Ord medRaahed, Pietetsløshed eller lignende) er et Ideal fra de sidste Aartier. Det var ikke vore Fædres. Hvor ofte have de ikke citeret Hamlets: Beslutningens medfødte Ungdomsrødme Dør i det syge, gustne Overlæg. Hvilke Fejl den nulevende Generation end har, Hamiets Ord passe ikke mere paa den. Hvad vi beslutte, det udføre vi. At gaa mod sit Maal hensynsløst uden at frygte reel udvortes Modstand eller sky reelle, udvortes Midler, det er en rent moderne Dyd og Last. Den Sag, der første Gang bringer Lassalle paa Anklagebænken, var af den Natur, at kun en tidligt udviklet Hensynsløshed kunde indvikle ham i den. At betegne det attenterede Ran af et Grevinden tilhørende Dokument uden videre som Tyveri, vilde være ligesaa latterligt som dumt; men en i Valget af sine Midler rigoristisk Natur vilde have gyst tilbage derfor. Og har han end ikke direkte havt Lod eller Del deri, saa har han indirekte havt det gjennem det Herredømme, han udøvede over Deltagerne. Det karakteriserer Herskedriften i hans Sind, naar det udtrykkeligt i Anklagen hedder, at han skjønt den yngste af Grevindens Forsvarere blev blindt adlydt af sine Fæller.

Fra 1846 af førte da Lassalle GrevindensSag. Han begyndte med at lade en sand Kaskade af Processer styrte ned over Greven. Havde han ikke før studeret Jus, saa gjorde han det nu og med en Lidenskabelighed uden Mage. Alt medens han anlagde Processerne, den ene efter den anden, gik han fremad i Retskyndighed. Efter faa Maaneders Forløb var han Advokaternes Ligemand.

Men samtidig satte han andre Kræfter i Bevægelse. Med en Sikkerhed, der røber den fremtidige Agitator, appellerede han til den demokratiske Presse og fik den til at svare med tusindfoldigt Ekko paa hans Raab. Han knuste Greven i det offentlige Omdømme. Saa tidt denne troede at have fundet et Middel til den fuldstændige Tilintetgjørelse af sin Hustru, forvandlede dette sig under Lassalles Hænder til et Vaaben imod ham selv.

I Januar 1847 lod Greven sig ikke nøje med at unddrage Grevinden alle Subsistensmidler til hende selv og hendes Børn — hun levede dengang ved at sælge snart en snart en anden Levning fra bedre Tider — men forsøgte for ved Udhungring at tvinge hende til Underkastelse at nedbryde hendes personlige Kredit. Han skrev f. Ex. til hendes Hotelvært i Deutz og opfordrede ham til at sige Grevinden hendes Lejlighed op, da han aldrig vilde betale forhende. Værten svarede haanligt, at hvis det morede ham at ernære Grevens Hustru og Børn, som denne lod sulte, saa var det et Privatanliggende, som ikke angik Andre. Men Lassalle slog Mønt af Grevens Dumhed. Snart bragte et Blad i Trier, snart et i Mannheim, snart et i Breslau Meddelelse om det Skete og opfordrede for at beskæmme Greven den offentlige Goddædighed til at sætte Grevinden i Stand til for Retten at forfølge sin Sag. Det var en Krig uden Rast eller Vaabenstilstand og en Krig paa Liv og Død, i hvilken Lassalle efterhaanden vandt stedse flere Forbundsfæller i det demokratiske Parti og dets Presse. En enkelt Ven, han havde gjort Regning paa, svigtede ham dog. Det var Heinrich Heine, der tav, fortrinsvis fordi Grev Hatzfeldts Maîtresse Baronesse Meyendorff, tidligere russisk Spion i Paris, var en Veninde af Prinsessen af Lieven, Guizots Elskerinde, og som bekjendt havde Heine — ligesom de fleste i Frankrig under Julikongedømmet bosatte Emigranter — en Pension af Guizot.

Arbejdet med alle disse Processer var saa kolossalt, Vanskelighederne saa talløse, at Lassalle, en Arbejder uden Mage, istedenfor som han i 1848 mente: endnu at maatte bruge nogle Aar dertil, tilbragte næsten ni Aar af sit Liv i disseKampe. Han, der ikke var Jurist af Fag, kom saaledes ad praktisk Vei ind i en Videnskab, hvori han theoretisk skulde gjøre Epoke. En Mand, der længe er bleven anset for Tysklands omtrent første Advokat har privat efter at have studeret Processerne erklæret, at ingen Fagmand kunde have ledet dem saa godt. For 36 Domstole førte Lassalle Grevindens Sag. Kun en Vilje som hans kunde forslaa til en saa sejg Udholdenhed, som

her var nødvendig, og det medens han snart sad i Arrest som anklaget for Medskyld i det nævnte Tyveri, snart i Fængsel som dømt for at have opfordret til at beskytte Forfatningen med Vaabenmagt mod Statskupet 1848; fra Fængslet af førte Lassalle ufortrødent Processen; løsladt førte han den med endnu større Kraft, og det medens Filosofi, Politik, Økonomi, alle hans Studier, alle hans Livsplaner atter og atter opsatte og udskudte ventede paa hans Frigjørelse fra dette utaknemmelige Hverv. Før 1848 faldt Dommene i Reglen nogenlunde gunstigt ud. Efter 1848, da Contra-Revolutionen triumferede, gik der næsten ingen Uge, hvor ikke blandt den uhyre Mængde Processer, Lassalle havde anlagt, en blev tabt. Nederlagene haglede ned over ham. Men han fandt bestandig ny Kraft og nye Udveje, skjønt han siden hen selv forsikrede, at han ikke begreb,hvorledes han havde kunnet fore Sagen til Sejr. Endelig (August 1854) var hans Modstander, Greven, træt og mør. «Den dumme Jødedreng» havde gjort ham det for broget. Hans Kraft var brudt; Lassalle havde ham under sine Fødder og dikterede ham Freden paa de mest ydmygende og for ham mest vanærende Betingelser. Dom blev ikke fældet, det kom til Forlig, og Lassalle vandt, hvad han havde attraaet, bl. A. en fyrstelig Formue for Grevinden. Saalænge Processen stod paa, havde han med hende delt den ikke betydelige Sum, der aarligt blev tilstaaet ham fra Hjemmet; thi i al den Tid havde Grevinden Intet; til Gjengjæld havde han kontraktmæssigt betinget sig en vis aarlig Rente, (4000 Thaler) hvis Sagen vandtes. Saaledes var han fra nu af i pekuniær Henseende uden Sorger og kunde hellige sig til abstrakt videnskabelige, Intet indbringende Studier uden Dag for Dag at være henvist til Bekymringen for at tjene sit Brød.

IV.

Først og fremmest vendte da Lassalle tilbage til sin «Heraklit». Saaledes som Bogen foreligger trykt er det for den opmærksomme Læser ikke vanskeligt ligesom at spore to Hænder. Den modne Mand har sammenredigeret og udgivet, hvad Ynglingen har forsket og fundet. Det er tydeligt nok, at en mere historisk Opfattelse i Aarenes Løb har afløst den tidligere strængt metafysiske og rent hegelianske. Alligevel giver Bogen et forholdsvis tro Billede af Lassalles videnskabelige Liv som ganske ung. «Die Philosophie Herakleitos des Dunkeln» er en Studie i Hegelsk Aand, en Studie henhørende til Filosofiens Historie. Der var i Lassalles Organisation noget, der mægtigt maatte drage ham til den i hans første Ungdom absolut sejrrige Hegelske Filosofi: hans Naturs dialektiske Anlæg og hans Trang til at komme i Besiddelse af en Nøgle eller Dirk, hvormed han kunde aabne sig Vej til den Forstaaelse ogKundskab, som er Magt. Hvad lovede den Hegelske Filosofi ikke sine Dyrkere! At Lassalle særligt søgte til Heraklit var, som man kan slutte, først begrundet i hans Aands lidenskabelige Hang til at give sig i Kast med Vanskeligheder, der vilde skræmme enhver Anden — fra den graa Oldtid af bar Heraklit jo Navnet den Dunkle, og hvad der var tilbage af ham bestod kun af faa og spredte Fragmenter og udfordrede Kundskab til den hele klassiske Litteratur for at suppleres og förstaas — dernæst har tydeligt nok den begejstrede Hegelianer følt Lyst til at skildre en Aand, der for ham stod som en fjærn Forløber for Hegel selv og som en saadan, der netop paa Grund af sit Slægtskab med den moderne Mester var uforstaaet, — endelig har den unge heftige Nutidsapostel følt Tiltrækning til en Oldtidsstorhed, hvem mangt et opbevaret Karaktertræk betegnede som udrustet med Egenskaber og Ejendommeligheder, som han følte gjære i sin egen Sjæl. Ogsaa om Heraklit sagdes det jo, «at han havde villet forvise al Stilstand og Ro af Verden, der for ham kun havde været absolut Bevægelse» og med hvilken Tilfredsstillelse udbryder ikke Lassalle etsteds: «Man ser, at Heraklit var meget langt fra hin Apathi, der meddeler de senere Stoikeres ethisk-politiskeRæsonnementer en saa dyb Kjedsommelighed: Der var Storm i denne Natur.» Lassalle: Herakleitos I 51 II 443.

Som næsten alle Lassalles Skrifter indeholde en Protest mod at betragte en enkelt Disciplin eller en enkelt Videnskab i aandløs Isolerthed — et Træk, hvori hans medfødte Blik for det Hele og Store aabenbarer sig — saaledes aabnes ogsaa dette Værk med Hævdelsen af den Sætning, at nu, da Historien har ophørt at gjælde for en Samling af Kuriosa, da ogsaa Tanken opfattes som et historisk Produkt og Filosofiens Historie som Fremstilling

af dens kontinuerlige Selvudvikling, er den Tid forestaaende, da Filosofiens Historie saa lidet som Kunstens, Statens eller Livsformernes i det borgerlige Samfund vil blive skrevet som en isoleret Disciplin. Man maa imidlertid ikke af den Akcent, der her er lagt paa en historisk Udvikling, lade sig forlede til at antage Lassalles Standpunkt i dette Værk for mindre hegelsk og mere moderne end det er. Fortalen, der accentuerer dette Historiske, hører jo utvivlsomt til Bogens allersidste Partier. Iøvrigt er Standpunktet rent metafysisk. Kaldes den videnskabelige Tanke end her et historisk Produkt, saa betragtes Tankens Kategorier dog som evige metafysiske Væsenheder, hvis Selvbevægelse og «Omslag» avle Historien.Filosoferne ordnes historisk ikke efter deres totale psykologiske Udviklingstrin, men efter den Plads, som den Kategori, de opfattes som Repræsentanter for, indtager i Systemet. Heraklit svarer til Vorden, Parmenides til Væren, følgelig vide vi *a priori*, at Parmenides, hvor langt højere end Heraklit han end staar som Aand, stilles før og under ham. Lassalle: Herakleitos I 35. Sammenlign Lazarus und Steinthal: Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachkunde. Zweiter Band 333.

Hermed skal imidlertid langt fra være antydet, at Lassalle ikke har forstaaet Heraklit. Tværtimod. Netop den hegelsk-metafysiske Methode slog fortræffelig til, hvor det gjaldt om Forstaaelsen af en Tænker, hvis Styrke og Originalitet laa i en til Grænsen af Sofistik udviklet Dialektik. Jeg vilde i dette Punkt ikke forlade mig paa min egen Dom alene; men en Mand, der paa dette Omraade er Autoritet, Professor Steinthal ved Universitetet i Berlin, gav mig paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Lassalle efter hans Opfattelse havde forstaaet Heraklit, det karakteristiske Svar: «Vist har han forstaaet ham. En sundt anlagt Filolog vil ikke forstaa Heraklit, ja bør slet ikke kunne forstaa ham. Men man kan ikke nægte, at Lassalle har forstaaet ham og at hans Bog er en udmærket dygtig Bog.»

I Opfattelsen og Gjengivelsen af Heraklits Metafysik føler man den skolerette Hegelianer:Vordens Begreb, Identiteten af den store Modsætning, Væren og Ikke-Væren, er den guddommelige Lov. Naturen selv er kun den legemliggjorte Forkyndelse af denne dens inderste Sjæl udgjørende Lov om Modsætningernes Identitet. Dagen er kun den Bevægelse at forvandle sig til Nat, Natten kun dette at blive til Dag, Solopgangen er kun en uafbrudt Nedgang o. s. v. Altet er med ét Ord kun den synlige Virkeliggjørelse af denne det indbyrdes Modsattes Harmoni, der er gjennemgribende gjennem alt Værende og styrer det Hele. — Saa hegelsk, at selv Heiberg ikke kunde have sat det mere paa Spidsen eller med større Fryd boltret sig i Skoleterminologien, er Forklaringen af, hvorledes Heraklit fremgaar af Eleaterne: «Disses rene almene Væren er altsaa efter sit Væsen — da al virkelig Væren kun er bestemt kvalificeret Væren — Ophævelse og Negation af enhver virkelig sandselig Væren, eller den rene Ikke-Væren. Den forsonede Modsigelse, den tilværende Ikke-Væren er Kjærnen i hans Filosofi og betegner dens hele Dybde *(sic!)*. Man kan foreløbigt sige, at den bestaar i den ene Sætning: «Kun det Ikke-Værende er.» Lassalle: Herakleitos I 25, 35.

Hvis Heiberg, der jo døde som Etatsraad, ikke i det Hinsidige føler sig ilde tilmode ved Overensstemmelse med en saa berygtet Revolutionær,saa har han «over Skyen» kunnet række Lassalle Haanden for saadan en Udviklings Skyld. Fuldstændigt kom Lassalle aldrig ud over den Hegelske Jargon. I hans Tragedie «Franz von Sickingen» taler Karl den Femte om sine Formaal og siger saa rent hegelsk: Wenn Ihr die meinen Zu Eures Wollens Inhalt machen könnt — dann Franz Dann sollt Ihr steigen. Endnu i hans sidste større Skrift «Capital und Arbeit» tales om Begrebernes «Slaaen om». Se ligeledes »System der erworbenen Rechte» II 9 om Begrebets dialektiske Virksomhed. Lassalle forklarer dernæst slaaende rigtigt, hvorledes det gik til, at Heraklit trods dette abstrakte Grundlag kom til at give sit Princip Navne hentede fra Sandseverdenen: «Heraklit opfattede Ikke-Væren og dens Enhed med Væren vel som virksom, men dog altid kun som objektiv værende, som objektivt sig sættende og fuldbringende, endnu ikke som forsigværende, subjektiv Tanke. Og fordi hans Princip endnu kun er den objektivt til værende Ikke-Væren, kan han ogsaa bestandig kun udtale det som saadant, ɔ: i Form af objektivt tilværende Existenser. Men den objektivt til værende Ikke-Væren er Ild, Strøm, Krig, Harmoni, Tid, Nødvendighed, Alt styrende Retfærdighed og Grænser sættende Dike.»

Er den Methode, Lassalle i sin historisk-filosofiske Forskning anvender, nu saaledes rent hegelsk, saa er det paa den anden Side ligesaa tydeligt, at Hovedinteressen ved hans Forsknings Gjenstand for ham er den, at den

præformerer hans store Mester. Var Hegel bleven født imod Slutningen af det 6te Aarhundrede før vor Tidsregning i det asiatiske Grækenland, saa var han bleven Heraklit. Om Heraklit var det jo allerede i Oldtiden bleven bemærketat han, der satte Modsætningerne som Urprincip, ikke indrømmede Modsigelsens Grundsætning. Heraklit havde jo allerede med en om Spinozas Pantheisme mindende Vending erklæret, at for Gud er Alt skjønt og retfærdigt, men Menneskene have kaldt Et retfærdigt, et Andet uretfærdigt. Og hos Heraklit allerede fandtes den filosofiske Tilbøjelighed, der under Hegelianismens Blomstringstid var saa dominerende, til ved alle Lejligheder at sige den saakaldte sunde Menneskeforstand hvasse Ubehageligheder. Lassalle bemærker selv, at naar en moderne Filosofi har fundet Behag i gjentagne Gange at fremhæve, at det tilsyneladende mest Bekjendte og Hverdags, som Enhver tror at vide af sig selv, netop vides mindst og er af en for den reflekterende Eorstand ligefrem ufattelig Natur, saa er Heraklit som første Forkynder af en i Sandhed spekulativ og som saadan opfattet Ide ogsaa den, der først har udtalt sig ligesaa skarpt om den uspekulative Tænkens og den subjektive Forstands Afmagt.

«Heraklits Ethik», siger Lassalle, «sammenfattes i den ene Tanke, der tillige er selve det Sædeliges evige Grundbegreb: Hengivelse til det Almene.» Dette er paa engang græsk og moderne; men Lassalle kan ikke nægte sig den Glæde i den specielle Udførelse af denne Tankehos den gamle Græker at paavise Overensstemmelsen med Hegels Statsfilosofi. «Ligesom i den Hegelske Filosofi Lovene opfattes som Virkeliggjørelse af den almene substantielle Vilje uden at der ved denne Bestemmelse i mindste Maade tænkes paa Subjekternes formelle Vilje og Optælling af disse Viljer, saaledes har ogsaa Heraklits Almene Intet at gjøre med den empiriske Alheds Kategori.» Lassalle: Herakleitos I 36 II 276 I 119, 92 II 276, 431, 439.

Dog ikke blot paa Grund af Analogien med Hegel, men paa Grund af Overensstemmelsen med Lassalles inderste politiske Anskuelse, fremhæver han dette Moment. Fra sin tidligste Ungdom af havde jo ogsaa han i Statsideen set Moral og Ret og Fornuft inkarneret. Begejstringen for denne Ide, Troen paa Statens Mission ikke blot som Beskytter men som Fremmer af Ret og Kultur, gaar igjennem alle hans Skrifter. Den spores i hans lærde videnskabelige Undersøgelser som her i Heraklit, den aabenbarer sig kraftigere, skjønt kun glimtvis, i hans store juridiske Værk (System der erworbenen Rechte, I, 47, II. 603, ff.), indtil den endelig i hans politiske og økonomiske Agitationsbrochurer forkyndes med lidenskabelig Polemik imod Manchestertheorien og med al den Overbevisningens Varme, der gjorde ham saa elsket og frygtet som Taler og Skribent.Modsætningen mellem Heraklit og Lassalle er paa dette Punkt kun den, at medens man udfra den græske Tænkers Statstheori megel vel forstaar, hvorledes han, trods sin Respekt for det Almene, maatte træde i skarpeste Modsætning til Masseherredømmet i sin Fædreneby, Efesus, er det vanskeligere at fatte, hvorledes Lassalle ud fra sit analoge Hegelske Grundbegreb om Staten kunde komme til praktiske Konsekvenser, der snarere stamme fra Rousseau end fra Hegel. Men der var her i denne interessante Individualitet en indre Spaltning af den Art, som saa ofte forekommer hos fremragende Aander. Af Instinkt og i Kraft af sine første Principer var Lassalle en Forguder af Intelligensen, af den objektive Fornuft, en lidenskabelig Modstander og Foragter af den offentlige Mening og af Tallet. Af Overbevisning derimod og i Kraft af sine politiske og praktiske Principer var Lassalle som bekjendt udpræget Demokrat, konsekvent og sejrrig Forfægter af den almindelige Stemmeret, Forkæmper for et Masseherredømme af en Art, som Historien ikke før har set. Aandsaristokrat og Socialdemokrat! større Modsætninger end denne kunne rummes i et Menneskehjærte; men man nærer dem ikke ustraffet i sit Sind. Hvad vi her berøre er i Principernes Verden den samme Kontrast, derrent udvortes lagde sig for Dagen, naar Lassalle med sin udsøgt elegante Dragt, sit fine Linned, sine lakerede Støvler talte for og med en Kreds af Fabrikarbejdere med sodet Hud og haarde Hænder.

Men var der nu end i denne Henseende en Slags Kontrast mellem Lassalle og hans beundrede Græker, saa føler man Ligheden, naar man læser Skildringen af Heraklits Personlighed med dens utrolige Selvfølelse og Menneskeforagt. Hvilken Forestilling har ikke den Mand havt om sit Værd, der som Heraklit mere end en Gang lod sig forlyde med, at «Menneskene udenvidere vare ufornuftige og han alene vidende, medens alle andre handlede som i Søvne», eller der om sine Medborgere, ikke blot i Almindelighed, sagde at de «fortjente at hænges, da Mængden dog kun mæskede sig som Fæ», men med Hensyn til et enkelt bestemt Tilfælde,

Fordrivelsen af hans Ven Hermodoros, bemærkede at «Efesierne, saasnart de vare voxne, alle burde slaas ihjel, og de Umyndige forlade Byen, da de havde fordrevet Hermodoros, den herligste iblandt dem, i Kraft af den Tankegang: Hos os skal Ingen være den Fortræffeligste; men er En det, saa være han det andensteds og hos Andre». Lassalle: Herakleitos II 269, 281, 442. Hvo kan tvivle paa at disse Ord ofte ere rundne Lassalle i Hu i de sidste Aar førhans Død, da han saa' sig bagvasket og lagt for Had overalt, havde et Perspektiv af aarelang Fængsling for Øje, levede forfulgt af Øvrighed og Presse og modtoges med Lunkenhed af største Delen af dem, han vilde hjælpe og hvem han ofrede sin Ro. Jeg tror næppe, man finder en mere slaaende Parallel til hine fortvivlet-selvbevidste Ytringer af Heraklit, der vidne om en Bitterhed og Menneskeforagt som Timons fra Athen, end Lassalles iøvrigt mesterligt skrevne melankolske «Meditation», der slutter «Kapital und Arbeit»:

«Og denne Borgerstandens absolute Fordummelse — i Lessings og Kants, Schillers og Goethes, Fichtes, Schellings og Hegels Land! Ere disse aandelige Heroer da virkelig kun som en Flok Traner paa Flugt susede hen over vore Hoveder? Er af dette uhyre aandelige Arbejde, af denne indre Verdensomdrejning, som de have fuldbragt, Intet, Intet, slet Intet gaaet over i Nationen, og bestaar den tyske Aand virkelig kun af en Række ensomme Individer, der, hver for sig overtagende Arven fra sine Forgjængere, fortsætte hines ensomme og for Nationen frugtesløse Arbejde under bitter Foragt for deres Omverden? Hvilken Forbandelse har da gjort Borgerstanden i den Grad arveløs, at deraf alle de vældige Kulturarbejder, der ere foretagne i dens Midte, af denne hele Atmosfære af Dannelse ikke er faldet en eneste Draabe befrugtende Dug ned i dens stedse mere fortørrende Hjærne?... Borgeren fejrer Fester for vore Tænkere — fordi han aldrig har læst deres Værker! han vilde brænde dem, hvis han havde læst dem. Han sværmer for vore Digtere, fordi han kan citere et Par Vers af dem eller har sét et eller andet Stykke af dem, men aldrig har tænkt sig ind i deres Verdensanskuelse!»

Endnu en Overensstemmelse, den sidste imellem Heraklit og Lassalle, danner den trods Selvfølelsen og Stoltheden saa lidenskabelige Trang til Ry og Ære, til Andres Beundring og Ros. Heraklit har sagt det ofte citerede Ord: De større Skæbner opnaa det større Lod (den store Løn). Og han har sagt, hvad der kaster Lys paa denne Sætning, at «Hoben og de, der tykkes sig vise, følge Folkenes Sangere og spørge Lovene om Raad, uden at vide, at Mængden er slet, Faa kun gode, og at de Bedste vælge én Ting istedenfor Alt, det stedsevarende Ry blandt de Dødelige». Lassalle: Herakleitos II 269, 281, 442. Ry var for Heraklit da netop hint største Lod, som den store Skæbne kan erhverve; hans Kjærlighed til Hæder var ikke den blot umiddelbare, somligger i Blodet, men en ved Reflexion og Filosofi begrundet. Ry, siger Lassalle, er i Virkeligheden det modsatte af Alt, det modsatte af den umiddelbare reale Væren og af Tilværelsens enkelte Formaal. Det er Menneskenes Væren i deres Ikke-Væren, ren Vedvaren trods selve den sanselige Tilværelses Undergang, derfor er den Menneskets opnaaede og til Virkelighed vordne Uendelighed; og tilføjer han med Varme: som dette er Grunden, hvorfor Hæderen altid har grebet store Sjæle saa mægtigt og hævet dem ud over alle smaa og indskrænkede Formaal, som det er Grunden, hvorfor den «først kan nærme sig Haand i Haand med den prøvende Dødsengel» [Platen], saaledes er det Grunden, hvorfor Heraklit i den ser den sædelige Virkeliggjørelse af sit spekulative Princip.

Lad denne Vurdering af Hæder og Ry nu end stemme nok saa godt med Heraklits metafysiske System, saa staar det dog fast, at det er en drøj logisk Modsigelse at forene denne Trang til Andres Beundring med hin dybe Foragt for Andres Dom. Men hvad der logisk ikke lader sig forene, det kan, som den ringeste Verdenskundskab lærer, fortræffeligt forligespsykologisk, og derfor kunne vi da ogsaa hos Lassalle træffe en Stolthed, der aldrig giver tabt eller bukker under, nøje sammenslynget med enuimodstaalig Trang til at tage Ros og Komplimenter til Indtægt og til at indkassere fremmede Beundrings- eller Bifaldsudbrud. Lad mig ikke blive misforstaaet! Intet er naturligere, Intet menneskeligere end at glæde sig over de Bedstes Bifald og Ros. Den, som var fuldkomment ligegyldig for sligt, vilde ikke let blive Forfatter, ikke let optræde i hvilkensomhelst Retning. Ja man kan gaa videre og sige: for Skribenten og for Taleren er en vis Grad af Anerkjendelse en ligefrem Nødvendighed, den Betingelse, uden hvilken han som saadan ikke kan drage Aande. Men han kan, naar Strømmen gaar ham imod, eller naar han gaar imod Strømmen, som Tilfældet var med Lassalle, nøjes med private Beviser paa Paaskjønnelse, og han bør nødigt og næppe engang under den yderste Miskjendelse offentligt paaberaabe sig denne private Hyldest. Men denne Fristelse har Lassalle ikke kunnet modstaa; dertil har hans Stolthed ikke

forslaaet, han paaberaaber sig privat Anerkjendelse paa urette Sted og uden sand Takt. Det er mere end et oratorisk Fægtergreb hos ham, det er en Ting, der falder ham naturlig. Jeg sigter her ikke til at han nu og da med kogende Selvfølelse udtaler hvad der var den rene Sandhed og hvad der vel var værd at sige overfor alle de Løgne og Forvanskninger, der slyngedesimod ham, at han var ikke Dilettant, men Videnskabsmand og en betydelig, en overlegen Videnskabsmand, der havde frembragt varige Værker, ja et epokegjørende Hovedværk. Men jeg sigter til hans usalige Forkjærlighed for Ærens Larm og Skrald, dens Pauker og Trompeter, som han fordrede eller hævdede sig selv ved ringe Lejligheder. Hvad ligner det saaledes at han overfor Arbejdere roser sig af i en literær Satire at have angrebet den bekjendte, maadelige Literaturhistoriker Julian Schmidt «under larmende Bifald af Tysklands største Lærde og Tænkere, der mundligt og i Breve trykkede mig i Haanden derfor» Lassalle: Die Feste, die Presse und der Frankfurter Abgeordnetentag.. Udgivelsen af den nævnte yderst vittige og overmodige men formløse Pamflet forvandler sig for ham (omtrent som for Kierkegaard dennes literære Skjærmydsler) til en aandelig Stordaad. Og hvor dybt dette Karaktertræk ligger i Lassalle føler man først ret, naar man ser det fremtræde, hvor han digter frit, hos hans Yndlingshelt Ulrich v. Hutten i Dramaet «Franz von Sickingen». Med en Pathos, der kommer dybt fra Lassalles Inderste, skildrer Ulrich hvorledes han blev tilmode, da «det mørke Trostyranni» atter hævede sit Hoved i Tyskland, da Mørkemændenes fastsluttede Falanx hævede sig mod den paany opvaagnede Videnskab, og Köln,«Præstenedrighedens tyske Residens» forkætrede Reuchlin og hans Skrifter. Tilløbet er fortrinligt, selv det Larmende og Bragende i Diktionen er paa sin Plads, indtil vi endelig havne i den ulyksalige Appelleren til Applausen: Først nu blev det mig klart, hvortil jeg fødtes Og hamredes saa haard i Modgangs Esse! Som Bølge over Bølge vildt sig vælter, Som Havets Brænding bryder sig mod Revlen, Saaledes styrted jeg med Lueblik, Af Attraa skælvende, i Kamplystrasen Mig hovedkulds i den uhyre Strid. Jeg Vredens Øxe, Spottens braaddede Kølle Med Vælde svang mod Fjendens Pandebrask, Og mens Europa højt sit Bifald tordned, Og lydt med Vægt dets Jubellatter runged, De Sortes Jammerskikkelser jeg nagled Til Parodiens aabne Gabestok. En Verden dog af Had jeg avled mig, Som Bryst mod Bryst i Bryderfavn mig trykker Og som paa Liv og Død jeg kjæmper med. Det vil da nu maaske efter den Fremstilling, her er givet, synes mindre overraskende end man ved første Blik er tilbøjelig til at finde det, at Lassalle har tilbragt saa stor en Del af sin Ungdom med Studiet af en Aand, der i Tid og Kultur ligger os saa fjærnt. Man vil have iagttaget, at hin Tænker ikke blot i sit logiske Anlæg og sin dialektiske Tendens, men i sinEthik med dens Anprisen af Staten og af Opofrelsen for det Almene, ja i sine personlige Egenskaber, Dyder saavelsom Laster, paa en ganske særegen Maade stemmede overens med den unge Beundrer, hvis Erobring han gjorde nogle tusinde Aar efter sin Død i Kraft af samme Lov, der skaffede Sokrates en saa lidenskabelig Dyrker i Søren Kierkegaard.

V.

Jeg har allerede berørt, at det Tidsrum af Lassalles Liv, der optoges af Studierne til Heraklit og af Grevinde Hatzfeldts Processer, ogsaa indbefatter hans første politiske Optræden og dens Følger.

Faa Maaneder efter Kölner-Anklagen finde vi atter Lassalle paa Anklagebænken, denne Gang i Düsseldorf og efter hans eget Udtryk: saa spækket med Kriminalforfølgelser som en Krigers Panser med Pile. Den store socialt-politiske Bevægelse i Aaret 1848 havde med Vælde udrevet ham af hans private Kamp. Trods sin Ungdom var han et af de indflydelsesrigeste og virksomste Medlemmer af det dengang i Tyskland saa talrige republikanske Parti; trods sin Ungdom var han en Fører. Han afholdt politiske Møder og talte der, han lod Plakater opslaa paa Gadehjørnerne, i hvilke han opfordrede til bevæbnet Modstand, da den preussiske Regjering i November 1848 med etForfatningsbrud erklærede Nationalforsamlingen for opløst. Forhadt som han var fra den Hatzfeldtske Affære, frygtet for sin resolute og uforfærdede Optræden blev han, saasnart Kontrarevolutionen følte sig i

Besiddelse af Overtaget, kastet i Fængsel, og ved enhver optænkelig Chikane lod man Varetægtsarresten og Forundersøgelsen strække sig ud over et halvt Aar.

Den Tale, som Lassalle nu holdt for sine Dommere, er efter min Opfattelse et af de beundringsværdigste Vidnedsbyrd, der i Historien foreligger om Mandsmod og Veltalenhed hos en Yngling. Vidste man det ikke, vilde intet Menneske tro, at denne Tale var holdt af en ung Mand paa 23 Aar. Her er Lassalle skjøn. Her staar han besjælet og indenfra belyst af den ædleste, reneste Pathos, der kan fylde et Menneskebryst, uden at man et eneste Sekund tvivler paa Følelsens Ægthed eller Dybde. Her fører han Ordets Klinge med en Kraft og en Kunst, en Elegance og en Vælde, der overhovedet ikke lader sig overgaa, og det uden et Øjeblik at paradere med sin Færdighed. Her staar han første Gang lys og smuk paa sit Væsens Højde. Denne Tale har hele den første Ungdoms friske Farveskjær uden paa et eneste Punkt at være ungdommeligt blomstrende eller yppig. Orla Lehmanns Veltalenhed synes atligge 50 Aar tilbage sammenholdt med denne. Men hvorledes skildre en politisk Tale, som man ikke kan forudsætte bekjendt, og hvis Styrke er ligeligt fordelt paa ethvert Punkt, saa man maatte kjende den helt for at vurdere den. Man kan og maa give nogle Citater — det er sandt, men Citatet giver kun en slet Forestilling om Talens bevægede Liv, en Spand Vand er ikke mere en Bølge.

Højst karakteristisk begynder Talen med den Erklæring, at den ikke vil beskjæftige sig med Forsvaret som saadant, hvilket Defensor har besørget, men med Anklagen, den Anklage, som Taleren vil slynge imod den Sag, der er anlagt imod ham, hvis Corpus delicti Anklageakten udgjør. Endnu mere betegnende er den følgende Erklæring: Lassalle vil, siger han, altid med Glæde bekjende, at han efter sin inderste Overbevisning staar paa et absolut revolutionært Standpunkt, at han er «revolutionær af Princip». Dog vil han ikke føre sit Forsvar fra dette Standpunkt, da Regjeringen selvfølgelig ikke anerkjender det. Man kan, siger han, ikke alvorligt træffe og saare en Modstander, naar man befinder sig paa et fra hans væsentligt forskjelligt Standpunkt. Vaabnene naa da ikke hinanden og man slaar i Luften. Man kan vel gjendrive en Modstander fra et diametralt forskjelligtStandpunkt, idet man oplyser Usandheden af hans Grundprinciper, men man kan ikke beskæmme ham, ikke eftervise Inkonsekvensen hos ham, Forræderiet mod de Principer, til hvilke han selv bekjender sig, eller som han dog nødvendigvis maa lade som bekjendte han sig til. «I Angrebets og dets skærende Skarpheds Interesse vil jeg derfor nedlade mig til at stige ned til det Standpunkt, hvilket Statsprokuratoren som Øvrighed i en strængt konstitutionel Stat idetmindste udvortes maa hævde, det strængt konstitutionelle Standpunkt og føre mit Forsvar udelukkende paa denne Grundvold.»

Lad os dvæle ved dette Udtryk «revolutionær af Princip», der saa ofte forekommer hos Lassalle, der saa tidt fortolket af ham dog bestandig er bleven misforstaaet paany og som paa en vis Maade antyder Kjærnen i hans hele politiske og sociale Livsbetragtning Sammenlign om dette Udtryk: Assisenrede 1848, S. 32, 49. Arbeiterprogramm S. 7. An die Arbeiter Berlins S. 13. Hochverrathsprocess S. 12. Die Wissenschaft und die Arbeiter S. 41. . Saa tidt man kalder ham revolutionær svarer han med at sige, at den faktiske Sandhed af denne Beskyldning har han i sit Væsens Sanddruhed hundrede Gange indrømmet, hvor den og blev rettet mod ham, for Offentligheden, i sine Bøger, i sine Taler, ja en Mangfoldighed af Gange selv for Domstolene. Det kommer da kun an paa, hvad han forstaar derved. I sin «Assisenrede» gjør han med Styrke gjældende at Regeringenhar tabt selv «den møre, lamme Krykke, som Retsstandpunktet giver» og han siger: «I Folkenes Liv er Retsstandpunktet et slet Standpunkt; thi Loven er kun Udtryk for Samfundet og dettes skrevne Vilje, aldrig dets Mester. Har Samfundets Vilje og Krav forandret sig, saa hører den gamle Kodex hen i Historiens Musæum og i dens Sted træder Nutidens nye Billede, dens nye Portræt». Derfor tilraaber han sine Dommere paa et andet Sted i Talen: «Lad de rhinske Domstole aabent proklamere sig som Revolutionstribunaler — og jeg er beredt til at anerkjende dem og staa dem til Regnskab. Revolutionær af Princip, som jeg er, véd jeg paa hvad Art Berettigelse en sejrrig Magt, naar den optræder aabent og utilhyllet, tør gjøre Fordring. Men aldrig vil jeg uden Modsigelse taale, at man under Rettens skinhellige Form øver den mest skærende Vold og under selve Lovens Ægide stempler Loven som Forbrydelse og Forbrydelsen som Lov.»

Hvor meget disse Ord nu end tyde paa en personlig Forkjærlighed for Anvendelsen af voldsomme Midler, har Lassalle dog hele sit Liv igjennem hævdet den rent videnskabelige Betydning af Ordet Revolution, som han

anvender det. Hans Taler vrimle af Spottegloser over dem, der ej kunne læse og høre OrdetRevolution uden at se «svungne Høtyve» for deres Øjne. Revolution vil sige Omvæltning, og en Omvæltning har altid fundet Sted, naar — ligemeget om med eller uden Anvendelse af Magt, thi paa Midlerne kommer det ikke derved an — et helt nyt Princip bliver stillet i Stedet for den bestaaende Tilstand. Reform derimod indtræder der, hvor den bestaaende Tilstands Princip bliver bibeholdt og kun udviklet til mildere eller konsekventere eller retfærdigere Former. Paa Midlerne kommer det heller ikke herved an. En Reform kan sættes igjennem ved Oprør og Blodsudgydelse og en Revolution i dybeste Fred. Den rædselsfulde Bondekrig, hvilken Lassalle ogsaa altid har betegnet som en alt andet end revolutionær Bevægelse, var et Forsøg paa med Vaabenmagt at fremtvinge en Reform. Opfindelsen af Bomuldsspindemaskinen 1775 og overhovedet den moderne Industris fredelige Udvikling har Lassalle altid karakteriseret som en storstilet Revolution. Det gjælder da her, som ved saa mange andre Lejligheder først og fremmest om at ville forstaa. Ingen tænkende Læser kan tvivle paa, at Lassalle dybt har følt hvad han etsteds udbryder Lassalle: Die indirecte Steuer S. 117. : «Hvorledes? En har som jeg med en Faustagtig Trang til Kundskab, med den sejgeste, alvorligste Udholdenhedarbejdet sig igjennem fra Grækernes Filosofi og den romerske Ret, gjennem Aandsvidenskabens mest forskjellige Fag til moderne Nationaløkonomi og Statistik, og De kan for Alvor tro, at han kunde ville slutte denne hele lange Dannelsesgang med at trykke Proletaren Brandfaklen i Haanden?» Alligevel er der heri et Glimt af det paa Anklagebænken undskyldelige juridiske Hykleri. Det er sandt, at Lassalle aldrig kunde ville Mordbrand som Maal, men han gjorde overfor sine Venner ingen Hemmelighed af, at han ingenlunde gjøs tilbage for et Rædselsherredømme som Middel. For ret at forstaa hans Kjærlighed til Magtmidlerne maa vi dog trænge dybere ind i hans Tankekreds end vi hidtil have gjort.

Ifald man rettede det Spørgsmaal til mig: Hvad var Grundtanken i Lassalles Idegang? Om hvilket Problem drejede hans Aand sig? saa vilde jeg svare: Magt og Ret, det var de to Poler, om hvilke denne Stjærne kredsede. Hans Aands Grundsyssel var utvivlsomt Overvejelsen af hvorledes Ret og Magt forholde sig til hinanden. Den vulgære Misforstaaelse er den, at han overhovedet satte Magten i Rettens Sted. Hvor langt dette er fra at være Sandheden, og hvad der har givet Anledning til Misforstaaelsen, vil hurtigt vise sig. I sit eneste digteriske Arbejde, der er temmelig værdiløst som dramatiskKunstværk betragtet, men højst interessant som uforbeholdent lyrisk-rhetorisk Udtryk for sin Forfatters rige Ide- og Følelsesliv, har Lassalle skrevet et Replikskifte (mellem Oekolampadius og Hutten), der fortjener særegen Opmærksomhed:

O. Tror I, det hellige Fornufts og Sandheds Lys, der oprandt for os, Paany for Ufornuft kan bukke under Og ej ved egen Kraft besejrer Alt?

H. O Herre! slet Historien I kjender; I har fuld Ret, Fornuft dens Indhold er, Dens Form dog er og bliver evigt Magt.

O. Betænk, Hr. Ridder. Sandheds rene Sag Vil med det blodige Sværd I profanere!

H. Ærværdige! tænk ej om Sværdet ringe! Et Sværd for Frihed svunget, se: det er Det legemvordne Ord, som selv I dyrker, Den Gud, der virkeligt til Verden kom. Selv Kristi Lære blev ved Sværdet udbredt, Med Sværdets Bloddaab Tyskland døbt af Karl, Hin Karl, som vi endnu den Store kalde, Ved Sværdet først blev Hedenskabet styrtet, Ved Sværdet ene Jesu Grav befri't, Med Sværdet ud af Rom Tarquinius dreven, Med Sværdet Xerxes pisket hjem fra Hellas,Hvor Videnskab og Kunst blev Sejrens Frugt, Med Sværdet Samson, David, Gideon slog. Saa blev ved Sværdet før og siden fuldbragt Det Herligste og Bedste Jorden saa, Og alt, hvad Stort man efter os vil hylde, Sværdet vil det tilsidst sin Sejer skylde. I denne Replik fremkommer for første Gang hos Lassalle udtalt af fuldt Bryst den Respekt for Magt og Magthandling, der giver hans Aand et saa ejendommeligt og saa moderne Præg. Rundt om i Stykket forekomme Ytringer (af de forskjelligste Personer), der udtrykke denne samme Glæde over Magten som Rettens Rygstød. Saaledes siger Balthasar: «Og da nu Worms lo mig ud og ikke vilde indrømme mig min Ret, da tog han (Franz) saadan en titusind gode Grunde — jeg mener Pikkelhuer, Frøken — og drog med dem mod Worms og gav sig til en Demonstreren og Distingveren — ja Frøken, han forstaar det. Og Ulrich af Hutten siger i højtideligere Stil: «Magten er Himlens højeste Gode, naar man anvender den til et stort Formaal, et elendigt Legetøj, naar den kun som Flitterstads tynger den Haand, hvori den hviler.»

Det hænder ikke sjældent, at et Yndlingsord eller en Yndlingslignelse hos en Forfatter antyder Karakteren af hans Ideal. Lassalles Yndlingsord er Ordet Jærn (Eisen, ehern). Mange Aarfør Ordene «Jærn og Blod» bleve til politisk Løsen har Lassalle paaberaabt sig Jærntærningerne. Ingen Sammenligning er hyppigere hos ham. Jærnet repræsenterer i hans Forestillingskreds den velgjørende Voldsmagt, Hugget, der renser Vejen, Snittet, der fjærner Skaden, Kejsersnittet, der forkorter Tidens smertelige Veer og fremskynder den vanskelige Fødsel af en ny Epokes Ideal. Jærnet prises af Franz von Sickingen som «Mandens Gud», som Tryllestaven, hvis Slag bringer hans Ønsker Opfyldelse, som den sidste Tilflugt i Fortvivlelsen, og som Frihedens højeste Pant. Og paa endnu mere betegnende, end mere Lassalle'sk Maade peger Franz hen til Magtafgjøreisen, da Kejserens Herold paa sin Herres Vegne har stillet ham Valget mellem at underkaste sig og modtage fuld Ret af Kejseren eller som Oprører at erklæres i Rigens Akt: Drag hen, Herold, og meld din Herre, at Forbi er Tiden nu til Ord og Mundsvejr, At skæbnesvanger banker med sin Malmhaand Afgjørelsen paa vort Aarhundreds Port! I Kramper vrider denne stakkels Stat sig. Lovfloskler magte ej at gjøre Ende Paa Rigets indre Strid. Se did, Herold, Hvor Rør ved Rør Kartoverne sig trænge. Af deres Svælg sig øser denne Tid Sin trodsigt stærke Ret — jeg fører selvRigsretten med mig i min Lejr, og vil Paa Magtens Grund en ny Statsorden bygge, Vil mig formaste til en Daad, som aldrig En romersk Kejser dristede sig til.Lassalle: Franz von Sickingen 85, 2, 92, 140, 62, 207, 151. Allerede som Yngling havde han i sine første Processer hævdet, at han repræsenterede Retten overfor Magten, og underligt nok tidt med Udtryk, dér brugte i nedsættende Mening, som han selv her anvender for at prise og hæve. Saaledes hedder det haanligt i hans «Assisen-Rede»: «Naar man dog var bestemt paa at øse Retten af Kanonmundingerne, hvorfor opløste man da ikke uden videre Borgervæbningen?» Og med Udtryk, som Balthasar i Stykket bruger for at udtale Beundring, men som i Lassalles egen Mund tjente den bitreste Indignation, sagde han dengang: «Havde man ingen Ret, saa havde man bedre end det. Man havde i Berlin Belejringstilstanden, Wrangel, 60,000 Mand Soldater og saa og saa mange hundrede Kanoner. Man havde i Breslau, Magdeburg, Köln og Düsseldorf saa og saa mange Soldater, saa og saa mange Kanoner. Det er Grunde, indtrængende, som Enhver begriber.» Med Lidenskabens Veltalenhed havde Lassalle i denne friske og stolte Tale hævdet Lovens Standpunkt overfor Voldsmagtens:«Og dog opløste man Forsamlingen, ja istedenfor at lade en ny træde sammen paa Grundlag af samme Valglov, oktroyerede man en Forfatning, ɔ: man kasserede den hele offentlige Retstilstand med én Streg, man var træt af langsomt at radbrække Landets Retsorganisme Led for Led, Lov for Lov. Med ét Greb kastede man den i Pulterkammeret og stillede aabent i dens Sted «sic volo sic jubeo» og Bajonnetternes Veltalenhed.»

Og i hvilken besynderlig Strid synes det endelig ikke at staa med hans Lovprisning af Jærnet og Sværdet, naar han dengang udraabte:

«Sabelen er vel Sabelen, men den er aldrig Retten. I saadanne Dommere, der vilde fornedre sig til at straffe Borgerne, fordi disse have forsvaret Loven, og det i Kraft af hine samme Love, til hvis Værn de have viet sig, i Dommere, der vilde betragte en Nations Hævden af sine Love som Forbrydelse, vilde jeg ikke mere se Dommere, men — og med mig maaske Nationen — Magtens Sëider ... Jeg vil i mit Fængsel finde mig i Alt, hvad Sabelen, som vanærer Rettens Former, bestemmer for mig; jeg vil hellere have, at min Proces antager den for mig ufordelagtigste Skikkelse, end jeg vedat give Svar eller paa anden Maade indvillige i Rettergangsformaliteter vil overtage en Rolle i den Retsfarce, som Magten morer sig med at opføre.»

Alle disse og mange lignende Udtalelser tyde paa en levende Retsbevidsthed og et ligesaa levende Had til den brutale Magt som Rettens Stedfortræder.

Men der fandtes i den tidligt modne og tidligt praktiske unge Talers Sjæl paa samme Tid en ligesaa levende Følelse af den ideelle Rets Magtesløshed, naar den ikke hævdes af virksomme Aander, af kraftige Viljer, der forstaa at gribe de rette Forholdsregler og Virkemidler for at realisere denne Ret. Og hvor var det muligt, at et ungt Geni, hvis dybeste Karaktermærke og inderste Kald var praktisk, ikke skulde have følt og iagttaget dette under den mislykkede og saa kummerligt mislykkede tyske Revolution af 1848! Hvor var det muligt, at hin Pande, i hvilken saa megen Handlekraft laa udtrykt, ikke skulde tænke sit, naar den saa' Retten saa ynkeligt ligge under paa Grund af idealistisk Sky for andre Vaaben end Ordets, paa Grund af nedarvet Frygt for den bevæbnede Autoritet, paa Grund af personlig Fejghed hos En, personlig Raadvildhed hos en Anden og theoretiskForvrøvling

og Hamletsk Tøven. Hvo der i Karl Marx's «Neue Rheinische Zeitung» for 1850 har læst Fr. Engels' Afhandling «Die deutsche Reichsverfassungs-Campagne» (Opstanden i Rhinpreussen og i Baden), begriber, at der paa denne planløse og udisciplinerede Slægt maatte følge en Generation, der stedse var betænkt paa at give sine Idealer et forsvarligt Harnisk og et kraftigt Sværd, og for hvem Rettens ædle Metal ikke syntes gangbar Mønt, medmindre det var styrket med Magtens Kobber. Tilsidst smeltede det ædle og uædle Metal da næsten sammen for denne Slægts Blik; den indsaa, at Jærntærningerne vare de haardeste og bedste, og som Brennus fordum kastede den Jærnet i Vægtskaalen.

Man læse i hin Tale Lassalles Klage over, at Nationalforsamlingen ikke i rette Tid skabte en virkelig Borgervæbning til Skærm for Forfatningen. Man læse hans blodige Spot over Nationalforsamlingens Opfordring til «passiv Modstand» mod Regeringens Overgreb:

«Den passive Modstand, mine Herrer, det maa vi selv indrømme vor Fjende, den var i ethvert Tilfælde en Forbrydelse. Et af to: enten var Kronen ved hine Forholdsregler i sin Ret — og da var Nationalforsamlingen, idet denmodsatte sig Kronens lovlige Ret og kastede Tvedragt ind i Landet ganske vist en Bande af Oprørere og Demagoger — eller ogsaa var Kronens Forholdsregler uretmæssig Vold — og da maatte Folkets Frihed aktivt beskyttes med Liv og Lemmer, da maatte Nationalforsamlingen med høj Røst kalde Landet til Vaaben. Da var hin sælsomme Opfindelse med den passive Modstand et fejgt Forræderi mod Folket og mod Forsamlingens Pligt til at beskytte Folkets Rettigheder ... Den Enkelte, m. H., kan, naar han lider Vold af en Stat, eller af en Menneskemasse, jeg f. Ex., naar jeg bliver dømt af Dem, med Ære øve passiv Modstand; jeg kan vikle mig i min Ret og protestere, da jeg ikke har Magt til at gjøre den gjældende ... Et Folk kan bukke under for Magten, som Polen — men det bukkede ikke under, før Valpladsen havde drukket dets ædleste Sønners Blod, før dets sidste Kraft var nedbrudt ... Da, naar al Kraft er brudt, da kan et saadant Folkelig nøjes med den passive Modstand, ɔ: med Retsprotesten, med Liden og Taalen, med Forbitrelsen i Hjærtet, med det dybt indesluttede stille Had, der med korslagte Arme venter paa, at et frelsende Øjeblik skal bringe Forløsning. Denne passive Modstandbagefter, efter at alle Midler til aktiv Modstand ere brudte, det er den højeste Grad afudholdende Heroisme! Men den passive Modstand strax, uden engang at vove et Sværdslag, uden et eneste Øjeblik at appellere til den friske Kraft, det er det Forsmædeligste, den højeste Uforstand og den største Fejghed, som man nogensinde har paaduttet et Folk.

Den passive Modstand, m. H., det er Selvmodsigelsen selv, det er den taalende Modstand, den ikke modstaaende Modstand, den Modstand, der ikke er nogen Modstand. Den passive Modstand det er Lichtenbergs Kniv uden Blad og uden Skaft; det er den Pels, man skal vaske uden at gjøre den vaad. Den passive Modstand det er den blotte indre Vilje uden ydre Daad ... Den passive Modstand er Produkt af følgende Faktorer:

Den klart erkjendte Skyldighed at skulle gjøre Modstand og den personlige Fejghed ikke at ville gjøre nogen; disse to Potenser avlede i væmmelig Omfavnelse i Natten den 10de November det svindsottige Foster: den passive Modstand.» Assisenrede 16, 26, 48, 33—35.

Kan det nu undre, at den der som 23aarig Yngling med denne Fynd har talt mod Handlesvaghed og Magtstækkethed ti Aar senere priser Jærnet som Mandens Gud?

Og Forholdet mellem Magt og Retbliver at sysselsætte Lassalle. Dybere og dybere trænger han ind i Vexelvirkningsforholdet imellem dem og studerer stedse inderligere deres Betingethed af hinanden.

I 1862 holder han midt under de preussiske Forfatningskampe i Berlin et Foredrag «om Forfatningsvæsen». Han søger her at oplyse og bestemme en Forfatnings eller Grundlovs Ide. Ved Analyse af Ordet Grundlov finder han 1) at en saadan Lov maa ligge dybere end en almindelig Lovbestemmelse; det viser Ordet Grund; 2) at den som liggende til Grund for de andre Love maa vise sig som videre avlende og virkende i dem; 3) at den nødvendigvis maa være saaledes som den er; thi i Forestillingen om Grunden ligger Ideen om en virksom Nødvendighed, en virkende Kraft.

Hvis Forfatningen altsaa danner Landets Grundlov, saa maa den kunne defineres som en virksom Kraft, der med

Nødvendighed gjør alle Landets andre Love og retslige Indretninger til det, de er, og Lassalle spørger da nu om der virkelig gives en saadan virksom Kraft? Ja visselig, er Svaret, de faktiske reale Magtforhold, der bestaa i et givet Samfund. De faktiske Magtforhold ere den levende Kraft, der bestemmer alle dette Samfunds Love og retslige Indretningersaaledes, at de i det Væsentlige slet ikke kunne være anderledes end de er.

For at forklare sin Mening anvender Lassalle et oplysende Tankeexperiment. Sæt, siger han, at en eller anden uhyre Ildsvaade tilintetgjorde al skreven Lov i Preussen, at Landet altsaa ved et Ulykkestilfælde var blevet berøvet alle sine Love, saa der ingen anden Udvej var end at udstede nye. Tror man da, at man i dette Tilfælde kunde gaa tilværks som man lystede, udstede hvilkesomhelst nye Love, det passede En at give ? Vi ville se. Sæt altsaa det Tilfælde, at man sagde: Lovene ere gaaede tilgrunde og vi skrive nye, og vi ville ved denne Lejlighed ikke mere indrømme Kongemagten den Stilling, som den indtog, eller overhovedet ikke indrømme den nogen Stilling. — I saa Fald vilde Kongen simpelthen sige: Lovene kunne være gaaede tilgrunde; men faktisk adlyder Hæren mig og marcherer hvorhen jeg befaler, faktisk udlevere Tøjhusenes og Kasernernes Kommandanter efter min Ordre Kanonerne, og Artilleriet rykker med dem gjennem Gaderne, og støttet paa denne faktiske Magt taaler jeg ikke, at I give mig en anden Stilling end jeg vil. Og Lassalle slutter: «De ser, mine Herrer, en Konge, hvem Hæren lyder og Kanonerne — det er et Sykke Forfatning.»Og nu følger med lignende Motivering: En Adel, der har Indflydelse ved Hoffet og hos Kongen — det er et Stykke Forfatning. — Sæt nu videre, Konge og Adel bleve enige om i Kraft af deres Magtfuldkommenhed at gjenindføre det middelalderlige Lavsvæsen, saa at f. Ex. Kattuntrykkeren ikke turde beskjæftige Farvere og ingen Mester i nogen Haandværksgren have mere end et vist bestemt Antal Arbejdere, saa med andre Ord den store Produktion blev umulig. Hvad saa? I saa Fald vilde de store Fabrikanter, de Herrer Borsig, Egels etc. lukke deres Fabriker, ja endog Jærnbane-Direktionerne give deres Arbejdere Afsked, og den hele Arbejdermasse vilde, raabende paa Brød og Arbejde, bølge gjennem Gaderne, ophidset af det hele store Bourgeoisi og en Kamp udbryde, i hvilken det ingenlunde var sikkert, at Hæren blev Sejrherre. «De ser altsaa, mine Herrer, de Herrer Borsig, Egels, de store Industridrivende overhovedet — de ere et Stykke Forfatning.» I Kraft af Regeringens Trang til store Pengemidler, ere de store Bankierer, Børsen overhovedet, ligeledes et Stykke Forfatning. Sætter man nu derimod det Tilfælde, at Regeringen fik i Sinde at udstede en Lov af den Art, som findes i China, at naar En begik et Tyveri, skulde hans Fader straffes derfor — saa opdager man, at denalmindelige Bevidsthed, den almindelige Dannelse ligeledes indenfor visse Grænser er et Stykke Forfatning. Sætter man sluttelig det Tilfælde, at Regeringen vilde berøve Smaaborgere og Arbejdere ej blot politisk men personlig Frihed, gjøre dem til Vornede og Livegne, da erkjender man, at i visse yderste Tilfælde den menige Mand ogsaa uden at have de store Industridrivende i Ryggen er et Stykke Forfatning.

Have vi saaledes sét, hvad et Lands Forfatning er, nemlig de faktiske Magt-Forhold og spørge vi, hvorledes det da forholder sig med den retlige Forfatning, saa indse vi nu let, hvorledes den tilvejebringes: Disse faktiske Magtforhold skriver man ned paa et Blad Papir, giver dem et skriftligt Udtryk og naar de ere skrevne ned, saa ere de ikke mere blot faktiske Magtforhold, men de ere blevne til Ret, og hvem der handler derimod bliver straffet. — Fremstillingen slutter da med en Paavisning af, hvorledes en Forandring i de reelle Magtforhold (Adelsvælde — Stædernes Opkomst og Flor, Forholdet mellem Hovedstadens Indvaanerantal og Hærens Størrelse) bestandig er ledsaget af en tilsvarende Forandring i Forfatningen. Finder et altfor stort Misforhold Sted mellem den skrevne og den reelle Forfatning og bliver dette Misforhold trykkende, da indtræder virkelig i Skikkelseaf Revolution den Ildsvaade, vi satte som Tankeexperiment. Den indtraadte i Marts 1848, men — her kommer Lassalle tilbage til sin gamle Klage i Forsvarstalen fra 1849 — da var det, at det sejrende Folk istedetfor at skabe en kraftig Borgervæbning af Smaaborgere og Proletarer og saaledes forandre den reelle Forfatning, taabeligt gav sig til at skrive en ny og magtesløs, der derfor ikke nyttede det mindste. «Naar De, mine Herrer, i Deres Have har et Æbletræ og nu paa dette Træ hænger en Seddel, hvorpaa De skriver: dette er et Figentræ — er Træet saa derfor blevet til et Figentræ? Nej og selv om De samlede deres hele Husstand, ja alle Landets Beboere derom og lod det stadfæste med Ed højt og lydeligt: dette er et Figentræ — Træet bliver, hvad det var og næste Aar vil det vise sig — det vil bære Æbler og ikke Figen.»

Forfatningsspørgsmaal, slutter Lassalle, ere da oprindelig ikke Retsspørgsmaal, men Magtspørgsmaal; et Lands

virkelige Forfatning existerer kun i de reelle faktiske Magtforhold, der bestaa i Landet, skrevne Forfatninger have kun da Varighed og Værd, naar de ere det nøje Udtryk for de i Samfundet bestaaende Magtforhold.

Skulde man tro det! denne Udvikling blevstrax af det liberale Partis Blade betegnet som en Theori om at Magt skulde gaa for Ret, ja Grev Schwerin erklærede med Hensyn herpaa under Kammerets Jubel at i den preussiske Stat gik Ret for Magt. Det ene Blad efter det andet nægtede Lassalle, i den Hensigt at tie ham tildøde, Optagelsen af en kort, aldeles objektivt holdt Artikel «Magt og Ret», hvori han oplyser Misforstaaelsen, og han nødsagedes da til at udgive denne som et Flyveskrift for sig. Han siger her slaaende og fyndigt: «Ifald jeg havde skabt Verden, saa er det højst sandsynligt at jeg denne Gang undtagelsesvis havde indrettet den i Overensstemmelse med «Volkszeitung»'s og Grev Schwerin's Ønsker, altsaa saaledes, at Ret gik for Magt. Thi dette svarer ganske til mit ethiske Standpunkt og mine Ønsker. Desværre har jeg imidlertid ikke været i det Tilfælde at skabe Verden og maa derfor fralægge mig ethvert Ansvar, saavel Ros som Dadel for dens virkelige Indretning.» Han forklarer saa, at han ikke har havt til Hensigt at udvikle, hvad der burde finde Sted, men hvad der virkelig finder Sted, ikke at give en ethisk Afhandling, men en historisk Undersøgelse. Og saa viser det sig da, at medens ganske vist Ret skulde gaa for Magt, i Virkeligheden dog altid Magt gaar for Ret, bestandig og saa længetil Retten nu paa sin Side har samlet en tilstrækkelig Magt bag ved sig til at knuse Urettens Magt. Han udvikler, hvorledes den preussiske Forfatningshistorie siden 1848 bestaar i Retsbrud paa Retsbrud og siger: hvad betyder altsaa den fromme Jubel, hvormed Kammeret modtog Greven af Schwerin's Erklæring om, at i den preussiske Stat «Ret gaar for Magt». Fromme Barneønsker og intet mere! Thi en alvorligere Betydning vil det kun have hos Mænd, der vare fast besluttede paa nu ogsaa at sætte Magt bag Retten. Intet Menneske i den preussiske Stat har Ret til at tale om Ret undtagen Demokratiet, det gamle og sande Demokrati. Thi det alene har altid holdt fast ved Retten og aldrig nedværdiget sig til noget Kompromis med Magten. —

Spørgsmaalet om Forholdet mellem Magt og Ret var da hos Lassalle et Spørgsmaal om det Faktiske, om Virkeligheden. Hvad han har sagt herom er træffende sandt og vil ikke blive rokket af nogen. I hvilke Tilfælde Retten har Magt og i hvilke Tilfælde ikke, naar Magten bliver til Ret og naar den bliver til Uret, har han forstaaet og begrebet som ingen Anden.

Og ikke blot med Hensyn til det Faktiske, men endnu dybere med Hensyn til det Retslige har han undersøgt og begrebetVexelforholdet mellem den gamle Rets Magt, som de Konservative forfægte, og den nye Aandsmagts Ret, som de radikale Partier hævde. Den gamle Ret er den erhvervede Ret. Den nye Magt er den nye Retsbevidsthed. Hvorledes forholder den nye Retsbevidsthed sig til den erhvervede Ret? Den nye Retsbevidsthed vil give Rettigheder og berøve Rettigheder, men hvor vidt tør den i den sidste Henseende gaa? Hvilke Rettigheder ere velerhvervede, urørligt erhvervede? Ere alle de gamle Rettigheder dette, saa staa vi ved Stagnationen, Fortiden slaar da Nutidens Liv ihjel. Kan omvendt Ingen bygge paa nogen fast erhvervet Ret, saa slaar Nutiden Fortiden ihjel. Her staa vi da ved Begrebet om den erhvervede Ret, hvorom Lassalles mægtige Hovedværk (System der erworbenen Rechte) handler.

VI.

Den Opgave, Lassalle har stillet sig med sit Værk, er, som han i Fortalen bemærker, ingen ringere end Fremstillingen af den vor hele Periode beherskende politisk-sociale Tanke. Hvad er det, siger han, der udgjør den inderste Grund i vore politiske og sociale Kampe? Det er, at Begrebet om den erhvervede Ret endnu engang er blevet Stridsgjenstand. I det Juridiske, Politiske og Økonomiske er Begrebet om den erhvervede Ret den drivende Kilde til al videre Formning, og hvor det Juridiske som privatretligt fuldkomment synes at løse sig fra det

Politiske, der er det endnu meget mere politisk end det Politiske, der er det det sociale Element. Allerede den blotte Nødvendighed af at maatte henvise hertil, viser efter hans Anskuelse, med hvilken Overfladiskhed Begrebet om det Politiske opfattes af Ordførerne for det liberale Bourgeoisi.

Værkets Øjemed er allerede paa Titelbladetbetegnet som det at forsone den positive Retsvidenskab og Naturretten med hinanden. I selve det Standpunkt, Forfatteren i denne Henseende indtager, spores et betydeligt Fremskridt fremfor Standpunktet i Heraklit. Han staar her friere overfor Hegel. Vel betegner han sig endnu her som en Tilhænger af de Hegelske Principer og kunde ikke med Sandhed gjøre andet; men dette hindrer ham ikke i med fuldkommen Aandsfrihed at dømme et vigtigt Parti af Hegels og hans Skoles System. Det viser sig da snart, at han er meget nær ved at gjøre den Vending, som Fortalen til Heraklit (ikke Værket) allerede betegnede, den samme Vending, som Hegels franske Disciple senere have foretaget, nemlig den at forvandle den Filosofi, der mere end nogen tidligere kun vilde give sig af med det Ubetingede, til en Filosofi af det Relative, den fremfor nogen Lære metafysiske Verdensbetragtning til en historisk. Afstanden mellem dette Aandsstandpunkt og den rent experimentelle Methode, anlagt paa Jurisprudensen er tilsyneladende vel kun ringe, men Lassalles Bundethed til den Hegelske Dialektik, hans mere dristige og højtflyvende end taalmodige og forsigtige Aands Hang til store aprioriske Konstruktioner og Hypotheser fjærner ham lige fuldt stærkt fra vore Dages videnskabelige Methode. Man sammenligne f. Ex. med Lassalles Grundbetragtning en lille Afhandling af Giuseppe Saredo, en af Italiens første Jurister: *Dell' applicazione del metodo sperimentale allo studio delle scienze civili e giuridiche.* Hegelhar efter Lassalles Anskuelse blot givet det almindelige logiske Udkast til Værket, og da Hegelianerne, med deres sædvanlige Skræk for at indlade sig med Stoffets Fylde, kun have tygget Drøv paa ham, ere Retsfilosofien og den positive Retsvidenskab som Følge deraf forblevne lige saa fremmede for hinanden som Naturvidenskab og Naturfilosofi. Hegels System staar jo overhovedet med Hensyn til Aandsfilosofien i et afgjort Inkonsekvensforhold til hans egen Methode. Naar man paa Hegels Tid talte om Naturret, blev den opfattet som en fra Evighed af og alment gyldig, fornuftgyldig Ret, der stod i samme Forhold til den positive eller historiske Ret, som en almindelig Tankekjærne til sin Udførelse og man indsaa ikke, at Naturretten selv er af historisk Natur og historisk Ret. Saaledes bleve da Retsfilosofiens Kategorier opfattede som evige og absolute Kategorier, Kategorier af det logiske Begreb, og saaledes forblev da den historiske Ret ubegrebet af Hegel, antoges at flyde af Ufornuft, Vilkaarlighed og Vold. Men Aanden selv er jo en Vorden i Historien. Heraf følger, at man i Retsfilosofien slet ikke kan tale om Ejendommen, Uretten, Familien, Arveretten, det borgerlige Samfund, Staten, men at man af den græske, romerske, germaniske Aands historiske Begreb maa udvikle Begrebetom græsk, romersk, germanisk Ejendom etc. I Religionsfilosofien bærer Hegel sig jo ogsaa ganske anderledes ad. Hvad vilde der vel være kommet ud som Resultat, ifald han istedenfor at studere de forskjellige Religioner havde talt om Guden, Dogmet, det Hinsides o. s. v.! Det gjælder da om at gaa historisk, ikke metafysisk tilværks. Hegels Disciple have i Retsfilosofien kun fulgt Mesterens vildledende Spor. Den dygtigste, Gans, har i sit Værk om Arveretten saaledes uden videre medbragt vore Dages Begreb om Arveret og tilmed opfattet dette Begreb som almindelig logisk Kategori. Hvad Lassalle tre Aar senere under den heftigste Agitation i sit Værk «Kapital und Arbeit» efterviste med Hensyn til den økonomiske Kategori «Kapital» og den juridiske Kategori «Ejendom», nemlig at de ere Kategorier af den historiske Aand, dette samme har han allerede i dette Værk paavist for alle juridiske Kategoriers Vedkommende, i dets anden Del specielt for Arverettens. System der erworbenen Rechte I 68, 70. Smgln. «Capital und Arbeit» 165 Anm.

Saa gammel som Retten selv er Afskyen for tilbagevirkende Love. Spørgsmaalet om den erhvervede Ret og Spørgsmaalet om Loves Tilbagevirkning falder sammen. Hvad der gjør Tilbagevirkningen saa forhadt, det er øjensynligt den Krænkelse af den menneskelige Frihed, denindeholder gjennem en vilkaarlig Udvidelse af Begrebet Ansvar. Ud fra denne Grundtanke kommer Lassalle da til forskjelligt fra alle tidligere Forskere at bestemme den erhvervede Ret i dens Forhold til Loves Tilbagevirkning saaledes:

1) Ingen Lov tør tilbagevirke, der kun træffer Individet gjennem en af dettes Viljeshandlinger som Medium.

2) Enhver Lov tør tilbagevirke, der træffer Individet uden at en saadan frivillig Handling er mellemliggende,

altsaa træffer Individet umiddelbart i dem af dets Egenskaber, der ere uvilkaarlige, almenmenneskelige eller overdragne det af Samfundet, — eller som endelig kun træffer det derved, at den forandrer Samfundet selv i dets organiske Institutioner.

Lassalle viser med stor Omstændelighed, at den moderne Afsky for Loves Tilbagevirkning aldeles ikke finder Sted hos Nationer og paa Civilisationstrin, for hvem Begrebet om Menneskeaanden som Subjektivitet, som Frihed og Ansvar endnu ikke er gaaet op. Chineserne stemple ved en ny Lov en Sag som Forbrydelse, der i Tillid til den existerende Lov er udført med aldeles loyalt Sindelag, og straffe den uden Naade som saadan. Ja selv Oldtidens Jødervare ikke naaede til de højst civiliserede Nationers Respekt for den erhvervede Ret. I Sagen med Zelaphehads Døtre (4 Mos. 27, 1—11), hvor Israels Gud træffer den juridiske Afgjørelse, gjør samme Gud sig, uden at have en Anelse derom, skyldig i en utvivlsom Tilbagevirkning i Civilsager. Men derfor var han ogsaa en orientalsk Gud, der endnu ikke havde lært romersk Ret og ligesaa lidt var opdraget med græsk Dannelse og Kunst, det vil sige, Gud for et Folk, hvem Aandens Væsen hverken var bleven klart bevidst i Retssubjektiviteten (som i Rom) eller i den skjønne Individualitet (som i Grækenland).

Lassalles logiske Udgangspunkt er da egentlig den Tanke, han alt som Yngling udtalte i sin første Retstale (Assisenrede), nemlig den, at Loven er Udtrykket for det hele Folks Retsbevidsthed og al lovlig Ret kun en Bestemmelse, som denne Almenaand, der uophørligt forandrer sig, engang har truffet, saa at enhver ny at denne Aand flydende Bestemmelse ufortøvet griber Individet med samme Ret, hvormed det blev grebet af den tidligere. Fast kan da for Individet kun det være, som det éngang paa retmæssig Maade har afledet af denne Strøm ved sin egen Handlen og Villen, hvad det har gjort til sit. Der lader sig ikke af Individetslaa nogen Pløk i Retsgrunden, i Kraft af hvilken det kunde erklære sig for Selvherre gjennem alle Tider og trods alle fremtidige eller prohibitive Love. Udførelsen af denne Grundtanke gjennem den hele Retssfære optager første Bind af Værket. Fremstillingen er klar og skarp til det yderste, men næsten aldrig polemisk. Kun med Stahl, den bekjendte romantiske Reaktionær, har Lassalle en alvorligere Dyst. Han viser, hvorledes dennes Theorier føre til at lovprise den hele bestaaende Samfundets Ordning som urørlig og hellig, idet denne efter hans Lære med alle af den flydende Rettigheder skal danne den Enkeltes erhvervede Ret. Ingen Tid, udraaber Stahl, er kaldet til at holde Dom over Fortiden og anerkjende eller tilintetgjøre de fra den stammende Rettigheder, alt efter sin Dom om, hvorvidt de ere passende eller ej. — Visselig, svarer Lassalle, men netop fordi enhver Tid er autonom, staar ingen Tid under en anden Tids Herredømme og er ingen forpligtet til at lade hvad der strider mod dens Retsbevidsthed, beholde sin Virkekraft i den, eller til at lade det, der for den staar som Uret, virke som Ret. Med sædvanlig Skarpsindighed griber han saa Stahl i nogle Selvmodsigelser og kan ikke nægte sig den Fornøjelse hos sin Modstander at fremhæve «detuundgaaelige jakobinske Pust, som Enhver, der nærmer sig til den moderne Filosofi, selv mod sin Vilje modtager af den.»

Det med Hensyn til Forfatterens Psykologi og politiske Standpunkt interessanteste Afsnit af dette lærerige første Bind er imidlertid uden Tvivl det, hvor han kommer til at behandle Spørgsmaalet om Tilbagevirkning i Love fra den store franske Revolution. Her faar hin Bestemmelse «revolutionær af Princip» en ny Belysning, her faar hans Theori en mærkværdig Bekræftelse, her viser det sig endelig, at det ikke er Praleri, men nøgen Sandhed, som Lassalle senere udtaler, naar han tilraaber sine Dommere: «Kjender De den indre Sammenhæng i den franske Revolutionshistorie, mine Herrer ? Jeg kjender den til dens inderste Fibre.» System der erw. Rechte I 61, 197, 200—214, 449 ff. Die indirecte Steuer S. 116.

De Gamle, Cicero f. Ex., havde lært, at alt, hvad der anses for fastslaaet ved et Folks sædelige Overensstemmelse, det kan, selv om det endnu ikke har givet sig Form i nogen Lov, betragtes som en Del af Folkets Retssubstans; bliver det Lov, kan denne nye Lov kun opfattes som en Erklæring af Retssubstansens Indhold. En saadan Anskuelse vil følgelig efter de Gamles Lov retmæssigt kunne tilbagevirke. Lassalle hævder nu overfor denne Lære, at den kun har Gyldighed for Oldtidens Folk, hoshvem en saadan sædelig Enighed (substantiel Ethos) alene kunde siges at herske. I den moderne Tid maa den Fordring blive staaende, at kun et saadant Indhold af den almindelige Retsbevidsthed kan gjore Krav paa retslig Virkelighed, der allerede — ligefrem eller stiltiende — har givet sig Udtryk. Men nu opstaar det Spørgsmaal: hvad udfordres der til at det kan siges at have givet sig

Udtryk? Hvad ligger i dette Begreb? I Begrebet ligger tydeligt nok, at Retsbevidsthedens Indhold ingenlunde alene kan være fastslaaet ved Ord, at det ligesaa godt ved et helt Folks Handlinger kan være fastslaaet og virkeliggjort.

Det franske Konvent bestemte i Lov af 17de Nivôse Aar 2, at enhver siden 14de Juli 1789 tiltraadt Arv skulde ordnes efter denne nye Lov. Under Thermidorreaktionen blev de herhen hørende Bestemmelser betragtede og stemplede som flagrant Tilbagevirkning. Og dog laa det ubetinget ikke i Konventets Hensigt at krænke Reglen om Ikke-Tilbagevirkning. Det benægtes i Lovens Motiver at Tilbagevirkning her finder Sted, *«parce que la loi n'a fait que développer les principes proclamés des lors par un grand peuple»*, og det tilføjes: *«l'effet rétroactif commencerait là seulement, ou l'on dépasserait cette limite.»* Ikke desmindre blev somsagt denne saakaldte Tilbagevirkning senere anført som et Bevis paa det franske Konvents Rædselsgjerninger. Men den 14de Juli 1789 havde det franske Folk virkeligt ved Bastillestormen lagt sin Privilegier og Forrettigheder forkastende Retsbevidsthed for Dagen, og om end ikke Love, der give en positiv Udvikling af denne Retsbevidsthed til noget objektivt Nyt, kunne betragtes som givne ved hin Akt, forholder det sig dog anderledes hvor Indholdet af den nye Ret uden videre var et Udtryk for den blotte Negation af de hidtil bestaaende Privilegier og Forrettigheder. Det er da ogsaa kun saadanne Love, som Konventet har ført tilbage til 14de Juli 1789. Saaledes se vi, siger Lassalle, denne filosofiske Forsamling erklære, at dens Arvelove kun ere en udtrykkelig Erklæring af de Principer, som Folket selv ved Bastillestormen har proklameret og hævet til Ret. Og paa dobbelt Maade har Verdenshistorien retfærdiggjort Konventet dels derved, at Nivôselovens arveretlige Grundsætninger, der gik over i *Code civil,* ere forblevne uanfægtet herskende under det første Kejserdømme, ja endog under Restaurationen og fremdeles under Julidynastiet og det andet Kejserdømme, og saaledes have vist sig at være et nødvendigt og tvingende Indhold af den Bevidsthed, som medRevolutionen kom til Magten, dels derved, at alle Historieskrivere, tyske saa vel som franske, reaktionære som revolutionære, filosofiske Skribenter saa godt som Forfatterne af de almindelige Haandbøger, datere den franske Revolution fra 14de Juli 1789.

Det er klart, at Lassalle ikke uden en Følelse af indre Triumf har meddelt disse interessante Fakta. Thi hvad her forelaa var jo ikke blot den godtgjorte Retsgyldighed af Love, der udsprang af en Revolution, men den stadfæstede Retsgyldighed af en Tilbagevirkning, der ansaas for tilstrækkeligt begrundet ved Henførelsen til «den uskrevne Lov», til en ny fuldstændigt revolutionær Retsbevidsthed, der havde givet sig Udtryk i en enkelt dybt berettiget Magt- eller Voldshandling. Man ser, hvor langt det er fra, at ethvert Oprør blot som saadant eller enhver tilbagevirkende Lov, som øjeblikkelige Magthavere give, her skulde være godkjendt. Her savnes ingenlunde et Kjendemærke, hvorved man kan skjelne de efter Lassalle's Grundanskuelse berettigede Revolutioner fra de uberettigede og ideløse. Naar derfor Lothar Bucher i den altfor ubetydelige og af hans officielle Stilling stemplede Fortale, med hvilken han i 1881 har ledsaget anden Udgave af Lassalles Hovedværk, gjør opmærksom paa, hvor vanskeligt det er for Den,der staar Begivenhederne nær, at afgjøre, om paa et bestemt Tidspunkt «et Folk er blevet sig det Rette bevidst», og naar han hævder, at ikke enhver Ødelæggelse af en symbolsk Bygning betyder en Bastillestorm med dens Følger, saa ramme disse Indvendinger kun i saare ringe Grad Lassalle. Og naar fremdeles Rodbertus-Jagetzow troede at kunne ramme Lassalles Theori ved at opstille Spørgsmaalet: Hvorledes erfarer jeg, hvad Folkebevidstheden nutildags vil, hvorledes erkjender jeg, om en Folkebevidsthed forkaster en vis tidligere Rets hele Indhold eller kun en bestemt Form af den? — i det sidste Tilfælde alene existerer efter Lassalles System et Krav paa Skadeserstatning — saa havde Lassalle Ret i at svare, at dette Spørgsmaal ikke i mindste Maade kom en Theori af Tilbagevirkningen ved. Det Spørgsmaal: Hvad vil Folkebevidstheden den Dag idag overhovedet, eller hvad mon den i Fremtiden vil med Hensyn til alt Muligt; hvorledes vil den tænke om Ægteskabet, Staten, Monarkiet, Jagt, Bjærgværksdrift, Aviser, Ejendom, er Spørgsmaal om Indholdet af en Tidsbevidsthed, hvis Besvarelse umuligt kan gives ved en formel Regel. En Tilbagevirkningstheori skal og kan ikke gjøre Andet end fastslille den formelle Retslogik, som udsiger, hvad der — ligegyldigt hvilket Indhold Tidsbevidstheden nu eller siden har — efter Retsideenfølger af denne Bevidsthed for de alt bestaaende Retsforhold. Selve Tidsbevidsthedens Indhold maa forudsættes bekjendt.

Og med en ægte Lassallesk Vending, i hvilken Hersker- og Tænker-Naturen paa en Gang kommer til Udbrud,

skriver Lassalle i et Privatbrev af 17de Februar 1863 til Rodbertus:

«De har naturligvis fuldstændig Ret, naar De siger, at De hverken ved Flertalsbeslutning eller endog ved enstemmig Afgjørelse vil lade Dem bevise, hvad Tidsbevidstheden i vore Dage vil. Hvorledes finder jeg den altsaar Nu, jeg tænker ganske simpelt: Hvad De ved Fornuft, Logik, Videnskab kan bevise Dem selv og Tiden er rigtigt — det vil Tiden.»

VII.

Anden Del af Lassalles store Værk drejer sig udelukkende om Arveretten, specielt den romerske Arveret. Ligesom Værkets Hensigt overhovedet er at gjennembryde Forskjellen mellem den historiske og den dogmatiske Behandling af Retten, saaledes stræber denne Del i et storartet Exempel at vise hvorledes det Dogmatiske i et Retsinstitut kun förstaas gjennem Forstaaelsen af dets historiske Begreb ɔ: af det bestemte historiske Aandsstadium, paa hvilket det paagjældende Institut til enhver Tid befinder sig. Lassalles Paastand er nu ingen ringere end den, at ikke blot dette eller hint Enkelte i den romerske Arveret, men hele denne Ret lige til hans Tid er blevet fuldstændigt ubegrebet og misforstaaet, har ligget hen som en ugjættet Hemmelighed. Til at afgjøre, hvorvidt han har Ret, savner jeg Kompetens. Hans Theori er baaret af en Tro paa det Metafysiske, som jegikke deler; hans Standpunkt er mig meget for idealistisk og hans Methode, der i alt Væsenligt her er den hegelske, indgyder mig, selv i hans Hænder, ingen Tillid. Men hvad der for mig er magtpaaliggende, det er kun at give Læseren først et fuldt og uforvansket Indtryk af det omfattende og sammenfattende Syn, den geniale Skarpsindighed og den overordentlige Lærdom, med hvilken Lassalle har udkastet og gjennemført sin Grundtanke, dernæst at destillere det rent Psykologiske ud af det lærde Stofs Behandling, lade Lassalles Theori af den romerske Arveret aabne et Indblik i Forfatterens aandelige Værksted og pege paa Drivhjulene, Bevæggrundene, der ham selv halvt ubevidst bestemme hans Forsknings Art og Maal. Saaledes se vi ham, selv fordybet i Pandekter og Kommentatorer, uafbrudt arbejde med Menneskehedens tilkommende Evolutioner eller Revolutioner for Øje.

Lassalles Grundopfattelse, for hvilken han har tilvejebragt og bearbejdet et mægtigt Bevismaterial er den, at Arvingen i romersk Mening oprindeligt kun er Viljesarving, ikke Formuesarving af den Døde, hvorfor den romerske Arverets Gjenstand og Interesse ligesom dens historiske Oprindelse slet ikke ligger i den formueretlige Sfære, og denne Arveret efter sit Begreb ikke betyder nogen Formuestilvendelse, mener en quasi-metafysisk Anskuelse, der staar i direkte Strid med hin Forstandsforestilling. Forud for Forestillingen om Sjælelivets Evighed og uendelige Rigdom i Kristendommen gaar i Historien en anden, en udvortes Subjektets Uendelighed, den personlige Viljes, der forholder sig til Yderverdenen og har sin Gjenstand i den. Der synes, hedder det hos Quinctilian, ikke at gives anden Trøst for Døden end den ud over Døden gaaende Vilje. Lassalle ser heri et Bevissted for sin Grundtanke, den, at den romerske Udødelighed er: Testamentet.

Da Testamentet nu altid maatte være en *institutio heredis,* formel Indsættelse af en Arving, da enhver i Testamentet foretagen pur Formuesfordeling var intetsigende, naar den direkte Indsætten af Viljesfortsætteren manglede, da denne Indsætten fremdeles maatte ske før alt Andet, navnlig før Legaterne nævntes, og maatte danne Testamentets Begyndelse, da endelig, ifald Arvingen døde før Erhvervelsen af Arven eller hvis han afslog den, det hele Testamente i Reglen faldt sammen og alle Legater bleve ugyldige, ses det, at det er Arvingen, hvis Tilværelse først giver Testamentet Tilværelse, og som ved sin Vilje skjænker Testators Viljesbestemmelse Hold og retslig Existens. Altsaa: kun naar den Afdødes Vilje er sat somexisterende ud over hans egen Død i Arvingen anskues den som endnu tilværende og kommer den til Udførelse i hans Testamente. Uden Viljesfortsætteren derimod bliver den Dødes Vilje, hvad den faktisk er, død og intetsigende og ugyldig.

Men naar Arvens Begreb altsaa er det, at virkeliggjøre den arveladende Viljes Videre-Existens, saa ligger Arveladerens Interesse ikke i at Arvingen har, men i at Arvingen handler, handler efter hans, Arveladerens Vilje. At lade Arvingen handle efter sin Vilje, det er efter romersk Forestilling Arveladerens Triumf. Men saalænge Arvingen endnu baade har og handler ɔ: baade faar og overtager Arv, er Situationen tvetydig. Thi saalænge er det altid muligt at hans egen Interesse og hans egen egoistiske Vilje, istedenfor at fortsætte Arveladerens Viljessubjektivitet, omvendt opsluger og tilintetgjør den. Kun ét afgjørende Middel existerer herimod, det nemlig ikke at tilstaa Arvingen den ringeste egne Fordel, ja endog bringe ham i direkte Strid med hans egen egoistiske Interesse. Arvingen, der ikke faar Noget, og dog er Arving og dog handler efter Arveladerens Vilje, den arveløsgjorte Arving, er det uomstødelige Bevis for at den arveladende Vilje, der fortsætter sig i ham, existerer. Den arveløseArving er den højeste Triumf for denne Vilje, den højeste Nydelse af Existensens Fortsættelse, som denne Vilje kan skænke sig.

Er denne sindrige Forklaring sandsynlig? Er det rimeligt, at et Folk som det romerske, hvem allerede dets Sprog røber som et i høj Grad praktisk, erhvervelystent og forsaavidt realistisk sindet Folk, istedenfor at helliggjore Individernes Formuesinteresser og forgude Ejendomsbegreberne, omvendt er gaaet ud fra en religiøs Opfattelse af Begreberne Arving og Arv, med hvilken Formuesoverdragelsen Intet havde at gjøre? Jeg spørger som Lægmand, uden Fordring paa særlig Indsigt, kun i Kraft af de Tvivl, en almindelig kritisk Dannelse lægger mig paa Læben.

Lassalle udleder den Omstændighed, at Ingen før ham er falden paa den Anskuelse af Arveretten, som han gjør gjældende, deraf at Juristerne hidtil bestandig havde taget Romerretten i dens sidste Skikkelse hos Justinian til Udgangspunkt, istedenfor at søge tilbage til dens primitive Spire. Hvad vi vide om Arverettens tidligere Historie fortolker han med glimrende Dialektik saaledes, at det taler kraftigt for Sandheden af hans Theori. Den blivende Vanskelighed synes mig imidlertid at være den,at selv det efter hans Fremstilling Primitive er saa lidet simpelt, saa upraktisk, saa subtilt.

Dog, jeg giver ham Ordet: Gajus meddeler, at da det i Roms ældre Tider stod Enhver frit at udtømme den hele Arvemasse ved Legater og ikke efterlade Arvingen Andet end det tomme Navn, saa hændtes det altfor hyppigt, at de, der vare indskrevne som Arvinger, meldte sig fra Arven. For at raade Bod paa dette Onde, fortæller han videre, foresloges den Furiske Lov (omtrent 571 efter Byens Grundlæggelse), der bestemte, at med Undtagelse af visse Personer maatte ingen Legatar faa større Arv end 1000 Asses (en ringe Sum). Men, vedbliver Gajus, heller ikke denne Lov opnaaede Hensigten, da man dog udtømte Formuen i Legater. Derfor blev da den Voconiske Lov givet (omtr. 585 e. B. G.), hvilken bestemte, at Ingen paa Grund af et Legat kunde faa mere end Arvingen fik, saa det ved denne Lov dog idetmindste syntes sikret, at Arvingen overhovedet fik Noget. Men heller ikke dette hjalp. Thi ved Udstykning af Formuen til et stort Antal af Legater kunde man efterlade Arvingen et saadant Minimum, at det for ham dog ikke kunde lønne sig for en saa ringe Fordels Skyld at tage den hele Arvs Byrder paa sig. Saa blev da tilsidst den FalcidiskeLov (omtr. 714) udstedt, i Kraft af hvilken det ikke længer stod Nogen frit for at raade over mere end ¾ af sin Formue ved Legater, og saaledes maatte Arvingen da nødvendigvis faa en Fjerdedel af Arven.

Gajus, paa hvis Tid efter Lassalles Mening den gamle metafysiske Opfattelse ikke mere forstodes, saa’ i de hinanden afløsende Bestemmelser kun en Stræben efter at forbedre uheldige Lovredaktioner. For Lassalle derimod ere disse tre et Tidsrum af 150 Aar omspændende Love et Vidnesbyrd om en haard og langvarig Kamp, som den romerske Aand har kæmpet med sine egne inderste Anskuelser, og denne indre Krig føres ikke, som man har ment, mellem Arving og Legatar, men mellem Arvelader og Arving. Legataren er kun Prygledrengen, paa hvis Ryg Arvingen giver Arveladeren sine Hug. Det ses, mener Lassalle, tydeligt nok af Lovenes Rækkefølge. Der gaas ud fra de tolv Tavlers Ret, ifølge hvilken Legatarens Stilling er gunstigst. Pludseligt bliver den allerugunstigst ved den Furiske Lov, saa væsenligt forbedret ved den Voconiske Lov, idet Legataren kan erholde den fulde Halvdel af Formuen, saa endnu gunstigere ved den Falcidiske Lov, ifølge hvilken han endog kan erholde tre Fjerdedel af Formuen — en Bevægelse, der sammenlignet med Arvingensparallele Situation (som jo ogsaa ved den sidste Lov bliver gunstigst) er uforklarlig — under den Forudsætning at Kampen opfattes som

staaende mellem Legatar og Arving. For Lassalle er Kampen overhovedet af ganske anden Art, det er den personlige Egoismes, den sunde Menneskeforstands Kamp imod en hel Folkeaands metafysisk-religiøse Grundanskuelse af Liv og Død. Saalænge Folkeaanden i Rom endnu er uanfægtet, hel og fast i sin oprindelige Støbning, kan Arvingens personlige Interesse endnu ikke revoltere, fordi Arven netop er denne Folkeaands bindende og helligste Substans, dens Udødeligheds-Ide. Lang Tid gaar da hen, inden Arvingen vover principielt at erklære, at han vil have Noget, absolut, for sig, ej blot formelt, i Forhold til Legataren. Og dog maa dette komme; thi den sunde Menneskeforstand lader sig ikke holde ude. Den Falcidiske Lov betyder, at Usandheden i den Fiktion, der fra Begyndelsen af ligger til Grund for det hele Arvevæsen, nu ogsaa bliver sat og erkjendt. Med *lex Falcidia* begynder derfor det hele romerske Arvevæsens afgjørende Undergang. Og dog — selv nu finder den romerske Folkeaand i Arverettens Tempel et Kapel, hvorhen den kan redde sit Allerhelligste. Under August kom *lex Falcidia* ud, og endnu under samme Kejserudkommer Loven om fideikommissarisk Arv, der aabner Arveladeren et nyt Asyl. Hvem der er Arving paa Basis af denne frivillige Troskab *(fides)* mod Folkeaanden og dens hellige Overleveringer, tør og kan ikke gjøre Brug af den nye Tvang, Arvingen ved den foregaaende Lov fik Ret til at udøve mod Arveladeren, og har ingen Fordring paa Afdrag efter *lex Falcidia*.

Saalænge romersk Aand existerer, stræber den da at holde fast ved Sandheden af hin Fiktion om Fortsættelsen af Arveladerens Viljesexistens og om hans og Arvingens Viljesidentitet. Hvor ofte end Historien under sin Udviklingsgang stempler den som usand, Folkeaanden søger stedse at frelse den, om end i nok saa afbleget en Skikkelse. Testamentet er da for det romerske Folk en Kultus af dets eget Væsen; thi det er den højeste Selvstadfæstelse af den almene Folkeaand, hvortil Romerne overhovedet bringe det, og alt det er Kultus og af religiøs Natur, hvori et Folk fejrer den offentlige Aand, der gjennemtrænger det. Derfor sker Testeringen ikke blot i Folkeforsamlingen og i Præsternes Nærværelse, men i de udtrykkeligt kun til religiøse Formaal sammenkaldte Komitier. Og derfor bliver Romerens Vilje, som var Privatvilje medens han levede, til offentlig Vilje efter hans Død. Tidt er det blevet sagt, at denromerske Testator paa Grund af sin uindskrænkede Frihed overfor den paa Lov beroende Intestatarvefølge kunde sammenlignes med en Lovgiver. Men dette er altfor lidet sagt. Det var i Rom Skik, at Arveladeren ej blot i Testamentet men ogsaa i Indskriftet paa Gravmonumentet, som han ofte i levende Live lod rejse, fastsatte en Formuesstraf for Salg, Udlejning eller Bortpantning af Gravstedet, Bøder der altid vare at betale til Vestalindernes eller Pontificernes Kasse eller til det offentlige Skatkammer. Og en saadan Arvelader behøvede ikke at gjentage disse Straffetrusler i Testamentet. Hvorfra tog han denne Magt til at straffe? Efter alle gængse Begreber om romersk Arveret kunde han dog kun true Arvingen med Sligt, og han truer den fremmede Kjøber med samme Straf som Sælgeren. Denne Gravret viser paa Grund af sin dobbelte Karakter: formelt ikke at være noget Testament, men reelt efter sit aandelige Indhold at være det samme som et Testament ɔ: en sidste Vilje angaaende Bevarelsen af det egne Jeg, paa det Skarpeste hvad der følger af Testamentets Begreb, dets aandige Betydning. I Døden tilkommer der Romeren en Ret, som han i levende Live aldrig besad; i Døden forklarer han sig til Lovgiver. Den Døende maa forklare sig til Lovgiver efter sit Begreb og isin egen Interesse; thi han skal jo nu sætte sin Vilje som en varende og blivende og ligeoverfor den hele Omverden bestaaende, ɔ: som Lov. Og han maa og kan ogsaa optræde som Lovgiver overfor de andre Retssubjekter og gjøre Indgreb i deres Rets-Sfære. Thi overfor hin metafysiske Interesse, som Folkeaanden nærer for ham, komme de andre Retspersoner, der i Sammenligning med ham, den Døde, ere blotte Privatpersoner, slet ikke i Betragtning. Langsomt fuldbyrdes saa under Romerrigets Historie det metafysiske Begrebs Overgang til Formuesbegrebet og Viljesfortsætterens Forvandling til Formues-Arving, indtil endelig under Justinian ved Indførelsen af Arv *sub beneficio inventarii* Arvingen proklamerer Formueerhvervelsen som det Afgjørende, ja Eneste i hans Forhold til Arveladeren. Men hermed er da ogsaa Afgnidnings- og Denationaliseringsarbejdet tilende og den romerske Folkeaand forbi Se især System der erw. Rechte II S. 21, 62, 72, 77, 101, 105, 179—184, 233, 486..

Jeg indskyder blot min Tvivl: Er det ikke naturligt, at i den ældste Tid, da alle Forhold var simple, Laan og Gjæld sjældne, Arvingen — selv hvor han havde Legatarer ved Siden af sig — ingen Vanskelighed fandt ved at overtage Arven og at han sidenhen, da Forholdene bleve mere sammensatte og talrigeFordringer indlob til ethvert

Dødsbo, maatte sikre sig Skadesløsholdelse ved Lov? Og jeg fortsætter:

For saa dybt som muligt at begrunde den religiøst-metafysiske Grundanskuelse, hvorpaa, efter Lassalles Opfattelse, det hele romerske Arvevæsen hviler, studerer han nu som Filosof og Filolog Oprindelsen til den Grundanskuelse, han som Jurist har følt sig slaaet af. Han gaar tilbage til Folkets forhistoriske Tid for at finde dens Urgrund, der ingen anden kan være end Religionen, i hvilken Folket altid nedlægger sine ældste Erindringer. Han finder da at denne Forestilling har sin aandelige Rod i den gamle Manes-og Lar-Kultus. Ved Manes (de Afdødes Aander) forstaar Romeren ikke de Døde, de Forgangne, men de Blivende. Begrebet Manes ligger i Ordet manere (at forblive) ganske fraset Etymologiens sandsynlige Urigtighed; thi saaledes etymologiserede man i Oldtiden. De ere og blive det samme de vare: Aandsindividualiteter, altsaa i Overensstemmelse med det romerske Begreb om Aandsindividualiteten: Viljes-Subjekter, som have deres Gjenstand i Yderverdenen. Oprindeligt brændte Romerne ikke den Døde, men begravede ham i hans Bolig, paa Skuepladsen for hans Viljesherredomme, og selv efter at Ligbrænding er indført, anses Lararium, Huskapellet, for Aandernes Sæde. Saaledes bliver da LarerneSkytsguder, Vogtere og Bevarere af Huset, og forsaavidt samme Familie vedbliver at bebo Huset, ere de Familieguddomme. Men kun til Huset, ikke til Familien ere de bundne, de ere ikke Ahner, men Stedguddomme og blive ikke i Familiens Besiddelse, naar den flytter. Larerne ere Magthaverne, de Mægtige, «*potentes*». Laren bevogter vel Stedet, men ikke som Husgud; han beskytter kun Huset som det hans Magt underlagte Omraade. Heri ligger ogsaa at hans Forhold til den nye Besidder ikke kan være noget særdeles venligt; thi denne griber jo ind i hans Magtsfære. For at formilde Laren og Gudinden Mania fandt da i Roms ældre Tider formelige Menneskeofre Sted, den nye Besidder slagtede sit eget Barn ved Alteret for at Familien skulde forblive uskadt. Allerede under Kongerne var denne Kultus bleven forbudt i Rom; Tarquinius, der som Etrurer staar Religionen nærmest, gjenindfører den; Junius Brutus gjør Ende paa den, idet han befaler, at man for at tilfredstille Oraklet skal slaa Løg- og Valmuehoveder af, det vil sige: Republiken fordriver dette fra de gamle pelasgiske Tider stammende Barbari. Den pelasgiske Aand udvikler sig til Romeraand. Romerens sande Religion er Retten, Religionen selv er ham kun det forhistoriske Udgangspunkt og bevares derfor af ham somnoget for ham selv og hans Aand Fremmed, der dog som Grundlaget for hans Folkeaand fylder ham med ærefrygtsfuld Gysen. Medens alle andre Folk selv drive deres Religion, lader Romeren den derfor besørge for sig af et fremmed Folk, og netop af sit Stammefolk Etruskerne. Det er Haruspices, der komme fra Etruskerne, som forlange Curtius' Død som Sonoffer til «Maneguden». Augurerkunsten var en etruskisk Kunst. Den Forsoning mellem den Afdøde og den Levende (Laren og den nye Besidder), som Romeraanden nu fuldbringer eller egentlig ikke fuldbringer men er, den er det, som finder Sted i Retten. Den testamentariske Arving er allerede Forsoningen. Han er jo selv Fortsættelsen af den Afdødes Tilværelse, har optaget hans Vilje i sig. Men med dyb indre Nødvendighed maa Retten nu paany afspejle hin indre Spaltning og Splid mellem den Døde og den Levende, som fandtes i den religiøse Grundsubstans. Paa Grundlaget af den skete Forsoning hæver sig da paany det gamle fjendtlige Forhold mellem Laren som blivende Vilje og hans Efterfølger i Skikkelse af Arveladerens og Arvingens fjendtlige Forhold til hinanden. Denne Splid maa opstaa paany; thi det jo den samme Folkeaand, hvis Væsen fremtraadte paa det lavere Udviklingstrin, Religionen, der nufremtræder paa det højere Stadium, Retten. Alt det tidligere Udviklede faar ved Indsigten i dette Forhold et helt nyt og større Perspektiv. Og hvad den romerske Folkeaand angaar forstaas dens Udvikling i Rets-Sfæren ogsaa først nu fuldstændigt. Alle Folk have en Ret; thi alle Folk virkeliggjøre et aandigt Indhold i den reale Virkelighed. Men hvad Romeren her virkeliggjør, det er den uendelige Viljes-Subjektivitets Tanke ɔ: selve Rettens Indholdsbegreb og saaledes har han ikke en Ret, men Retten, og saaledes bliver denne hans Væsens sande Udtryk. Overgangen fra det pelasgiske Stammefolk til Romere og Grækere er da det uendelige Jegs Overgang fra Religionens fantastiske Inderlighed til Kunstens højere Form hos Grækerne, til Rettens højere Form hos Romerne, og Religionen bliver kun liggende bag begge disse Aandsformer, hist som Konstens Stof, her som Rettens religiøst-metafysiske Grundlag.

Det svage Punkt i denne store poetisk-filosofiske Fortolkning af Retsideernes Oprinden fra de religiøse Forestillinger synes Parabelen mellem Husguden og den nye Besidder paa den ene Side, Arvelader og Arving

paa den anden mig at være. Her er for en skarpere kritisk Betragtning kun en Analogi, ingen nøjagtig Parallel. At Husguden oprindeligt har fordretMenneskeofre, kan ikke undre; thi det have alle Guder oprindeligt gjort, men dette Forhold er da for almindeligt til at kunne forklare det oprindeligt fjendtlige Forhold til Arvingen, hvori den romerske Arvelader efter Theorien skal have staaet.

Idet nu Lassalle fra denne aandfulde Undersøgelse af den romerske Arverets Væsen lader Blikket falde paa den germaniske Arveret, kommer han til Værkets Hovedpunkt, som i ingen Henseende anfægtes af de udtalte Tvivl; han finder, at ikke et Ord af det om Romerretten Udviklede passer paa den helt forskjellige germaniske Stammes Arveret. Grundreglen her er at Arven øjeblikkelig ved Arveladerens Død gaar over paa Arvingen. Da Germanerne dukke op i Historien, kjende de kun Intestatarveret (Arveret uden Testament), og der er en uendelig Forskjel mellem den Intestatarveret, der som i Rom kun subsidiært har Gyldighed, naar Arveladerens individuelle Vilje ej har talt, og Intestatarveretten som eneste og exklusiv, som udelukkende en afvigende Vilje hos Arveladeren. Den germaniske Intestatarveret er da hvad den romerske med Urette er bleven kaldt: virkelig Familieret, og Familiens Begreb er her Personernes paa Blodets Baand beroende sædelige Identitet; man kunde, hvis det gjaldt om Antitheser, sige, at den romerske Arværet forholdersig til den germaniske som Vilje til Kjærlighed. Enheden mellem Arvelader og Arving er her umiddelbart Blodets Identitet. Formuen betragtes efter sit Begreb som fælles Familieejendom; den erhverves af Arvingen, saasnart han er avlet, og ved Arveladerens Dod bliver Erhvervelsen kun virkeliggjort; Ejerens Ret over Formuen er derfor ogsaa i hans Levetid indskrænket. De germaniske Folk kjende som Følge deraf slet intet Testamente. Da de træffe sammen med Romerne, laane de vel paa rent udvortes Maade Testamentet fra dem, men forstaa naturligvis ikke det Ringeste af dets aandelige Betydning. De holde det romerske Testament for det, hvad det udvortes og sanseligt er, en Formuesbestemmelse. Som en saadan bruge de det nu, fordi det smigrer deres Sans for individuel Frihed; men de forstaa saa lidet dets Begreb, at de længe tage det for enstydigt med en Gave mellem Levende, ud fra den Tankegang, at en Formueshandling jo umuligt kunde ske, naar den Handlende allerede var død. Denne deres Vildfarelse kan da betegnes som logisk; det er en Vildfarelse, hvori der er større Sandhed end i Rettelsen af den paa dette Grundlag. Selv om det romerske Testamentes juridiske Karakter rekonstrueres indenfor det germaniske System, er det jo dog løsrevet fra den Begrebsgrund, hvoridet alene havde sine aandelige Rødder og sin indre Existensmulighed, og paa den mest udvortes Maade ført over i en aandelig Verden, med hvilken det i alle Retninger staar i Strid, ja til hvilken den staar i et indre Umulighedsforhold. De germaniske Nationers Testamentret er da kun en stor Misforstaaelse, en theoretisk Umulighed, og naar dette udsiges, er det ikke i Kraft af en vilkaarlig og subjektiv Kritik af Testamentet, men formedelst en af Historien selv fuldbyrdet og derfor objektiv Kritik.

De Nyeres store Vildfarelse er den, at Testamentet er naturretligt. Men langt fra at antage Evnen til at gjøre Testament for en naturlig og derfor naturretlig Evne hos Individet, er Romeren omvendt saa gjennemtrængt af Individets naturlige Uformuenhed til efter sin Død endnu at udøve en Vilje, at der behøves et Sammentræf af to Viljer, Sammenstrømningen med en endnu levende Vilje, der gjør den Dødes til sin, for at den Dødes Vilje, Testamentet, kan opnaa Gyldighed. Den hele romerske Arveret er jo netop den uhyre Anstrængelse for ikke at lade Viljen gaa tilgrunde med den naturlige Død, men at opretholde den i al Evighed ved Vedligeholdelse af Viljessubjektiviteten. Derfor er det, at den med Sandhed kunde betegnes som Udødelighedsdogmet i dets romerskeSkikkelse. Man har gjort en Naturret ud af en Ret, der ingensteds og aldrig har existeret, hverken i det romerske eller i det germaniske Retssystem, hos intet Folk, til ingen Tid.

Og atter slutter Lassalle da her sin Udvikling med en Lovprisning af den franske Revolutions juridisk-filosofiske Skarpblik. «Saaledes forstaar man, hvorledes i hin Tid da Verden, som Hegel siger, blev stillet paa sit Hoved, Fornuften, det franske Konvent i Lov af 7—10 Marts 1793 afskaftede al Evne til at testere i lige Linje.» Af Reaktionen mod alt empirisk Overleveret udsprang Folkeaandens Tilbagegang til sin egen nationale Substans; den fjærnede et Stykke Romanisme. Dog det forstaar sig, at til de germaniske Skove gik man ikke tilbage. Intestatarvingerne fik ingen Ret til Arveladerens Formue, medens han endnu lever. De arve kun, forsaavidt der efter Døden findes Noget, men de have ingen Ret til at overhovedet nogen Del af Formuen kommer til Arv. Ideen om den individuelle Frihed havde udviklet sig saa vidt, at i Modsætning til det germaniske Retsstandpunkt

Ejeren nu stod som eneste og ubetinget Ejer. Ejendommen er da nu ikke mere efter sit Væsen Familieejendom, hvis Fællesskab først ved Døden opløser sig; det vilde den kun være, hvis der var givet Intestatarvingen en Ret til atformindske Arveladerens Afhændelsesevne, medens denne er ilive; men Ejendommen er nu rent individuel Ejendom (kun bortskænke kan Ejeren, der har Børn, ogsaa i levende Live ikke mere end en vis Forholdsdel). Paa hvilket Princip hviler da her Intestatarvefølgen? Som vi saa', ikke paa Intestatarvingernes egne Formuesrettigheder, der alt maatte give sig tilkjende, medens Arveladeren var ilive, og da Arveladeren ikke kan testere, heller ikke paa en præsumeret Vilje hos ham. Det er altsaa klart, at den ikke beror paa Andet end paa Statens almene Vilje, der regulerer Formueefterladenskaberne. Den beror vel paa Familien, da den kun hidkalder den til Arv, men ej paa Familien som arvende i Kraft af sin egen Ret, heller ikke paa Familien som kaldet ved den Dødes præsumerede Vilje, men paa Familien som Statsinstitution. Selv om nu ogsaa i de gjældende Arveretter Testerefriheden bestaar indenfor en kvantitativ Grændse, saa vil dog indtil det Punkt, hvor den disponible Forholdsdel indtræder, Arveretten have den nu udviklede Karakter. Det lader sig altsaa (hvormeget dette end kan forundre eller forskrække) ikke nægte, at de fleste nugjældende Arvesystemer, som f. Ex. *Code Napoléon*, i deres inderste Grund og indtil Indtrædelsen af den disponible Forholdsdel, icipet ikke betyde Andet end en Regulering af Efterladenskaberne paa Samfundsvegne.

Fortidens store Filosofer gik ikke som Lassalle historisk tilværks i Opfattelsen af Arverettens Væsen. Opfattelsen af Arveretten som beroende paa den sædelige Identitet af Familiens Medlemmer, der giver sig ydre Virkelighed i den efter sit Begreb fælles Formue, tilhører Hegel; men han forfaldt til den Vildfarelse, at tage for Arverettens Ide overhovedet, hvad der netop kun var den germaniske Arverets bestemte historiske Ide. Det lykkedes ham derfor kun at give en Theori af Intestatarvefølgen, medens han ikke kunde bringe det til nogen holdbar Theori af Testamentet. Den eneste store Filosof foruden ham, der har forsøgt derpaa, er Leib-nitz, som med sit geniale Skarpblik stod paa Nippet til trods fuldstændig Mangel paa historisk Kundskab at producere den romerske Arverets Ide ud fra en Fornuftovervejelse. Han siger: «Testamenter vilde visselig retligt ikke have nogensomhelst Betydning, hvis Sjælen ikke var udødelig; men da de Døde virkeligt leve endnu, forblive de Tingenes Herrer, og de Arvinger, de efterlade sig, maa opfattes som Stedfortrædere for dem.»23 Men medens i den romerske Arveret Arveladeren fortsætter sin Existens i Arvingen, der er selve den Afdødes fortsatte Tilværelse,lader dette sig ej tænke paa den kristelige Aands Grund, hvor det tros, at Individet fortsætter sit Liv ganske andensteds og paa ganske anden Maade end i sin endelige Vilje, hvilken han netop har opgivet, da han har opgivet al Endelighed. Er det saaledes altsaa end sandt, at Testamentet kun under Forudsætning af personlig Udødelighed har Betydning, saa gjælder dette dog kun, naar denne Udødelighed opfattes som i det gamle Rom; thi kristeligt talt er detSjælen, som er udødelig, og den ejer ikke jordisk Gods, dernæst kan den som blivende Herre over Tingene ikke træde i dette forsonede Forhold til sin Stedfortræder, endelig vilde man ved paa denne Maade at redde Testamentet kun opnaa, at hele Begrebet Ejendom faldt bort; Adam vilde som første Testator være eneste Ejermand. Smlgn. System der erw. Rechte II 400—604, desuden von Sybels Kritik af Lassalles Hovedværk i »Lehren des heutigen Socialismus und Communismus» (Vorträge und Aufsätze S. 81 ff.) og F. A. Langes Gjensvar i hans Bog: «Die Arbeiterfrage» S. 399.

Det var ikke ganske let paa nogle faa Blade at sammenpresse en Udvikling, der i Lassalles concise Stil tager mere end 600 Sider. Jeg haaber imidlertid at have givet Læseren et korrekt og udtømmende Begreb om Værkets anden Hoveddels Karakter og Grundtanke. Man ser, hvorpaa det løber ud; det udmunder i den Anskuelse, der etsteds direkte kommer til Orde i Skriftet, System der erw. Rechte I 47. at en strængere Opfattelse af Statsbegrebet er den Kilde, fra hvilken alle i detteAarhundrede gjorte Fremskridt flyde og fremdeles ville flyde. Udover dette Intet, ikke en Antydning, ikke en Stavelse. Værket er stræng Theori; det indeholder ikke en Linje, der henpeger paa en Omsætning af denne Theori i Praxis. Og hvad mere er: ikke blot indeholder Værket som grundlærd historisk-filosofisk Undersøgelse intet saadant Vink, men Lassalle har end ikke et eneste Sekund i hele Resten af sit Liv, ikke under den lidenskabeligste Agitation og den hidsigste Forfølgelse fra Bourgeoisiets Organers Side givet sit Parti saa meget som et Blink med Øjnene, der kunde tilkjendegive et Ønske om Agitation for en til denne Theori svarende Praxis. Lassalle, der i det private Liv kunde lade det skorte stærkt paa

Selvbeherskelse, havde i det offentlige Liv sig selv saa ganske i sin Magt og var saa eminent praktisk anlagt, at han altid kun opstillede de nærmeste Formaal. Saa tidt og saa haardnakket han altsaa opfordrer til at agitere for Opnaaelsen af nærliggende Formaal som almindelig og direkte Valgret, saa tidt han taler for et enkelt statssocialistisk Foretagende, Oprettelsen af Produktionsforeninger med Statskredit, om Arveretten forekommer i alle hans Flyveskrifter tilsammen ikke en Linje eller en Tøddel. Lothar Bucher slutter sin Fortale til den af ham foranstaltede Udgave af«System der erworbenen Rechte» med dette for Lejligheden tilstudsede Citat af Lessing, hvilket han efter sit Sigende en Aften i Selskab hos Lassalle har tilraabt sin Vært: «Der har til alle Tider levet Mennesker, som kastede rigtige Blik ind i Fremtiden, men som ikke formaaede at oppebie denne Fremtid. De ville, at det, hvortil Historien tager sig Tid i Aarhundreder, skal modnes i deres Tilværelses korte Øjeblik.» Læseren har set, at er der Nogen, hvem disse Ord ikke ramme, saa er det Lassalle, og at han i ingen Egenskab er mindre udsat for at træffes af dem end som Forfatter til «System der erworbenen Rechte».

I Aaret 1861 udgav han dette sit Hovedværk, tilegnet hans Fader paa dennes 70aarige Fødselsdag. Efter hans flere Steder ytrede Plan Fortalen, sammenlign II 586 Note. var hans Hensigt den, med dette Arbejde at lægge den første Grundsten til en sammenhængende Fremstilling af den hele Aandsfilosofi, hvilken han «maaske en Dag vil levere, dersom — tilføjer han højst karakteristisk — Lejligheden til theoretisk Frihed og Otium aldrig skulde ophøre for os Tyske.» I 1859 havde han sendt sin «Heraklit» ud i Verden med et Suk over, at praktiske Kampe havde udsat Udgivelsen i saa lang en Aarrække; kun to Aar senere ledsager han sit juridiskeHovedværk med et Hjærtesuk over, at den politiske Stillestaaen har undt ham theoretisk Ro til at udarbejde det. Hvor dybt han end formaaede at grave sig ned i Theorien, hans Attraa og hans Livs Længsel stod til praktisk indgribende Aktion.

VIII.

Jeg har for ikke at afbryde Sammenhængen i en bestemt Idekreds hos Lassalle ladet mig drage lige hen til Aaret 1861. Det er da nødvendigt nu at kaste et Blik tilbage.

Som Deltager i Revolutionen 1848 var det Lassalle forment at tage Ophold i Berlin. Hans Liv i Düsseldorf var en Slags ufrivillig Forvisning fra Landets Hovedstad, hvor han af mange Grunde maatte ønske at turde bo. Ti Aar af sit Liv tilbragte han ved Rhinen, og for politiske Flygtninge og forarmede Demokrater og Arbejdere var hans Hus eller hans Pung i den Tid bestandigt aabne. Mange Aar senere erindrede han i en af sine Agitationstaler de Rhinske Arbejdere med følgende betegnende Ord om denne Periode af sit Liv: «I kjendte mig! jeg havde levet ti Aar midt iblandt den Rhinske Arbejderstand, jeg havde med Eder oplevet saavel Revolutionstiden som Halvtredssindstyvernes hvide Rædselsregimente. I havde, som I i EdersAdresse med Rette tilraabe mig, set mig saavel i hin som i denne Tid. I vidste, hvilket Hus der trods Hinkeldey-Westphalens Hinkeldey, datidig preussisk Politipræsident. Westphalen, datidig Minister. hvide Terreur, trods al hin Tids vilde Retløshed indtil det sidste Øjeblik, da jeg dvælede blandt Eder, var det uforfærdede Asyl for demokratisk Propaganda, det trofaste Asyl for den uforsagteste og mest energiske Partihjælp!» Lassalle: «Die Feste, die Presse und der Frankfurter Abgeordnetentag.» Imidlertid Lassalle længtes til Berlin og hans Venner vare bekjendte med hans Ønske. Forklædt som Kusk kjørte han i April 1857 efter saa mange Aars Fraværelse ind i Hovedstaden og forsøgte nu fra sit Skjul gjennem sine Beskyttere at udvirke sig Tilladelse til at blive. Ingen var saa ivrig for at opnaa denne for ham som den gamle indflydelsesrige Alexander v. Humboldt, i hvis Hus han altid var gaaet ud og ind. Man havde paa højere Steder i og for sig Lidet eller Intet mod at tillade Lassalle at tage Ophold i Hovedstaden; men Grevinde Hatzfeldt’s formaaende Familie vilde absolut forhindre, at denne Dame kom til at opholde sig i sine Slægtninges Nærhed; man ansaa det for afgjort, at hun blev, hvor Lassalle boede, og søgte saaledes at fjærne hende ved Hjælp af ham; de preussiske Magthavere anvendte altsaa mod Lassalle nøjagtigt denmodsatte Fremgangsmaade af den, som de østerrigske i sin Tid havde anvendt mod Byron i Italien, da hele Familen

Giuccioli blev forvist fra Ravenna, fordi man var overbevist om at Byron vilde følge den unge Grevinde.

En Aften trængte Alexander v. Humboldt i et større Selskab, hvor han kom til at sidde ved Siden af Hinkeldey ved Aftensbordet, med Iver ind paa denne for at opnaa Tilladelsen for Lassalle. En Deltager i Selskabet, der var Vidne til Samtalen, har fortalt mig, at han tydeligt hørte, hvorledes Hinkeldey svarede: «For mig gjærne, jeg har Ingenting imod det, mig er det fuldstændig ligegyldigt, men Kongen vil paa ingen mulig Maade.» «Er der intet Andet i Vejen,» svarede Humboldt, «Kongen paatager jeg mig at omstemme.» Han holdt sit Ord og Lassalle blev i Berlin.

Berlin! Byen han kom til, den i hvilken han som Yngling havde studeret Filologi og indsuget det unge Tysklands Ideer, var den, der passede for hans Væsen som Mand — Berlin, Arbejdets By, det store Værksted, hvor Tankerne hamres og skærpes, den store Smedie, hvor Planerne smeddes til Handling, det store Magasin, hvor Lærdommen samles og hvorfra den spredes, den elektriske Spidse, fra hvilken Tysklands Aand udsender sine lysende Straaler!Som Anagrammet lyder: *Berolinum — lumen orbi!*

Berlin, denne By med sin blandede, krydsede Befolkning, hvis Intelligens Efterkommerne af Frankrigs fordrevne Huguenotter have givet det skarpe, klare franske Præg, hvis Vid velhavende og høitdannede jødiske Indvaanere have slebet, saa det glimrer med tusende Facetter, Berlin, Preussens By, over hvilken Frederiks Herskeraand endnu svæver, som hans Skikkelse i Bronce højt til Hest rager op over dens blomstrende Finde, Berlin, Frederiks By, i hvilken et Glimt af Voltaires Smil endnu spiller i Luften!

Berlin var i 1857 ikke den mægtige Millionstad, den som Tysklands Hovedstad er bleven. Det var en middelstor By, i hvilken en fremragende Enkeltmand ikke forsvandt. Den savnede de nye Pragtbygninger og mange af de smukkeste nye Gader i Vesten. Men var den fattigere paa Arkitektur saa var den rigere med Hensyn til Natur; den forreste Del af Thiergarten var endnu ikke falden som Offer for Stadens Udvidelsestrang. I det smukke Kvartér i Thiergartens Nærhed tog Lassalle sit Ophold. Han boede fra 1858 af i den smukke og fornemme Bellevuestrasse (Huset Nr. 13), en Gade i hvilken der ikke findes Butikker og som med sin prægtige Kastanieallé allerede synes at tilhøreThiergarten, i hvilken den udmunder. I Slutningen af Aaret før sin Død flyttede han det korte Stykke om til Potsdamerstrasse, samme Numer.

Det var endnu Frederik Wilhelm den 4des Berlin, det vil sige, den By, der havde gjort Oprør mod Frederik Wilhelm den 4de. Ovre paa den anden Side af Thiergarten fra In den Zelten var Revolutionen i 1848 gaaet ud. Dens Aand var kuet, tilbagetrængt, ikke uddød. Den besjælede endnu med sit svage Pust den hele lærde Verden, den hele højere Borgerstand, i hvis mest fremragende Huse alle Førerne for det dengang endnu udelte Oppositionsparti forsamledes. Alle Modstandere af det herskende forældede System mødtes uden Hensyn til Nuanceforskellene imellem dem i disse Kredse som Forbundsfæller, traf sammen med Videnskabens og Kunstens Heroer og dannede i Forening Datidens gode Selskab.

Det faldt ikke Lassalle med sin glimrende Personlighed, sit videnskabelige Ry og sin udprægede Gave til at erobre, rive med og beherske vanskeligt at faa fast Fodfæste i disse Kredse. Vistnok var der de Saloner, deriblandt især mange aristokratiske, som lukkede sig for «Kassettetyven», men Adgangen til saa bornerede Huse kunde ikke heller være ham vigtig. Med en Indtægt som Lassalles var man dengangvelhavende, næsten rig i Berlin. I hans efter Datidens Forhold og Begreber med fantastisk Pragt udstyrede Lejlighed havde han den Tilfredsstillelse at samle en stedse mere udstrakt Kreds af høitdannede, talentfulde, kundskabsrige, fordomsfri Mænd, hvoraf mange vare vidtberømte, og af skjønne, livfulde Kvinder, blandt hvilke mere end en havde Ry for Aand eller Talent, og man saa' ikke faa Medlemmer af Fødselsaristokratiet blandt Aandsaristokraterne. Han havde en fransk Kok og hans hyppige Selskaber vare i Berlin ikke mindre anerkjendte i gastronomisk Henseende end berømte for de fuldendte selskabelige Former og det muntre Lune, som herskede ved dem, samt for det frie, ideale Sving, Samtalerne uvilkaarligt fik i dette Hus.

Det var ikke blot Mænd af den Generation, til hvilken Lassalle selv horte, som man traf i hans Hjem. Man traf der mange udmærkede Mænd af den ældre Slægt, Mænd hvis Oplevelser, Studier, Gjerninger, Bedrifter gjorde Samtalen med dem nydelsesrig. Der var den gamle Varnhagen, hvem Lassalle i sin Tid havde lært at kjende

gjennem Heine. Der var Boeckh (født 1785), som havde omskabt den klassiske Filologi, den første, der havde defineret den som Kjendskab til Oldtiden i dens Helhed, som den omfattende Gjengivelse af den antikeKultur, og der havde formaaet at opfylde den Fordring, som stilledes af hans egen Definition, Boeckh, som da den skjønne Professorfrue Diderici i et Selskab udraabte: «Lassalle er den smukkeste Mand, jeg nogensinde har set,» svarede: «Den smukkeste Mand? det forstaar jeg ikke at bedømme, men den aandfuldeste, og tillige den lærdeste, jeg nogensinde er truffet paa.» Helene von Rackowitza: »Meine Beziehungen zu Ferdinand Lassalle» S. 46. Der var Förster, Historikeren (f. 1791), tillige Digter og Kunstkjender, der som Yngling havde redet ved Körners Side i det Lützowske Frikorps, som i 1817 havde været stillet for en Krigsret paa Grund af sin Afhandling om Preussens Forfatning og som siden privatiserede som ansét Skribent. Der var den gamle berømte General von Pfuel (f. 1780), med hvem Lassalle i mange Aar stadigt saas sammen, Krigsministeren og Ministerpræsidenten fra September 1848, der alt 1797 var traadt ind i Hæren, som med sin Ven Heinrich v. Kleist havde berejst Europa, saa gjort Felttoget med i Blüchers Generalstab, 1809 efter Freden var gaaet i østerrigsk Tjeneste, 1812 i russisk og som 1815 havde kommanderet Avantgarden i Slaget ved Ligny. Der var det at han satte alle Trommeslagerne til Hest og lod dem fare frem mod Fjenden med dundrende Trommeslag, saa denne troede paa store Troppemassers Nærhed ogblev staaende til Pfuels Undsætning kom. 1815 havde han været Kommandant i Paris, 1847 i Berlin, 1848 undertrykt Oprøret i Wien, det var en Mand som havde sét Noget og gjort Noget med.

Dernæst var der Lassalles Jævnaldrende, Videnskabsmænd, Skribenter, Jurister, energiske Demokrater, Fremskridtspartiets Mænd, af hvilke de fleste leve endnu og med Undtagelse af Lothar Bucher, der har modificeret sine Anskuelser, ere blevne deres Ungdomsoverbevisning tro.

Lassalle var yndet af mange Kvinder, han ønskede at gjøre Indtryk, og det sagdes, at han hos ikke faa havde Held dermed. Han var i Forhold til Kvinder, som det synes, erobrelysten, ubestandig, kun i Øjeblikket henrevet og mere begjærlig efter Forfængelighedens Triumfer end modtagelig for Paavirkning af det kvindeligt Sjældne. Den tidligste og dybeste Følelse i hans Liv havde været den for Grevinde Hatzfeldt. Den blev han tro, fordi han i den kun blev tro mod sig selv. Grevinden havde trot paa ham, da han endnu Intet var, havde lagt sin Skjæbne i hans Hænder, da han var ung og ukjendt og afmægtig — aldrig kunde han opgive Den, som først havde sagt til ham: «Jeg tror paa Dem.» — Men denne Følelse varVenskab, Taknemmelighed, Stolthed, hvori der højst fra først af havde været nogle Gran af Elskov. Sidenhen har han havt Kjærlighedshistorier, men han har næppe elsket, og han er bleven elsket som den Art udadvendte, herskesyge Mænd blive det. De Kvinder, der knytte sig til dem, ere tidt de mest glimrende i deres Kreds, i Reglen de mest forstandsbegavede, sjældent dem, hvis Værd ikke ved første Blik falder i Øjnene. Hvo kjender ikke den ejendommelige Kvindering, som altid findes rundt om Genierne, en lille, besynderligt sammensat Verden for sig! Jeg tror ikke at Lassalle havde andet Blik overfor Kvinderne end det, som en temmelig grov Skjønhedssands giver, saa lidt som andet Skjøn end det, en Trang til Aand og Vid i Forening med Hang til at beundres meddeler. I Halvfjerdserne traf jeg ikke sjældent i Tyskland saa en saa en anden ældre Dame, om hvem det hed sig, at hendes Forhold til Lassalle havde været intimt. Sete med en yngre Slægts Øjne toge disse Damer sig ikke ud-, de havde alle tilsammen noget Skarpt, Forstandstørt og Mandhaftigt; om Lassalle talte de med den rolige Beundring, som i saadanne Tilfælde er Tonen.

Imidlertid bleve i Vinteren 1858—59 de Berliner-Familier, som havde faaet Lassalle kjær,satte paa en ikke ganske let Prøve. «Den moderlige Veninde», Grevinde Hatzfeldt indtraf, som det havde været at forudse, i Berlin, tog fast Ophold der og gjorde i fuldt Omfang alle sine gamle Rettigheder paa sin fordums Beskytter gjældende. Man havde i Berlin næsten glemt hendes Existens, i Omtale mellem Mand og Mand kurserede kun et Karikaturbillede af hende og trods den herskende Tolerance havde de ordnede borgerlige Hjem gjærne udelukket hende, Lassalle var imidlertid paa dette Punkt urokkelig. Han gjorde Anerkjendelsen og Modtagelsen af Grevinden til Kabinetsspørgsmaal; med hvem, der ej vilde vide af hende, vilde han ikke længere omgaas, og da dette Alternativ var stillet, vaklede man ikke mere, man kunde og vilde ikke undvære ham. Man fandt den altfor meget omtalte Dame i Regelen behagelig og elskværdig; hendes Adfærd overfor Lassalle var en Moders; hun gjorde Honneurs ved hans Bord, skjønt hun ikke boede i samme Hus, hun røbede aldrig Spor af Skinsyge, selv naar han nok saa stærkt nærmede sig andre, skjønnere og yngre Damer. Endnu i sit 54de Aar var hun med sin

herlige Væxt og sine smukke Skuldre, som hun ikke yndede at skjule, en Kvinde, som havde begejstrede Beundrere (Marx, Rüstow) og som ikke var ligegyldig for deFølelser, hun vakte. Selv den ringeste Verdenserfaring er imidlertid tilstrækkelig til at indse, hvor dybt og grundigt denne Dames Nærværelse og uregelmæssige, tvetydige Moderforhold maatte skade Lassalle socialt. Med sine malte Øjenbryn og Læber, med al den Kunst og Flid, hun havde anvendt paa Konserveringen af sin Skjønhed, kastede hun et falsk, halvt latterligt Skjær over hans Person og hans Hus.

Lassalles Liv i Berlin var delt mellem Studier og Adspredelser. Den offentlige Opmærksomhed tabte ham ikke af Syne, og han havde sikkert intet derimod. Rygtet om hans Excentriciteter, om de luxuriøse Selskaber, han gav, trængte om i Berlin og er endog i forvansket Skikkelse trængt ind i Døgnskribenternes Skildring af ham. Man finder saaledes i Samlingen «Zeitgenossen» en Historie om, hvorledes han havde for Skik at beruse sine Gjæster med Haschis og begaa lignende Extravagancer. Hvad her sigtes til, er kun et enkelt lille Selskab, hvor Lassalle og hans Gjæster, som en af de Indbudne har fortalt mig, for en Gangs Skyld morede sig med i det paa tyrkisk Vis indrettede Røgeværelse, i tyrkiske Dragter, som han havde bragt hjem med fra Orienten, at prøve Virkningen af Haschis. Til en ubetydelig Skandal, som ikke desmindre gjorde en ubehagelig Opsigt,blev Lassalle i denne Tid Anledning. En Herre, der med Skinsygens skarpe Blik ansaa sig for krænket af ham, gav ham i et storre Selskab hos en Dame, der interesserede sig mere for Lassalle end for den Paagjældende, et Slag paa Øret. Lassalle, der bestandig havde ivret for at et Medlem af det demokratiske Parti ikke maatte duellere, og som f. Ex. i høj Grad havde misbilliget Duellen mellem Twesten og Manteuffel, havde skjønt dygtig Fægter og Skytte Selvbeherskelse nok til at afslaa den Udfordring, der fulgte. Da imidlertid næste Dag Fornærmeren tilligemed en Kammerat havde passet Lassalle op paa hans sædvanlige Spadseretur og overfaldt ham i Nærheden af Brandenburger Thor, pryglede Lassalle alene begge Herrer i den Grad sønder og sammen, at de opgav deres krigerske Lyster. Denne ubetydelige og uskjønne Begivenhed har kun Interesse, fordi den viser til hvilken Yderlighed af Lidenskab Lassalle senere maatte være kommen for selv at udstede den Dobbelt-Udfordring, der fremkaldte hans Død. I Anledning af dette Overfald forærede Förster ham Robespierre’s Stok, som til Knap havde en Bastille i drevet Guld. Det var et underligt Træf, at denne Stok skulde komme i disse Hænder.

Hvor kraftig Lassalle nu end var hvor detgjaldt legemlige Idrætter, saa var hans Helbred dog ingenlunde godt. Som allerede hans forste «Assisenrede» viser, havde han fra sin tidlige Ungdom af lidt af en betænkelig kronisk Sygdom, og da han stod i sine bedste Aar, var hans Sundhed undergravet. Han maatte underkaste sig lange og kjedsommelige Kure.

Medens han under en af disse maatte holde sig nogle Uger inde modtog en Ven af ham en Dag en Billet, hvori Lassalle bad ham om et Besøg: «Jeg vil vise Dem Noget, hvortil jeg behøver Deres Raad og Hjælp, og hvorfor De rimeligvis vil le mig ud, men kom blot!» Min Hjemmelsmand traf Lassalle skrivende paa Dramaet «Franz von Sickingen», første Akt var færdig. Man begriber Vennens Forundring: Lassalle, det mest decideret udigterisk anlagte Menneske, forsøgende sig som Digter. «Jeg ved hvad De vil indvende, skyndte Lassalle sig med at sige; jeg ved saa godt som De at jeg ikke er Poet. Men Lessing har ogsaa skrevet Dramer med den Bevidsthed at han ikke var Digter. Uden at ville sammenligne mig med Lessing, indser jeg ikke, hvorfor jeg ikke o. s. v.» Med Hensyn til det Theatralske, som han ikke forstod sig paa, og med Hensyn til Versene var det han ønskede Hjælp af Vennen, der er en sand metrisk Kunstner. Dennes første Raadvar da, at Lassalle skulde skrive Stykket i Prosa, et Raad, der ikke kunde være bedre; thi Prosaen vilde om end oratorisk dog altid være bleven fortrinlig i sin Art, medens Lassalle i en aldeles forbavsende Grad manglede Evnen til at skrive et korrekt og velklingende Vers. Man kan just ikke sige, at han absolut manglede Øre; thi han forelæste godt og gjærne metriske Oversættelser af de græske Digtere; men hans egne Vers afgive højst pudsige Vidnesbyrd om Usikkerheden af hans metriske Sans. Sexfodede Jamber løbe i hans Drama paa den mest bedrøveligt ildeklingende Maade ind blandt femfodede, og Accenterne i disse urimelige Vers falde — hvor det kan falde sig. «Der Wissenschaften Wiederhersteller» klang for Lassalles Øren som et godt femfodet jambisk Vers. Ikke desmindre eller rettere netop derfor var Lassalle ej at bevæge til Opgivelse af Verseformen, som nu engang stemte med hans fra Grækerne og Hegel abstraherede Theorier om et højtideligt Drama. Saaledes fik da Franz v.

Sickingen den Form, det har. Det besidder som æsthetisk Produkt — fraset den intelligente Plan — omtrent alle de Formfejl, et poetisk Arbejde kan have, det vrimler af Smagløsheder, Scenerne slæbe sig hen og have hverken Haand eller Fod; at det er absolut uspilleligt forstaar signæsten af sig selv. Ikke desmindre kan man paa ingen Maade sige at Stykket, fyldt som det er til Randen med Lassalles glødende Energi, virker upoetisk. Den dybe politiske Forstaaelse af en hel mægtigt bevæget Tidsalder og den lynsvangre Pathos, som udgaar fra den, har visselig sin Poesi. Som det foreligger, er dette Drama i ethvert Tilfælde den mærkværdigste Guldgrube for den, som studerer dets Forfatters Psykologi. Hvor man saa befinder sig i Læsningen af hans Værker, det rinder En bestandigt i Hu, det indeholder Alt: den dybeste Selvkarakteristik af Ferdinand Lassalle som Natur og Privatpersonlighed, og de alsidigste og talrigste Vink til den psykologiske Forstaaelse af hans Verdensanskuelse, hans Syn paa Historien, hans hele ydre og indre Politik. En Helhed er det ej og kan derfor heller ikke under Skildringen af Lassalle tages som saadan; men overalt kan det bruges som Illustration. Lad os her kaste Blikket paa den Selvskildring, det indeholder. Jeg citerer de vigtigste Steder med Omskrivning af de mange Gange skrækkelige Vers i Prosa og oversætter kun enkelte slaaende Linjer i metrisk Form. Ulrich v. Hutten skildrer sit elendige Liv, siden han af Paven blev lyst i Ban. Han fortæller, hvorledes Stædernes Raad af Sky for Strid med Paven eller Fyrsterne ikke have vovetat aabne ham Tilflugt indenfor deres Mure. «Og dog», siger han, maaske havde de skjænket mig Asyl, hvis jeg havde villet love at forholde mig stille, men:

Jeg kan ej tie, kan ved Taushed ej Mig kjøbe sikkert Ly for Liv og Lemmer, Mig driver Aanden. Kan dens mægtige Væld Jeg vel bag Laas og Lukke slutte inde?

Jo stærkere, siger han, den almindelige Nød voxer, saa at Enhver ligesom i Pestens Tid skjuler sig i sit Hus eller lydløs sniger sig forbi de Andre, desto mere driver Aandens Magt mig til at kaste mig mod Ødelæggelsen og bekrige den stedse hæftigere, jo mere den truer. O havde jeg tusinde Tunger! Med alle tusinde vilde jeg netop nu tale til Landet. Langt heller vil jeg, hidset som et Stykke Vildt, flakke fra én Landsby til en anden end tie og svigte Sandhedens Kald ..... Ros mig ikke derfor Franciscus. Mange have haardt dadlet mig derfor:

Og dog, alt vel betænkt, saa tror jeg, hverken Ros eller Dadel derfor at fortjene, Thi mig et Sind blev givet, saa beskaffent, At mer end Andre mig den fælles Kval Gjør ondt, at den almindelige Nød Langt mer end Andre mig til Hjærte gaar. Jeg kan ej for det, Herre! Saadan er jeg.Han skildrer sine Venners Holdning. Nogle glædede sig ved at se ham igjen, men mange trak sig svagsindede og sky tilbage fra ham: Nogle sagde mig det rent ud, Andre vilde ikke sige det saa ligefrem, men jeg følte det vel, at jeg var dem til Byrde. Atter Andre, hvem min Stemme i onde Tider havde trøstet, hvem jeg havde været et Anker i mangen en Storm — de sagde mig, at de hemmeligt gjærne vilde vedblive at være mine Venner, men dog offentligt ikke mere godt kunde vise sig med mig, de kunde ikke helt fordærve det med Rom. Se, Herre! Sligt af Venner at erfare Hvem man med redebon, med kjærlig Hu, Stod ærligt bi i hver en Dyst og Trængsel, Det smerter haardt. Optaget med Inderlighed hos Franz v. Sickingen og elsket af dennes Datter Marie, svarer Ulrich den unge Pige: «Før Du hengiver Dig til denne Kjærlighed, Marie, saa kjend den Forbandelse, hvoraf jeg drives frem. Det er den mægtigste, den mest uafvendelige af alle dem, som en Gud i sin Kjærligheds Vrede kan nedslynge paa en Dødeligs Hoved. O evigt bliver den gamle Fabel sand! Da i Rom en Afgrund aabnede sig og Pest og Fordærvelse truede Byen, da sagde Oraklerne, at kun detKostbareste, naar det kastedes i Svælget, kunde sone Guderne. Og se! højt tilhest, i Vaabnenes festlige Smykke sprang Curtius ned i Afgrunden viende sig til Underverdenens mørke Aander! De Bedste maa springe i Tidens aabne Gab, kun over deres Legemer lukker Afgrunden sig.» Og Franz tænker ganske som Ulrich og — ganske som Lassalle. Han siger: «Vi skylde vort Liv til hine store Formaal, i hvis Værksted Slægterne sendes hen som Arbejdere. Jeg har gjort hvad jeg har kunnet og føler mig fri og let, som en, der redeligt har betalt, hvad han skyldte.» — Men af alle i Stykket forekommende Repliker karakteriserer ingen bedre og fuldstændigere end den følgende Lassalles inderste Viljesliv, som han førte det, naar han drevet til det Yderste i Aandsanspændelse under truende Farer sugede Vilje af uudgrundelige indre Kilder. I denne Replik er han virkeligt Digter; thi han har her følt saa dybt, at Ordene opsendte fra denne Dybde stige i Vejret som Lyrik. Forskjellen mellem en Rhetor og en Digter er jo den, at Taleren har de Andre for Øje, medens den lyriske Digter er ene med sig selv. Men ene med sig selv er Lassalle i dette Udbrud: Se ej til Jorden, Balthasar, se op! Staar Alt paa Spil, da først sig aabenbarer I

Evnens Spænding Mandens hele Kraft.Ham fly de blege Tvivl, der født af Støvet Til Støvet bandt ham, de i Daanen dø, Og af det Vrag, hans snilde Planer blev til, Det Skibbrud, som hans tomme List har lidt, Hæver hans Aand sig i sin rene Storhed. Ind i det Evige, der slumrer i ham, I Viljens Almagt tyer den Slagne ind, Suger med lukket Øje nye Kræfter, Nyt Mod, nyt Held af Vældet i sit Indre, Sætter sit Liv, sit Alt paa Tærningkastet, Og som en Sky, der brister ud i Lyn Flammer han op i Daad, der med et Blink Slaar ned og splintrer stivnet Hævd og bringer De døde Masser til at skifte Farve. Det forekommer mig, at man i disse Ord har den sande, den ideale Lassalle, Lassalle, som han i sine ejendommeligste Timer var. Og er det ikke Manden? Hvilket Resultat kommer ikke selv ved de største Aander ud, naar man vil sammentælle alle de Timer, hvori de ikke vare sig selv, og vil bedømme dem derefter! Hvor megen Tid have de ikke nødtvungne givet til Legemets Krav og Hverdagslivets Fornødenheder og Adspredelser! Hvor megen have de ikke spildt ved Søvn, ved Sygdom, ved Legemets Pleje, ved Andres Krav paa deres Opmærksomhed og Deltagelse! Og hvad der gjælder om alle disse for Aandslivet direkte tabte Timer, gjælder det ikke i næsten lige saa fuldt et Omfang om denPart af deres Sjæleliv, som ubehersket Lidenskab, urolig Selvsyge, Nydelseslyst eller Svaghed have usurperet? Maa og skal man ikke saavidt blot muligt se bort herfra, naar man vil vide, hvad den Enkelte inderst inde var, og er det retfærdigt eller fornuftigt evindeligt at hænge sig i en mægtig Aands Skrøbeligheder og Fejl? I ethvert Tilfælde bør man begribe, at den, der vil lægge lige saa stor Vægt paa de negative som paa de positive Egenskaber, — hvad han end forresten vil kunne gjøre ud af Manden, ikke kan gjøre noget Billede af ham. Thi det staar fast, at Ingen kan male noget Portræt, ifald han vil forsøge paa at give Originalen en Mine, som han i alle Situationer kunde have, og ifald han ikke har et Ideal af Personligheden for Øje. Hvad det gjælder om, er ikke at «idealisere», men i Kraft af en skærpet Virkelighedssans at se dette Ideal, ɔ: Personlighedens Hovedejendommelighed, der mere eller mindre ufuldstændigt aabenbarede sig for Samtiden, virkende i alle dens væsentlige Ytringer og Bedrifter. Og dette Ideal af sit Væsen har Lassalle i hine Linjer malt.

Stykket indeholder endnu ligesom en Anelse om hans pludselige Endeligt. Marie spørger Ulrich, da hun ser ham saa mistrøstig med Hensyn til sin Fremtid, om han da ikke tror paaen højere Styrelse, der fremmer det Godes Sag. Han svarer: Det store Hele kan vel bygge paa den. Det snor og slynger sig med planfuld Visdom I Bugter uden Tal imod et Maal, Som ingensinde det af Syne taber. — — — — — — — — — — — En enkelt Mand staar paa Tilfældighedens Krudtmine, kun en Gnist, og han er sprængt. Der ligger en sand og bitter Livsfilosofi i disse Ord, sand og trøstende for et Folk, sand og bitter for enhver Enkelt, men sandest for den, der som Lassalle selv lægger Miner og selv stormer underminerede Skanser.

Med disse næsten selvbiografiske Træk i Stykket vil den, der studerer Digterens Personlighed, fole de Træk, der indeholde hans historiske og politiske Grundsyn, nær sammenknyttede. Allerede i sin «Assisenrede» havde Lassalle skildret, hvorledes den indre Bevægelse i Sindene, der i Virkeligheden behersker Historiens Udviklingsgang, ikke lader sig kue ved Forholdsregler, som blot ramme dens ydre Symptomer: «Længe før Barrikaderne i den ydre Verden kunne rejse sig, maa i Borgernes Indre den Afgrund være gravet, der opsluger Regeringsformen», og i Overensstemmelse hermed siger her Franz v. Sickingen til Kejser Karl det vægtigeOrd, at han ej maa overvurdere sin Magt; thi «han kan kun fremskynde, ikke forhindre, kun forme, ikke undertrykke.» Her har man Grundlaget for Lassalles historiske Tro, omsat i politisk Axiom; enhver theoretisk Overbevisning antog hos ham jo strax en praktisk Form. Paa denne hans Overbevisning om en sig uimodstaaeligt fremarbejdende historisk Strøm hviler hans Afsky for alle diplomatiske Smaakunster, alle halve Midler og al Forstillelse. Da Karl vil underhandle med Reformationen, svarer Franz: «MedSandheden gives ingen Underhandling, I kunde ligesaa gjærne ville underhandle med Ildsøjlen, der gik foran Israels Folk», og da Franz senere opbyder sine Tropper udtrykkeligt til Krigstog mod Staden Trier i den Hensigt saaledes uigjennemskuet at kunne samle en Hær, han kan bruge mod alle de øvrige Fyrster, foreholder Balthasar, Stykkets skarpest skuende Politiker, ham Dumheden af denne Klogskab. Hvem skuffer Du? siger han; ikke dine Fjender, thi hvormeget en Mand ogsaa forstiller sig, hans Fjende aner altid, hvad han mener og vil; Livsdriften i den Truede sporer hurtigt Planerne hos den, der truer ham med Undergang. Fyrsterne har Du derfor ikke skuffet, de se med sikkert Instinkt i Dig deres Stands svorne Fjende og tro ikke paa Fablen om denne ringe Fejde.Kun dine Venner har Du

omhyggeligt skuffet og narret, de troede Dig paa dit Ord, for dem betød denne Fejde kun den ringe Sag, Du gjorde den til, og de støttede Dig ikke. Nej, vilde Du slaa løs, da var det bedre for Dig, at Du aabent rejste Dig mod Kejser Karl, at Du skrev Omdannelse af Kirken og af Riget i store Træk læseligt paa dit Banner, ja bedre endog, at Du i Kraft af den Ret, dit Formaal giver Dig, udraabte Dig selv til Kejser over dette Rige og løslod Nationens bundne Kræfter, end at Du saaledes leger Skjul med dine Venner, uden at have narret en eneste af dine Fjender.

O, ej den første er I, bliver ej Den sidste, det vil koste Halsen, at han I store Ting har villet være snu. Forklædning gjælder ej paa Valen, den Historiske, hvor Skarerne sig trænge, Og hvor i Tumlen Folkeslagene Paa dine Farver kun og paa din Fane Dig kunne kjende. Hyld dig derfor kjæk Fra Saal til Isse i dit Banners Flige, Da prøver Du i den uhyre Strid Din Sags, dit Væsens fulde Modstandskraft Og staar og falder, rustet med din Evne. Ej det at styrtes, er det Skrækkeligste, Men, i sit Fald at føle: det, som dør Med mig, er ubrugt, ubesejret Kraft, Den Kval er tungest for en Helt i Døden.Den politiske Grundanskuelse, som i denne Replik er udtalt, det er den, som Lassalle i hele sit følgende Liv har hævdet og fulgt. Den er det, som opbragte ham mod Datidens «Fortschrittspartei», da det under sin Kamp med Ministeriet indbildte sig at det ved bestandig at foresnakke Regeringen, at den jo dog var konstitutionel, kunde faa den selv til at indrømme det eller tro paa det. «De ville, udraabte han, omlyve Regeringen. Men alle reelle Fordele i Livet saavel som i Verdenshistorien lade sig kun opnaa ved Omarbejden og Ompløjen, aldrig ved Omlyven.» Den samme Anskuelse var det, der øjeblikkeligt da Bismarck kom til Roret og medens Luften gjenlød af Forbandelser mod ham, lod Lassalle alene se Fremtidens Mand i ham og bragte ham til uden Omsvøb at forudsige, hvad Bismarck vilde gjøre. Anklaget for Højforræderi paa Grundlag af, at han har villet omstyrte Forfatningen ved Agitation for den almindelige Valgret, tilraaber han sine Dommere: «Vel, mine Herrer, skjønt en simpel Privatmand, kan jeg sige Dem: jeg vil ikke alene omstyrte Forfatningen, men inden et Aar har jeg muligvis allerede omstyrtet den.... Det varer maaske ikke et Aar, saa er den almindelige Valgret oktroyeret. De stærke Spil, mine Herrer, kunne spilles medKortene paa Bordet! Det er det stærkeste Diplomati, der ikke behøver at omgive sine Beregninger med nogensomhelst Hemmelighedsfuldhed, fordi de ere grundede paa en Nødvendighed af Erts. Og saa forkynder jeg Dem da paa dette højtidelige Sted, at maaske vil før et Aar er gaaet hen Hr. v. Bismarck have spillet Robert Peels Rolle, og den almindelige og direkte Valgret være oktroyeret.» Lassalle: «Was nun?» S. 24. Smlgn. »Offenes Antwortschreiben» S. 5. »Hochverrathsprocess» S. 44. Som bekjendt opfyldte Bismarck denne Spaadom efter Krigen med Østerrig for det nyskabte nordtyske Forbunds og senere for det tyske Riges Vedkommende.

Vi have da set de almindelige politiske Principer, som Stykket indeholder, Principer, der ere dybt ejendommelige for dets Forfatter. Ved den særligt tyske Politik, det rummer, er her ikke Stedet til at dvæle. Jeg vil kun bemærke, at den uden Indskrænkning er den nu herskende: Brændende Uvilje mod Smaafyrsterne og mod alle tyske Smaastater. «Historiens Trækluft, siger Franz, kan ikke stryge gjennem slige Smaaparceller»; dernæst dyb Forbitrelse over Folkets Fordummelse under Præstevælden, Had til Rom, og som foreløbigt Maal: en protestantisk Kejser i Spidsen for det tyske Rige.

Det var under et ved Lassalles Sygdom foranlediget Ophold ved Badet i Aachen, at han i Efteraaret 1860 lærte den unge Russerinde atkjende, som i 1878 paa en Gang i tre Sprog indviede Verden i den Begivenhed, at Lassalle havde friet til hende og faaet en Kurv. Den Udgave, i hvilken Lassalles Breve foreligge i Originalsproget (fransk), har til Titel: *Une page d'amour de Ferdinand Lassalle. Récit — Correspondance — Confessions*. Forsaavidt man af det Offentliggjorte kan slutte sig til det Skete, er dette et kraftigt Bevis paa Lassalles svage Dømmekraft overfor Kvinder. Han synes efter faa Dages Samliv med Fader og Datter i Aachen at have faaet den Ide at ægte den unge Dame — da hun i den franske Text betegner sig som tyve Aar yngre end Lassalle, altsaa femtenaarig, i den russiske som nittenaarig, tør man vel i Almindelighed slutte, at hun var ung — og at have tilbudt hende, der var alt andet end smuk, alt andet end velhavende eller fornem, men livfuld og tilsyneladende enthousiastisk, Haand og Hjærte med en forbausende Ilfærdighed. Originalest i Lassalles selvbiografiske Frierbrev er det Punkt, at han her uafbrudt fører Sag mod sig selv, opregner alle de Omstændigheder, der tale mod en Forbindelse med ham, og det med den størst mulige Omhyggelighed, og saa

tilsidst spørger den unge Pige, om hun trods Alt har Mod til at forene sin Skjæbne med hans. Hun er formueløs. Han erklærer, at dette er ham absolut ligegyldigt,ikke fordi han er naiv nok til ej at vide, hvad Penge i denne Verden betyder; han tilstaar endog med fuld Oprigtighed, at han maaske vilde have ægtet en Kvinde, der bragte ham tre eller fire Millioner Thaler i Medgift, selv om han ikke elskede hende, fordi en saadan Sum Penge er en Magt, og han kunde have benyttet denne Magt til kunstneriske, videnskabelige eller politiske Øjemed. Men nu, da han elsker hende, ser han kun paa hendes Person og skjænker ikke det Pekuniære nogen Tanke. Han opgiver hende sin Indtægt, der i Tidens Løb vil forøges med en 3000 Thaler om Aaret, og forklarer hende, at hun for denne Sum ikke kan leve, som hun er vant til at leve i Rusland paa sin Faders Gods (der længst var solgt), men maa finde sig i nogle Afsavn; han tilføjer at hun aldrig maa vente, at han selv skal føje blot en Skillings Indtægt til denne Aarpenge. Hans Arbejde er rent aandeligt; det strider ubetinget imod hans Principer at skrive for Honorar, ja han kalder det «det uværdigste og unaturligste af Alt». Det er det samme aandsaristokratiske Standpunkt, Byron i sin Ungdom indtog, men som han hurtigt kom tilbage fra. Lassalles Afsky for Journalismen bragte ham til at sammenblande det berettigede literære Erhverv med den Art Skriblen for Løn, i hvilken den Paagjældende — som det jo dagligses — fornægter eller endog bekæmper sin egen Overbevisning. Sagen er, at man dengang i Tyskland med saadanne Evner som Lassalles kun som fast ansat Journalist kunde erhverve noget klækkeligt ved sin Pen, og han, der ingen Betænkelighed havde havt ved økonomisk at grunde sin Existens paa en fra den Hatzfeldtske Formue stammende Rente, gøs i den Grad tilbage for Journalismen, at han under ingen Omstændigheder kunde tænke sig at forøge sin Indtægt ved Arbejder af literær Natur.

Damen har forsøgt at bevare sin Anonymitet. Hendes Navn var dengang Sophie Solntzew, og lyder nu Fru Sophie A., Asylpatronesse i Simferopol. Hendes Fader var en forgjældet russisk Embedsmand (Viceguvernør i Witebsk), Familien af mange Grunde ilde berygtet. Man ser, at det er lykkedes den russiske Frøken at indbilde Lassalle, at hun var af fyrstelig Afstamning. Hun var i sin Kreds bekjendt for at udlede sin Herkomst fra ingen Ringere end den gamle Fyrste Wladimir, der indførte Kristendommen i Rusland, og det ikke i Kraft af et Stamtræ, men af en Navnelighed. Wladimir fik af Folket Tilnavnet Sonltzé (Sol) og med et w bliver dette Solntzew. *C'est simple comme bonjour*. Hun var ikke engang adelig og maa selv tilstaa, at hendes Fader ikke forstodet eneste fremmed Sprog — en uhørt Ting i de højere Klasser i Rusland. Hvorledes Faderen har kunnet vække Lassalles Beundring i saa høj Grad, som Brevene udvise, er uforklarligt, da de to Mænd ikke have kunnet tale med hinanden. Brevenes Ægthed lader sig ikke modbevise; deres Tone og Stil er ganske Lassalles, selv deres Sprogfejl tale til en vis Grad for Ægtheden, thi det er Fejl, som kun en Tysker begaar i Fransk; men da det er umuligt at erfare, hvad der har staaet i de Breve, som siges tabte, hvilke Udeladelser, Ændringer og lignende, der har fundet Sted o. s. v., da det ikke er mindre umuligt at afgjøre, hvor meget Koketteri og hvilke Tilnærmelser den i sin Beretning med Uskyldighedens Helgenglorier yppigt udrustede Dame har anvendt, saa kan man ingen klar Forestilling gjøre sig om Forholdets Karakter. Frøken Solntzew gjorde kort derefter flere (rigtignok frugtesløse) Forsøg paa at vinde sig et Navn som Skuespillerinde og Sangerinde; det synes som om den Rolle, hun har spillet for at vinde Lassalle, var den at optræde som hans unge begejstrede kvindelige Elev, hvis Liv gik hen i stadig Tanke paa de fattige Klassers Vel i hendes Land. Brevene vise, at Lassalles Forelskelse gik ligesaa hurtigt, som den kom. Den var en Flyvegrille, som ikke efterlod sig Spor. Saameget er kun vist, at Lassalles Valg denne første Gang som siden faldt paa en lidet værdig Gjenstand. Karakteristisk er det ogsaa, at begge de unge Piger, han tænkte paa at ægte, blev middelmaadige Skuespillerinder. *

* Jeg er fra Rusland af bleven sat i Besiddelse af et betydeligt Materiale om Brevenes Udgiverinde, et Materiale, som gjør det lidet troligt at det, der er foregaaet mellem hende og Lassalle, er nøjagtigt gjengivet i hendes Fremstilling. Jeg har set to Fotografier af hende, et fra hendes tidlige Ungdom og et senere.

Ejendommeligt er det, at den russiske og den franske Text ere aldeles forskjellige, hvor hun taler i sit eget Navn. En stor Mængde Omstændigheder, der iøvrigt i Regelen bære Sandhedens Præg, meddeles paa Russisk, medens Forfatterinden har anset det for rigtigt at forholde sine ikke-russiske Læsere dem. Omvendt har hun i den russiske Udgave udeladt et enkelt Sted i Lassalles store Manuskript-Brev til hende, hvor det umiddelbart efter Erklæringen: *«Je commencerai par vous dire que je ne vous épouserai pas, si je ne suis guéri complètement de*

ma maladie», hedder som følger: *«Car, pour vous, il faut un homme dans toute sa vigueur et ses forces comme je l'étais il y a quelques mois.»* Man forstaar ret vel Udeladelsen.

Den virkelige Aarsag, paa Grund af hvilken Lassalles Frieri bliver afvist, er uklar. Den unge Dames pludseligt opstaaede Længsel efter Fædrelandet, den brændende Lyst til at opdrage og undervise russiske Bønderbørn, som hun i den russiske Udgave har tillagt sig, staar neppe mere til Troende end hendes *»descendance princière»*. Har Faderen fundet Partiet for usikkert? Har han næret Frygt for at miste

sit Embede, hvis Datteren ægtede Lassalle? Har han til Gjengjæld vist en ualmindelig Complaisance mod sin Datters Elsker? Hvad forklarer disse Beundringsudbrud af Lassalle: *«Ce que j'admire autant que la générosité et la délicatesse de vos sentiments, c'est ce que vous me dites sur la tenue de votre père. C'est un homme supérieur à tout ce que j'ai vu pendant ma vie! C'est un homme vraiment prodigieux! Quel homme!»*

I det socialdemokratiske Blad «Vorwärts» for 25 September 1878 findes følgende Udtalelse: »Wenngleich zuerst an der Echtheit der genannten Briefe auch von unserer Seite gezweifelt wurde, so hat sich doch nachher herausgestellt — und zwar ist die Gräfin Hatzfeldt dafür eingetreten — dass die Briefe von Lassalle selbst geschrieben sind.» Offentlig foreligger ingen saadan Udtalelse fra Grevinden, men man vil let se, at den i ethvert Tilfælde ingenlunde beviser Brevenes Ægthed paa ethvert Punkt, end mindre deres Fuldstændighed.

I et Svarbrev fra Chefen for Huset Brockhaus til en af mine Venner, som paa min Foranledning rettede nogle Spørgsmaal til ham som Brevenes Forlægger, hedder det: »Dagegen kann ich der zweiten Frage, ob wir seit Veröffentlichung der Briefe Zweifel über deren Authencität gefasst hätten, ebenso bestimmt verneinen. Hatten wir vorher auch nie an der Authencität gezweifelt, aus äusseren wie aus inneren Gründen — da wir sonst die Schrift nicht veröffentlicht hätten — so haben wir uns inzwischen aus den uns wenigstens theilweise vorgelegten Originalen der Briefe überzeugt, dass sie die uns wohlbekannte Handschrift Lassalles trugen.»

Det er højst besynderligt, at Huset Brockhaus har foretaget Udgivelsen uden at have set Originalbrevene og ladet deres Ægthed prøve af Kyndige, og det er en endnu merepaafaldende Omstændighed, at Huset sidenhen — øiensynligt efter selv at have rettet en Opfordring — kun delvis har faaet dem at se. Aarsagen kan ikke have været Frygt for at røbe Firmaet Udgiverindens Navn; thi dette var, som Hr. Eduard Brockhaus i det citerede Brev udtrykkeligt udtaler, meddelt Huset som Forretningshemmelighed.

IX.

Netop paa samme Tid, som Lassalle sendte «Franz v. Sickingen» ud i Verden fandt han sig for første og sidste Gang i sit Liv foranlediget til offentligt (om end undtagelsesvis anonymt) at udvikle sine Anskuelser om den ydre Politik, der af Preussen burde følges. Den italienske Krig var erklæret, en mægtig Sindsbevægelse rystede Europa og den national-liberale Borgerstand stod i lige Grad desorienteret og ophidset og raabte paa Krig imod Louis Napoleon for at straffe hans Angreb paa Østerrig, der som tysk Stammeland for enhver Pris burde understøttes. Italiens retfærdige Sag og Preussens politiske Interesse bleve lige letsindigt satte tilside for en blind og daarlig Følelsespolitik. Under denne Tingenes Tilstand var det, at Lassalle slyngede sin Brochure «Den italienske Krig og Preussens Opgave, en Stemme fra Demokratiet» ud i Verden. Han viser her først, at Demokratiet ikke uden Brud paa sit egetProgram, kan træde de frie Nationaliteters Princip under Fødder. Han godtgjør, hvor taabeligt det vilde være, af Had til Napoleon den 3die at lade sig henrive til at bekæmpe ham paa et Punkt, hvor han — ligegyldigt af hvilke Motiver — har taget en Sag i sin Haand, der maa og vil blive ham selv allerfarligst. Han udvikler saa, at Napoleon, vaklende som han staar, splittet og delt i alle sine Formaal,

allieret med Victor Emanuel og støttende Paven, kæmpende for Folkefrihed i den Hensigt at styrke sit eget Tyranni, paa langt nær ikke er Demokratiet saa farlig som Østerrig er det; thi Østerrig vilde jo dengang sige «et i sig selv fast og konsekvent reaktionært Princip». Og endelig træffer han Sømmet paa Hovedet ved den klare Paavisning af, hvorledes de politiske Følger af den italienske Krig kun kunne komme Preussen og Tyskland til Gode. Hvorfor? Fordi Østerrigs Nederlag jo netop vil udjævne de Hindringer for Tysklands Enhed, hvorpaa Revolutionen af 1848 og Datidens tyske Enhedsbestræbelser strandede saa elendigt. Hvad nyttede det nemlig, at Revolutionen dengang ophævede det tyske Forbund, som man naivt antog for Aarsag til Adsplittelsen, naar den ikke hævede Adsplittelsens sande og dybe Aarsag, nemlig Ligevægten mellem de to store tyske StatersMagtstilling. Deltheden beroede jo ikke paa en slet skreven Forfatning, men paa de faktiske Magtforhold. Og til at give Ligevægten mellem Staternes Styrke det første Stød maatte den italienske Krig, under Forudsætning af Frankrigs Sejr, uundgaaeligt føre. «Den Dag, da Østerrig som Forbundsstat tilintetgjøres, blegne ogsaa Farverne paa Baierns, Würtembergs og de andre Landes Grænsebomme.» Paa den Dag var for Lassalle Tysklands Enhed konstitueret og sikret. — Og med et beundringsværdigt Seerblik, der i Virkeligheden kun beror paa en dybt indtrængende Forstaaelse af alle faktiske Forhold, spaar nu Lassalle, uforstyrret af Folkestemningens rent forskjellige Drømmerier og Tilbøjeligheder, uberørt af Avisernes stik modsatte Profetier og og Trusler, Alt hvad der vil komme — og Alt hvad der er kommet: at Frankrig vil annektere Savoyen og Nizza, og at Italien imod Napoleons Ønske vil konstituere sig som en eneste Stat. Hildet som han er i de sædvanlige tyske Fordomme mod Danmark, fordrer han i Nationalitetsprincipets Navn, at Preussen skal føre Krigen mod Danmark og annektere Slesvig og Holsten, dernæst at det skal kaste Østerrig ud af det tyske Forbund og endelig at det skal slutte med Proklameringen af det tyske Kejserrige. — Da Freden til Villafranca var sluttet, foretog Lassalle en Rejsesin Samfundsstilling og sin Fortid for bestandig udelukket fra som Magthaver fra oven at udrette Noget for sine Ideer og for Folkets Vel. Atter og atter maatte da den Tanke opstaa hos ham, om det ikke skulde kunne lykkes ham at organisere og disciplinere de nu i 12 Aar fra Politiken udelukkede Masser til politisk Aktion. Hvad maatte der ikke kunne udrettes fra neden af? Hed det ikke hos Virgil: Hvis jeg ej kan bevæge de Overjordiske, vil jeg sætte Underverdenen i Bevægelse! — Saa kom den preussiske Konflikttid. Striden om Militærorganisationen stillede Regeringen og Kamret absolut fjendtligt mod hinanden og for Flertallet stod det, som gjaldt Kampen Absolutisme eller Folkefrihed. Et Øjeblik synes Lassalle at have haabet energisk Optræden af Bourgeoisiet gjennem dets Repræsentanter. Men mere og mere skuffet og indigneret over Kammerets Holdning ansaa han det for givet, at Borgerstandens politiske Rolle var udspilt. Dens konservative Interesser maatte bevirke, at den hellere lod sig sine Friheder berøve end den kaldte den frygtede fjerde Stand til Hjælp til Frihedens Forsvar. Arbejderstanden blev da paany en Magt. Den alene havde ingen reaktionære Interesser, men var Folkefrihedens fødte Støtte. Og en Regering, der laa i Strid paa Liv og Død med Bourgeoisiet, havde, efterhans Opfattelse, slet intet Andet tilovers end selv at appellere til Arbejderne som Stand. Fra en direkte Indflydelse paa denne Regering og dermed paa den politiske og sociale Udvikling, var han absolut udelukket, mellem ham og den laa hele Afstanden mellem junkerlig Reaktion og revolutionær Radikalisme. Men var han udelukket fra en indirekte Indflydelse ifald han uden at skabe sig nogen unødvendig Fjende, uden hverken at angribe Monarkiet i Almindelighed eller Dynastiet eller Regeringen eller Nationalfølelsen eller Religionen eller Arveretten udrev den saakaldte fjerde Stand af dens Umyndighedstilstand og vakte den til en lovlig, vel ledet Kamp for social og politisk Ligeberettigelse (ikke Lighed) med de øvrige Klasser? Nej ingenlunde. Hvad Under da, om han grublende som Achilles i sit Telt mangen en Dag og mangen en Nat i sit stille Sind har gjentaget Virgils:

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.

Anden Afdelning.

LASSALLE SOM AGITATOR.

Som Agitator var det at han traadte ud af sit Telt. Ordet synes skabt for ham. Agitator i stor Forstand er den, der har Evne til at gjennemtrænge de døde Masser med sin Aands Liv, som formaar paa engang at besjæle og at lede. Agitatorens Kunst er at elektrisere og disciplinere med et og samme Slag og hertil udfordres ikke mindre overlegen Vilje end overlegen Aand. En Agitator maa virke paa engang som Taler, som Skribent, som Guerillahøvding og som Feltherre, han maa dukke op saa hist og saa her, handle samtidig paa en Mangfoldighed af spredte Punkter, holde Alle paa engang i Aande og i Tømme. Men til en saadan bevidst og pludselig, stødvis elektriserende Handlen havde Lassalle bestandig været anlagt. Hvad gjaldt det her om? Om Vilje og atter Vilje! og Viljen var hans Liv. Om stødvise atter og atter fortsatte Viljesytringer! og Viljen var hans Kald. Hans Kald, siger jeg; thi Viljen var hans dybeste Natur. Ved første Bliksynes det som var der i Lassalles Liv indtil da kun ringe Spor til det Ejendommelige, Ubevidste i Naturen, man betegner som et Kald. Han hører til de Vælgende, ikke til de Kaldte. Vi se en Tilfældighed møde ham paa hans Vej; han vælger den med hele sin Sjæls Lidenskab og forvandler den saaledes til en formel Nødvendighed for sig, men som en Naturnødvendighed viser den sig ikke. Hverken naar han for Grevinde Hatzfeldts Skyld tilfældigvis bliver Sagfører og anvender næsten et Aarti af sit Liv paa et Fag, der ikke bliver hans Profession, eller naar han som Filolog Aaringer igjennem knækker de haardeste klassiske Nødder, uden dog at gjøre Studiet af den klassiske Oldtid til sit definitive Fag, eller naar han lejlighedsvis bliver Digter, eller naar han som theoretisk Jurist graver sig ned i ny og gammel Ret, i intet af disse Tilfælde føler man, at han lyder et Kald: han vælger sig et Formaal og fører det igjennem. Men definitivt vil han hverken være lærd Jurist eller dramatisk Digter eller klassisk Filolog eller praktisk Sagfører. Det er derfor en dyb og træffende Bemærkning, som F. A. Lange har gjort om Lassalle, «at det juridiske Stof i hans Hovedværk vel staar sammenarbejdet med ualmindelig Aandskraft, men dog bestandig som sammenarbejdet netop med denne Præstation forØje» (aber doch immerhin zum Zweck dieser Leistung erarbeitet) F. A. Lange: Die Arbeiterfrage S. 248. . Det er umuligt bedre at karakterisere det af en Vilje vilkaarlig satte Formaal i Modsætning til det Formaal, der sættes af et Kald. Men Sagen er, som alt berørt, at netop denne Vilje var Kaldet. Al Lassalles Villen havde bestandig været af «agitatorisk» Natur, ikke i dette Ords gængse Mening, men naar det tages efter sin Grundbetydning. I Begrebet «agitare», modsat «agere» (at handle) ligger den stadige Griben af nye Udgangspunkter, den gjentagne, hvileløse, hæftigt og uroligt fornyede Handlen. Hans udvortes Agiteren var kun det endelige Symptom paa den uafbrudte indre Agitation, hvori hans Vilje havde existeret. Det var denne indre Agitation, som var hans Liv og som blev hans Bane. Kun i sin Vilje havde han tilfulde levet (som Goethe efter sin egen Tilstaaelse kun i sin aandelige Produktion); og det var denne Vilje, der som reel, det vil sige som rettet paa betydningsfulde store Formaal, gjorde ham uovervindelig; som rent formel, det vil sige, naar Alt for denne Vilje gik op i det Ene at faa sin Vilje, blev den hans Skjæbne, hans Forbandelse og tilsidst hans Død. Hans Styrke var Viljen, saalænge den stedse voxende tilbagetrængte eller overskyggede de Lyster, Fristelser, Drifter eller Adspredelser, der groedeop omkring den og som i Ynglingens Sind vel kunde lægge hans Studier og Planer Hindringer ivejen; den blev hans Ulykke, da den, irriteret til det yderste ved Modstand, under hans sidste Kjærlighedshistorie endte med at dræbe Kjærlighed, Fornuft, Maadehold, Virkelighedssans og alle de ædle og fine Følelser i hans Sind. Foreløbig satte den sig et Mindesmærke i den mest rastløse Produktivitet.

Aarene 1862—64, Lassalles to sidste Leve-aar, omfatte hele den Del af hans Produktion, der har gjort hans Navn europæisk. Det er som havde han givet ti Aars Livskraft ud i disse to. Man forbavses naar man ser, hvad han i dem har udrettet: han har mellem Marts 62 og Juni 64 forfattet ikke mindre end 20 Skrifter, hvoraf 3 eller 4

saavel ved Omfang som ved Indhold ere hele Bøger, og hvoraf de allerfleste trods deres Korthed og Almenfattelighed indeholde en Tankerigdom og ere forfattede med en videnskabelig Stringens, som meget faa store Boger besidde *. Han har desuden paa samme

Skrifternes Orden er denne:

1862: Herr Julian Schmidt der Literarhistoriker. Ueber Verfassungswesen. Arbeiterprogramm. Die Philosophie Fichtes. Die Wissenschaft und die Arbeiter. Criminalprocess 2ter Instanz.Tid holdt Tale paa Tale, konfereret med den ene Arbejderdeputation efter den anden, viklet sig ud af en halv Snes politiske Processer, grundet den almindelige tyske Arbejderforening, ført en kolossal Korrespondance og ordnet Foreningens Administration. Han synes ligesom i Anelsen om sin nær forestaaende Død at have potenseret sin Kraft til det Overmenneskelige.

Den besynderlige Anklage, der efter Lassalles Død er bleven rettet mod hans hele Virksomhed i denne Periode, Anklagen for Mangel paa Oprindelighed, beror enten paa Misforstaaelse eller paa et mangelfuldt Kjendskab til selve de Skrifter, man bedømmer. Medens hans Fjender,

1863: Indirecte Steuer. Macht und Recht. Was nun? Criminalprocess 3ter Instanz. Offenes Antwortschreiben. Die Arbeiterfrage. Arbeiterlesebuch. Die Feste, die Presse und der Frankfurter Abgeordnetentag. An die Arbeiter Berlins.

1864: Herr Bastiat-Schulze von Delitsch oder Capital und Arbeit. Hochverrathsprocess. Erwiederung auf eine Recension. Ronsdorfer Rede. Criminalprocess 27 Juni.saa længe han levede, dristig havde benægtet Sandheden af de af ham hævdede historiske Fakta og økonomiske Love, ere de efter hans Død slaaede om og have gjentagende fremhævet «den forbavsende Mangel paa Originalitet», der udmærker de af ham fremførte Data, hvis Sandhed ikke mere lader sig benægte. Men hvad de økonomiske Kjendsgjerninger angaar, hvortil Lassalle i denne Periode af sit Liv atter og atter kommer tilbage, da er han saa langt fra at udgive sig for Opdager af dem, at han meget mere med Lidenskab hævder, at det er længst af Videnskaben godkjendte Sandheder, Sætninger, der i 100 Aar rulle fra Kompendium til Kompendium, der danne Udgangspunkterne for hans Raisonnementer og som af hans Modstandere behandles som Opspind af ham. Hvad han forekaster sine Angribere er jo aldrig, at de ikke have Øje for hans Opdagelser, men den efter hans Opfattelse grandiose Uvidenhed, som de lægge for Dagen ved at beskylde ham for at fremføre nye og uhørte Paastande (om Lønningsloven eller om de indirekte Skatter f. Ex.) «Videnskabsmændene have i den Grad skreget Halsen af sig Aarhundreder igjennem, at det endelig er naaet til Regeringens Øren. Kun én Statsadvokat og én Domstol have bevaret sig uberørte af den almindelige Larm, have tilstoppet deres Øren med Vox, som Odysseus sine for Sirenernes Sang, og derfor skal jeg gaa i Fængsel? Hvor uretfærdigt!»Die indirecte Steuer.. At nægte Forfatteren til «System der erworbenen Rechte» videnskabelig Selvstændighed og Oprindelighed er ikke faldet nogen Videnskabsmand ind. Hvad det rent Statsøkonomiske eller rettere de store theoretiske Grundspørgsmaalom Økonomi og Ret og begges Sammenhæng angaar er der kun én, betydeligt ældre, Tænker, hvem Lassalle (og iøvrigt ikke mindre Marx) skylder væsentlige Impulser, nemlig Carl Rodbertus-Jagetzow, den Mand, hvem Adolph Wagner har kaldt den økonomiske Socialismes Ricardo. At dette Forhold i ingen Henseende nedsætter Lassalle som videnskabelig Theoretiker er en selvfølgelig Sag og desuden til Overflod udtalt af Wagner, og hvad de Punkter angaar, i hvilke der bestod en videnskabelig Uenighed mellem Rodbertus og Lassalle staar den nævnte nulevende udmærkede Økonom paa den sidstes Side.

Det theoretiske Grundlag for selve Agitationen er ganske vist ikke absolut ejendommeligt for Lassalle, om end ejendommeligt bearbejdet af ham, men han har heller ikke med Hensyn til det tilskrevet sig nogen Ære, der ikke tilkom ham. Hans Grundanskuelse er den i det egenlige tyske Demokrati fra 1848 herskende Synsmaade. Dette Demokrati (ikke at forvexle med det oppositionelle Forfatningsparti) kaldte sig snart socialistisk, snart kommunistisk, og «Det kommunistiske Partis Manifest» (anonymt, men forfattet af Marx og Engels) indeholder i kortfattet Sammentrængthed og i de mest skræmmende Udtryk de Tanker, som Lassalle senere fremsatte og udviklede i Sprogetspaa engang fasteste og urbaneste Form. Denne gamle Socialisme fra 1848 ligger bagved Lassalles hele Virksomhed, og til den fører han, der saa sent som mulig — først i sin allersidste Tale — og selv da højst modstræbende indrømmer, at han kan kaldes Socialist, allerede af rent politiske Grunde ikke sine Ideer

tilbage. Hvor han endelig paa et enkelt Punkt, i Forklaringen af Kapitalens Væsen og Dannelse, støtter sig til Marx og kun i ringe Grad har modificeret dennes Lære, der udtaler han dette ligefrem og i de varmeste Udtryk.

Naar da Marx, som under Lassalles hele Virksomhed forholdt sig stum, efter hans Død ikke uden Bitterhed har gjort sin Prioritetsret til Lassalles økonomiske Theorier gjældende, da havde han, uden at indrømme den Afdøde for meget, kunnet tilføje, at dennes Originalitet som Agitator bestod og maatte bestaa ikke i det Theoretiske, men i det Praktiske, i Fremgangsmaade og Form. Lassalle selv har ofte udtalt, at medens en theoretisk Præstation er saa meget des bedre, jo fuldstændigere den drager alle, ogsaa de sidste og fjærneste Konsekvenser af sit Princip, er en praktisk Agitation omvendt des mægtigere, jo mere den concentrerer sig paa det enkelte første Punkt, hvoraf alt andet følger. Til at lægge theoretisk Originalitet for Dagen erher da ingen Lejlighed. Kunsten ved Opnaaelsen af et praktisk Resultat bestaar i at samle sin Kraft paa ét Punkt og hverken se til højre eller venstre, og hvad her theoretisk kan forlanges er da kun, at dette Punkt befinder sig paa den theoretiske Højde, saa virkelig alle Konsekvenser engang med Tiden lade sig udspinde deraf. Den Lassalleske Bevægelses sande Ejendommelighed bestaar i et Sammentræf af to Omstændigheder: dens dybe Videnskabelighed og dens Almenfattelighed, Foreningen af Evnen til i Kraft af Popularitet at virke paa det store Flertal af Ikke-Dannede, med Evnen til i Kraft af videnskabelig Dybde at virke paa den lille Elite af allermest Udviklede i de Dannnedes Kreds Offenes Antwortschreiben 31. Capital und Arbeit 174 Note. Proces i Düsseldorf 21. Hochverrathsprocess 33. . Literært betragtet viser denne Originalitet sig da i den Klarhed, hvormed Agitatoren formaar at sammentrænge Videnskabens sidste og højeste Resultater for en Tilhørerkreds uden alle videnskabelige Forudsætninger, ɔ: paa den plastiske Formbestemthed, hvormed enhver af hans Udtalelser er præget.

*

II.

Allerede den alvorlige Skribent som saadan har en vanskelig Opgave at løse. Det er den dobbelte: Hvorledes skal jeg bære mig ad for Dag ud og Dag ind at holde mit Sind i produktiv Stemning, medens Livet daglig slynger sine Stene ind i mit indre Spind? Og hvorledes skal jeg kunne bevæge nogle Tusinde Medborgere, hvem min Person, mit Liv, mine Interesser er over alle Grænser ligegyldige, til at læse min Prosa eller endog — i Sandhed svimlende Tanke! — kjøbe min Bog? Men hvad er denne dobbelte Vanskelighed mod de mangfoldige Vanskeligheder, med hvilke en Oppositionsfører i Lassalles Stilling har at kæmpe!

Skribenten kan dog til en vis Grad love sine Læsere Nydelse. Men hvad har Føreren for en begyndende Opposition, en Opposition, han selv først maa skabe, at love sine Tilhængere! Man kan faa Tropper til at gaa i Ilden ved at love dem Italiens rige Slettelandsom Bytte — men hvorledes skal man faa sine Tilhængere til at gaa paa, naar Alt hvad man foreløbig og for uoverskuelig Tid med Sikkerhed og Sandhed kan love dem er Omverdenens Forfølgelse og Had, Tab af Penge og Anseelse, lidenskabelig Udskjældning i Aviser og tusind Hindringer i deres Karriere, hvis den ikke øjeblikkelig forspildes! Føreren for en begyndende Opposition har ingen ydre Magt til sin Raadighed. En General, en Minister behøver ikke at være betydelige Aander, de kunne simpelthen befale og ved en Befaling rette Massernes Kraft derhen, hvor de ville. Stifteren af et Oppositionsparti skal udrette det samme uden nogensomhelst ydre eller faktisk Myndighed, ved sin Personligheds indre Magt alene, sin Gave til at inspirere og vinde, sin Evne til at overbevise og fanatisere.

At have Mod for sig selv — en ringe Kunst. I de mørke Timer slaar man Armene overkors og venter til Krisen er overstaaet, eller man lader Bølgerne slaa sammen over Hovedet paa En, sikker nok paa at man vil stige igjen, eller man bider Tænderne sammen og arbejder sig i haardnakket Tavshed igjennem Modgangen. Men ikke at turde tie! altid at skulle kunne tale, give Raad, give Trøst, finde Udvej for de Andre! At skulle have Mod forSnese af Andre, der hvert Øjeblik tabe Modet og Hovedet og som af Føreren kræve sig indgydt den Tillid til et lykkeligt Udfald, som han selv ikke føler! Intet Tegn til Træthed at turde vise, uden Fare for at hele Skaren kaster

sig ned og bliver liggende paa Vejen! Dødtræt, Dødtræt, det er Omkvædet i Lassalles Vennebreve.

Ti til femten Breve at besvare om Dagen, foruden alle dem, som gjennemlæses og kastes til Side. Ingen Omgang af Postbudet, uden at det kimer paa Døren og en Brevpakke bringes ind: Nye Plagerier, nye Spørgsmaal, nye Sager, der øjeblikkelig maa overvejes og afgjøres, nye Jobsposter!

Ved Siden af Brevene Avispakken. Nye Angreb, nye Fordrejelser, Beskyldninger, Fornærmelser af Anonyme og Navngivne! Den fjendtlige Presse — og fra først af er den hele Presse nødvendigvis fjendtlig — udstøder Morgen og Aften sit Forbitrelseshyl, og skræmmer dette Hyl end ikke nogen Mand, saa virker det ubevidst paa Nervesystemet. Lassalle kan længe nok skrive: «En saadan Dag for Dag vedvarende Koncert af bankerotte Musici har jeg endnu aldrig hørt; det er til at le sig ihjel over» — om man ler sig ihjel eller harmer sig halvtsyg, det gjør ikke stort til Sagen, naar det sidsteOrd dog er syg eller ihjel. Vist er det latterligt naar en Max Wirth opdager, at den af Lassalle paaberaabte Lønningslov er «et længst overvundet Standpunkt», naar en Faucher udfinder, at han ikke forstaar sig det mindste paa Økonomi, naar en Nürnberger-Arbejderforening erklærer, at han er «et lejet Redskab for Reaktionen» eller naar Schulze skriver sit «Jammersvar». Men hvad nytter det, naar Ingen føler Latterligheden, og naar Publikum i Avisernes Kattemusik hører Moralens og den sande Videnskabeligheds Stemme!

Saa føler han Nødvendigheden af at slaa et stort Slag, og Nødvendigheden af en Sejr forvandler sig til den Forudvished om den, der hidfører den. I en saadan Sindsstemning skriver han, da han har besluttet at tale i Frankfurt, til Rodbertus:

«De har ganske Ret i at saadanne Disputatorier ikke afgjøre noget, men denne Gang behøver jeg et saadant. Efter den Maade, paa hvilken Berliner-Pressen har slaaet Mønt af den herværende Arbejder-Komedie, og da vi intet Organ have, hvori vi kunne komme til Orde, saa behøver jeg et stort Eclat, ved hvilket jeg tvinger Bourgeois-Pressen til at tjene mig. Derfor maa jeg derhen og maa jeg sejre. Jeg behøver det. Folk er der enstemmigt imod mig og havekun indbudt mig af Høflighed. Men jeg vil sætte Alt paa det Kort. Vil ryste min gamle revolutionære Manke. Det skulde gaa haardt til, om jeg ikke sejrede. Det, at man véd, hine Foreninger samtlige ere mod os, vil forhøje vor Sejrs Triumf og vil eventuelt berøve Nederlaget dets Braad.»

Han sejrede i Frankfurt, men der behøvedes hundreder af Sejre og ganske andre Sejre. Saa fulgte Skuffelse paa Skuffelse, saa dannede sig stedse paany efter Bevidsthedens Lov de evige Illusioner om Medgang og Held, om den Virkning han gjorde, den Tilslutning han fandt. Her et utrykt Brev, som gjengiver den Fart, den Hast, den Feber, i hvilken Agitatorens Liv gik hen:

«Kjære M. Tak for Deres Brev. De modtager herved til gratis Fordeling 300 Expl. af min «Ansprache» [an die Arbeiter Berlins]. Gjør her uhyre Virkning og synes at ville tilføre os Berliner-Arbejderne *en masse!* Endelig, endelig trænger jeg igjennem her! Endelig!!

Hvad de andre Skrifter angaar, kan De gratis uddele alt hvad De har af min «Verfassungswesen». De øvrige tilhøre samtlige ikke mig, men Forlæggeren eller Foreningen.Nu et Punkt, som er af højeste Vigtighed. Vi maa absolut have en Befuldmægtiget i Königsberg. Det er yderst vigtigt! Hvor der blot er en saadan, der opstaar af sig selv en Menighed. Det har Erfaringen vist overalt! Udnævn De altsaa Murmester Schmidt i Königsberg til Befuldmægtiget, skriv ham et indtrængende, indtrængende Brev, i hvilket de gjør ham Antagelsen til Pligt og forlanger en øjeblikkelig Erklæring af ham, og send mig inden 8 Dage den officielle Meddelelse om, at De har udnævnt Schmidt til Befuldmægtiget for Königsberg.

Om 8 Dage offentliggjør jeg nemlig de siden sidst af mig foretagne nye Udnævnelser for de forskjellige Dele af Tyskland, og vilde da ogsaa gjærne, meget gjærne samtidig publicere den af Dem udstedte Udnævnelse for Königsberg.

Det vil gjøre et meget godt Indtryk. Jeg regner ubetinget paa, at denne min Bøn i rette Tid bliver opfyldt.»

Hvor føler man ikke i Understregelsen af Ordene den lidenskabelige Betoning. Hvor føler man ikke, hvorledes

det brænder ham paa Læberne at sige: «Jeg forlanger, jeg befaler, jeg taaler intet Nej», hvorledes han ligesom med Magt maa besinde sig paa, at han kun kanbede, og hvorledes han ligesom tager Oprejsning ved at gjøre sin Bøn til et Stormløb.

Adressaten skriver til mig: «De ser af dette Brev, i hvilken Illusion Lassalle endnu i Oktober 1863 befandt sig med Hensyn til den af ham fremkaldte Arbejderbevægelses Styrke. Jeg kunde ikke imødekomme det i Brevet udtalte Ønske, fordi der saalidet i Königsberg som overhovedet i den hele Provins Preussen gaves et eneste Menneske, som havde tilbørlig Forstaaelse af Sagen eller vilde indlade sig med Agitationen.»

Og nu ikke at nedslaas! under alle disse Skuffelser og al denne Uro forberede sig til at tale, tidt uoplagt, træt, hæs, overanstrængt, maatte stille sin Personlighed til Skue og synes uovervindelig! drage sin Aand uskadt og urørt ud af den daglige Forhandlings Tidsspilde og med Tanken henvendt paa en mylrende, raa, halvt fjendtlig Forsamling af Tilhørere, ved sit Arbejdsbord finde det træffende, tændende Ord, den virksomme, overtalende Vending, den uforglemmelige oratoriske Form!

III.

At betragte Agitationen formelt vil sige at dvæle ved Lassalle som Taler.

Af Naturen skulde han ikke synes at være synderlig udrustet i denne Henseende, uden forsaavidt han havde en aldeles ualmindelig Hukommelse; han har sagt en af mine Bekjendte, at han som Yngling havde kunnet hele Iliaden og Odysseen udenad, og han holdt sine lange, aldrig improviserede Foredrag Ord for Ord som han havde skrevet dem uden at have nogen Concept for Øje. Hans Stemme var i daglig Tale høj og skinger og han stammede svagt. Dog saasnart han optraadte offentlig, forsvandt disse Mangler og hans Stemme klang stærkt og smukt. Det var igjennem Skribentvirksomheden, at han var bleven dannet til Taler og det synes som om dette er den bedste Skole. Rigtignok var det i Oldtidens Rom en gængse Paastand, at man kun ved at tale erhvervede sig Færdighed i at tale; men Cicero, der i Alt hvad der angaarVeltalenhed, har en uomtvistelig Autoritet, angriber (De oratore I, 33) paa det hæftigste denne Mening. Man kunde lige saa godt, mener Crassus i Ciceros Dialog, sige, at man lettest ved at tale daarligt erhvervede sig Færdighed i at tale daarligt. «Nej,» fortsætter han, «Hovedsagen er at skrive ret meget. Det at skrive er det bedste og fortræffeligste Lære- og Dannelsesmiddel for den vordende Taler.» Jeg tror, at dette forholder sig saaledes, naar det gjælder om at frembringe en Tale, der lader sig læse med Udbytte bagefter. Til at Talen i Øjeblikket skal gjøre Indtryk udfordres næppe nogen Forfatter-Forskole. Gambettas Taler f. Ex., der ved Temperamentets Ild og Organets Skjønhed gjøre saa mægtig en Virkning, virke, naar de læses, ingenlunde stærkt, de give Øjeblikkets Løsen, men indeholde langt fra Tanker nok til at interessere paa langt Hold, ere ikke heller saaledes formede, at Udtrykket har literær Betydning. Det er det høje Stade, fra hvilket alle Spørgsmaal ses, Tankernes Skarphed og Nyhed, det mægtige Grundlag af Lærdom, der anes af Tilhøreren uden at stilles til Skue af Taleren, der i Forening med Stilens Korthed og Kraft give de bedste blandt Lassalles Taler en blivende literær Værdi.

De Gamle (Quinctilian f. Ex.) inddelteVeltalenheden i den asiatiske og den attiske Art, den blomstrende og den «magre» Stil. Ud fra dette Inddelingsprincip maa Lassalles Veltalenhed uden Tvivl betegnes som mager og muskuløs, medens f. Ex. Orla Lehmanns strømmende og rige Svada maatte henregnes til den førstnævnte Art. Men i et enkelt betydningsfuldt Punkt er Lassalle langt fra at være attisk og det er i sin Forkjærlighed for Sprogets superlativiske Udtryk. Det er utroligt med hvilken Fryd han vandrer hen over Adjektivernes højeste Spidser, med hvilken Lidenskab han opsøger og optaarner stilistiske Kampestene som «det Uhyre», «det Gruelige», «det Immense». Denne ene Gang har Metternichs gyldne Ord «*Le superlatif est le cachet des sots*» ikke stadfæstet sig. Men dette grove Skyts bliver lige plumpt, om det end benyttes af en talentfuld Mand. Den af Tysklands Digtere, der har beskjæftiget sig mest og genialest med Lassalle, brugte i min Nærværelse det haarde Udtryk om ham: «Han havde jo ingen Smag». Det er for meget sagt; men hans Smag var højst usikker, det er

hvad man med Rette kan sige. Han havde lært forbavsende lidt af den franske Literatur, med store Partier af hvilken han dog maa have været bekjendt. Jeg har alt berørt, at han i sit Drama ikke skyede at lade Ulrich v. Hutten skildre sin Storhed ii sande Rodomontader. Hvor han taler om de Hensyn, der forbyde ham at binde en elsket Kvindes Liv til sin usikre, faretruende Existens, bruger han Udtryk som:

Wenn ich im regellosem Laufe mit dem Erdball Zusammenschmettere, zerstört in hundert Stücken,

og for paa engang at male sin Storhed og sin Vanskæbne siger han:

In einem Ostseehafen schififte ich mich ein, Doch nicht ertragen konnte mich das Schiff, Zusammen brach es unter mir.

Gasconader og Smagløsheder! Til en saadan Mangel paa Sans for det Komiske i Overdrivelsen forekommer vel ingenlunde noget Sidestykke i de Lassalleske Taler; men en sjælden Gang ere dog de Billeder, ved hvilke han mest vil imponere, saa ukorrekte, at de blive barokke. I sin første «Assisenrede» taler han om «det myrdede Retsgrundlags Furie», i sin Tale, «Videnskaben og Arbejderne» siger han, at den videnskabelige Kundskabs mægtige Træ med dyb Ærefrygt er bieven overleveret fra Slægt til Slægt Die Erinnye des gemordeten Rechtbodens. At myrde et Retsgrundlag, at overlevere et Kundskabens Træ, det er ganske sikkert for stærkeEffekter; men et mesterligt Maleri kan taale, at en eller anden Linje er fortegnet.

Jeg sagde at Lassalles Stil var mager, Billederne ere altsaa faa og korte. Des mere beundringsværdige ere de i Reglen, hvor de staa.

Aldrig er hos Lassalle Billedet kun Smykke eller Pynt, det indeholder bestandig en logisk Lorklaring af den paagjældende Sags sande Væsen, fører altsaa Talen logisk videre paa samme Tid som det tjener til at krystallisere Tanken og ophidse Tilhørernes Lidenskab. Et Exempel: I sin «Assisenrede» havde Lassalle et vanskeligt Punkt at dække. Han havde opfordret til væbnet Forsvar for den styrtede Forfatning, der bl. A. indeholdt den almindelige Valgret. Han beraabte sig paa, at Regeringen ved sit Statskup havde krænket og haanet Folkets tydeligt tilkjendegivne Vilje. Men nu havde Folket ved at udøve ny Valg efter Tre-Klasse-Valgloven af 6 December jo tilsyneladende selv an-erkjendt den oktroyerede Forfatning, og Regeringen beraabte sig herpaa.

Lassalle gjendriver denne Paastand:

«Ved hvilken Fejlslutning vil man gjøre os den Taabelighed plausibel at, da Folket valgte for at skaffe sig Organ, for at have Forkæmpere, ved hvis Hjælp det kunde gjenerobre den ranedeFrihed, saa har det derved anerkjendt Ranet? Jeg tager det forste det bedste Exempel, mine Herrer, der falder mig ind. Naar en Røver, medens jeg sover, river en kostbar Damascener-klinge bort fra min Side og lader sin plumpe Koile ligge i dens Sted, har jeg da, naar jeg farer op, griber Køllen og sætter efter Røveren for at slaa ham ihjæl med den og erhverve min Ejendom tilbage — har jeg da, fordi jeg brugte Køllen, dermed anerkjendt, at man retmæssig har lagt den i min Damasceners Sted?»

Ligegyldigt om dette Exempel nu virkelig er grebet som c det første det bedste» eller snarere er fundet efter omhyggelig Overvejelse, staar det for mig som et Mønster paa en Sammenligning. Langt fra at opholde Fremstillingens Gang og ikke nojet med at oplyse det Forhold, hvorom Talen er, rydder Billedet en Vanskelighed af Vejen, som det vilde have kostet en meget længere logisk-politisk Udvikling at bortforklare; det pynter ikke Talen, men giver den Vinger.

Nogle Gange er det lykkedes Lassalle at sammentrænge Tanken saaledes i en eneste Metafor , at den er gaaet fra Mund til Mund som en Art Kvintessens af hans' Idegang. Saaledes f. Ex. naar han efter i sit « Arbejderpro-gram > at have udviklet Sammenhængen imellem Arbejderstandens og den nuværende Epokes Idé udraaber:

<Den høje verdenshistoriske Ære, som ligger i denne Bestemmelse [at ville blive herskende Stand] maa lægge Beslag paa alle Deres Tanker. For Dem sømme sig ikke mere de Undertryktes Laster og de Tankeløses Adspredelser, end ikke de Ubetydeliges uskyldige Letsind. De ere den Klippe, hvorpaa Nutidens Kirke skal bygges.»

Ligeledes hvor han med et plastisk Udtryk stempler Manchesterskolens Statsfilosofi:

Bourgeoisiet opfatter det sædelige Statsfor-maal saaledes, at det ene og alene skal bestaa i at beskytte den Enkeltes Ejendom og personlige Frihed. Dette er en Natvægteridé, mine Herrer, og en Natvægteridé af den Grund, at denne Opfattelse selv kun tænker sig Staten under Billedet af en Natvægter, hvis hele Funktion bestaar i at forhindre Indbrud og Overfald.)

Paa Ciceros Tid (De oratore II, 28) formulerede man Talerens Opgave saaledes: den var trefoldig, han burde belære Tilhøreren, vindeham og drive ham til Handling. Til at vinde Tilhoreren, hedder det hos Cicero, udfordres at vise sig i Lyset af elskværdig Menneskelighed og, tilføjes der ret naivt, «det vil ikke falde Taleren vanskeligt, naar han er en hæderlig Mand»; han maa kun undersøge Tilhørernes Anskuelser og Tilbøjeligheder. Man véd til hvilke Midler Taleren i Oldtiden greb for at vinde Publikum for sig, og ved Hjælp af hvilke beslægtede Fif, Forevisninger af grædende Børn etc., Juryer nutildags røres. Lassalle forsmaar overfor sine Dommere ikke blot denne Art af captationes benevolentiæ, men indtager endog bestandig en saa stolt og stejl Attitude, at han kun ved den Sindsro og Sjælsstorhed han overfor Domfældelsen lægger for Dagen kan siges at ville vinde dem, af hvem hans Skæbne afhænger, for sig. Jeg har givet Exempler paa hans Evne til ved Hjælp af Billedet at krystallisere Tanken og belære; her et Exempel paa den eneste Maade, hvorpaa han ved Hjælp af Billedet søger at vinde:

<Paa en Mand, der, som jeg har sagt det om mig, har helliget Videnskaben og Arbejderne sit Liv, vil end ikke en Domfældelse, som han moder paa sin Vej, kunne gjøre andet Indtryk end Springningen af en Retortepaa den i sine Experimenter fordybede Kemiker. Med en let Panderynken over Materiens Modstand fortsætter han, saa snart Forstyrrelsen er forbi, sine Forskninger og sit Arbejd.

Men for Nationens og dens Æres, for Videnskabens og dens Værdigheds Skyld, for Landets

og dets lovmæssige P'riheds Skyld.........til-

raaber jeg Dem, mine Herrer Præsident ogRaad: Lad Dommen lyde paa Frifindelse!»

Hvor Lassalle nu endelig hverken gaar ud paa at belære Tilhoreren eller paa at vinde ham, men paa at drive ham til Handling, der er Tonen og Billedet gjennemgaaende krigersk. P'orkjærligheden for Lignelser hentede fra Kamp og Krig er aldeles overvejende. Etsteds slutter han:

«I saa Tilfælde intet Forsoningsvrovleri, mine Herrer! De have nu samlet tilstrækkelige Erfaringer til at vide, hvad den gamle Absolutisme er. I saa Fald altsaa intet Kompromis med den, men: Tommelfingeren paa dens Øje, Knæet paa dens Bryst!

Et andet Sted tilraaber han Berlins Ar-bejderstand en Opfordring til at slutte sig tilhans Forening, der er holdt ganske i Bulletinstil :

«Tysklands vigtigste Centrer ere vundne. Leipzig og Sachsens Fabrikegne ere for os. Hamburg og Frankfurt am Main marchere under vor Fane.

Det preussiske Rhinland gaar alt i Stormskridt forrest.

Med Berlin bliver Bevægelsen uimodstaaelig.

Ville I, Berlins Arbejdere, paadrage Eder Ansvaret for ved Eders Holdning at have kastet denne store tyske Bevægelse tilbage og have forspildt Eders fælles Sags Triumf?

Ville I, Hovedstadens Arbejdere, hvis Pligt det var at marchere i Spidsen for Alle, paadrage Eder den Bebrejdelse at have været de sidste, der sluttede sig til Bevægelsen?»

Udtryk som «Kolleslag», .Hærskue», «Ba-tailloner», Jærnhaand», «Jærngreb», «Jærnlov» og lignende ere de billedlige Udtryk, der atter og atter vende tilbage i hans Taler. Indbudt af Fremskridtspartiet til at mode i dets egen Arbejderforening i Frankfurt, lykkes det ham i to paa hinanden følgende Taler at drage de ham oprindelig fjendtlig sindede Tilhørere over til sig. Han udtrykker dette saaledes: «Jegslog Fremskridtsmændene i et to Dages

Slag med de Tropper, de selv førte imod mig.» Anklaget for at have villet gjøre Revolution, definerer han den Revolution, han ikke vil gjøre, men om hvis Komme han er overbevist, med dette Billede:

Den vil indtræde enten i fuld Lovlighed og med alle Fredens Velsignelser, hvis man er vis nok til at beslutte sig til dens Indførelse i rette Tid og fra oven af—eller ogsaa vil den, indenfor et mig ubekjendt Tidspunkt, udbryde under alle Voldsmagtens Konvulsioner med vildt flagrende Lokker og med Jærnsandaler under sine Saaler!»

Hovedgjenstanden for alle Lassalles krigerske Udbrud, den mod hvilken hans Polemik gjennem-gaaende og uophørlig er rettet, det er det moderne Bourgeoisies Organ, Tjener og Behersker: Dagbladene. Den der vil studere hans Stil, hvor han, som de Gamle kaldte det, 'copfordrer til Handling», bør fremfor Alt lægge Mærke til hans Kamp mod Pressen. Den strækker sig gjennem næsten alle hans Skrifter; jeg citerer som en Prøve paa Tonen og Stilen i Lassalles polemiske Veltalenhed nogle Sætninger af hans Hovedbrochure i denne Retning:« At den hele Række af personlige Indrømmelser [til Regeringen] vare gjorte udelukkende for Vindingens og Forretningens Skyld, kunde Avisskriverne naturligvis ikke tilstaa. Der var altsaa ikke andet tilovers end at forklare og paatrænge Folket alle disse Indrømmelser som lige saa mange Udviklingstrin og gavnlige Kompromis’er af Folkeaanden og saaledes afmande og udvande denne selv til den Grad, der var nødvendig for Fortsættelsen af den indbringende Avisforretning .... Naar En vil tjene Penge, saa lad ham fabrikere Bomuld eller Klæde eller drive Børsspekulation. Men at man for ussel Vindings Skyld daglig kredenser P'olket aandelig Død af tusinde Rør, det er den største Forbrydelse jeg er i Stand til at fatte .... Jeg betænker mig med Sjælen fuld af Sorg ikke paa at sige Eder: hvis ikke en to tal Omdannelse af vor Presse indtræder, hvis denne Avispest faar Lov til at rase 50 Aar endnu, saa maa vor Folkeaand blive fordærvet og ødelagt til sin dybeste Grund. Thi I begribe: naar tusinde af Avisskrivere, disse vort Folks nutidige Lærere, med hundrede tusind Stemmer daglig indprente Folket deres stupide Uvidenhed, deres Samvittighedsløshed, deres Eunuchhad til alt Sandt og Stort i Politik, Kunst og Videnskab, tylle denne Gift i Folket, der med Tro og Tillidgriber derefter, fordi det tror at ose aandelig Styrkelse deraf, saa maa denne Folkeaand gaa til Grunde, var den end tre Gange saa herlig som den er. Ikke Jordens mest begavede Folk, ikke Grækerne, vilde have overlevet en saadan Presse! . . . . Jeg har vist Eder, at Pressens Fordærvelse med Nødvendighed fremgaar deraf, at den, bestandig under Paaskud af at forfægte aandelige Interesser, ved Annoncevæsenet blev en industriel Pengespekulation. Det gjælder da simpelt hen om at skille disse to Ting, der ikke have noget som helst med hinanden at gjøre. F'or saa vidt Pressen repræsenterer aandelige Interesser kan den sammenlignes med Folkeskolelæreren eller Præsten; for saa vidt den bringer Annoncer er den den offentlige Udraaber, den offentlige Trompeter, der med hundrede tusind Stemmer melder Publikum, hvor en Uhrkjæde er tabt, hvor den bedste Tobak, hvor den Hofifske Malt-extrakt faas. Hvad har Præsten at gjøre med den offentlige Trompeter, og fremkommer der ikke et Misforhold, naar disse to Ting forenes med hinanden? I en socialdemokratisk Stat maatte der altsaa gives en Lov, som forbød en Avis at bringe nogen som helst Annonce og udelukkende henviste disse til de af Staten og Kommunen publicerede Blade .... Hold De da tast og med glødende Sjæl fast ved det Løsen, somjeg tilslynger Dem: Had og Foragt, Død og Undergang for vore Dages Presse! Det er et dristigt Løsen givet af én Mand mod Bladenes tusindarmede Institution, hvormed selv Konger have kæmpet forgjæves. Men saa sandt De lidenskabeligt og begjærligt hænge ved mine Læber, og saa sandt min Sjæl nu sitrer i den reneste Begejstring, idet den strømmer over i Deres, saa sandt gjennemfarer mig Visheden om, at det Øjeblik vil komme, da vi slynge det Lyn, som begraver denne Presse i evig Nat!»

Det er meget langt fra, at jeg anser det af Lassalle anbefalede Middel mod Pressekorruptionen for virksomt eller endog blot for gjennem-forligt, men den Indignation, der har sydet i Lassalle som et glødende Malm, har her i sin Størknen af sig selv antaget den kraftigste oratoriske Form.

Jeg sagde, at Lassalle, skjønt født til Taler, dog havde udviklet sig i Brugen af det mundtlige Ord gjennem Øvelsen i at tumle det skrevne. Saa sprudlende veltalende han var i selskabeligt Samkvem, manglede han tilsyneladende Gaven til oratorisk Improvisation og søgte aldrig at fremelske den hos sig. Lige fuldt talte han saa godt, at man troede at høre Øjeblikkets Indskydelse i hvad han sagde, og saa frit, at han, saa snart han blev af-brudt eller maatte mode en uforudset Interpellation formaaede at væve det Improviserede saaledes ind i den

forberedte Tale, at ingen Skillelinie kan spores. Cicero siger om denne Evne: «Hvo der fra Øvelsen i at skrive gaar over til Talekunsten, har det Fortrin, at, selv naar han improviserer, synes det, han siger, ligt det

skrevne....... Som et Fartøj, der er i rask

Bevægelse, naar Rorfolkene holde inde, dog af sig selv fortsætter sit Løb, saaledes vil ogsaa i Talens Strom, hvor det Skrevne fattes, Ordet beholde samme Fart, idet Talen iler videre ad det Skrevnes Bane.» Et Par Exempler paa Lassalles Aandsnærværelse under saadanne Forhold :

I sin Forsvarstale (16. Jan. 1863) havde han eftervist, at alle Anklagepunkterne beroede paa Uvidenhed og Uforstand. Han udbrod:

«Hvad kan jeg for Statsadvokatens Ubelæsthed ? for hans Ubekjendtskab med det, som allerede nu fuldbyrdes i alle Retninger, og som ogsaa længst er anerkjendt og indregistreret af Videnskaben. Er jeg Statsadvokatens videnskabelige Prygledreng ?»

Her faldt Statsadvokaten Lassalle i Talen og fordrede med største Lidenskab, at Ordet nuendelig absolut skulde unddrages ham, da dette Udbrud satte Kronen paa hans Bespottelse af Statsadvokaten». Han sluttede:

«Jeg andrager derfor paa, at i Kraft af Artiklen 134 i Tillægsloven af 3 Maj 1852 Ordet bliver unddraget den Anklagede, og at han, hvis han endnu skulde vedblive at svare, fjærnes fra Retssalen.» (Sensation).

Præsidenten: Ordet er nu berøvet den

Anklagede og enhver videre Ytring utilstedelig.

Den Anklagede (med Liv): Hr. Præsident ! jeg maa angaaende dette Punkt andrage paa en Beslutning af den samlede Ret. Jeg fordrer en saadan og forlanger,' at Ordet gives mig til Begrundelse af dette Andragende.

Statsadvokaten: Jeg maa protestere imod, at den Anklagede endnu taler, efter at Ordet er blevet ham unddraget af Præsidenten.

Den Anklagede: Dette er en Begrebs-

forvexling. Ordet er au fond blevet unddraget mig. Jeg har nu æsket en Beslutning af Retten, og Retten kan ikke træffe Afgjørelse i en saa vigtig Sag uden forst at have hort mig.

Præsidenten: Den Anklagede har Ordet om hvorvidt Ordet bor unddrages ham eller ej.

Statsadvokaten: Da vil jeg i det mindste

*3gjøre den Bemærkning, at den Anklagede kun kan tale herom.

Den Anklagede: Vær De rolig, jeg skal blive ved Stangen.

Og efter nu at have udviklet, hvad der da ogsaa var en selvfølgelig Sag, at det at tillægge sig selv Benævnelsen Prygledreng umulig kan være en Fornærmelse mod en Anden, og at hvis En f. Ex. i en literær Kontrovers havde tilraabt sin Modstander: «Er jeg din viden-

skabelige Prygledreng?» vilde denne Modstander sikkert blive afvist af ethvert Tribunal, ifald han nedlagde Anklage paa Grund af Æreskrænkelse glider Lassalle ganske rolig og uforstyrret over til Fortsættelsen af sit afbrudte Forsvar. 5 Situationen er Shakspearesk. Man tror at læse en Scene, hvor Fredsdommer Dompap fra »Henrik den 4de» holder Forhør.

Dog det morsomste og interessanteste Exempel, jeg kan give paa Lassalles Evne til denne Art Improvisation er følgende: I den Tale, han indbudt af sine Modstandere holdt i Frankfurt a. M., viste han, at en af de Literater, der vare optraadte imod ham, selv etsteds i et middelmaadigt Arbejde havde sagt ganske det samme, som han nu, da det sagdes af Lassalle, bestred.<De ser, mine Herrer, at arbejde for Løn, det er i mine Øjne noget meget Ærefuldt, men at skrive for Løn, det er — noget ganske Andet.» (Raab: «Til Orden!» stor Larm, Raabet: Afslutning! og

Nej, Nej!)

Præsidenten: Jeg maa paa det bestemteste bede Taleren om ikke at fornærme Personer. Denne Gang har han talt om en Person.

Lassalle: Den Scene, vi nu opleve, er

for mig noget ganske nyt, og viser, hvor vidt vi ere komne. M. H. jeg vil ikke lade mig gjøre usikker i min Frimodighed. (Længe vedvarende Bravo). Desuden beder jeg Dem bemærke Et: Jeg har ikke bedømt nogen Person, men kun udtalt en almindelig Sentens. Jeg har ikke sagt: Hr. M. Wirth skriver for Løn, Ingen kan have hørt dette. Jeg beraaber mig paa de

Herrer Stenografer.......Præsidenten har ikke

Ret til at underkaste Meningen af mine Ord Censur. (Bravo fra Sal og Loger, Afslutning, Afslutning ! Lad ham tale !)

Præsidenten: Véd De ikke, mine Herrer, at vi her afholde en Forsamling, paa hvilken det halve Tyskland har sine Øjne fæstet? Skulde den Bemærkning kunne gjøres, at Forsamlingen maatte afbrydes paa Grund af Mangel paa parlamentarisk Takt? Jeg har afbrudt Hr. Lassalle, fordi han brugte Ordet «at skrive for Lon»i Forbindelse med Hr. M. Wirth. Ingen vil tvivle derpaa, om end Ordlyden maaske ikke var denne. Derfor har jeg Ret til at gjore Taleren opmærksom paa, at han for Fremtiden maa undlade sligt.

Lassal le: Jeg maa gjentagende bemærke, at kun Censuren over den parlamentariske Ud-tryksmaade tilkommer Præsidenten, men aldrig Censur over Talens Mening. Derpaa beror netop Talens hele Frihed, at man antyder noget uden direkte at sige det, at man altsaa kan udtrykke en hvilken som helst Mening med parlamentarisk tilladte Udtryk; derpaa beror Talens Frihed saa vel som Talerens Færdighed. Hvorledes vil De ellers, naar De har en slet Mening om Nogen eller Noget, bære Dem ad med at meddele den? (Stort Bifald fra Sal og Loger).

Jeg har altsaa bevist Dem, at Hr. Wirth i sit Værk siger nøjagtig det samme, som jeg siger. Maaske forekomme nu i dette Værk thi jeg har ikke læst det — andre Steder, hvor

atter det Modsatte siges...... De vil maaske

undre Dem over, hvorledes jeg, naar jeg ikke har læst Bogen, formaaede at paavise det citerede Sted. Jeg skylder Dem Oplysning herom. Da Bogen blev udgivet, kom den mig rigtig i Hænde. Men da jeg havde gjennem-bladet nogle Sider deraf, opdagede jeg snart, atden var af en tankeløs Sammenplukker og kastede den uvillig til Side, da jeg ingen Tid har til at læse værdiløse Sammenplukninger. En Ven [det var Rodbertus] har nu sendt mig Bogen og betegnet mig Stedet. Jeg vil her gjore en Bemærkning, da min Udtryksmaade har stødt Præsidenten: Naar jeg udtrykker mig usminket, saa bliver jeg derfor ikke personlig; thi jeg bliver strængt ved Sagen, jeg bliver kun grov, og det er en uhyre Forskjel. Grov maa, kan og tor jeg være, og det vil jeg bevise Dem. Grov maa enhver Repræsentant for en stor Sag være mod alle saadanne, der forfalskende kaste sig ind mellem ham og hans store Formaal, og jeg er fast besluttet paa med aandelige Kølleslag at slaa Enhver til Jorden, der trænger sig forfalskende ind mellem Dem og mig. I Deres Interesse altsaa maa jeg være grov. Og ligeledes kan og tor jeg være det, thi naar Hr. Max Wirth, hvem det jo staar frit for senere at svare mig, vilde være lige saa grov mod mig, saa vilde der dog være en uhyre Forskjel paa det, som han siger, og det, som jeg siger. Naar han f. Ex. ligeledes vilde kalde mig en tankeløs Sammenplukker, saa vilde det kun vække alle Videnskabsmænds uhyre Latter. Men naar jeg kalder ham saaledes, saa véd enhver Mand af Faget, hvor uhyre sandt det er og ethvert afmine Ord træffer ham som med Kølleslag.» (Stort Bifald).

Er ikke denne Passus, i hvilken Ordet «uhyre» iøvrigt forekommer tre Gange i Træk, et sandt Mønster paa oratorisk Fynd og Aandsnærværelse ? Ikke i den (paa dette Sted yderst tynde) Tilsløring af det personlige Angreb , hvorpaa efter Lassalles her givne Definition Talerens Færdighed beror, lægger hans Talent sin Beskaffenhed for Dagen, men i den Maade, hvorpaa han gjør Front mod Irettesættelsen. Der er i hans Stil ikke en eneste af de Ejendommeligheder, som karakterisere Skribenter, der paa Grund af en Regerings eller en fjendtlig

Stemnings Tryk ere tvungne til stræng Selvbeherskelse. Saadanne Skribenter tale mest til Indbildningskraften, hvilken det nøgne Udtryk hæmmer, men det tilslørede Udtryk sætter i Bevægelse. Læseren, der véd hvor stærkt Skribenten maa tage sig iagt og hvor lidt af sin egentlige og dybeste Mening han tør sige, læser med Opmærksomhed, og der danner sig mellem ham og Forfatteren et hemmeligt Forbund. Den ene skjuler hvad han mener, den anden hvad han forstaar. Om saadant er hos Lassalle saa at sige ikke Tale. Han siger Alt lige ud, siger Alt lige indtil det Punkt, hvorefter hans Overbevisning Lovens Straf for Ophidselsen af Tilhørerne eller for Højforræderi vilde kunne anvendes. Han appellerer med andre Ord ikke til Fantasien, men til Viljen og Energien.

Man har nu Prøver paa Stilen og Tonen, men det lønner Umagen fra den æsthetiske Side af hans Taler at kaste et Blik paa deres logiske Struktur. Oldtidens Rhetorer lærte, at hvad Anordningen af Stof og Bevisgrunde angik, da var den højeste Lov den, ikke at lade nogen Lejlighed gaa bort til at gjøre et dybt Indtryk. Man kan sige, at var denne Lov ikke bleven opfyldt før, saa havde Lassalle primitivt opdaget den, han, hvis specielle Evne det var med en Aandsnærværelse uden Mage at tage Lejligheden ved Haarene og bemægtige sig den. De Gamle sagde fremdeles, at hvad det i en Tale fortrinsvis og allerførst gjaldt om, var at fastsætte det egentlige Stridspunkt, at bestemme Kjendsgjerningerne og give dem deres rette Benævnelse. Paa dette Omraade er Lassalle en af de største Mestere, der har levet. Den Evne, som her udfordres, er Virkelighedssands, og Virkelighedssands vil hos den politiske Taler sige politisk Blik. Det politiske Blik kan efter min Opfattelse defineres som et Blik for Tyngdepunktet. At se, hvordette under de politiske Magtforhold ligger, er den forste Betingelse for at kunne gribe ind. Den politiske Evne kan da i Overensstemmelse hermed defineres som Evnen til at flytte dette Tyngdepunkt. At se Midlerne, hvormed Tyngdepunktet kan forrykkes, er den anden Betingelse for at kunne virke politisk. Den tredje og sidste er at have disse Midler i sin Magt og for-staa Brugen af dem.

I noje Overensstemmelse med den stilistiske Ejendommelighed hos Lassalle: at sige Alt rent ud, staar denne realistiske Ejendommelighed hos ham, at han overalt fremhæver den nøgne Kjendsgjerning og udtaler den. Hans Agitations logiske og reelle Fundament er bestandig en Afsløring, en Tilintetgjørelse af Skinnet. Jeg vælger som Exempel en Tale, hvor han hæver sin egen Praxis til politisk Theori. Det var gaaet Lassalle forunderligt med den Forfatningsbrochure, i hvilken han havde fremhævet, at Forfatningsspørgsmaal altid oprindelig vare Magt-spørgsmaal. Udsendt midt under Forfatningskonflikten 1862 havde den vakt Opsigt især i Regeringens Lejr: Krigsministeren desavouerede den og udtalte i samme Aandedræt dens ledende Tanke, Ministerpræsidenten Hr. von Bismarck brugte Vendinger, der lob ud paa ganske det samme, som det Lassalle havde sagt, den reak-tionære Kreuzzeitung helligede den en ledende Artikel og kaldte den i sit Sprog: en Tale,

holdt af en i sin Tid ofte nævnt revolutionær Jøde, der med rigtigt Instinkt har truffet Sømmet paa Hovedet». Idet Lassalle nu i en følgende Brochure (Was nun ?) overvejer, hvilke Midler Kammeret da har til overfor en saa fast besluttet og saa mægtig Regering at sætte sin Vilje igjennem, viser det sig, at det naturligste Middel, det at dekretere almindelig Vægring ved at betale Skatterne, vilde være absolut uvirksomt. Ufejlbart som det vilde være i England, hvor Hæren er af forsvindende Betydning, hvor de reelle Magtmidler altsaa ere paa Nationens Side, og hvor man i Tillid hertil ogsaa virkelig vilde nægte, og ustraffet nægte at betale Skatterne, betyder dette Middel slet intet i Preussen, hvor Ingen vilde vove at udføre Truslen. Her vilde en saadan Kammerbeslutning da kun være et Slag i Luften. Hvad var der da at gjøre ? Lassalle finder, at der kun gives ét Middel, et ligesaa ufejlbarligt som simpelt, et Middel, hvilket han definerer saa-ledes: at udtale det, som er. Det er dette Middel, han selv under hele sin Agitation har anvendt. Det er efter hans Opfattelse det vældigste politiske Middel. Det var, som Fichte har godtgjort, et af den store Napoleons mestyndede Midler. Det har i vore Dage vist sig som et af Bismarcks hyppigste. Idet Lassalle nu prøver Midlet paa det givne Tilfælde, viser han, at dets Anvendelse gjør Absolutismen umulig. Hvad i Preussen da bestod var Absolutisme som Skin - Konstitutionalisme. Hvorfor i denne hykleriske Form ? Fordi Kontrarevolutionen efter 1848, overalt hvor den gjenop-rettede det vilkaarlige Regimente, fandt det nødvendigt at gjøre Tidsaanden o: den uorganiserede Folkemagt, en Indrømmelse. Selv Napoleon den 3dje gav sig efter Statskupet et Deputeretkammer, selv Østerrig, der først havde kasseret Forfatningen 1849, gjenoprettede af sig selv den konstitutionelle Form. Lassalle slutter heraf, at Preussen med sin kraftige Borgerstand slet ikke kan undvære konstitutionelle Former. Hvad det gjælder om er da, ifald Regeringen

vedbliver med sit Overmod, at tvinge den til at give Afkald paa alle slige Former, og det er dette som, mener Lassalle, kan opnaas, hvis Kammeret blot «udtaler det som det er». Sæt altsaa Kammeret i Preussen dekreterede: «I Betragtning af, at Regeringen uden videre foretager Udgifter, som Kammeret har nægtet Bevilling, ja at den endog har erklæret at ville vedblive hermed — i Betragtning af, at det under disse Omstændigheder er Folkets Repræsentanter uværdigt atvære Regeringen behjælpelig med at opretholde Skinnet af en forfatningsmæssig Tilstand — beslutter Kammeret at udsætte sine Møder paa ubestemt Tid og saalænge til Regeringen leverer Bevis for, at den har Kammerets Samtykke til sine Udgifter», da maatte Regeringen beslutte sig til enten at give efter eller ogsaa formelt at vise sig for Alverden som det, den vitterlig var: nogen Absolutisme. Lassalle udvikler, at den hverken kan eller vil det sidste. Den kan det ikke; thi som Talleyrand har sagt: «On pent

tout faire avec les bayonncttes sauf s'y asseoir»; til et solidt og varigt Grundlag due Bajonnetterne ikke. Den vil det ikke; thi en Regering, der behøver et saa stort Budget, en Regering, der uafladelig staar med Haanden i enhver Borgers Lomme, maa idetmindste have Skinnet af enhver Borgers Samtykke dertil. Den vil det fremdeles ikke, fordi den under enhver Konflikt med Udlandet jo vilde udsætte sig for de overmodigste og utaaleligste Forhaanelser af de andre Magter som en Regering, der befandt sig i aaben og bestandig vedvarende Strid med sit eget Folk, og der altsaa ikke kunde skjule sin Svaghed for Nogen.

Som bekjendt benyttede Datidens «Fremskridtsparti» sig ingenlunde af det Partiet saa-ledes af Lassalle anviste Middel. Kun et enesteMedlem af det preussiske Abgeordnetenhaus, den nuværende ansete Advokat i Danzig, Martiny, mente at sørge bedst for sin Ære og sine Vælgeres Værdighed ved at nedlægge sit Mandat, efter at han forst havde indbragt et udførligt motiveret Forslag om, at Huset skulde opsætte sine Møder saalænge til Regeringen anerkjendte sin forfatningsmæssige Forpligtelse til kun at forvalte Statshusholdningen paa Grundlaget af en lovligt vedtagen Finanslov og ophørte med at udgive Penge til de af Huset nægtede Poster. Jeg har saavel hans trykte Forslag som Haand-skriftet dertil liggende for mig. Det sidste er et i høj Grad interessant Aktstykke, eftersom Lassalle helt har gjennemrettet det og med et blaat Blyant tilføjet Ændringer, der overalt skærpe Udtryksmaaden og pointere de afgjørende Grunde. Man sammenligne f. Ex.

Martiny:

I Betragtning af at Huset, hvis det under saadanne Forhold fortsatte sin Virksomhed ikke blot vilde finde sig i den Krænkelse af dets Ære og Værdighed, som ligger i Miskjendelse af dets Rettig heder, men ogsaa vilde fremme Regeringens aabent udtalte Hensigt at lade Husets

Lassalle:

I Betragtning af

at Huset, hvis det under saadanne Forhold fortsatte sin Virksomhed vilde finde sig i Regeringens Miskjendelse af dets Rettigheder, og den deri liggende Krænkelse af dets og Folkets Ære og Værdighed,

at det herved fremdelesnærværende Ket- og Magtesløshed blive til saakaldt konstitutionel Praxis og gjøre sig til Medskyldig i Brud paa Landets Forfatning.

vilde fremme Regeringens aabent udtalte Hensigt at lade Husets nærværende Ret-og Magtesløshed blive til saakaldt konstitutionel Praxis og række den Haand til under Skin af en forfatningsmæssig Tilstand at regere videre paa absolutistisk Maade, og saaledes gjøre sig til Medskyldig i Brud paa Landets Forfatning.

Selvfølgelig havde en Enkelts Mandatnedlæggelse kun en moralsk, ingen politisk Betydning. Om det havde været til Gavn for Tyskland i det givne Øjeblik, hvis Exemplet var blevet fulgt, er vel ogsaa tvivlsomt. Thi til Gjennemførelsen afBismarcks storpolitiske Planer udfordredes den store Hær, om Bevillingerne til hvilken man stredes. En mandigere Optræden

fra Husets Side havde imidlertid tvunget ham til at meddele Partiførerne sine Hensigter og havde for Fremtiden indgydt ham en gavnlig Respekt for de frisindede Partier, hvilken man nu ikke kan undre sig over, ikke at finde hos ham. Spørgsmaalet er her jo imidlertid kun dette, om det af Lassalle angivne Middel havde været virksomt

og om dets Virksomhed i Almindelighed taget. Jeg for min Del har hyldetdet, siden jeg kunde tænke. Jeg har altid ment, at dette simple Husraad: at udtale det som er, med andre Ord, at denuncere den faktiske Tilstand, er den eneste Bro ad hvilken den afmægtige Ret kan føres til Magten. Magten støtter sig overalt, hvor den ikke er Aandsmagt, og hvor Aandsmagter ikke desmindre anerkjendes, altsaa i alle saakaldt civiliserede Lande nødvendigvis til et Skin eller en Løgn, og det sikreste om end langsomme Middel til at overvinde den brutale Magt vil da altid være Opklaringen af, at den formelt anerkjender hvad den reelt forfølger. Hvad det gjælder om er at underminere den paa de Punkter, hvor den synes Aandsmagt. Det, hvorpaa det her kommer an, er imidlertid blot, at dette Middel var Lassalles og at dette Standpunkt: Brud med Skinnet er det logiskreelle Grundlag i alle hans Taler og i hans hele Agitation. Hvorledes dette Skin nu nærmere paa ethvert Punkt er at definere (Skinnet af, at det er Ret, ikke Magt som hersker, Skinnet af, at det tyske Bourgeoisi for Alvor kunde kaldes demokratisk, Skinnet af, at de indirekte Skatter særlig betaltes af de besiddende Klasser, Skinnet af, at en vis Klasses Stilling var bleven bedre i Forhold til de andre Klassers, blot fordi den var forbedret sammenlignet med samme Stands Stilling i foregaaende Aarhundreder o. s. v.) lige-gyldigt hvorledes Skinnet nærmere er at bestemme, som Skinfrihed, Skinfrisindethed eller Skinvelvære eller hvadsomhelst, Lassalles polemiske og oratoriske Udgangspunkt er bestandig Afsløring af Skintilstanden. Jeg anser dette Udgangspunkt for et meget heldigt. Jeg tror som han, at Skinfriheden er den værste, den mest dræbende Gift for Friheden, og at Intet afmander og sløver som den, og det af den simple Aar-sag, at det Gode, som skal og bør opnaas, synes at være allerede opnaaet ved den, og at som Følge deraf nødvendigvis alle de, hvis Pligt det var at kæmpe for Opnaaelsen af hint Gode, nu med fuld Selvtilfredshed lægge sig paa den lade Side. Tvinger man derimod Skinfriheden til

«r>

at afsløre sig selv, til at drage alle sine frihedsfjendske Konsekvenser, saa er der Udsigt til at opnaa det, hvorom det i alle aandelige Kampe gjælder: at vinde de Indifferente og bringe saa mange som mulig til at lide under det Tryk, som man selv føler. Men det kan man kun, naar man som Lassalle i Modsætning til «Fremskridtspartiet» aldrig skræmmes af Modstanderens Trusler, altid trodser saa længe til han kun har Valget mellem enten at udføre dem gjennem en Forfølgelse, som opbringer langt flere end den Enkelte, hvem den rammer, og som sønderriver Skinfrisindethedens Glorie om ForfølgerensHoved, eller ogsaa at give efter, hvor nødig han end vil det, for at bevare Glorien hel.[6] Selvfølgelig fører dette Middel imidlertid kun ifald man har Ret til endelig Sejr; thi hvis man med Aarhundreders Vildfarelser paa sin Side opsøger Martyriet for at appellere til den tankeløse Mængdes Medlidenhed, som den katholske Gejstlighed iøvrigt baade klogt og modigt i vore Dage har gjort det i Preussen og Schweiz, saa ere Udsigterne til endelig Sejr visselig ikke derved større. Enhver Usandhed har sine Martyrer lige saa fuldt som sine Apostle. Men den nok saa frimodige og uforfærdede Udtalelse af -det, som ikke er», er i Længden den haabløseste Politik af Verden.

Vi have set, at hvad Cicero betegner som Talerens afgjørende Udgangspunkt: at bestemme Kjendsgjerningerne og give dem den rette Benævnelse i strængeste Forstand var Lassalles. Dette er det Grundlag, hvorpaa han opfører sin Tales logiske Struktur. Denne selv maa studeres i hans Bevisførelse. Lad mig karakterisere den gjennem et Exempel. Jeg vælger hans Tale om »De indirekte Skatter..

Han var beskyldt for at have ophidset de lavere Klasser til Had og Foragt mod de Besiddende ved hvad han i sit Foredrag »Arbejderprogram» havde sagt om de direkte Skatter,det nemlig , at de fortrinsvis betaltes af de Ubemidlede. Han benytter nu 50 Sider til med sikkert Herredømme over et meget betydeligt videnskabeligt Materiale at sammenhobe Udtalelser af store Økonomer i Forening med statistiske Data, der godtgjøre Rigtigheden af hans Udsagn, ja Mildheden af hans Udtryksmaade. Han paaviser, hvor meget større Omfang Armoden har end det almindelig antages.

«Altsaa 11,400 Personer i den hele Stat paa 17 Millioner Indvaanere, som have over 2000 Thaiers Indtægt og, disse indbefattede, 44,400 Personer i hele Staten med over 1000 Thaiers Indtægt. Det er Samfundsbalancens Status.

Ikke sandt, m. H., det vilde De ikke have trot, aldrig endog have holdt for muligt, naar det ikke forelaa i Skrifter,

der ere forfattede paa Embeds Vegne.

Det er da den samme latterligt lille Haand-fuld Mennesker med deres Familier, der i alle Byer fylde alle Theatre, alle Concerter, Selskaber, Baller, Foreninger, Restavrationer og Vinstuer og som paa Grund af deres Allestedsnærværelse fremkalde Skinnet af et ganske enormt Antal, kun tænke paa sig, kun tale om sig selv, tro de ere Verden,' og idet de raade over alle Aviser og alle Anstalter til Fabrikation

G. Brandes: Lassalle.

4af den offentlige Mening, virkelig endog bringe Andre til at tro det og lade sig indbilde, at de, disse 11,000 eller 44,000, ere Verden.

Og under denne ubetydelige Haandfuld Mennesker, der alene rører sig, alene taler, skriver, deklamerer, kun kjender og forfægter sine egne Interesser og i den Grad indbilder sig at være Alt, at de endog indbilde sig, at det er dem, der bringe Skatterne tilveje — under denne Haandfuld Mennesker vrider sig i stum, uudsigelig Kval, i vrimlende Mængde det ubemidlede Folk, de 17 Millioner, producerer Alt, hvad der forskjønner os Livet, muliggjør os den uundværlige Betingelse for al Sædelighed, Staten, slaar dens Slag, betaler dens Skatter — og har Ingen, der tænker paa det og repræsenterer det.......

Retfærdighed altsaa for denne Klasse, m. H., og knebler ikke Munden paa de Faa, paa de i ethvert Tilfælde saa Enkeltstaaende, der gribe Ordet til dens Bedste. s 7

Efter at Lassalle nu saaledes har godtgjort, at Alt, hvad han har sagt om de indirekte Skatter, hviler paa Kjendsgjerninger, der ikke lade sig omtviste, paaviser han, at endog Statsregeringen, som nu anklager ham, under Ministeriet Manteuffel har sagt det selv samme,kun i endnu stærkere Udtryk. Ministeriet Man-teuffel havde ved et Lovforslag søgt at raade Bod paa det Skattetryk, der paahvilede de lavere Klasser. Men Forslaget strandede. De højere Stænder ophidsede af alle Kræfter den offentlige Mening mod Loven, hvorved de, hvem alle Midler til at lave offentlig Mening stode til Tjeneste, naturligvis havde let Spil, og da Lovudkastet kom til det forste Kammer, blev det forkastet. Regeringen erklærede da med et dybt Suk, at den maatte opgive Reformen, eftersom den offentlige Mening endnu ikke var tilstrækkelig forberedt til at modtage den. Lassalle paaviser videre, at Direktøren for det statistiske Bureau, den kgl. preussiske Gehejme-Regerings-raad Engel i et Foredrag faa Maaneder for har sagt nøjagtig det samme som det, hvorfor han er anklaget. Han fremlægger med Gehejmeraad Engels Tilladelse et Brev, hvori denne erklærer sig for enig med ham — «Det er altsaa ligefrem en Statsdoktrin, som jeg forkynder, mine Herrer !* Han fremhæver dernæst, at Hovedgrunden, der plejer at gjores gjældende til Fordel for de indirekte Skatter er den, at det menige Folk ved de direkte Skatter véd af at det betaler Skat, men ved de indirekte Skatter indbilder sig, at det betaler til Kræmmeren' hvad det i Virkeligheden betaler til Staten. Det er altsaa en ihøj Grad gavnlig, politisk og nødvendig Gjerning at godtgjore Menigmand disse Skatters Fordærvelighed. Men, siger man, ikke den Omstændighed, at sligt siges, men den, at det siges til Arbejdere, til Udannede er strafværdig. Lassalle spørger om disse Udannede da ikke ere en Faktor i den lovgivende Magt og om de da blindt skulle gribe i Valgurnen uden at vide hvad eller hvorover de træffe Afgjorelse.8 Lassalle betænker sig af alle de anførte Grunde ikke paa at udtale,, at det Spørgsmaal opstaar, om ikke selve den Anklage, der er rettet mod ham, indeholder et voldeligt Brud paa Forfatningen. Hvad han har villet, var kun at levere det theoretiske Grundlag for en lovlig og frede-lig Agitation til Bedste for den almindelige og direkte Valgret; thi hvis, som det stadig siges, Byrderne maa have tilsvarende Rettigheder til Følge — «hvorfor udøve de lavere Klasser da kun en Tredjedel af Stemmeretten, medens de betale 5, 6, 10 og 20 Gange mere Skat end de Velhavende ?»

Og her giver han i faa veltalende Sætninger sin politiske Grundtanke:

«Et af to, m. H. ! Enten den rene Absolutisme — eller den almindelige Valgret! Om hvad man foretrækker af dem, kan man strides,men hvad der ligger imellem dem er i ethvert Tilfælde inkonsekvent og ulogisk.

Den absolute Ene, der ved sin Stilling var rykket ud af alle Klassemodsætninger, og stillet hojt over Samfundet og alle Samfundsinteresser, kunde i det mindste muligvis hellige sig til den almindelige Interesse, det umaadelige

Flertals Interesse. Om og hvorvidt han gjorde det, afhang af det Tilfældige : hans personlige Indsigt og hans Evner og Karakter. Men han kunde i det mindste gjore det og var ved sin Stilling mindet om at skulle det. Og saaledes var da ogsaa i Virkeligheden den gamle Absolutismes Devise i dens gode Tid: Intet ved Folket, Alt for Folket.

Denne Tid er forbi. Konstitutionalismens Tid er indtraadt, d: den Tid, hvor Samfundet, som anser sig for myndigt, selv vil tage Af-gjorelsen af sine Interesser i sin Haand. Fra det Øjeblik af er det en logisk Umulighed, en haandgribelig Modsigelse at lægge denne Af-gjørelse i Hænderne paa en Minoritet, Samfundets velhavende Klasser. Disse Klasser, der ikke mere ere stillede udenfor Samfundsinteressen, men omvendt staa midt i disse Interessers Krydsild, kunne slet ikke Andet end anvende hin besluttende Magt i deres egen Samfundsinteresseog saaledes ofre det uhyre Flertals Interesser for deres.»9

Man forsmaa ikke ved denne Lejlighed et Blik paa Lassalles strategiske Kunst: Han benytter bestandig ethvert Angreb paa tidligere Udtalelser af ham til at rykke sine Løbegrave endnu et Stykke frem.

Det gjaldt om at bevise Sandheden af det ældre Udsagn, at de indirekte Skatter overvejende betaltes af de Ubemidlede. Han viser forst ved Citater, at tendensløse Økonomer hobevis ere enige herom, dernæst at hans egen Fremstilling heraf har valgt de mildeste Udtryk, dernæst at Regeringen, der anklager ham, har sagt det samme som han, saa endelig, at den har søgt at afhjælpe Ulykken som han, men er strandet paa Fordom.

Det gjaldt især om at bevise Tilladeligheden af at udtale slige Sætninger for den ubemidlede Mængde. Han viser at den Fordom, hvorpaa Regeringen er strandet, netop var Mængdens, at han altsaa ved at bekæmpe den arbejder Regeringen i Hænde, at han altsaa snarere fortjener Borgerkronen end Fængslet. Han, mod hvem Sætningen, at de større Byrder give de større Rettigheder, anførtes som Argument, viser endelig, at selve denne Tanke maa føre til Med-delelsen af den almindelige Stemmeret, hvorfor han kæmper.

Fælles for alle Lassalles Forsvarstaler er denne Opdyngen af Vidnesbyrd med Hensyn til et enkelt med den højeste Energi fastholdt Stridspunkt, den anklagende Holdning, den fra Defensiven hurtigt til Angreb overgaaende Taktik og den gjennemgaaende Paavisning, af hvor slet Anklageakten er begrundet. I sin Kritik af Anklagere, Advokater, Dommere i tidligere Instanser behandler han alle disse underordnede aandelige Størrelser som Skrællinger, som Mandslinger, prygler den ene med den anden. Og den tilstedeværende Retspræsident spiller derved gjærne samme Rolle som Retsbetjentene i Shakspeare's «Megen Larm for Ingenting?. Har han reduceret Anklagen til et Retsbrud, udbryder han ret som om han var Dommer: dog *audiatur et altera pars» eller han siger: Saaledes be-

grundet er Anklagen meningsløs, jeg vil begrunde den skarpere end Statsadvokaten har gjort det,10 eller han falder personligt over Statsadvokaten. Allerede i «Assisenrede » oplæser han en speciel Skrivelse, han har tilstillet sin første Anklager for paa det Bestemteste at opfordre denne til personligt at føre Anklagen imod ham, da han agter at kræve ham til Regnskab; og til Dommeren tilføjer Lassalle: «De ser jeg søgtemed Pidskeslag at hidse hans Æresførelse for at tvinge ham til idag at staa mig til Ansvar. Det var forgjæves». I sin Tale «Videnskaben og Arbejderne» skaffer han sig den Triumf, at han imod Statsadvokaten, der var en Son af Schelling, den beromte Filosof, bestandig anfører Faderens mest lidenskabeligt frisindede Ytringer, hvoraf til Tilhorernes Forlystelse et højst komisk Mundhuggeri fremgaar mellem «Schelling der Vater» og «Schelling der Sohn». Kort sagt intetsteds er Lassalle i sit Element som paa Anklagebænken. Den er den Talerstol, der fremfor alle giver ham hans hele Vid og kalder alle hans Evner i Vaaben. Thi disse Evner vare efter deres Natur polemiske og først «i Vaaben» udfoldede de hele deres Kraft.

Han sad i disse to Aar i ideel Forstand bestandigt paa Anklagebænken. Angrebet som han var fra alle Sider, med tusind Roster, i tusind Blade, blev hvert Ord han skrev og sagde Polemik. Selv den store sammenhængende Udvikling af hans Ideer, som Bogen «Capital und Arbeit; bringer, er givet under en sand krigerisk Furor, nedskrevet under en saadan For-bitrelse og med en saadan Lidenskab imod Schultze-Delitsch og den Middelmaadighed, han repræsenterede, at Bogen i sin Form ligner en haanende og skældende Pasquil. Men tydeligtnok har den polemiske Forms indtrængende Livlighed havt en Fordel, som Lassalle meget vel var sig

bevidst og som tildels bøder paa Fremstillingens slette og larmende Tone, paa dens Uro og Ujævnhed, nemlig den, at, som han selv har sagt det, Hundreder og Tusinder ville læse denne Bog, der kolde og udeltagende vilde være gaaede forbi en bindstærk systematisk Udvikling af hans Ideer.Hvad var det for Ideer? Hvorfra stamme de nærmest og hvor ligger deres Kilde? Hvilken Omformning have de undergaaet hos Lassalle?

Ideerne vare det revolutionære Tysklands Traditioner fra 1848, saaledes som de udtaltes i det Februar 1848 i London udgivne «Manifest der communistischen Partei» og som de overhovedet kom til Orde i Marx's og Engels' socialistiske Skrifter. Deres historiske Kilde ligger i Reformationstidens sociale Revolutionsforsøg.

I In Reih' und Glied» har Spielhagen givet Leos Agitation Traditionerne fra Bondekrigens Tid (Die Bundschuh) til Baggrund. Han voxer op med Fortællinger om Kampene da. Det er rigtigt, ja fortræffeligt følt og tænkt af Digteren; thi saasnart henimod 1848 socialistiske Reformforslag kom til Orde i Tyskland, vaktes strax Erindringerne om de voldsomme Klassekrige, som Reformationen havde givet Stødet til og forgjæves stræbt at beherske. Et Blik paa disse indreKampe, saaledes som disse opfattedes af de tyske Revolutionære i 1848—50, er nødvendigt for at se den moderne sociale Revolutions Forhold til sit historiske Præcedens og dens Stilling til sin historiske Baggrund.

Det radikale Partis Opfattelse af Reformationstiden var i 1848 denne: Der existerede i hin Tidsalder tre store Lejre: den konservativt -katholske Lejr, den borgerligt-moderate lutherske Reform og det revolutionære Parti (Bønder og Plebejere) hvis Fordringer skarpest udtaltes af Thomas Miinzer. Luther og Miinzer repræsenterede saavel ved deres Lærdomme som ved deres Væsen og Optræden fuldstændigt hver sit Parti. Da Luther 1517 først optraadte mod den katholske Kirke havde hans Opposition endnu aldeles ingen bestemt Karakter. Skjønt den ikke gik ud over det tidligere borgerlige Kjætteris Fordringer, udelukkede den ikke en eneste videre -gaaende Retning og kunde det ikke. I første Øjeblik maatte jo alle oppositionelle Elementer i Forening, den mest afgjorte revolutionære Energi overhovedet sættes i Bevægelse og den hele Masse af tidligere Kjætteri repræsenteres overfor den katholske Rettroenhed. Ganske saaledes havde jo de liberale Bourgeois i 1847 kaldt sig revolutionære og Socialister og sværmet for Bondens og Arbejderens Emancipation.Luthers kraftige Bondenatur gav sig i denne forste Periode af hans Optræden Luft paa den ustyrligste Maade: «Hvis deres (de romerske

Præsters) Raseri skulde have Virkning, saa tykkes mig, der gives overhovedet intet bedre Lægemiddel derimod, end at Konger og Fyrster greb til de voldelige Midler og engang gjorde Ende paa Legen med Vaaben, ikke med Ord. Straffe vi allerede Tyve med Sværdet, Mordere med Strikken, Kjættere med Ild, hvorfor angribe vi da ikke meget mere disse skadelige Fordærvelsens Lærere, Paver, Kardinaler, Biskopper og det romerske Sodornas hele Sværm med alleslags Vaaben og vaske vore Hænder i deres Blod (und waschen unsre Hände in ihrem Blut)? > Men denne første Hede varede ikke længe. Da det hele tyske Folk kom i Bevægelse, da Bonder og Plebejere i hans Opraab mod Paverne, i hans Præken om den kristelige Frihed saa Signalet til Rejsning mod deres Undertrykkere, medens Magthaverne kun vilde bryde Hierarkiets Magt og berige sig ved Konfiskation af Kirkegodserne, og da Luther maatte træffe sit Valg, da tovede han, Kurfyrsten af Sachsens Protégé, den af fine Smigrere omgivne ansete Lærer intet Øjeblik: han lod Bevægelsens folkelige Elementer falde og sluttede sig til den borgerlige, adelige og fyrstelige Gruppe. Opraabene til Udryddelseskrig modRom forstummede, og han prækede nu som den tyske Nationalforsamling 1847 overfor Statskupet den fredelige Udvikling og den passive Modstand.

Paa Huttens Indbydelse til at komme til ham og Sickingen paa Ebernburg, Midtpunktet for Adelssammensværgelsen mod Paven og Fyrsterne svarede Luther: «Jeg vilde ikke ønske, at man forfægtede Evangeliet med Vold og Blodsudgydelse. Ved Ordet er Verden bleven overvunden, ved Ordet er Kirken bleven opretholdt, ved Ordet vil den ogsaa omformes, og som Antikristen har faaet sit uden Vold, saaledes vil han ogsaa falde uden Vold.» Man ser at det er paa disse Ord Lassalle i sin «Franz v. Sickingen» lader Hutten svare med Sværdrepliken. — Den Vending i Luthers Liv, som her indtraadte, den hele Kjøbslaaen og Prutten om de Institutioner og Dogmer, der skulde reformeres, den hele uskjonne Diplomatiseren, Indrommen, Intrigeren ogAkkor-deren, hvis Resultat var den Augsburgske Konfession, stod for de skuffede Radikale 1848 som en Art

Prototyp for alle de Overenskomstforsog og Kompromisser, hvortil de som Tilskuere til de tyske Nationalforsamlingers Væsen havde været Vidne. I den officielle Reformations spidsborgerlige Karakter saa de et Analogon til de borgerlige Partiers Forsog paa at lavere sig frem mellem Radikalisme og Restauration.Men ogsaa til Bourgeoisiets reaktionæreOmslag fandt man i Reformationshistorien en Parallel: Da Bondekrigen udbrød og det i Egne, hvor Fyrster og Adel for storste Delen vare katholske, søgte Luther at indtage en mæglende Stilling. Han angreb afgjort Regeringerne: de vare Skyld i Opstanden ved deres Undertrykkelser; ikke Bønderne alene opbragte de imod sig, men Gud selv; Opstanden var dog ganske vist ogsaa syndig og imod Evangeliet, derfor raadede han begge Parter til Eftergivenhed og Forlig. Men da Opstanden trods disse velmente Mæglingsforslag udbredte sig hurtigt, endog forplantede sig til protestantiske Lande og rask voxede den borgerlige Reform over Hovedet, da Insurrektionens mest besluttede Afdeling under Miinzer opslog sit Hovedkvarter i Luthers nærmeste Nærhed i Thiiringen, da der endnu kun behøvedes et Par heldige Kampe og Tyskland stod i Flammer, da tænktes der ikke paa Mægling mer. Overfor Revolutionen var alt gammelt Fjendskab glemt og Fyrster, Adel, Præster, Luther og Pave forenede sig <imod Bøndernes morderiske og røveriske Bander» : " Man skal knuse dem, myrde dem, stikke dem, hemmeligt og offentligt, hvo som kan, som man slaar en gal Hund ihjæl,» raabte Luther. 'Derfor kjære Herrer, frelser her, redder der, stikker, slaar og slagter, hvoaf jer som kan! Dor Du selv derved, saa Held Dig, saligere Død kan Du aldrig dø. s 11 Han hævdede, at man skulde kun ingen falsk Barmhjærtighed have med Bønderne, med hvem selv Gud ikke havde nogen Barmhjærtighed. Siden hen vilde Bønderne selv sige Tak, naar de maatte give den ene Ko hen for at fortære den anden i Fred. «Lad kun Bøsserne husere iblandt dem, de drive det ellers tusinde Gange værre.» — Var der, spurgte man, stor Forskjel paa dette Sprog og paa det, Tysklands og Frankrigs forhen socialistiske og filantropiske Bourgeois talte , da Proletariatet efter Martsdagene fordrede sin Andel af Sejrens Frugter? Junidagene i Paris 1848, da Arbejderne i tusindvis skjødes sønder og sammen med Kardætsker stode, som Kommentar til denne Text.

Luther havde givet den plebejiske Bevægelse et mægtigt Redskab i Haanden ved Bibeloversættelsen. Han havde stillet Billedet af de første Tiders beskedne Kristendom overfor Lenstidens hovmodige Kristendom og Bønderne havde benyttet dette Redskab. Nu vendte Luther Bibelen imod dem og sammenstillede ud af den en sand Dithyrambe over den af Gud indsatte Øvrighed: Fyrstevæsenet af

Guds Naade, den passive Lydighed, selv Livegenskabet blev sanktioneret med Bibelen. Ikkeblot Bondeopstanden men ogsaa Luthers egen Rejsning mod gejstlige og verdslige Autoriteter var herved fornægtet. Havde man ikke paa ganske lignende Vis i 1848 skudt Oprørerne ned og sat dem i Tugthuset i Kristendommens Navn, det vil sige stöttet paa en Religion, der i sin Spire var kras Kommunisme?

Overfor Luther stod den plebejiske Revolutionær Thomas Mtinzer, hvis Fader var dod i Galgen som Offer for en Adelsmands Vilkaarlig-hed. Hans Lærdom i Datidens Theologi havde skaffet ham Doktorgraden, men ligefuldt behandlede han Kirkens Dogmer og Ritus med største Foragt. Han afskaffede, længe før Luther vovede at gaa saa vidt, det latinske Sprog fuldstændigt ved Gudstjenesten. Fra først af gjaldt hans Angreb kun Kieresiet og som Luther opfordrede han til Angreb med Sværdet, men hans theologisk-filosofiske Doktrin angreb ikke blot Katholicismen, men Kristendommen overhovedet. Han lærte under mystiske Former en næsten moderne Pantheisme og forkastede Bibelen ikke blot som eneste men som ufejlbar Aabenbaring. Den egentlige levende Aaben-baring var Fornuften, der havde existeret til alle Tider og hos alle Folk, den hellige Aand, hvorom Bibelen taler, var Fornuften selv, Troen var ej Andet end Fornuftens Liv i Mennesket,og derfor kunde ogsaa Hedninger have Troen. Ved denne Tro blev Mennesket guddommeligt og saligt, Himlen var intet Hinsidigt, Guds Rige var at oprette allerede her paa Jorden; ligesaa lidt gaves der nogen anden Djævel end Menneskenes onde Drifter og Begjærligheder, Kristus var et Menneske som vi og Nadveren et simpelt Erindringsmaaltid. Hertil svarer et socialt Program: Et Samfund uden Klasseforskjelle, uden Arveret og uden nogen for dets Medlemmer fremmed Statsmagt.

Miinzers Brud med Luther og hans Parti var alt længe tilstede. Luther havde nødtvungen maattet antage mange Kirkereformer, som Miinzer uden at sporge ham havde indfort, og allerede i Foraaret havde Miinzer skrevet til

Melanch-ton, at han og Luther slet ikke forstode Bevægelsen, men søgte at kvæle den under deres bibelske Bogstavtro.[12] Opfordringer fra Luther til at indlade sig i theologisk Disput med ham, afslog Miinzer, men svarte, at var Luther op-rigtig, saa skulde han anvende sin Indflydelse til at bringe Chikanerne mod Miinzers Bogtrykkere og Censuren af hans Skrifter til at ophøre, for at Kampen uhindret kunde udfægtes i Pressen. Nu traadte Luther offentlig op som Denunciant imod ham. I sit'Brev til Sachsens Fyrster «mod den oprørske Aand» erklærede

Chan Miinzer for et Satans Redskab og opfordrede Fyrsterne til at skride ind og jage ham ud af Landet.[13]

Paa en lignende Maade havde i den franske Nationalforsamling for og under Louis Bona-partes Præsidenttid den saakaldte liberale Majoritet fornægtet sin P'ortid. Den havde bestandig kun udtordnet et eneste Ord imod Minoriteten: «Socialisme». For socialistisk blev selv den borgerlige Liberalisme erklæret, for socialistisk den borgerlige Oplysning o. s. v. Det var socialistisk at bygge en Jernbane, hvor der allerede var en Kanal og det var socialistisk at forsvare sig med en Stok , naar man blev angrebet med en Kaarde. «.Bourgeoisiet havde, siger Marx,[14] «den rigtige Indsigt, at alle Vaaben, som det «havde smeddet mod Enevælden, vendte deres «Spidser mod det selv, at alle Dannelseselementer, «som det havde avlet, rebellerede mod dets egen «Civilisation. Men hvad det ikke begreb, det «var den Konsekvens, at dets eget parlamentariske Regimente, at dets politiske Herredomme «overhovedet nu ogsaa som socialistisk maatte »forfalde til den almindelige Fordømmelsesdom. «Naar det i ethvert Livstegn, Samfundet gav, saa' Roligheden udsat for Fare, hvorledes kunde «det da i Spidsen for Samfundet stille Uroens i Regimente, det parlamentariske Régime, der«efter en af dets egne Taleres Udtryk lever i «Kampen og af Kampen ? Det parlamentariske Regimentelever af Diskussionen, hvorledes skal <det da kunne forbyde Diskussionen? Talerkampen paa Tribunen fremkalder Kampen mellem Pressebenglerne, den debatterende Klub i Parla-•< mentet fuldstændiggjor sig nødvendigvis ved «debatterende Klubber i Saloner og Kroer «naar I spille Violin paa Statens højeste Tinde, «kan I da undre Jer over at de danse nedenunder? — Idet altsaa Bourgeoisiet nu gav sig til at forkætre alt det som socialistisk, hvad «det tidligere havde fejret som liberalt, tilstod det, at dets egen Interesse bod at fritage det <for Selvregeringens Fare for blot at gjenoprette «Roligheden i Landet.» — Anvendelsen af de franske Forhold paa Tyskland ligger nær, Anvendelsen af Luthers Forhold paa det tyske Bourgeoisies Optræden i hin kritiske Tid følger ikke mindre af sig selv.

Man folte sig som levende i en Periode, der tog Reformationstidens Arbejde op paany. I theologisk Henseende blev Reformationen fortsat af Strauss ogFeuerbach, i politisk og social Pienseende mente det demokratiske Parti at gjenoptage dens ufuld-forte Tanker og Planer. Men Partiet lærte altfor lidt af Reformationen. Det glemte, at naar den var lykkedes, saa var det netop sket, fordi denvar begrænset og bornert saavel i sin Fornægten som i sin Slutningsmaade, og fordi den skjønt udgaaet fra en stærk og levende sædelig Følelse havde forstaaet at bringe de politiske Lidenskaber og Magter over paa sin Side. Den havde sejret i Duellen, fordi den til Sekundant havde de Mægtiges politiske Interesse. Revolutionen 1848 var derimod rent idealistisk og abstrakt radikal. Den vilde med ét Slag forvandle Alt. Derfor er det at de gamle Socialister» Marx og Engels se tilbage til Bondekrigene og forherlige dem. Lassalle tiltrækkes som de af disse Krige, men betragter dem med større Aands-overlegenhed og med et mere historisk Blik. Han bemærker, at Bønderne, bundne som de vare til Middelalderens Ideer, satte Grundbesiddelsen, Middelalderens økonomiske Princip, som Betingelse for Delagtighed i Statsmagten, medens det end ikke faldt dem ind, at Mennesket blot som Menneske kunde have en Ret til at deltage i Statens Regering. Og i Modsætning til Marx og Engels dvæler nu Lassalle i sine Studier med Forkjærlighed ved Datidens aristokratiske Opstand, Adelsrejsningen under Si-ckingen, og det er af hans Studier i denne Retning at hans Drama «Franz v. Sickingen» fremgaar. Til dette for Lassalles Psykologi saa vigtige Dokument maa vi derfor kaste endnu et Bliktilbage. I Fortalen hertil berører han den Vildfarelse, at den reformatoriske Bevidsthed skulde være mere eller mindre skabt af Luther. Han viser at den ikke blot existerede forud for Luthers Tid, men ogsaa var opfyldt af en fra Videnskabernes Gjenfødelse stammende fri menneskelig Begejstring, der først af Luther blev inddæmmet i den ensidige theologisk-dogmatiske Retnings snævre Flodleje, at fremdeles denne forud fer Reformationen existerende reformatoriske Bevidsthed var større, videre, mere fri og human end dens eget

Produkt Reformationen. I et Brev fra Hutten til Grev Nuenar om Luthers første Optræden hedder det f. Ex.: «De begynde at tilintetgjore hinanden indbyrdes. Du har maaske endnu ikke hort, at i Wittenberg i Sachsen et Parti har rejst sig mod Pavernes Anseelse, medens et andet forsvarer den pavelige Aflad. Fra begge Sider forsøges alt Muligt og strides af alle Kræfter, Anførerne for begge Partier ere Munke og begge skrige, hyle, klage saa højt de kunne. Nylig have de endog begyndt at skrive. Nu blive Paragrafer, Nogler og Artikler trykte og udbredte. Saaledes haaber jeg, at de gjensidigt ville odelægge hverandre: (s i c spero fiet Jit mutui interitus causas sibi invicem præbeant). Da nylig en Tiggermunk fortalte mig herom, svarede jeg: Æder hinanden op begge Parter, saa ingenaf jer bliver tilbage; (consumitc ut consumamitii invicem) thi jeg ønsker at vore Fjender maa sønderrive og fortære hinanden.»

Det er da ikke den theologiske, men den ethiske og politiske Reform som de to Helte i det Lassalle'ske Stykke, Hutten og Sickingen repræsentere, og for at Intet skal mangle i Stykkets Præformeren af Digterens senere Skjæbne ender Ulrich med at slutte sig til Bondeopstandens Formænd og med at overtale Franz til at stille sig i de oprorske Bønders Spidse.I Foraaret 1862 gled Dagene, arbejdsomme og tankerige, endnu hen uden feberagtig Hast eller Uro i det meget omtalte Hus i Bellevue-strasse. Den lille Vinterhave, der var fuld af smukke og sjældne Planter, sendte fredeligt sin Duft ind i de tilstødende Værelser; de smukke legemsstore Statuer af Marmor og Alabast, der stode og toge sig ud mod de tunge Fløjls-portierer, syntes ikke at befinde sig i nogen Disharmoni med Ejerens Levevis og Færd. Spejlene, Bronzerne, de japanesiske Vaser, de moderne Malerier paa Væggene, de gamle Papyrus - Ruller og Folianter i Bibliotheket dromte ikke om, at man ret snart skulde bebrejde deres Besidder dem som en Luxus, han burde uddele i Grams, saa lidt som de anede, at den Tid var nærforestaaende, da de skulde splittes for alle Vinde

Om Aftenen samledes endnu de gamle Venner og Bekjendte: Franz Duncker, Fremskridts-manden, Volkszeitungs Besidder, der snart skulde blive til en Uven, Botanikeren Prietzel, en Ven fra Ungdomsaarene af dem, som ingen Mand slipper, Ziegler, den fordums Overborgmester fra Brandenburg, den gamle naive og uforfærdede Krigsdigter Scheerenberg, Martiny, Lothar Bueher og Boeckh og v. Pfuel og de Andre. Undertiden satte den livfulde, letbevægelige Hans von Biilow sig ned ved det prægtige Flygel, og Liszt's Kompositioner fyldte de hoje Rum.

Der blev lét meget, lét i Studereværelset, hvor Lassalle netop havde kastet Pennen, saa træt af i Sætterens«; Navn at føje sine sprudlende Randgloser til Julian Schmidts aandløse, klæbrige Prosa, saa Lothar Bueher under Navn af Sætterkonen» maatte foje den sidste Trediedel til Brochuren. Man læste dem højt, de overgivne Indfald, der have bragt den arme Julians gyldne Ord om Grækenlands syv Vise til Efterverdenen; man nød hans Dybsind om «Schwabenspiegel , den berømte, middelalderlige Lovbog som han holdt for en nytysk Samling Uskyldslyrik, man lo ad hans Alvorsord om Faust, Virtuosen

uden ideelt Indhold , ad hans dumme Taage-fraser om Fichte og om Hegel. Og der blev lét i Dagligstuen, sagt Vittigheder og Spottegloser om det da lige under Schulze-Delitsch konstituerede «Fortschrittspartei. : deHerrer havde ikke engang havt Courage til at kalde sig «Demokrater» og hvad i al Verden troede de vel at kunne gjælde for eller at betyde, hvis de ikke var det?

Dog endnu var Bruddet ikke indtraadt mellem Lassalle og de Liberale; det var paa Nippet til at ske, men det var ikke ulægelig Virkelighed. Dette forklarer, at han netop i hine Dage modtog en ærefuld Opfordring fra en af de højest dannede, halvvejs officielle Kredse i Berlin — den eneste offentlige Paa-skjønnelse, der fra det gode Selskabs Side i hans Levetid blev ham vist. «Det filosofiske Selskab» i Berlin havde i sin Tid optaget ham i sin Midte uden Ballotation, da han som Forfatter af < Heraklit betragtedes som selvskrevet Medlem. Nu blev han opfordret til at holde Festtalen ved den Højtidelighed, som dette Samfund og den videnskabelige Kunstforening den 19de Maj 1862 vilde foranstalte til Fichte's Minde.

Man kan ikke nægte, at Lassalle 1 sit P'oredrag «Die Philosophie Fichte's und die Be-deutung des Deutschen Volksgeistes: skilte sig

glimrende ved sit vanskelige Hverv. Saa strængt videnskabeligt som Foredraget er, saa meget det end meddeler

paa det knappest mulige Rum, er det dog lysende klart og præget medden ædle Simpelheds Stempel. Hvor aandfuld og sand er ikke f. Ex. den Illustration, Lassalle giver af den Kant’ske Fornuftkritik, der i Kraft af Selvbevidsthedens Overlegenhed slaar den objektive Verdens Fasthed i Stykker og som fra disse Stykker kun ser sit eget Gjenskin lyse sig imøde, idet han citerer følgende Sted af Goethes Faust.

«Kant’s titaniske Aand», siger Lassalle, «er i Sandhed hin Faust, hvem Aandekoret til-raaber:

Weh! Weh!

Du hast sie zerstört Die schöne Welt Mit machtiger Faust,

Sie stiirzt, sie zerfällt!

Ein Halbgott hat sie zerschlagen, Wir tragen

Die Trtimmer ins Nichts hiniiber, Und klagen

Ueber die verlorene Schöne,

Mächtiger

Der Erdensöhne,

Prächtiger,

Baue sie wieder,

In deinem Busen baue sie auf!

Nøjagtigt som Digterens Længselstoner til-raabte Faust det, byggede han denne Verden op — i sit eget Bryst. Og Tysklands Aand bærer,idet den bygger denne Verden op paany ud af sit eget Indre, Navnet: Fichte.»

Dog ikke paa Filosofen men paa Patrioten Fichte lagde Lassalle sit Foredrag an. Han fejrede Fichte som den begejstrede Forklarer af den tyske Aand og den profetiske Forkynder af Tysklands Enhed. Kjærligheden til denne Tanke, Troen paa den var jo det sidste Baand mellem ham og hans Landsmænd af samme Stand. Han klyngede sig hin Aften til den som til det sidste Fællesskab mellem ham og hans politisk liberale, videnskabeligt dannede Medborgere.

Det var forgjæves. Hans Anskuelser vare allerede kjendte, han selv forhadt. Under Fore-draget blev han uafbrudt forstyrret, Dørene bag Taleren bleve stadig slaaede op og i; man lagde med Ostentation sin Utaalmodighed for Dagen efter at komme tilbords, og Slutningen af den mesterlige Tale blev kun hort af et Mindretal. Saaledes trængtes han formelig ud af den liberale Borgerstands Midte.

Det Foredrag om Forfatningsvæsen, som Lassalle havde holdt i Berlin, havde henledt Arbejdernes Opmærksomhed paa ham. Endnu mere vaktes deres Opmærksomhed ved det Foredrag om Sammenhængen mellem den nuværende historiske Periode og ArbejderstandensIdé, som han 12te April 1862 holdt i en Ber-liner-Haandværkerforening i Oranienburger-For-staden. Saaledes skete det, at da i Begyndelsen af 1863 en Centralkomité traadte sammen i den Hensigt at sammenkalde en almindelig tysk Arbejder-Kongres i Leipzig faldt de af Fremskridtspartiet stærkt søgte men nu tvivlraadige Førere paa at henvende sig til Lassalle med en Opfordring til at udtale sig om den Bane, det efter hans Anskuelse vilde være rigtigst og for-delagtigst at slaa ind paa.

Han sendte en «Aaben Svarskrivelse» til Komiteen, hvori han med stor Klarhed og Skarphed fremstillede sit Schulze-Delitsch's stik modsatte Program, hans Ord gjorde et uimod-staaeligt Indtryk og kort derefter var den almindelige tyske Arbejderforening dannet.

Det vilde være Tidsspilde at udvikle hans økonomiske Grundtanker i den kronologiske Orden, hvori de bleve fremsatte af ham i Agitationstaler og under Processer. Jeg giver her en sammentrængt Oversigt over dem, som de forekomme spredte i alle hans Skrifter.

Som ægte Hegelianer ser Lassalle den tilbagelagte Del af Verdenshistorien delt i tre Epoker, af hvilke de to første danne Modsætninger, medens den sidste forener de blivende Elementer i begge. Han viser, at al historiskUdvikling er udgaaet fra et Fællesskab og at uden et saadant slet ingen Kultur havde kunnet danne sig. Den hele Oldtid og Middelalder sogte den menneskelige Solidaritet eller det menneskelige Fællesskab i Bundethed og Underkastelse. Den franske Revolution af 1789 og den af den beherskede historiske Periode søgte Friheden i Oplosning af al Solidaritet og alt Fællesskab, skjønt Frihed uden Fællesskab er Vilkaarlighed. Den nye Tid endelig, der efter hans Opfattelse daterer sig fra 1848, søger Solidariteten i Friheden. I Parenthes bemærket er det interessant at iagttage hvor lidet en filosoferende Historiker af Hegels Skole lader sig skræmme af, til Bedste for to hinanden supplerende Kategorier at inddele Verdenshistorien i trende lige betydningsfulde historiske Tidsrum, af hvilke det ene varer en fem eller sex Tusind Aar, det andet ikke fuldt tredsindstyve. Det synes naturligere i Udviklingen efter 1848 at se en Fortsættelse af den 1789 begyndte end at overdrive Modsætninger og til Bedste for den Hegelske Trilogi og Begrebets Omslag at lade den anden Verdensperiode have et saa stakaandet Forlob.

Lassalle har derfor ikke mindre Ret til at gaa ud fra den menneskelige Solidaritet som fra et Faktum. Han slutter, at- den vel lader sig miskjende, men ikke ophæve, og at naar Sam-fundsindretningerne ikke anerkjende og ikke regulere den, saa existerer den ligefuldt, kun at den da kommer som raa Naturmagt og spiller Boldt med den Enkelte, der staar henvist til sig selv. Samfundssammenhængen (Konjunkturerne) tilslynger da den Ene Rigdom, styrter den Anden i Armod og leger med den Enkeltes Arbejde og Flid. Han hævder derfor, at de, der ville indskrænke og overvinde denne Tilfældighed langt fra at ville ophæve den Enkeltes Frihed og Ansvar, lige omvendt ville give denne Frihed Plads til paa fornuftig Maade at gjore sig gjældende. Hovedulykken nu er efter hans Opfattelse, at medens de gunstige Konjunkturer i Regelen kun have en yderst ringe og forbi-gaaende Indflydelse paa Arbejderstandens Vil-kaar, falde derimod de ugunstige Konjunkturer med knusende Magt tilbage paa den Ubemidlede. Umiddelbar Forringelse af Lønnen, formindsket Beskjæftigelse, fuldstændig Arbejdsstandsning ere de Slag, som de ugunstige Konjunkturer og den ved Spekulanternes begjærlige Konkurrence hidforte Overproduktion bringe til at falde paa Arbejderens Ryg.

Den i Frankrig af Bastiat, i Tyskland af Fremskridtspartiets Forer Schulze-Delitsch repræsenterede økonomiske Retning havde betragtet den gjensidige Ombytning og Tilbytningaf det Frembragte som Økonomiens hele Hemmelighed. Herimod gjør Lassalle med Styrke gjældende, at det menneskelige Samfund og det menneskelige Arbejde jo i vore Dage ikke bestaar i at Menneskene leve hen ved Siden af hinanden og kun ombytte deres individuelle Arbejdsprodukter, men at Produktionen er en fælles, kooperativ, — sker ved Fleres strængt i hverandre indgribende Virksomheder, hvorimod Distributionen (Fordelingen af de frembragte Produkter) ikke er fælles, men individuel o: Produktet gaar ikke blot som Gjenstand, men ogsaa som Værdi over til at være Foretagerens individuelle Ejendom. Det bliver da Foretageren, der gjør sig Arbejdet personligt indbringende, idet han affinder samtlige Arbejdere, der i Forening have bragt Produktet tilveje, efter den Lønningslov, der under disse Omstændigheder maa udvikle sig, nemlig den, der spiller en saa afgjørende Rolle i Marx’s Værker og Lassalles Agitation, den kun af Lassalles Døgnmodstandere rask væk benægtede, men af alle ansete Økonomer indrømmede Ricardo’ske Regel, at Lønnen gjennemsnitlig vil være reduceret til hvad der efter det paagjældende Folks Livsvaner er absolut nødvendigt til at friste Existensen og forplante Slægten. Om dette Punkt vil den virkelige Dagløn gravitere i Pendul-svingninger uden nogensinde ret længe hverken at kunne hæve sig derover eller synke derunder. Det er altsaa det i vore Dage bestaaende gjen-nemgaaende Fællesskab i Frembringelsen i Forening med denne yderliggaaende Individualiseren i Fordelingen, der efter Lassalles Anskuelse udgjør den dybe Modsigelse i det moderne Samfund.

Den patriarkalske Ombytningsøkonomi havde skildret Forholdet saaledes, som om Enhver nærmest producerede til sit eget Forbrug og saa idyllisk omtuskede dem af sine Frembringelser, han ikke selv havde Brug for, mod de Andres Produkter. Lassalle spørger spydigt, om Sørge -modemagazinerne maaske nærmest arbejde for Dødsfaldene i Besidderens egen Familie og saa, hvis disse kun forefalde sparsomt, omtuske hvad der bliver tilovers af Sørgetøj mod andre Gjenstande ?

Den samme økonomiske Skole havde sat den Lære i Omløb, at det at lægge op, at spare, var Kapitaldannelsens eneste Kilde; Lassalle godtgjør, hvor uforstandig den Antagelse er, at noget rent Negativt som Sparen, Ikke-Fortæren skulde kunne være Kilde til den statsøkonomiske Kapitaldannelse. Hvilke Arbejdsprodukter, spørger han, kunne overhovedet fortæres, hvilke kan man overhovedet lade væreat spare? Korn, Kjød, Vin og lignende Spise-og Drikkevarer. Og disse Ting, som kunne fortæres, maa endog i Almindelighed mere eller mindre snart fortæres, da de i Reglen ikke taale at «spares» ret længe. Men kaster man nu et Blik paa de andre Arbejdsprodukter, hvoraf det nuværende Samfunds Kapitalrigdom især bestaar, altsaa f. Ex. Dampmaskiner, Agerdyrkningsredskaber, Huse, Raamaterialer af enhver Art som Jærnstænger, Kobberklumper, Teglstene, Stenblokke, lade disse sig da fortære eller «ikke spare» ? og er det fornuftigt saa ivrigt at bekranse Kapitalisterne for den Fortjeneste, at de ikke have sat alle disse Dampmaskiner, al denne Guano, alle disse Jærnklumper og Stenblokke tillivs? Eller vil man fremhæve, at de ikke have solgt dem? Men for den, der vil tale om Statsøkonomi og ikke om Privatøkonomi gjør det selvfølgelig Intet til Sagen, om en Ting tilhører Per eller Povl. Det er kun en Misforstaaelse af Adam Smith’s hundrede Aar gamle Definition af Kapitalen som ophobet Arbejde, der har ført til Sparings-Theorien.

Istedenfor de uvidenskabelige Forsøg paa at fremstille Kapitalen som en evig Naturnød-vendighed, stiller da Lassalle sin Undersøgelse af, hvorledes i Virkeligheden Kapitaler historisk ere opstaaede.

I Oldtiden kunde den, der havde hundrede Slaver meget godt fortære Produktet af tredsinds-tyve Slavers Arbejde og ophobe de fyrretyves. Det var ikke desmindre ingen Sparen. I Middelalderen kunde Herren paa samme Vis ophobe sine Livegnes Arbejde. Det var heller ingen Sparen. Saa kom Revolutionen af 1789 og Arbejdet var retligt erklæret for frit. Men man kan som bekjendt ej begynde noget Arbejde uden Arbejdsredskaber og uden Midler til Selvopholdelse under Arbejdet, det vil sige uden forudgjort Arbejde o: Kapital, og Følgen heraf er den, at Arbejderen ligesaa vel nu som tilforn maa afgive til Herren alt det Udbytte af hans Arbejde, der gaar ud over, hvad han behøver til Livets Ophold. Det tidligere gjorte, det døde Arbejde, Kapitalen, undertrykker da det levende Arbejde i ethvert Samfund, der som Nutidens arbejder under den frie Konkurrences og Selvhjælpens Lov. * Arbejderens

* »Man har beskyldt os for at ville afskaffe den personligt erhvervede, selvtilvirkede Ejendom, Ejendommen, der er Grundlag for al personlig Frihed, Virksomhed og Selvstændighed! Hvorom taler man? Om den smaaborgerlige, smaabondelige Ejendom, der gik forud for den borgerlige? Den behøve vi ikke at afskaffe, Industriudviklingen har afskaffet den. Og skaffer Arbejdet for Løn, Proletarens Arbejde, ham Ejendom? Ingenlunde, det skaffer Kapital o: den Ejendom, der suger Udbytte af Arbejdet for Løn. —eget Arbejdes Produkter slaa ham ihjel, hans Arbejde fra igaar staar op imod ham, slaar ham til Jorden og raner ham Udbyttet af hans Arbejde fra idag. Den vilde Indianers Arbejde (hans Jagt) giver intet Overskud-, kun under Arbejdets Deling kaster Arbejdet et Overskud af sig og Arbejdets Deling er kun mulig under Forudsætning af tidligere foregäaet Kapitaldannelse. Det delte eller forenede Arbejde og den deraf betingede Kultur var fra først af og længe kun mulig under Form af Slavegjerning ved voldsom Underkastelse og Forening. Men vor Tid, til hvis Opgave det hører at gjøre Ende paa Slaveriet i dets forskjellige F'ormer, bør efter Lassalles Anskuelse om end langtfra ikke gjøre Ende paa dette Forhold — derom er ikke Tale — saa dog gjøre Begyndelsen til Enden.

Ved Frihed forstaar man under de nuværende borgerlige Produktionsforhold den frie Handel, det frie Kjøb og Salg. Men falder Sjakreriet, saa falder ogsaa det frie Sjakreri. I forfærdes over, at vi ville ophæve Privatejendommen. Men i Eders bestaaende Samfund er Privatejendommen ophævet for Vio af dets Medlemmers Vedkommende. Den existerer netop derved, at den for ni Tiendedeles Vedkommende ikke existerer. I forekaste os, at vi ville ophæve en Ejendom, der forudsætter Ejendomsløshed hos det uhyre Flertal som nødvendig Betingelse.»

Karl Marx: Kommunisten-Manifest 1848.Have Kapitaler nu saaledes historisk ikke dannet sig ved Sparen og ligesaa lidt ved individuelt Arbejde, saa danne de sig den Dag idag ligesaa lidt paa denne Maade. De danne sig

ved Samfundssammenhængen. Kapitalprofiten er saa langt fra at være Løn for Savn, at den mangen god Gang opstaar uden at Kapitalisten rører en Finger eller nægter sig den ringeste Nydelse, saaledes ved Grundstykkers, ved Jernbaneaktiers Stigen. — Det var for at und-gaa Indrømmelsen af, at Arbejdet alene skaber Værdier, at Bastiat opfandt «Tjenesten» som økonomisk Kategori. Efter hans Lære er det ikke i det til Gjenstandens Produktion nødvendige og fuldførte Arbejde at Værdiens Produkt og Maalestok ligger, men i det Arbejde, der ved Gjenstandens Overladelse «spares» Konsumenten, i hvilken Sparing netop »Tjenesten* stikker. Lassalle spørger, om da en Jernbanedirektion som Pris for sin Billet kan fordre en Sum, der svarer til den Møje, det Tidstab og de Omkostninger, som den Rejsende havde haft, ifald han havde maattet tilbagelægge Vejen til P"ods eller til Vogns.

I Modsætning hertil lærer Lassalle med Marx: Arbejde er Virksomhed og altsaa Bevægelse. Men alle Kvanta af Bevægelse er — Tid. Opløsningen af alle Værdier i Arbejds-kvanta og af disse i Arbejdstid er Ricardos Fortjeneste. Al Værdi opløser sig da i den til Produktets Tilvejebringelse nødvendige Arbejdstid. Er denne Arbejdstid nu individuel Arbejdstid ? Naar Hensyn tages til Subjektet, der arbejder, er den det; ser man hen til Gjen-standen, som tilvejebringes, er den det kun i det Tilfælde, at jeg forarbejder reelle Nytte-gjenstande til mit personlige Behov. Men tilvejebringer jeg Bytteværdier o: Brugsværdier for Andre, da er det, jeg virkelig har tilvejebragt i mit Arbejde alment Arbejde eller Samfunds-Arbejde. Det er da altsaa ikke min individuelle Arbejdstid, men almen Samfundsarbejdstid, der er rundet i Produktet og denne danner Maaisenheden for det i Produktet rundne Kvantum. Men almindelig Samfundsarbejdstid har sin selvstændige Tilværelse som — Penge. Penge er objektiveret Samfundsarbejdstid, renset for det særlige Arbejdes individuelle Bestemthed (som Knappenaale, Træ, Linned o. s. v). Kun ved et «Salto-mortale» ind i Pengene godtgjør Varen sit Væsen som «objektiveret Samfunds-Arbejdstid v. Say's Sætning, at Produkter kun kunne ombyttes med Produkter, at et Lands Kapital bestaar i Produkter, ikke i Penge og at Penge ikke er Kapital, er en Sandhed, som bestaar deri, at der abstraheres fra alle de virkeligekonkrete Bestemmelser i den økonomiske Proces. I Virkeligheden ombyttes Produkter aldrig med Produkter men altid med Penge og saalænge disse Produkter ikke have gjort deres Saltomortale ind i Pengeformen, ere de ikke Kapital; de have Muligheden til at blive det, men ikke mere.

Kapitalens Pulsslag, der gaar gjennem den borgerlige Produktionsproces, afbrydes, og i denne Pause hedder Kapitalen Produkt. Kommer dens Pulsslag atter i Bevægelse, saa ophæves Produktet og fortæres til videre Produktion. Produktionen er altsaa en Strøm, hvis bevægende Magt Kapitalen danner, og som i Produktet er bragt til at staa stille. Skal Produktet atter blive til Kapital, saa kan det kun ské, idet det udrives af sin faste Skikkelse og atter kastes ud i Produktionens Strøm o: bliver ophævet som Produkt (det være sig som Levnets-middel eller som Raastofsgrundlag for videre Arbejde). Der gives kun et eneste Produkt, i hvilket dette Pulsslag aldrig intermitterer, men altid er tilstede med Blodets levende Varme — det er Pengene. De ere altsaa Kapitalen i egentligste Forstand.

Man laante ganske vist allerede i Oldtiden og Middelalderen, men kun til konsumti ve For-maal (o: for at forbruge det Laante). Heri laa,at det at tage høje Renter, ja Renter overhovedet, ofte betragtedes som noget Skjændigt; man gik ud fra, at et i blot konsumtiv Hensigt gjort Laan, hvorved Laaneren altsaa ingenlunde blev rigere, ikke burde berige den Laanende. Det ansaas med andre Ord for skammeligt at benytte sig af et andet Menneskes Nød og Forlegenhed til at plyndre ham. Hos os spiller derimod ikke dette Laan men Produktivlaanet Hovedrollen, hvor Laanerens hele Trang er Trangen til at blive rigere, en Trang, som den Laanende kjærligt deler med ham, og Laanet er da Et med økonomisk Andel i Forretningsudbyttet. Den gamle Verdens Guld og Rigdomme vare kun Kapitalfoster, ikke endnu Kapital. Under Middelalderens begyndende Verdenshandel bliver Fosteret til Yngling, men forst efter at ved den franske Revolution alle Hindringer for den frie Konkurrence ligge sprængte, træder Kapitalen frem som et udviklet Væsen. Fra nu af ere jo nemlig alle retslige Betingelser for Produktionen sunkne sammen til den ene rent faktiske Betingelse at have det nødvendige Forskud til Produktion, Kapitalen mellem Hænder. Medens Produkternes Pris i Middelalderen tildels afhang af Producentens Beslutning — han kunde f. Ex. holde paa en standsmæssig Vinding — bliver nu Produkternes Pris bestemtved Frembringelsesomkostningerne. Thi under den frie Konkurrences nivellerende Herredømme underbyder Enhver

den Anden for at rive Afsætningen til sig. Heraf en reel Fordel for Konsumenten: Billigheden. Den opstaar og muliggjøres kun ved den store Afsætning. Men denne nødvendiggjør atter stor Produktion, alt-saa stort Forskud, stor Kapital. Følgelig har al Kapital under denne Samfundsordning en nødvendig Tiltrækning til den store Kapital, der opsluger de smaa Kapitaler.

Man kunde kalde Produktets Værdimaaler, o: de Kvanta af Arbejdstid, der udfordres til dets Istandbringelse, for den borgerlige Produktions Samvittighed. Men bliver nu end denne Samvittighed nødvendigvis bestandig krænket (nemlig i Prisernes uafladelige Pendulsvingninger mellem et Formeget og et Forlidet) saa har dette dog kun Betydning for den enkelte Kapitalist. For Kapitalen selv udjævne disse Pendulsvingninger hverandre. Som alle andre Varers Pris, saaledes bliver da nu ogsaa Arbejdets Pris (Arbejdslønnen) bestemt ved Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel. Men enhver Vares Pris bestemmes ved dens nødvendige Frembringelsesomkostninger. Hvad koster det at frembringe en Arbejder ? Det sædvanlige nødtørftige Livsophold for ham og Familie o: Ar-bejdets Frembringelsesomkostninger er lig Arbejderens Frembringelsesomkostninger. Hvordan vilde det gaa de øvrige Falbydere af Varer, ifald de ikke vare istand til at holde sig tilbage nogle Uger i Træk overfor en til deres Pris ikke svarende Efterspørgsel? Falbyderen af Varen: Arbejde er ikke istand hertil. Han maa sælge, exekuteret af Sulten. Hvad der giver den borgerlige Periode dens særegne Fysiognomi, det er Foretagerens kolde upersonlige Forhold til Arbejderen som til en Ting, en Vare, der som enhver anden Vare paa Markedet avles efter Loven om Produktionsomkostningerne. Det viser sig da ogsaa ad denne Vej at den gjennemsnit-lige Arbejdsløn nødvendigvis indskrænker sig til det i Folket efter dets Sædvaner for nødvendigt ausete Livsophold. Alt Overskud af Arbejdsud-byttet ud over dette falder altsaa paa Kapitalen i dens forskjellige Former — er Kapitalpræmie.

I Arbejdets Uproduktivitet ligger følgelig Hemmeligheden ved Kapitalens Produktivitet. I Forskjellen mellem de Arbejdskvanta, der betales i Produkternes Pris paa den ene Side og Arbejdslønnen paa den anden Side ligger saavel den paa Kapitalen faldende Profit — Kapital-præmien — som Kapitalens Evne og Kraft til uafladelig at formere sig selv, denne dens Produktivitet , som forst ved den frie Konkurrencekommer til Gjemiembrud. Kapitalprofiten er ikke som man har sagt blot Lønnen for Arbejdets aandelige Ledelse; man behover for at gjendrive denne Mening kun at iagttage For-skjellen mellem den Lon, en Forretningsforer faar, og Kapitalpræmien. Arbejdslønnen stiger ikke heller med Forøgelsen af den aarlige Produktion; thi den storre Totalsum af Arbejdslon fordeles da blot paa en større Arbejdermasse. Med andre Ord: Der gives efter Lassalles Opfattelse under denne Ordning ingen Daler, o: ingen Arbejderens Sveddraabe, der ikke imorgen avler Ardejderen en ny ufrugtbar Sveddraabe og Kapitalen en ny Daler. Arbejdsredskabet (Kapitalen) er her i sin Adskillelse fra Arbejderen blevet selvstændigt, indsuger med sine Sugeror al Arbejdets Produktivitet og indrømmer Arbejderen ikke mere end Erstatning for den Livskraft, der nødvendigvis under Arbejdet er blevet fortæret, gjør altsaa Arbejdet uproduktivt. Hvad er altsaa Kapitalen? Den er Arbejdsredskabet, der er blevet selvstændigt, har byttet Rolle med Arbejderen, har nedsat ham, den levende Arbejder, til dødt Arbejdsredskab og har udviklet sig selv, det døde Arbejdsredskab, til levende Frembringer. Vil man have en strængere Definition, da er Kapitalen det P'orskud af forud-gjort Arbejde, der under Arbejdets Deling,under en Produktion, der bestaar i et System af Bytteværdier, og under fri Konkurrence ud-fordres til Producentens Livsophold i den Tid, som gaar hen til Produktet er afsat til dets definitive Konsument, et Forskud, som har til Følge, at Overskuddet af Produktionsudbyttet ud over dette Livsophold fordeles til dem, der have ydet det. Det er da altsaa vel sandt, hvad Modstanderne sige, at intet andet end menneskeligt Arbejde bliver betalt i den definitive Betaling, men det betales vel at mærke ikke Arbejderne, men indsuges af Kapitalsvampen. «Das Eigen-thum ist Fremdthum geworden.»

Den reneste Aabenbarelse af den nuværende Samfundstilstand med dens Usikkerhed og Uberegnelighed finder Lassalle derfor i Agiotagen og Borsvæsenet, i Formuens Anlæg i Aktier, Stats-og Kreditpapirer overhovedet. Ved enhver Begivenhed i Tyrkiet og Mexiko, ved Krig og Fred, ja ved enhver offentlig Mening, enhver løgnagtig Depeche, ved ethvert Laan i Paris eller London, ved Kornhosten i Missisippi og Guldminerne i Australien, kort sagt ved enhver objektiv Hændelse, ved lutter rent objektive Bevægelser i Samfundet som

saadant, det være sig paa det politiske, finantsielle eller merkantile Gebet, bliver daglig paa Borsen de enkelte Indi-viders Vel og Ve forandret, nye Tilstande for dem fastslaaede og bestemte. Lassalle spørger, hvorledes man vel vil definere Socialismen? Dog sikket saaledes: Fordeling af Ejendommen paa Samfundsvegne. Men denne Tilstand er netop den, som bestaar den Dag idag. Hvad der hersker nu, det er anarkisk Socialisme under Skin af individuel Produktion. Det som den regulerende Socialisme vil ophæve, er altsaa ikke Ejendommen, men Anarkiet. Den vil netop først indføre individuel, paa Arbejdet grundet Ejendom. 15

Om vi da ogsaa, siger Lassalle, helt vilde se bort fra den engang opstaaede Kapitalejendom, der jo er opstaaet i retslig Overensstemmelse med de bestaaende Tilstande, saa have vi dog i ethvert Tilfælde den ubestrideligste Ret til at forme Fremtidens endnu ikke vordne Ejendom til Arbejdsejendom ved en Omformning af Produktionen. Det gjælder da ingenlunde om at bryde med Arbejdets Deling, denne Kilde til al Kultur, men blot om paany at degradere Kapitalen til dødt og tjenende Arbejdsredskab og dertil udfordres kun at man i den hele Produktion ophæver de individuelle Produktions-Forskud, driver det allerede i Forvejen fælles Samfundsarbejde med Samfundets fælles Forskudog fordeler Indtægten af Produktionen til alle Deltagerne efter deres Ydelsers Værdi.

Overgangsmidlet hertil, det lempeligste og mildeste af alle, er efter hans Opfattelse Produktivassociationer med Statskredit.Man har her i et Overblik det theoretiske Grundlag for Lassalles Polemik. Vi maa endnu se hvilke særligt udsatte eller fremskudte Punkter i hans Theori det var, som under Striden med Modstandere bestandig vare i Ilden og hvilke af disse Punkter der vise sig uholdbare. Vi have holdt en hurtig Revue over hans Tropper, vi maa nu se dem under Slaget med dets skiftende Angreb og Forsvar.

Forste Stridspunkt: Lønningsloven.

I Spidsen for alle sine økonomisk Udtalelser stillede Lassalle strax Lønningsloven, den af ham med Forkjærlighed saakaldte <grusomme, jærnhaarde» Lønningslov. Han opfordrer Arbejderne til først og fremmest at spørge Enhver, der taler om Forbedring af Arbejderstandens Kaar, om han anerkjender denne Lov eller ej. Anerkjender han den ikke, er han ingen Forhandling værd; thi Loven er anerkjendt af alle Videnskabens Ordførere. Men anerkjender hanLoven, saa opstaar det andet Spørgsmaal: hvorledes han tænker sig at kunne ophæve denne Lov?

Det var imidlertid langt fra at det daværende Fortschrittspartei med dets økonomiske Repræsentant Schulze-Delitsch i Spidsen vilde indlade sig paa Anerkjendelse af hin Lovs Existens. Aaben Fornægtelse, tvetydig Benægtelse, Bortforklaring, Opsøgen af lave Motiver til Udtalelsen af denne «Usandhed», Intet blev uforsøgt. Denne Fremgangsmaade lader sig kun delvis undskylde ved de utilbørlige, overdrevne Konsekvenser, som Lassalle uddrog af hin Lov. Han fremstillede det som noget for Arbejderstanden Ejendommeligt og særlig Frygteligt, at dens Indtægter til enhver Tid netop svarer til dens mest afgjorte Fornødenheder. Men da Fornødenhederne altid voxe med de forøgede Indtægter, og da der gives saare faa Mennesker, hvis Indtægt overhovedet overstiger deres Fornødenheder synderligt, udtaler Loven hverken noget for Arbejderne alene Karakteristisk eller noget, som i og for sig burde forfærde. Istedenfor at fremhæve dette gav man sig til at behandle Grundsætningen som Opspind. Med Rette siger Lassalle, at hans Fjenders Raseri efter at han i sin «Offenes Antvvortschreiben» havde robet Loven, var «grænseløst». Man talte mod ham som iOldtiden mod en Præst, der havde forraadt Ceres' Mysterier. «Havde mine Fjender været Romere,» siger han, «saa havde de stødt mig ned paa aaben Gade som Patricierne engang stødte Grachus ned. Men mine Fjender ere ikke Romere og derfor forsøgte de at støde mig ned med Bagvaskelser istedenfor med Sværdet.»16 Lassalle var lige da bleven dømt til 4 Maaneders Fængsel paa Grund af de rolige, rent historiske Udtalelser i hans «Arbejderprogram». Bladene fortalte da nu snart at hans Optræden mod Bourgeoisiet havde sin Grund i Haabet om derved at faa en mildere Behandling i Fængslet, snart at han var Renegat, snart at han var et Redskab for Reaktionen, snart at han var en uvidende Dilettant i Økonomien. Ikke desmindre lykkedes det Ingen i mindste Maade at bortforklare Loven. Der stod da ikke andet tilovers end den Udvej at erklære den for en økonomisk Naturlov, der som saadan overhovedet ikke lod sig rokke. Denne sidste Udvej blev da ogsaa forsøgt.

Lassalle paastaar, at som Følge af Loven alle Anstrængelser for at hæve Arbejderstanden ved Hjælp af

Sparekasser, Invalide-, Hjælpeeller Sygekasser efter deres Natur ere og maa være absolut frugtesløse. Hvis Talen er om at modvirke de mangeartede Ulykker, Letsindighed, Sygdom, Alder o. s. v., hvorved enkelte Arbejdsindivider tilfældigvis eller nødvendigvis synke under Arbejderstandens normale Niveau, da have disse Indretninger deres relative om end underordnede Nytte. For Standen som Stand betyde de Intet. Han betragter saa de af Schulze-Delitsch i lignende filanthropisk Øjemed stiftede Konsum - Foreninger. Han paaviser, at det ikke er som Konsument men som Producent, at Arbejderen trænger til Bistand; thi som Konsumenter staa Alle allerede nutildags nogenlunde lige; det gjælder da om at hjælpe der hvor Skoen trykker. Han kaster sit Blik paa Kredit-og Raastofs-Foreningerne og bemærker at da Industriens nødvendige Bevægelse dagligt mere og mere lader den store Fabrikation fortrænge Haandværkerproduktionen, kunne disse Foreninger, der i det Højeste sætte den ubemidlede Haandværker i Stand til at konkurrere med den bemidlede, kun unyttigt forlænge Haandværkets Dødskamp i dets Strid med Storindustrien.

Han gjor endelig opmærksom paa det Skuffende, der ligger i de atter og atter anstillede Sammenligninger mellem Arbejdernes Stilling nu og i foregaaende Aarhundreder, der. kun borteskamotere det egentlige Spørgsmaal. Talen er jo ej om Arbejderens Stilling sammenlignet med Arbejderens for 300 Aar siden, men om hans Stilling i Sammenligning med Livs-

G. Brandes: Lassalle. X 7fornødenhederne og Livsvanerne i hans Samtid. Saalidt som den vilde Kannibal føler noget Savn ved ikke at eje en anstændig Frakke, saalidt følte før Bogtrykkerkunstens Opfindelse Arbejderen noget Savn, fordi han ikke kunde forskaffe sig en nyttig Bog. Det er paa Savnene det kommer an. Lassalle viser endelig, hvor højst problematiske disse kulturhistoriske Tilbageblik ere, da de stedse billigere Industriprodukter i langt ringere Grad forbruges af Arbejderen end Levnetsmidlerne, der ingenlunde vise samme Tendens til stedse stigende Billighed.

Da nu alle de gængse Betragtninger og Hjælpemidler lader Lønningsloven urørt, ere de efter Lassalles Anskuelse uden Betydning for Arbejderstanden som Stand. Tilbage staar da efter hans Synsmaade kun at lade Staten gribe ind. Herimod var det saa, at Modstanderne med forandret Taktik paaberaabte sig, at Lønningsloven var en Naturlov og at mod en Naturlov turde Staten ikke kæmpe. Lassalles Svar var, som vi allerede have set, at de økonomiske Love ikke vare Naturlove, men historiske Love.

Og nu en kort Drøftelse af dette omstridte Punkt.

Ricardos Lære om Arbejdslønnen er denne: Enhver Ting har en naturlig Pris og en v irke-ligPris, altsaa ogsaa Arbejdet. Den «naturlige»Pris bestaar i den Arbejdsmængde, der udfordres til Frembringelsen af Sagen. Er Sagen nu Arbejdet selv, saa bestaar Arbejdets naturlige Pris i de Omkostninger, der udfordres til at frembringe en Arbejder d: i den Sum, der nøjagtigt gaar med til hans og hans Families Underhold. Enhver Tings «virkelige» Pris afhænger af Tilbud og Efterspørgsel men kan i Regelen kun fjerne sig ubetydeligt og for kort Tid fra den naturlige Pris. Hvad Arbejdet angaar, da vil vel stigende Efterspørgsel derefter forbigaaende hæve Lønnen, men tillige bevirke større Tilstrømning af Arbejdskræfter- ved formindsket Efterspørgsel fremkaldes paa Grund af Arbejdernes Elendighed og derved forringede Tal atter en Stigning af Lønnen.

Hvad nu selve det Punkt angaar, under hvilket Lønnen ikke lader sig trykke ned, da afhænger det paa det Allernøjeste af den efter Sæd og Skik til Livets P'ristelse og Forplantelse udkrævede Levemaade (standard of life) hos Arbejderne i et vist givet Land til en vis given Tid. Som Aarsager, hvorfor Lønnen ikke kan synke herunder, anfører Lassalle i sin Svarskrivelse til Arbejderkomiteen: Udvandring, Ægteskabernes Sjældenhed, Afholdenhed fra Avling af Børn og endelig den ved-Elendigheden op-staaede Formindskelse af Arbejderbefolkningen.Af disse Aarsager er den sidste den ene afgjørende. Thi Ægteskabernes og Fødslernes

vel bekjendte Afhængighed af den almindelige Velfærd, særligt af Kornpriserne, kunne ikke forklare Svingninger i Lønningsforholdet, der forekomme i altfor korte Tidsrum til at den opvoxende Generations større eller mindre Antal kan udøve nogen Indflydelse derpaa. Udvandringerne og Vandringerne i det Indre af Landet ere kun en af de Former, hvorunder Elendigheden ytrer sig. Denne bliver altsaa tilbage som den eneste væsentlige Regulator.

At nu denne Lønningslov virkelig er haard, en Jærnlov, som Lassalle kaldte den, vil den ikke benægte, der véd, hvilken Forskjel der er paa de Bemidledes og de Ubemidledes Levetid og som forstaar, at om end Mangelen kun engang imellem ihjelslaar, saa tærer den dog bestandig paa Livskraften. Den næsten virker lige trykkende, om Befolkningens Normallevemaade er en bedre eller en siettere; thi hvor Nivauet er højere, der vil Arbejderen med Opofrelse selv af det Nødvendigste saa længe som muligt holde fast ved de Dele af hans Standstilbehør der ere synlige udadtil og som han betragter som ydre Symboler paa sin Menneskeværdighed.

Visselig var det da en grov Fejl af Las-salles Modstandere at benægte det Udsagn afham, som han havde saa let ved at bevise, nemlig at alle videnskabelige Autoriteter vare enige om at betragte Lønningsloven som givet. Ligeledes havde han Ret i at gjøre opmærksom paa, hvor skuffende den Fremgaade var bestandig at sammenligne Arbejderens Stilling nu med hans Stilling i gamle Dage. Men ikke desto mindre staar én Omstændighed fast, der uden at tale imod Loven, dog umuliggjør de Konsekvenser, Lassalle uddrog af den, nemlig den at Lønnen i de senere Aar faktisk er stegen.

Loven udelukker ikke, at Arbejderne jævnsides med den ved Civilisationens Fremskridt forogede Produktivitet kunne forbedre deres Levevis, og den Omstændighed, at under de nuværende Samfundsforhold Intet kan ophæve den, beviser altsaa slet ikke, at en Bedring af Arbejdernes Stilling er umulig i det bestaaende Samfund. En saadan Bedring er til Trods for Loven faktisk bragt til Veje og Lassalles Optræden har været en i høj Grad medvirkende Aarsag dertil. Thi dette Fremskridt skyldes dels Statens Indskriden imod de værste Misbrug, dels Frygten for den truende Socialrevolution, dels den Sympathi , det er lykkedes enkelte Dannede at vække for Arbejderspørgsmaalet, dels endelig Arbejdernes Sammenslutning til Varetagelse af deres fælles Interesser, lutterOmstændigheder, der fremmedes og i flere Tilfælde først kaldtes tillive ved den Lassalleske Agitation.17

Andet Stridspunkt: Selvhjælp eller Stats-li j ælpr

Om de fordærvelige Virkninger af et Understøttelsessystem og om den Styrke der ligger i Selvhjælpens Princip havde man i Tyskland, lige siden man efter den forfejlede Revolution af 1848 saa hen til England som Mønsterlandet været saa enig, at man ej kan undre sig over det Skrig af Uvilje som Ordet Statshjælp fremkaldte. Lassalle svarer med 1) at fremhæve Taabeligheden af uafladelig at tilraabe den enkelte Arbejder, at han skal hjælpe sig selv. Den kapitalløse Enkelte er hjælpeløs, og Raabet gaar ud paa det Samme som om man vilde tilraabe En, der belæsset med 10 Centners Vægt var faldet i Vandet, at han skulde blot svømme. Han fremhæver 2) at Statsinterventionen paa ingen Maade udelukker den sociale Selvhjælp, at jeg ingenlunde hindrer En i ved egen Kraft at bestige et Taarn, naar jeg laaner ham en Stige dertil, at Staten ikke hindrer Ungdommen i at uddanne sig ved egen Kraft, naar den holder Lærere, Skoler, Bibliotheker til den o. s. v. Han viser 3) at Manchestermændene selv have været principløse nok til at forlange Statshjæpsaasnart de ikke saa Udvej til at bjerge sig uden den, nemlig for at forebygge Arbejdernes Udvandren under den Bomuldsmangel, som fremkaldtes af den store amerikanske Krig. I disse almindelige Punkter har han Ret. Ikke uden Sofisteri gaar han derimod tilværks, naar han 4) forsøger at fremstille sin principielle Hovedmodstander Schulze-Delitsch's Foretagende, at indsamle en Kapital hos Fabrikanterne, for at grunde en, endnu den Dag idag florerende Bank, der skulde give de Arbejderforeninger, der virkelig fortjente det, Kredit, som havde Schulze forladt sit eget Princip og antaget hans. Schulze havde altid formuleret sit Princip saaledes, at naar de mindre Haandværkeres og Arbejderes svage Kræfter ad Selvhjælpens Vej forbandt sig solidarisk, saa vilde de ikke savne Kredit. Efter at han have bredt et kæmpemæssigt Net af Foreninger med en Omsætning af mange Millioner over hele Tyskland, afsluttede han sit System med hin Bank, idet han paa denne Maade vilde lede den store Kapital ind i sine vidtforgrenede Foreningers mindste Kanaler, og han udførte dette saa strængt forretningsmæssigt, at endnu den Dag idag hin Banks Aktier høre til de bedst noterede paa Berlinerbørsen, medens den af hans konservative Modstander, Geheimeraad Wagner, Bismarcks Famulus, grundede Industribank er forsvundenfra Kurssedlen. Lassalle har vel Ret til at kalde det skamløst af Schulze at tilraabe Arbejderne: «Naar I skulle vælge mellem Hr. Lassalle og os, saa behøve vi kun at sige: hist Talemaader og her Kapital.» Men naar han spørger, om det ej er bedre at modtage Hjælpen af Staten end som Almisse af enkelte Privatpersoner, saa er det nødvendigt at minde om, at her ikke var Tale om Almisse, men om en virkelig Forretning.

Hovedpunktet i hans Bevisførelse er dog det, at det uhyre Flertal af Befolkningen er ubemidlet og at Staten i Virkeligheden ikke er andet end Befolkningens Association. Hvorfor skulde da, tilraaber Lassalle Arbejderne, Deres store Association, Staten, ikke kunne virke befrugtende og fremmende paa Deres mindre Associationer? Ja den kan det ikke blot, den maa det. Dens Opgave og Bestemmelse er netop at lette Menneskehedens Kulturfremskridt. Det er dens Kald; dertil exi-sterer den og har den altid existeret. Uden Statens Intervention ere hverken Kanaler, Landeveje, Jærnbaner eller Telegrafer bievne indførte. England udgav 20 Millioner Pund Sterling for Afskaffelsen af Slaveriet i sine Kolonier. — Og staar det da nu engang fast, at den frie Konkurrence, som vi have den, for den Ubemidlede betyder en Kamp med Negle og Tænder imodKanoner og Geværer — hvorfor skulde saa ikke Staten ogsaa her kunne gribe ind?18

Betragter man de to Stikord Selvhjælp og Statshjælp historisk, som de opfattedes i Aar et 1863—64 i Tyskland, viser det sig, at begge lide af en betydelig Uklarhed. Schulze-Delitsch havde, som alt berørt, i de nærmest foregaaende Aar ud fra en ringe Begyndelse i sin Fædreneby formaaet at bringe en sammenhængende Kjæde af Raastofs- og Forskudsforeninger, grundede paa «Selvhjælp» istand, og i Forening hermed stiftedes efterhaanden en Række af Arbejderdannelsesforeninger, ledede i samme Aand. Denne Aand var en højst forskjellig fra den, der raader i de paa virkelig Selvhjælp beroende engelske Arbejderforeninger. Arbejderen hverken havde eller tog her noget Initiativ, hans Stilling ordnedes, hans Dannelse ledede s patriarkalsk af Bedrestillede, i hvis Interesse det laa at forhindre den virkeligt existerende Forskjel mellem Fabrikanternes og Arbejdernes Interesser fra at blive til en Kamp, men at løse Modsigelsen ad frede-lig Vej. løvrigt al mulig Sympatlii med Arbejderne, Forskudsforeninger til Bedste for dem iblandt dem, der allerede besad en lille Kapital og langsomt vilde hæve sig op over deres Stand, populære Foredrag om Astronomi, Geografi, Naturvidenskab og Historie, Hvaler og Elektriser-maskiner, ingen Politik. Af sig selv vilde Arbejderen da slutte sig til det liberale Parti. Det var det, man kaldte «Selvhjælp«. Thi derom var man fuldstændigt paa det Rene, at man ikke vilde have Statshjælp for Arbejderne, «ingen Statshjælp ovenfra for ikke at styrke det konservative Parti, ingen nedenfra tilkæmpet eller tiltrodset Statshjælp, fordi man afskyede den demokratiske Selvfølelse hos Arbejderne, der hertil var nødvendig.»13

Herimod var det saa, at Lassalle rettede sit Løsen «Statshjælp», der gik ud paa at opfordre Arbejderne til for Alvor at hjælpe sig selv, men dog paakaldte Staten som ordnende Magt. Vi have sét, hvad han i al Almindelighed har kunnet sige til Fordel for Statens Indgriben og hvorledes han hævder en positiv P'remmelse af Kul-turformaalene som dens Opgave og Pligt. Det er et Punkt, hvorom nutildags tænkende Mennesker af de forskjelligste Skoler ere enige med ham, men det skal ikke nægtes, at denne Enighed ogsaa herskede i vide Kredse før hans Tid. Ofte havde f. Ex. Schulze - Delitsch betonet denne Statens Opgave. Kun om Grænserne for Statens berettigede Indgriben herskede og hersker ogsaa nutildags Strid. Men det staar fast, at det har været et af de mest frugtbringende Momenter i Lassalles Virksomhed, at han over-for de ensidige Manchestermænd saa kraftigt betonede Statens Ret og Pligt. Vi maa nu til Slutning kaste et Blik paa hans bestemte praktiske Forslag.

Tredje Stridspunkt: Produktionsforeninger med Statskredit.

Om en fra Staten udgaaende Arbejder-Organisation eller Noget, der i ringeste Maade kunde ligne de (af Socialisternes Fjender) i Aaret 1848 i Paris oprettede Nationalværksteder, der mislykkedes og maatte mislykkes, er der hos Lassalle ikke Tale. Han vil den individuelle

frivillige Association. Kun vil han, at Associationerne for overhovedet at kunne opstaa skulle erholde den nødvendige Kapital ved en Kreditoperation af Staten. Staten skal komme dem imode ved en Kreditoperation, men den skal ikke «organisere» dem, ikke selv drive Arbejde paa sin Bekostning og som Foretager, den skal omvendt ved sin Kredit sætte Arbejderne i Stand til at organisere sig selv og arbejde for egen Regning.

Ikke blot maa efter hans Projekt en Kreditforening omslutte samtlige Arbejderassociationer, men en Assuranceforening maa desuden omslutte samtlige Foreninger indenfor samme Fag og derved udjævne Tabene til det Umærkelige. Kapitalens Risiko existerer altsaa ikke for Asso-Gationerne, da Konkurrencen er udelukket. Sam-organisationen af alle Associationer i Landet vilde mindst gaa saa vidt, at de gjensidigt gave hverandre

Underretning om den hele Produktions Tilstand og Betingelser. I samtlige Associationers Forretningsboger vilde da ved Hjælp af de til Undersøgelse af disse nedsatte Centralkommissioner det sande Grundlag være givet for en videnskabelig Statistik af Produktionsbehovet og dermed altsaa Muligheden til at undgaa Overproduktion. Og selv saalænge dette Øjemed ikke var fuldstændigt naaet, vilde Overproduktionen, da Associationerne ved deres kolossale Midler vare hævede over Nødvendigheden af konkurrerende Sælgen, simpelt forvandle sig til Forudproduktion. Herved vare Overproduktionens Kriser sparede Samfundet. Og hertil kommer efter hans Opfattelse en uhyre positiv Berigelse for Samfundet ad denne Vej. Enhver véd jo hvilke Omkostninger der spares ved den store Produktion. Det er f. Ex. bevist at man ved Koncentrering af Bagerierne i Sachsen i Fabriker med uafbrudt Drift vilde alene i Brændemateriale spare mindst en Million Thaler om Aaret. Lassalle hævder, at disse store Associationer ikke alene vilde omforme Fordelingen, men ved Afskaffelse af den nu bestaaende udstykkede Produktion forøge selve PYembringelsen i uhørtGrad og at Verdensmarkedet derfor vilde tilhøre den Nation, der først besluttede sig til at indføre denne sociale Omformning.

Til dette Lassalle'ske Fremtidsforslag er fremfor Alt at bemærke, at det aldrig er faldet ham ind at udgive dette for Løsningen af det sociale Spørgsmaal, og at han overhovedet aldrig har givet sig ud for at kunne løse det. Atter og atter har han hævdet, at Løsningen er et Værk, der kræver Menneskealdre, maaske Aar-hundreder. I sin Brochure «Aaben Svarskrivelse» nævnte han end ikke Ordet «det sociale Spørgsmaal», talte langt mindre om dets Løsning; imod Sligt stred, som han i et Brev udtrykker det, «hans Samvittighed som Theoretiker». Hans staaende Udtryk og Løsen var dette: Forbedring af de arbejdende Klassers Stilling. Produktivassociationen med Statshjælp er hos ham kun det nødvendige første Skridt paa den Vej, ad hvilken han anser det for utvivlsomt, at Eftertiden vil og maa skride fremad.

Blandt det meget i Lassalles Grundanskuelse, der stammer fra Hegel og bestiger Tronen med Bismarck, er ogsaa Overvurderingen af Staten som den højeste sædelige Totalitet, i hvilken Individet kan gaa op. For Lassalle med hans Magtkjærlighed var det Et, om den sociale Reform paaoktroyeredes Samfundet fra oven af vedet Magtsprog eller om den langsomt fuldbyrdede sig under saa stort et Maal af politisk Frihed som muligt. Han var skjøndt Frihedselsker en Hersker natur, en befalende og beskyttende Aand, der kun som det fjerne Maal vilde Massernes Uafhængighed. Jeg tror ikke paa nogen Associations Livskraft, der ikke ordner sig indenfra og ikke udvikler sig selvstændigt. En bureaukratisk Organisation fra oven af vilde snarere kvæle end fremelske den Uafhængighedsfølelse hos Arbejderen, hvorpaa det fremfor Alt kommer an.

Grundspørgsmaalet er, om der ved Produktivassociationen vilde blive produceret saa uendelig meget mere end nu. Det er jo dog ikke saa meget den mangelfulde Fordeling som den nødvendigvis indskrænkede Produktion der er Skyld i det Tryk, der nu hviler paa de Ubemidlede, og kunne vi ikke nu under Konkurrencens Braad, med den lange Arbejdstid og med Arbejdernes tvungne Stilling producere mere end vi gjore, hvorledes skulde vi da under den nye mindre strænge Ordning kunne frembringe det Mangedobbelte? Skulde virkelig Koncentreringen alene kunne forandre Produktionen saa væsenligt?

I modsat Fald vilde ganske sikkert Produktionsforeningen ikke ved den blotte Fjærnelse af Kapitalisten, d. v.s. af Kapitalpræmien, kunne give sine Deltagere et synderligt større Udbytte end den nu-værende Arbejdsløn. Sæt en stor Fabrikant har 4000 Arbejdere og sæt han lægger den kolossale Sum af 200,000 Kroner op om Aaret? Betragte vi hele Summen som Kapitalpræmie og fordele den, faar hver Arbejder kun 50 Kroner mere aarligt. Lassalle har tilsyneladende over-sét, at det er den private Grundbesiddelse, hvilken i første Linje de ved Arbejdet skabte Mérværdier uden alt Arbejde komme tilgode og som fortrinsvis indsuger Arbejdets Frugt.

Medens han dernæst bestandig erindrer om, at Kapitalen har alle Fordelene umiddelbart og direkte, lægger han ingen Vægt paa, at den ogsaa umiddelbart og direkte bærer Risiko og Tab. Ganske sikkert væltes Risiko og Tab middelbart over paa Arbejderen. Direkte bærer han dem imidlertid ikke. Uden Statshjælp vilde selvfølgelig Produktionsforeningerne, der jo dog maa oprettes sukcessive, ikke kunne bære Tab. Kapitalisten kan af 200,000 Kroner tabe de 100,000 uden derfor at blive en Tigger; men sæt at 2000 associerede Arbejdere havde et lignende Tab, Arbejdere, der umiddelbart skulle leve af Indtægten, hvad Udvej vilde de uden en næsten ubegrænset

Statskredit have? Lassalle maatte for at sikre sine Produktionsforeninger have alle i samme Branche oprettede med ét Slag.

Og selv da vilde Statshjælpen i denne P'ormnæppe kunne hjælpe afgjørende med mindre vi havde Universalstaten. Thi ogsaa en Stat kan tabe og ingen Assurance kan sikre mod Tab. Er det ikke en Overtro, at Konjunkturerne lade sig udelukke? Vilde ikke lige omvendt af hvad Lassalle har ment, den Stat, der først indførte den nye Ordning, være slettest stillet paa Verdensmarkedet, fordi den slettest kunde bære Tab?

Vilde endelig ikke den af Staten understøttede Produktionsforening, der skulde udslette Kasteforskj ellen, uundgaaeligt hidføre en ny Kasteforskjel, idet den medførte et nyt Privilegium? Lassalles historiske Bestræbelser gaa kort sammenfattede ud paa at erstatte den tredje Stands Herredømme med den fjerdes, idet denne fjerde Stand for ham er ensbetydende med Menneskeslægten. Han indrømmer gjærne, at da den tredje Stand under den store franske Revolution hævede sig mod de priviligerede, ved Ulighed for Loven beskyttede Stænder, opfattede den i det første Øjebliks Begejstring sin Sag som ensbetydende med det hele Folks og med Menneskehedens. (Erklæringen af «Menneskerettighederne»). Men han hævder tillige, at denne Stand, som det hurtigt viste sig, førte et nyt Privilegium, Kapitalens Forret, med sig, og derfor nødvendigvis i sine Folder gjemte en ny uprivilegeret Stand, den fjerde. Først dennefjerde Stand, der ikke mere opstiller eller kan opstille nogensomhelst udelukkende Betingelse for Delagtighed i Statsmagten, hverken Adel eller Grundejendom eller Kapitalbesiddelse, er for ham i Virkelighed ensbetydende med Menneskeslægten og dens Frihed Menneskeslægtens Frihed; «thi vi ere alle Arbejdere». Jeg skal her kun berøre, at den af Lassalle saaledes skildrede fjerde Stand ikke er den virkelige men en ideel, som han tænker sig den. Selv om denne Stand ikke vil opstille noget nyt Privilegium som Adel, Kapital, Grundejendom eller Dannelse, vilde jo til Gjengæld den Tankegang ligge nær for den: Fordi jeg hverken er rig eller adelig eller dannet, har jeg en Ret til at forsørges og til at regere. Men der foreligger en langt bestemtere Fare. Vilde ikke den sukcessive Oprettelse af Produktionsforeningerne med Statskredit føre en Krise over de Arbejderes Hoved, der ikke optoges i dem? Den almindelige Oprettelse af saadanne Produktionsforeninger vilde jo bringe de Arbejdere, der efter deres Beskjæftigelses Natur ikke kunde gjøre Brug af saadanne Foreninger, som Lastdragere, Haandlangere, Daglejere af alle Arter til at synke et Trin dybere ned og danne en femte Stand. Det vilde da gaa ganske som efter Menneskerettighedernes Erklæring. Det vilde vise sig at det nye Program var ude af G. Brandes: Lassalle. 18

Stand til at omspænde mere end en Klasse og til at danne Andet end et nyt Aristokrati.20

Alle disse Indvendinger —- de være nu mere eller mindre berettigede og betydelige —have imidlertid ikke synderligt at sige af den simple Grund, at Spørgsmaalet om Produktionsforeninger med Statskredit for Lassalle selv var et ganske underordnet Spørgsmaal. Det stod ganske vist for ham som om Oprettelsen af saadanne Foreninger, naar den skete i stor Stil, vilde være et Middel, der for-maaede at tilpasse Produktionen efter Forbruget, eftersom disse Foreninger ved den uhyre Kredit, de nød, vilde være sikrede mod Nødvendigheden af at slaa Varerne løs til enhver Tid. Men Andet eller Mere end Middel var de ham ikke.

«Kan De,» skriver han 22 April 1863 til Rodbertus, som ikke tror paa Produktionsfor-enigernes Nytte, «vise mig et andet, ligesaa virksomt Middel, saa er jeg gjærne beredt til at gribe det og til at underskrive det. Jeg har foreløbig kun foreslaaet Associationen, fordi jeg foreløbig virkelig ikke ser noget Middel, der paa en Gang er saa relativt let og saa virksomt og fordi Arbejderne maa have noget ganske Bestemt, Haandgribeligt (ikke en Lov overhovedet) foreslaaet, for at kunne interessere sig derfor.» En Maaned senere skriver han paany: «Her er jo kun Tale om en praktisk Overgangs-P'orholds-regel, ikke om en theoretisk, principiel, endelig Losning, som De jo selv først venter om 500 Aar. At denne Løsning efterhaanden bliver hidfort ved Associationen og lettes forbavsende ved den, det synes mig ubestrideligt og til at overbevise Dem derom tror jeg mig i Stand. Men hertil kommer, at jeg ikke ser nogen anden, ligesaa virksom Overgangs-Forholdsregel — og De indrømmer, ja fremhæver jo selv, at den definitive Tilstand, som De venter, kun lader sig hidføre ved en Række Overgangs-Forholdsregler, umuligt med ét Slag — men dette udelukker naturligvis aldeles ikke, at De kan have udspekuleret et andet og bedre Middel. I saa Fald er jeg, som sagt, beredt til med Lidenskab at slutte mig til det.»

Det synes ikke som om Rodbertus, der vilde beholde og reformere Lonningsprincipet, var i Stand til at angive noget andet Middel, og det fortjener i ethvert Tilfælde den højeste Interesse, at Bismarck i September 1878 udtalte sig saa fordelagtigt om det. Han erklærede Oprettelsen af Produktionsforeninger for en Sag, om hvis Uhensigtsmæssighed han endnu ikke var overbevist. «Det være sig nu,» sagde han, «under Indtrykket af Lassalles Ræsonnement eller under Indtrykket af min egen Overbevisning, som jeg tildels havde indvundet i Englandunder et Ophold i 1862; det forekom mig alt i hin Tid, at der i disse Foreninger, som de i England existere og blomstre, laa Muligheden til at forbedre Arbejderens Skæbne og tilføre ham en Del af Foretagerens Indtægt.» Han udhævede, at de i Tyskland gjorte Forsøg ikke beviste noget, da de bleve udførte efter altfor lille Maalestok; han henførte disse Foreninger til «de forstandige Bestræbelser» , som dengang endnu dannede Kjærnen i Socialdemokratiet og han samlede sin Redegjørelse i denne Ytring: «Hvad Las-

salle meddelte mig herom var vækkende og lærerigt; thi han vidste meget og havde lært meget.»

De anførte Udtalelser vise to Ting, at det af Lassalle som nærmeste Maal for Agitationen betegnede System af Produktionsforeninger med Statshjælp, i og for sig var ham et ganske ligegyldigt Middel til Opnaaelsen af det fjærne og egentlige Maal, Grund- og Kapital-Ejendommens Afløsning, hvilket han i et Brev til Rodbertus betegner som «sin Anskuelses inderste Kjærne, siden han overhovedet har havt økonomisk Begreb», et Maal, som han ganske vist, tilføjer han, endnu ikke tør sige Mobben og som han derfor har und-gaaet at nævne. Men Lassalles Udtalelser vise paa den anden Side utvivlsomt hans Overbevisning om Midlets Rigtighed og Virksomhed; han menerfuldt og fast, at Statskredit for Associationerne med indre Konsekvens i Løbet af nogle hundrede Aar maa fore til hans Maal. Rodbertus bemærker i sine Efterladte Papirer med Hensyn til dette Punkt: «Der gaves — hvad der ikke kaster ringeste Plet paa Lassalles Karakter — en esoterisk og en exoterisk Lassalle, og praktiske Verdens-spørgsmaal som det sociale maa efter min Overbevisning altid paa én Gang behandles esoterisk og exoterisk.» Men naar disse Ord i Forening med de tidligere anførte strax bleve tagne til Indtægt af Lassalles Avindsmænd (se f. Ex. det frække og aldeles værdiløse Plagiat efter Becker, A. Kutschbach: Lassalles Tod) som Bevis paa at han ikke selv troede paa de Midler, han anviste Arbejderne — dem han i Virkeligheden betragtede som «Mob» — saa indeholder denne Paastand en dobbelt Usandhed, dels den, at Lassalle ingen Tillid havde til Midlet, dels den, at han betragtede Arbejderne som en «Mob> , da han netop omvendt bruger Ordet om det store halvdannede Filisterium.

Saameget er imidlertid utvivlsomt: Ad rent økonomisk Vej lader Samfundets økonomiske Status sig ikke afgjørende ophjælpe. Lassalle med sin altfor store Tro til ydre Magtforholdsregler oversaa, at kun gjennem en moralsk og intellektuel Paavirkning og Opdragelse lader enstørre og værdifuldere Produktivitet sig opnaa. Han opponerer vel mod Masseproduktionen af meningsløse og unyttige Luxusartikler, han angriber med Rette Bourgeoisiet for den Taabelighed at forvexle det Kostbare med det Skjønne; med andre Ord: Han har et aabent Blik for det

Gavnlige i at den stedse stigende Forskjel mellem de laveste og de højeste Samfundslags Levevis aftager, idet der i Stedet for Frembringelsen af de nuværende Forbrugsgjenstande træder en større Produktion af de uundværlige. Men man savner ved Siden af denne fornuftige og berettigede Anprisen af Ligheden en tilsvarende i denne Ligheds Interesse højst fornøden Betoning af Uligheden. Svenden skal og bør have mere end Drengen, Opsynsmanden skal og bør have mere end Svenden, og Mesteren mest. Man savner med andre Ord hos Lassalle i hans Egenskab af Demagog en Udtalelse, der havde til Hensigt at indgyde Respekt for det aandelige Arbejde eller at anvende et moralsk Incitament for at bringe hans Tilhørere til at attraa stedse højere og højere Dannelse. De ere ham, som de ere, ved deres Tal og Masse allerede en imponerende Magt. Heri ligger ogsaa at han, i sin Iver for at opnaa en anden F'ordeling af det Vundne, i sine Flyveskrifter aldrig har et Ord tilovers for den Art Foretagender, der iværksætte en Værdiforøgelseaf Produktionen, som fremfor Alt en radikalt forbedret Skoleundervisning paa de billigste Vilkaar. Kun en eneste Gang i en, i Kreuzzeitung for 19 Juni 1864 indrykket, stor Artikel fordrer han «Arbejderens Opdragelse ved obligatorisk og tvungen Undervisning i et ganske nyt Omfang.» Det var imidlertid maaske vel meget forlangt, at han der fra nyt af maatte rejse en Bevægelse ligesom i en Storm, samtidigt skulde kunne tage ethvert Forbehold og ethvert Hensyn.

Ogsaa i dette Punkt skilte han sig fra Rod-bertus og Mangelen paa Overensstemmelse herom var Aarsagen til at Rodbertus tiltrods for sin principielle og theoretiske Godkjendelse af Lassalles Ideer vægrede sig ved direkte at støtte hans Agitation med sit vægtige Navn. Lassalle vilde gjøre det socialistiske Parti til et politisk, Rodbertus vilde have at det skulde nøjes med at være et økonomisk Parti. Den politiske Tagen Parti var den Betingelse, Lassalle stillede Rodbertus for en Forbindelse med ham. Hans Grunde var, at Arbejderne allerede under Schulze-Delitsch vare bievne et politisk, om end økonomisk vildledt, Parti og at de kun ved en stærkere politisk Agitation kunde ledes tilbage fra deres økonomiske Vildvej. Af den Grund var det, at han opstillede «almindelig Stemmeret» som sin og sine Tilhængeres første ognærmeste Fordring; thi den vare de for Frihandlen kæmpende Liberale lidet gunstigt sindede. Flan skriver i Maj 1863 herom til Rodbertus:

«Det falder mig aldeles ikke ind at lade det sociale Sporgsmaal gaa til Grunde i eller op i den almindelige Valgret. Stol i dette Punkt trygt paa mig! Men man skader mig og os med pseudo-demokratiske Indvendinger (vi overse Hensynet til den politiske Frihed o. s. v.); jeg maa derfor overbyde mine Modstandere i begge Punkter, slaa dem lige saa fuldstændigt paa det politiske som paa det sociale Omraade.»

Jeg ser ikke rettere end at, som Forholdene laa, stod ingen anden Vej aaben for Lassalie end den, han valgte. Hans geniale Blik oversaa Situationen fuldstændigt og han beherskede den med ulastelig Taktik.

Han vilde og maatte forst og fremmest hæve og bruge Arbejderne politisk, inden han kunde tænke paa at hæve og sikre dem socialt.Man maa, for at bedømme den af Lassalle rejste Agitation korrekt, mindes de politiske Omstændigheder , hvorunder den begyndte, Omstændigheder, der i vore Dage synes at ligge uendeligt langt tilbage i Tiden, fordi der siden da er sket større politiske Omvæltninger i Tyskland end i det foregaaende halve Aarhundrede. Regeringen støttede sig dengang til Kreuzzei-tungspartiet. »Fremskridtspartiet» (nærmest de nuværende Nationalliberale) var i Aaret 1861 op-traadt paa den politiske Arena og havde altsaa kun i et Aars Tid ført den tilsyneladende frugtes-løse Kamp mod Magthaverne, der blev fortsat til 1866 og som først satte Frugt, da Regeringen, efter at alle Veje til at ende Konflikten ved Underkastelse af dens Modstander vare spærrede, skaffede sig Luft ved en stor Diversion udadtil og derved tildels udførte det Program, som det saa længe paa Kniven bekæmpede Parti havde opstillet.Det gamle tyske Demokrati fra 1848 havde forladt Skuepladsen eller sluttede sig taalmodigt til Fortschrittspartei. For Lassalles utaalmodige Aand stod det imidlertid som blev det med hver Dag tydeligere, hvor meget det skortede dette Parti paa politisk Evne og Energi. I Begyndelsen af 1862 nærede Lassalle tilsyneladende endnu et svagt Haab om at se Oppositionen forandre Taktik og trodse sin Vilje igjennem (Talen «Was nun?») Da dette Haab var slukt, vendte han nødvendigvis sit Blik andenstedshen. Hans Svarskrivelse til Arbejderkomiteen i Leipzig fremkaldte, som alt berørt, Oprettelsen af en almindelig tysk Arbejderforening med den almindelige og direkte Valgret som Formaal, og Præsidiet blev tilbudt Lassalle. Han havde i

Grunden liden Lyst til at tage imod det, da Udsigten til Erhvervelse af en øjeblikkelig Magt, hvorved noget Alvorligt lod sig udrette, var saa ringe. Som det hedder i et af hans Breve: «Politik vil sige aktuel, momentan Virksomhed. Alt Andet kan man ogsaa besørge ud fra Videnskaben.»*1 Men han gav efter for Grevinde Hatzfeldts Overtalelser og overtog det vanske-lige og oprivende Hverv at grunde, organisere og lede en stor Arbejderforening under de herskende Klassers lidenskabelige og alle Midler benyttende Modstand.Lassalles politiske Øjemed med Agitationen lader sig angive med faa Ord. Han gik ligesom Marx ud fra den Grundanskuelse, at alle os be-kjendte Samfunds Historie er Historien om Klassekampe. Allerede i sin Bog «Den italienske Krig» havde han vist, hvor uforstandig den Anskuelse er, at den franske Revolution af 1789 var en blot politisk. Det var en social Revolution, som bestod deri, at det moderne borgerlige Samfund styrtede det gamle feudale Samfund. Det var for at tilintetgjore den nye Samfundsorden, at det feudale Europa allierede sig imod Frankrig, det var for at forsvare og sikre sit sociale Indhold, at Revolutionen under Napoleon opgav sine politiske Former og forvandlede sig til militært Diktatur. Den franske Borgerstand kæmpede under Napoleon for de Emigreredes til 12 Milliarder anslaaede, konfiskerede Jordegods, for Afskaffelsen af Monopolerne, for den frie Konkurrence. Det gjaldt for det franske Bourgeoisi dengang om at knække den feudale Produktion i Industri og Agerbrug og hævde Kapitalens Frihed. «For disse Formaal havde Bourgeoisiet Energi og Ild.» Den blot politiske

Frihed vil derimod efter Lassalles Anskuelse aldrig formaa at henrive Borgerstanden til Ofre, dertil er den ikke Borgerstanden vigtig nok.22

Derfor var det Lassalles Idé, ogsaa at kasteen Klasse-Interesse, en social Interesse hen bag den politiske Frihed, og her forefandt han da ingen anden end de ved deres Tal saa mægtige ubemidlede Klassers Interesse. Han gjorde Erhvervelsen af den almindelige Valgret til et «Mave-spørgsmaaU for Arbejderen. Han fandt i Ar-bejdermasserne den eneste tilstrækkeligt imponerende Magt, der kunde tage det op med den kloge og med alle Magtmidler udrustede politiske Reaktion. «Giv mig, udraaber han, 500,000 tyske Arbejdere, som træde ind i min Forening, og vor Reaktion er ikke mere.»

Han vilde imponere, vilde true, skyede end ikke den Fare at ophidse Raahedens Magt imod Samfundet; men han vilde, som han har gjort det, disciplinere og organisere Masserne ved at gjennemtrænge dem med store Tanker. Hvorfra kommer, sporger han i en af sine Forsvarstaler,23 Bourgeoisiets politiske Frygt for Menigmand? Og han svarer: af Erindringerne fra Foraaret 1848, da Politimagten var knækket og da Folkemængden oversvømmede alle Gader og Torve, udelukkende ledet «af en Karbe, en Lindenmiiller og lignende tankeløse Agitatorer, Mænd uden Viden, uden Indsigt, ophvirvlede af Stormen, der piskede det politiske Liv indtil dets Dybder.» Dengang spærrede Bourgeoisiet sig skælvende inde. Hvor vare, spørger Lassalle, dengangBerlins Intelligenser, Videnskabens og Tankens Mænd? De vare ikke fejge, svarer han, men de sagde til sig selv: «Folket forstaar ikke vore Tanker og vort Sprog. Derfor tilhører Talerstolen den, som er raaest.» — «Ere De, mine Herrer, udraaber Lassalle, saa sikre paa at en politisk Rystelse ikke kan vende tilbage? Ville De da atter vide deres Liv og Ejendom i en Karbes og en Lindenmullers Haand? Hvis ikke saa tak De de Mænd der hellige deres Arbejde til at udfylde den Afgrund, der skiller videnskabelig Tænken og videnskabeligt Sprog fra Folket — tak De de Mænd, der sætte deres aandelige Anstrængelser ind paa et Arbejde, hvis Resultater ville komme Dem Alle og hver Enkelt iblandt Dem til Gode! Bespiser disse Mænd paa Prytaneion — men sætter Dem ikke under Anklage!»

Den af Lassalle fremskyndede Bevægelse havde umiddelbart Intet mod Preussens monarkiske Statsorden stridende ved sig. Selv i sin tidligste Ungdom, da han aabent for Retten be-kjendte sig som «Tilhænger af den social-demo-kratiske Republik», har han Selvbeherskelse og Indsigt nok til paa det aller Bestemteste at holde Arbejderne tilbage fra ethvert Forsøg paa at proklamere Statsomvæltning. Det hedder i hans første »Assisenrede»: «Jeg vendte mig til Ar-bejderne, jeg bad og besvor dem ikke at hengive sig til den Tanke, at de kunde benytte Lejligheden til her at proklamere Republik, da det vilde være et Forræderi mod den fælles Sag og udslynge Tvedragtens Æble mellem Borgerne, der nu som én Mand maatte flokkes om Loven.» Og havde han allerede talt saa-ledes i 1848, saa er det en Selvfølge, at han i 1863 var endnu fjærnere fra at ville optræde som Republikaner.

Tvertimod: eminent praktisk som han var anlagt, vilde han langtfra at støde de herskende Magter bort, omvendt indgaa et Kompromis med dem, og om muligt stolte sig til dem; kort sagt, han regnede med alle givne Faktorer og var fast bestemt paa at skaffe sig saa faa Fjender som muligt.

Her er et Punkt hvor Lassalle skarpt skiller sig fra Karl Marx. Marx, der personligt fjærnede sig saa stærkt fra Lassalle som en tung, af indædt Forbitrelse mættet Karakter fjærner sig fra en smidig og veltalende Aand, forholder sig theo-retisk til Lassalle som det Almene til det Særegne. 24 Marx har paa engang havt den hele Verden for Øje, Lassalle kun Tyskland, ja egentlig kun Preussen. Forskjellen mellem deres Lære er uvæsentlig. Men deres Fremgangsmaade er forskjellig. Marx er international, Lassallevar national. Marx anser den sociale Ligeberettigelse kun for gjennemførlig i den socialdemokratiske, religionsløse Republik og hans Ideal er et Forbund af europæiske Republiker. Lassalle, hvis Anlæg var langt mere realistisk og praktisk, indsaa, at Nationerne endnu rundt om i Europa stode fast begrundede, at de nationale Ideer havde en højst betydelig Magt, at Religionerne endnu længe vilde være en Faktor, der maatte tages i Betragtning, og ansaa det for muligt ogsaa under de nu existerende politiske Forhold at give det første Stød til en Omordning af Samfundsforholdene. Han forlangte, som han saa ofte udraabte, af Staten kun «den lille Finger». Endelig mente han i den daværende Ministerpræsident, Hr. v. Bismarck, at have fundet en Mand, der var istand til at gjennem-føre Værket.

Den mest berettigede moralske Anklage man efter min Opfattelse strax fra Begyndelsen af Agitationen kan føre mod Lassalle, det er den, at han undertiden har givet sine Ord en rent demagogisk, det vil sige absolut forkastelig Bismag. I sit «Arbejderprogram» smigrer han Arbejderstanden og retter Beskyldninger, der gjorte i den Udstrækning, aldeles ikke lade sig forsvare, mod de højere Stænder. Han kan længe nok godtgjøre, at den juridiske Anklage-

SULIIjELiiAakt mod ham er fuld af Dumheder og Misfor-staaelser, den moralske Anklage bliver staaende. Man forsynder sig, naar man til Arbejdere fortæller, at de herskende Klasser i deres egen Interesse ere nødsagede til «daglig at modsætte sig alt Stort og Godt, stadig at maatte sørge over at det lykkes, stadig at maatte glæde sig over at det mislykkes o. s. v.».25 Thi om hvor mangfoldige Enkelte sligt end gjælder, saa ophidser man den blinde Mængdes Had og Lidenskaber, naar man uden Bevis meddeler den Sligt som bevisligt Faktum om hele Klasser af Medborgere, der i Historien mere end én Gang have vist sig istand til at hæve sig over deres Klasse-Interesse. Det nytter lidet, at Lassalle for at forsvare sine Ytringer om de Bedre-Stiiledes nødvendige Immoralitet, beraaber sig paa Evangeliets langt stærkere Udtalelser; thi Evangeliet var ikke for ham og er ikke for os nogen Autoritet og dets Uret giver ikke Lassalle nogen Ret.

Frikjendes kan Lassalle ikke heller for indirekte at have appelleret til den brutale Magt hos Masserne, idet han aldrig lader dem høre et Ord om, hvor lav og underordnet en Kraft denne Nævernes Magt, overalt hvor det gjælder noget Aandeligt, er. Hans Undskyldning ligger i hans Grundanskuelse, den, at der ikke givesNoget, som er nærmere i Slægt med den sande Intelligens end de store Massers sunde Forstand, og i hans Erfarings-Grundsætning, at der ikke gives Noget, som er mere modtageligt for Organisation end de store Masser. Han vilde ganske vist ogsaa langt snarere forskrække sine Modstandere end slippe den virkelige Brutalitet løs imod dem; men han staar i dette Punkt ikke ren. Hvilken Afstand mellem den Holdning, Lassalle her indtog overfor Mængden og den Holdning, der indtoges af en saadan Socialist som Stuart Miil — Renhed og Ædelsind i Person! Dette Forhold hos Lassalle er det eneste, der er mig absolut og fuldstændigt imod som ham ganske uværdigt. Det havde sin Aarsag i at det franske Konvents Mænd fra Begyndelsen af var hans egentlige politiske Idealer og at Magten mere og mere blev ham Alt.

Magthensynet forandrede da ogsaa forst umærkeligt, men lidt efter lidt meget foleligt Agitationens Karakter. Den var begyndt som rent demokratisk. Men den forbitrede og aldeles personlige Fejde som Bourgeoisiets samtlige Organer strax aabnede mod Lassalle, gav det reaktionære Parti hurtigt Færten af, at der her havde indfundet sig en ny Kraft paa den politiske Arena, som det vel var værd at vinde til Forbundsfælle. Efter en gammel historisk og G. Brandes: Lassalle. jgpolitisk Lov fole de yderste Partier sig altid tiltrukne af hinanden, og saaledes skete det da, at alle de reaktionære (af Lassalle fra nu af som «konservative» betegnede) Organer stillede sig paa hans Side. De Liberale søgte til Gjengjæld ved enstemmigt at udstøde det Raab, at han støttede og tjente Reaktionen, at fjerne Arbejderne fra ham. Men det lykkedes kun højst ufuldstændigt. Paa denne Tid var det, at Lassalle lærte Bis-marck personligt at kjende. Hans første Besøg hos Ministerpræsidenten var, siges der, foranlediget ved det i Slutningen af Lassalles rhinske Tale (die Feste o. s. v.), aftrykte Telegram til Bis-marck med Anmodning om Oprejsning for den ham af Gensdarmerne tilføjede Vold. Telegrammets Form tyder efter min Mening paa, at Bekjendt-skabet alt da var stiftet. Lassaile fandt Bismarcks Bord bedækket med sine Brochurer og i Ministerpræsidenten en Aandsbeslægtet, hvem hans Personlighed ganske vandt. Dette forhindrede ikke destomindre paa ingen Maade, at den ene Kriminal-anklage efter den anden blev anlagt mod Lassalle. Han modtog paa samme Tid endnu en Understøttelse af anden Art som han af Klogskabshensyn ikke mente at burde vise tilbage, men som ved den Maade, hvorpaa han tog den til Indtægt, med Rette kompromitterede ham og hans Sag i de frit og ærligt Tænkendes Øjne: han modtog denHaand, som Gejstligheden strakte ud imod ham. Sikkert har han ikke gjort det med Lyst; Spielhagen har ganske vist ramt det Rette ogsaa for Lassalles Vedkommende, naar han viser hvorledes Leo med indre Modstræben og møjsomt overvunden Modbydelighed ved Slutningen af sin Bane nødtvungen gjør Parti med den høj-ærværdige Gehejmeraad Urban; men ligefuldt har Lassalle herved sat en uudviskelig Plet paa sit Skjold. Den katholske

Gejstlighed, der aldrig er dum og altid følger med Tidsbegivenhederne, saa' øjeblikkeligt, at der var Popularitet og Fordel at vinde ved at give Lassalle den Ære, der tilkom ham, og understøtte hans Bestræbelser for Menigmands Vel. Biskoppen af Mainz, den senere saa bekjendte Kettler, var den første, der aabent erklærede sig for ham. Og hvorledes stillede Lassalle sig til denne ny Allierede? Efter at han i sin Ronsdorfer Tale med sædvanligt Eftertryk havde gjort gjældende, at «de berømteste Koryfæer blandt de tyske Lærde, Navne, for hvilke selv Statsadvokaten og Dommeren vilde bøje sig med Ærbødighed», skriftligt og mundtligt havde tilkjendegivet ham «deres mest begejstrede Sympati i Anledning af hans Bog Bastiat-Schulze», fortsætter han:

<Men jeg giver dem et endnu stærkereBevis. Jeg vil nævne et Navn, som enhver rhinsk Domstol vil høre ikke alene med Ærbødighed som hine andre Navne men med den dybeste Ærefrygt! Navnet paa en Mand, der paa engang er en Kirkens Tjener og en Kirkens Fyrste, der i mange Aar har været fordybet i de alvorligste Studier og som af Rhinprovinsens Katholiker bliver betragtet næsten som en Helgen, Biskoppen af Mainz, Friherre von Kettler. Hr. Biskoppen har i sin Samvittighed følt sig foranlediget til at offentliggjøre et Skrift om Arbejderspørgsmaalet («Arbejderspørgsmaalet og Kristendommene) i hvilket han Punkt for Punkt gjennemgaar alle mine Kontroverser med Fremskridtsøkonomerne og Punkt for Punkt aflægger Vidnesbyrd for Sandheden og Uomstødeligheden af mine Beviser.»

At en stor Aand kan lade sig drive saa vidt af Politik! Hvo havde trot fra Lassalles Læber at skulle høre denne Klimax fra Ærbødigheden for de store Videnskabsmænd til Ærefrygten for den snu Klerk i Fyrstekaaben! Hvo havde kunnet vente, at se Lassalle spekulere i Uvidenheden hos den tillidsfulde Hob, der ansaa den vel aflagte Biskop, Syllabus's senere Forsvarer, Obscurantismens Talsmand for en Helgen! Hvad nytter det, at han herindskyder en Vending som «I vide det, Venner, at jeg ikke hører til de Fromme»! Lassalle var naaet til hint sidste Stadium af Irritation over Modstand og Modgang, hvor hyppigst selv de største og reneste Reformatorer have knækket over og tabt deres sædelige Ligevægt. Er f. Ex. Renans Skildring af Udviklingsgangen i Jesu Karakter end historisk i allerhøjeste Grad usikker, saa beholder den sit Værd som aandfuld og træffende Fremstilling af en typisk Rækkefølge af Sindstilstande hos den, der under overvældende Modstand forsøger at føre en omstridt Idé til Sejr. «Det nittende Aarhundredes Messias», som Heine med digterisk Dristighed havde kaldt Lassalle, led den almindelige messianske Skjæbne. Symptomerne paa tilstundende Undergang viste sig.

Men umiddelbart før Undergangen skulde han endnu opleve Triumfen og en Triumf, som han altid havde drømt sig den, med drønende Bifaldsraab, med Tusinders Begejstring og med kortvarig Nydelse af Magtens Sødme. Han havde som Agitator strax vist sig i Besiddelse af den mærkværdigste'Evne til at vinde Masserne. Hengivenhed, Beundring, fuldstændig Lydighed, ja snart ren Tilbedelse vare de Følelser, som Arbejderne lagde for Dagen imod ham. Dette er saa meget ejendommeligere, som Lassalle hidtil paa ingen Maade havde staaet i stadig Forbindelsemed Mænd af Arbejderstanden. Dog havde en enkelt begavet Arbejder ved Navn Kichniawy allerede i Diisseldorf stadig besiddet hans fulde Fortrolighed, og til denne Mand stod Lassalle hele sit Liv igjennem i det inderligste Forhold. Men nu forplantede Begejstringen for ham sig som en Løbeild. Jeg har allerede berørt, hvorledes han i Frankfurt lig en anden Napoleon vandt de Tropper, som hans Modstandere førte imod ham. Hans Rejse gjennem Rhinlandene i September 1863 var mindre en Agitationsrejse end et storartet Hærskue. Fra By til By holdt Lassalle Revue over sine Tilhængere. Da han talte i Elberfeld havde han 3000 Tilhørere, i Solingen 5000 i det lukkede Rum, og da Forsamlingen under et Paaskud blev sprængt af Gensdarmer og disse omringede Lassalle, blev han af 10,000 Arbejdere under uafbrudte, tordnende Hurraraab ledsaget fra Forsamlingslokalet til Telegrafstationen, hvorfra han telegraferede det Skete til Bismarck. Denne til et Triumftog forvandlede Arrestation var en Del af Rhin-landenes liberale Presse uklog nok til at fremstille som havde Gensdarmerne maattet ledsage Lassalle i hans Sikkerheds Interesse, idet de «med fældet Bajonet maatte beskytte ham mod Folkehobens Forbandelser». Man begriber, at saa-danne Løgne forfejlede deres Virkning paa Tilskuerne til det Skete og kun tjente til at fremkalde hin Indignationens Hengivenhed, som er den med slige Vaaben Angrebnes Belønning og Oprejsning. Dog alle hint første Hærskues Ovationer forsvinde i Sammenligning med de Triumfer, som høstedes af Lassalle, da han i For-aaret 1864 atter berejste Rhinlandene og selv for første og sidste Gang højtideligholdt den almindelige tyske Arbejderforenings Stiftelsesdag. Det

skadede lidet, at man næsten overalt fandt Foreningens lejede Lokaler lukkede, da Politiet under forskjellige, men alle lige utvetydige Trusler havde bevæget Værterne til at gaa fra deres Ord. Man fandt let andre Lokaler. Overalt det samme Skuespil: Hundreder af Arbejdere modtoge ham paa alle Banegaarde, ja hilste ham paa de forskjellige Stationer, ledsagede ham i Procession til hans med Kranse og Buketter prydede Logis og overrakte ham Æresgaver. I alle Byer, paa alle Veje Serenader, Æreporte, , Guirlander, Inskriptioner, Hurraraab, som ingen Ende vilde tage, tusindstemmige Jubelskrig. Gamle og unge Arbejdere trængte sig, hvor han viste sig om hans atter og atter med Blomster bedækkede, med Kranse og Faner smykkede Vogn for at opnaa et Haandtryk eller en Hilsen af ham. Undertiden fulgte indtil 25 bekransede Vogne ham som Æresfølge. For at give detnoje Indtryk af Stemningen, der er saa meget mærkeligere, som Ronsdorf og det nærliggende Solingen hore til de meget faa Kredse i Rhin-landene, der baade før og siden stadig have sendt Medlemmer af Datidens Fremskridtsparti til den tyske Rigsdag, afskriver jeg en Stump af et Referat fra disse Dage, dateret Ronsdorf 23 Maj:

sSaasnart Vogntoget nærmede sig Rons-dorfer Grænsen kunde man alt fra det Fjærne iagttage, at Gammel og Ung var paa Benene; thi med Hoved ved Hoved var Hojen besat. Ved Grænsen var atter ophængt en Guirlande med en Krans, der bar den Indskrift:

Willkommen dem Dr. Ferdinand Lassalle

Viel tausend mal im Ronsdorfer Thal.

Med saadanne Guirlander og Kransindskrifter var overhovedet den hele Vej rigeligt forsynet. Ved Grænsen blev Præsidentvognen, der var kjendelig ved sin Udsmykning og sit Transparent «Værer enige!» med Et overrasket af en Blomsterregn. Arbejderjomfruer var det, der med sikkert Kast pludselig lode Blomster falde. Der stode de tætte Masser af Solinger- og Wer-melskircher-Arbejderne opstillede for at modtage Præsidenten og slytte sig til Toget. At beskrive den store Jubel er næppe muligt. Hilsenerne ogRaabene toge ingen Ende indtil Ronsdorf. Da Vejen ved en Bøjning af Chausseen gik nedad, frembød sig et interessant Skue, thi den Folkemasse der var strømmet sammen til Modtagelsen, søgte nu at holde lige Skridt med den nedad Bjærget rullende Vogn og styrtede i Galop dels ad en Sidevej dels paa selve Chausseen efter det raske Vogntog. Og saa stor var Iveren og Begejstringen, at de fleste ogsaa paa samme Tid som Vognen indtraf i Ronsdorf.»

Man er vant til lignende Beretninger om fyrstelige Personers eller meget høje Embeds-mænds Rejser, hvor de mest forskjelligartede Følelser som undersaatlig Loyalitet, Avance-mentsforhaabninger, Frygt for Irettesættelser, Angsten for ikke at blive bemærket, let give Stemningen et Højtryk, men saa spontane Udtryk for Taknemmelighed og Begejstring som de nu citerede ere sjældne hos de rolige nordiske Folk. Begejstringen synes rigtignok, da Socialdemokratiet aldrig senere har vundet fast Fod i denne Egn, at have været ligesaa kortvarig som heftigt opblussende i Momentet.

Den Tale, Lassalle nu under drønende Bi-faldsraab holdt for at mindes Arbejderforeningens Stiftelsesdag svarede da ogsaa til den glade Stemning rundt omkring ham. Den er et langt ogstolt Tilbageblik paa de opnaaede Resultater, den hurtige Udbredelse, den beredvillige Imødekommen hos Arbejderstanden, som Foreningen har fundet i alle tyske Byer og Lande fra de største til de mindste, og efterat Lassalle, som alt anført, endnu har beraabt sig paa de største Lærdes og den ærværdige Biskops Vidnesbyrd for hans Sag, dvæler han med Eftertryk ved den Kjendsgjerning, at Kong Frederik Wilhelm IV der i 1844 lod Bajonetterne fælde mod de schle-siske Vævere, i de Dage naadigt havde modtaget en Deputation fra Schlesien og direkte lovet den at tage Arbejdernes sørgelige Stilling i Klædefabrikerne i Betænkning. Og Lassalle kulminerer i Udraabet:

«Arbejderne, Folket, de Lærde, Biskopperne, Kongen have vi da nu tvunget til at aflægge Vidnesbyrd om Sandheden af vore Grundsætninger !»

I det Øjeblik, Lassalle udraabte disse Ord, stod han paa sit Livs og sin Magts Højde. Ordene vare Sandhed og denne Sandhed var en Magt. Hvorhen jeg er kommen, sagde han, overalt har jeg af Arbejderne hørt Ord, der lade sig sammenfatte i denne Sætning: «Vi maa sammensmede alle vore Viljer til en eneste Hammer og lægge denne Hammer i én Mands Haand, til hvis Intelligens, Karakter og godeVilje vi have den nødvendige Tiltro, for at han

kan slaa med denne Hammer,» og i Kraft af Indsigtens Diktatur holdt han nu denne tunge Hammer i sin Haand, saa lykkelig ved at føle dens Vægt som Guden Thor, da han efter lange Tiders Savn atter vuggede sin Mjølnir i Haanden. Han havde som Guden nu vundet det Attraaede, det Vaaben, uden hvilket han ikke helt var sig selv. Et Øjeblik svang han det med Jubel, som stod han ved Maalet, medens han i sine Tanker visselig overskuede sit besynderligt omtumlede Liv, dette Liv af hvilket to hele Aar vare tilbragte i Fængsler, dette Liv, som 5 nye Kriminalprocesser nu paa engang truede, et Liv, der havde været som Ild og Storm, men dog med en usynlig Harmoni, en Harmoni af Buestrængens Hvinen og Lyrens Toner — og hans Hjærte svulmede under den taknemmelige og henrevne Skares begejstrede Tilraab. Men i samme Øjeblik vendte Billedet sig for hans Blik ; .« alle de Sorger, han havde holdt tilbage overfor sine Tilhørere, den trykkende Følelse af Ansvaret, alle de truende Farer, de mislykkede Forsøg, Slapheden, Uviljen, Hadet, Misundelsen, Raaheden, Magten, mod hvilken han havde at kæmpe, viste sig kolossale for hans indre Øje. Det var Medaillens Revers. 'Dagen forud var Efterretningen naaet til ham om at han paanyin contumaciam var bleven domt til fire Maane-ders Fængsel, og han vidste, at det rhinske Dommerpersonal næsten helt bestod af Medlemmer af Fremskridtspartiet. Han vidste fremdeles — at Arbejderforeningens Status langt fra var saa glimrende, som han fandt det klogt at skildre den for dens varmeste Venner og som han i sangvinske Øjeblikke saa’ den. Den slugte Lassalles Livskraft, den fortærede hans efter Faderens Dod meget betydeligt voxede Formue og gik dog langtfra efter Forventning frem. Bittert klager han paa denne Tid i Breve over hvor ganske anderledes alt kunde være, «hvis Arbejderne havde gjort deres Pligt», og vel vidste han, at hans Fjender vare uendeligt mere virksomme end hans Venner. Hvad Under da, at ogsaa Tanken om Dod og Undergang i dette inspirerede og solbelyste Øjeblik opsteg i hans Indre! Han slutter denne den sidste Tale, han holdt til sine Tilhængere, med de Ord:

«Nu, jeg tænker at tilintetgjøre disse to sidste Domfældelser som saa mange andre. Men hvor stærk En end er, overfor en vis Grad af Forbitrelse er han fortabt! Dog derom bekymrer jeg mig lidet! Jeg har, som I kan tænke, ikke grebet dette Banner uden noje at vide forud, at jeg personligt kan gaa til Grunde derved. (Storalmindelig Bevægelse i Forsamlingen.) De Fø lelser, der gjennemtrænge mig ved den Tanke, at jeg personligt kan blive ryddet afvej en, kan jeg ikke sammenfatte bedre end med den romerske Digters Ord:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus idtor!

Det vil sige: Gid, hvis jeg gaar tilgrunde, en Hævner og Efterfølger maa opstaa af mine Ben!

Gid denne vældige og nationale Kulturbevægelse ikke maa gaa tilgrunde med min Person, men den Ildebrand, jeg har antændt, gribe videre og videre om sig, saalænge endnu en Eneste af Eder aander! Lover mig det og rækker Eders højre Haand i Vejret som Tegn herpaa!»

Man skulde tro, at Lassalle idet han udtalte disse Ord tydeligt anede, at han selv tre Maaneder senere skulde ligge Lig. En Uge før havde han i Dtisseldorf i Foreningslokalet sagt til Medlemmerne: «Næste Aar vil I komme til at betrække denne Sal med Sort.» Men hvad han lidet anede var, at om end denne «nationale» Bevægelse ikke døde med ham, den dog døde som national og monarkisk, at den internationale og republikanske Socialisme inden faa Aar skuldehave opslugt den af ham begyndte Bevægelse, og en international Forening have tilegnet sig den, der dannedes af hans Tilhængere og Skole.

Endnu nogle Gange maatte han med nedbrudt Helbred optræde offentlig som Taler i den mod ham i Diisseldorf anlagte Proces. Forgjæves gjorde han, der havde sønderbrudt, jeg véd ikke hvor mange Rets-Anklager «som Glas», en sidste Kraftanstrengelse for at tilkæmpe sig sin Frihed. Retten domte ham i første Instans til 6 Maane-ders Fængsel. Han følte sig dybt nedstemt. Da Paul Lindau, der som ung Redaktør af Diisseldorfer Zeitung havde vist Lassalle den Velvilje at gjengive hans Forsvarstale Ord for Ord, ved Afskeden udbrød: «PaaGjensyn, Hr.Lassalle!» svarede han: «Hvem véd?», og da Lindau saa’ forundret og spørgende paa ham, tilføjede han: «Et Aar eller endog blot et halvt Aar kan jeg ikke mere lade mig spærre inde. Jeg holder det ligefrem ikke ud. Heller gaar jeg i Landflygtighed. Jeg er nervøst fuldstændig nedbrudt.» — Træt paa Aand og Legeme begav han sig i Juli til sit sædvanlige Badested Rigi Kaltbad og medens han her atter overlæsset med Arbejde, men med en stor Natur for øje forsøgte at gjen-oprette sin nedbrudte Helbred var det, at den Skæbne overraskede ham , der blev

hans Bane.Jeg har sagt, at han følte sine Bestræbelsers Frugtesløshed i Øjeblikket. Grevinde Hatzfeldt havde skrevet til ham: «Kan De ikke nogen Tid nøjes med Videnskaben, med Venskab og med en skjøn Natur?» Han svarer fra Rigi, 28 Juli: «De mener jeg maa have Politik. Ak hvor lidet er De au fait med mig. Jeg ønsker Intet mere længselsfuldt end at blive den hele Politik kvit og kunne trække mig tilbage og leve for Videnskaben, Venskabet og Naturen. Jeg er træt og kjed af Politiken. Ganske vist vilde jeg saa lidenskabeligt som nogensinde opflammes for den, hvis alvorlige Begivenheder stode for Doren eller hvis jeg havde Magten eller saa' Midlerne til at erobre den — et saadant Middel som passer sig for mig; thi uden højest Magt lader Intet sig udrette. Til Børneleg er jeg for gammel og for stor. Derfor har jeg ogsaa hojst ugjærne overtaget Præsidiet. Jeg gav kun efter for Dem. Men nu trykker det mig forfærdeligt. Var jegdet kvit, saa var nu det Øjeblik kommet, hvor jeg vilde være besluttet paa at rejse til Neapel med Dem. (Men hvorledes blive det kvit?!)»20 Det er ikke det Sprog, man ventede at høre to Maaneder efter Ronsdorfer-Talen. Men det er Træthedens og Overanstrængelsens Sprog. — Faa Dage før dette skreves (den 25 Juli), havde Lassalle paa Rigi modtaget Besøg af den unge Kvinde, der skulde fremkalde Katastrofen i hans Liv. Denne Katastrofe, der er bleven saa udførligt taget til Indtægt af smudsig Skandalsyge, skal her kun fremstilles, forsaavidt som den fremgaar af Lassalles Karakter og forklares ved den.

P'røken Helene von Dönniges var Datter af en anset bajersk Diplomat. Hendes Fader havde som Kong Max's indflydelsesrige Raadgiver siden Begyndelsen af Halvtredserne kaldte en hel Række af fremragende Naturforskere, Jurister, Historikere, Digtere (deriblandt Mænd som Liebig, Bluntschli, Sybel, Geibel, Heyse, Dingelstedt) til Milnchen og var i Baiern bekjendt og frygtet som Fjende af Ultramontanismen. Hendes Moder var en meget smuk Jødinde, der for at ægte Faderen var gaaet over til den protestantiske Religion. Forældrene førte et rigt, verdsligt og adspredt Liv. Datteren Helene voxede op overladt tilsig selv og en hengiven Kammerjomfru, livfuld, forsømt og forkjælet, med tidligt vakte Sandser og tidligt opvakt Aand, alt som Barn en lille Verdensdame. Tolv Aar gammel var hun saa udviklet som en ung Pige paa nitten. Hun blev udmærket smuk, en yppig, udfordrende Skjønhed, med en prægtig Manke af luerødt Haar, en af de Skjønheder, som i enhver selskabelig Kreds samle Herrerne om sig, fordi de utvetydigt vise, at de kun interessere sig for dem. Hendes Ærgjerrighed var at være den vildeste Rytterske, den mest fejrede Baldame, alligevel slumrede et Hang til Enthousiasme (for Kunst og Kunstnere, for store, dristige Mænd) i hendes Sjæl. Da hun i Vinteren 1861 kom i Besøg til Berlin havde hun et frisk, sydtysk eller rettere sydlandsk Væsen, viste en elskværdig Behagelyst og havde Dronningeluner. Hendes Navn havde allerede tilforn været indflettet i forelskede Eventyr, hun var en ung Dame, af hvem der gik Ry og til hvem der blev lagt Mærke.

Hun færdedes i Berlinerselskabet i Kredse, der tangerede Lassalles, hun hørte Tale om ham snart af En, snart af en Anden, og selv de kræsneste Mænd omtalte ham i Udtryk, der røbede Beundring. En Dag sagde en aandrig Mand, hvem hun for første Gang traf sammen G. Brandes: Lassalle.

20med, efter en kort Samtale til hende: «For Dem gives der kun én Mand, Lassalle »*

De traf hinanden hos fælles Bekjendte og forelskede sig strax i hinanden. Hver af dem var vel paa den Tid optagen af sin underordnede Kjærlighedshistorie, Lassalle af en galant Forbindelse med en Dame i Berlin, Frøken von Dönniges af den Hyldest, der vistes hende af en ung wallachisk Bojar, Yanko, Fyrste af Racko-witza, med hvem hun hidtil havde betragtet sig som halvvejs forlovet. Men den nye Følelse trængte hos dem begge de tidligere nærede tilbage. De var, som Lassalle strax sagde det, «hinandens Skæbne». Helenes Forelskelse var den Lidenskab, der bringer forvænte, deres Omgivelser overstraalende, Kvinder til at tilbede Den, i hvis Nærhed de første Gang spore, at deres Vilje gaar under i en anden langt stærkere Vilje, at deres Aandedræt standser i Frygt og Fryd, at deres Sjæl synker sammen under Overherredømmet af en overlegen Natur og hæver sig i Længsel mod den. Lassalle nærede en roligere,

'* Dr. Oldenberg har til mig bekræftet, at han virkelig har sagt dette overraskende Ord, som Helene v. Dönniges eller, som hun efter sin første Mand kalder sig, von Ra-ckowitza (senere Friedmann, nu Schewitz) giver næsten enslydende i sit i alt Væsentligt sanddru og paalidelige Skrift: «Meine Beziehungen zu Ferdinand Lassalle. 1879.»om end ingenlunde kølig Interesse for den unge Dame, der ikke lagde Skjul paa, hvor stærkt hun

beskjæftigede sig med ham. Hans Ungdom var til Ende, han tænkte stærkt paa at gifte sig, og der var noget i Helenes Væsen, der fængslede ham i saa høj Grad, at Tanken om et Ægteskab indfandt sig alt ved det første Møde.

Imidlertid havde Parret sjældent Lejlighed til at træffes. Helenes Bedstemoder, hos hvem hun boede, vidste kun om Lassalle, at han var en gyselig Demagog, der engang havde været indviklet i en Anklage for Tyveri», hendes Hjem var altsaa lukket for ham, og man afslog Indbydelser fra Lassalles Bekjendte. Det er ikke des mindre utvivlsomt, at de Elskende have set mere til hinanden end Helene v. Rackowitza meddeler; jeg véd det fra sikker Kilde; men hendes Tavshed derom er naturlig, og i ethvert Tilfælde var en bestemt Aftale for Lremtiden ikke kommen i Stand.

Nu opspurgte hun ham hin Juliaften til Hest i et helt Selskab af fremmede Herrer og Damer paa Rigi. I sin Glæde over at se hende saa smuk og straalende igjen, besluttede Lassalle lige strax, nu at gjøre Alvor af Sagen og hjemføre hende som sin Brud. Halvt i Spøg, halvt for Alvor foreslog han hende for at undgaa alle Vanskeligheder med Forældrenes Samtykke, øjeblikkelig atbortføre hende til Frankrig og lade sig vie til hende der. Hun svarede, som naturligt var, at hun i Nødsfald var villig ogsaa til det, men bad ham først prøve med det Gode at vinde hende fra hendes Forældre. Lassalle lovede at anholde om den unge Dames Haand og meddelte strax Grevinden sit Forsæt. I hans Svar paa hendes fraraadende Brev hedder det: «Naar De siger,

jeg skulde dog betænke, at jeg lige nylig var dødeligt forelsket i en anden, saa svarer jeg, at naar Talen er om mig, er «dødeligt forelsket» et Begreb, som overhovedet ikke kan anvendes

og dernæst........er det virkelig ingen ringe

Lykke i en Alder af dog allerede 39 Va Aar at finde en Kvinde, saa smuk, af saa fri og til mig passende Personlighed, der elsker mig, og som, hvad der for mig er absolut Nødvendighed, ganske gaar op i min Vilje.» Man ser at Lassalle i dette Brev (af 2den August) endnu behandler dette Thema (rigtignok overfor Grevinden) med relativ Ro og Kulde. Han var imidlertid hverken rolig eller kold. Han havde henlevet Ugen fra den 25de Juli til da i en Rus af Forelskelse og Lykke. Han havde glemt Politiken, Agitationen, alle sine Gjenvordigheder; han var bleven til Yngling igjen. Hans Forhold til Helene var uskyldigt og ungt. Hun kunde gjøre med ham, hvad hun vilde; hun legede med ham som med enstor Hund, og naar hun raabte «Couche!», laa han for hendes Fodder. Da hun var rejst, arbejdede han paa Rigi Kaltbad i selve Telegraf kontoret for hvert Øjeblik, han fik Lyst, at kunne sende Helene en telegrafisk Hilsen. Telegrafens Tik-Tak beroliger hans Nerver. Han sender hende desuden i tre Dage sex stormende Kjærlighedsbreve, Længselsudbrud, Højsange. Han rejser efter hende til Bern, reciterer Vers for hende, giver hende sine Bøger at læse, fortæller hende sit Liv, sine Kampe, lader sig fritte ud om sine Planer af denne henrykte tyveaarige Kvinde, der Ansigt til Ansigt med sit Ideal, sin Cæsar, sin kongelige Ørn, bliver Barn igjen og føler sig salig derved. Han elsker som en Student, som en Poet. Han fenstrer siddende i hendes Vindueskarm i en dejlig Maaneskinsnat, fortabt i Fremtidsfantasier, i de vildeste, ungdommeligste Drømme: Hun

kan komme til at opleve den Dag, da han trykker Sejersdiademet om hendes Pande. Hvad siger hun til Indtoget i Berlin, 6 Skimler for deres Vogn — Fjender som Sand, men vi kjøre hen over dem — det jublende Folk rundtom, Hurra-raab uden Ende — Ferdinand den Folkevalgte! et stolt Navn, ikke sandt? — Leve Republiken og dens guldlokkede Præsidentinde!

Men de vende tilbage til Jorden. Hun har hos en Mand, der gjælder for Bismarcks højreHaand hort sige, at Lassalle har været hos Bis-marck, at denne har været «frygtelig henrykt» over ham, er det sandt, har han været hos ham, hvad er Meningen dermed? Han tier, han leger med hendes Haand: «Dette Barn! det er uhort! med disse smaa Fingre — for Du ved dog, at det er dumt, at have s aa smaa Fingre — med disse Alfepoter griber hun frækt ind i mine dyrebareste Hemmeligheder, i dem, jeg bevarer som Ædelstene i mit Hjærtes Sikkerhedsgjemme . . . . Ja vel, jeg var hos Bismarck! den store Jærn-mand vilde fange mig -—- og Jærn er et saare kosteligt Metal, saa stærkt, saa djærvt, saa fast mod Hug og Stød! -— Hvad har Jærn ikke alt udrettet i Verden! — Næsten Alt er udrettet, befæstet ved Jærnet, næsten Alt-—næsten! -Men der gives ogsaa et andet Metal; bøjeligere, smidigere;

ikke bestemt til Helte- eller Vaaben-daad og dog mægtigere end det almægtige Jærn ! — Hvad Jærnet har ødelagt, bygger Guldet atter op. Det er et stort Sporgsmaal, hvilket af de to Metaller der gjør mest Virkning og paa Virkningen alene kommer det an. Desuden Jærn ruster med Tiden og rustent Jærn horer hjemme i Pulterkammeret. Bort med detaltsaa, til Aarhundredernes Pulterkammer, til Historien med det! .... Guld er mig kjærere, Guld, som Du, min Guldfuchs, har det paa Hovedet og som deter givet mig i den hemmelighedsfulde Magt til at vinde Menneskene, og gjore dem til mine! Du skal faa at se, du Søde, hvad vort Guld vil opnaa!»

»Men Du taler jo selv om Vaaben, om Blod og Kampe, og Revolutioner smeder man dog ikke uden Jærn?»

«Barn, Barn, hvad Du alt vil vide i denne maanelyse Nat .... At tale om Kamp, at kalde til Vaaben er endnu paa langt nær ikke det samme som koldblodigt at nedsable sine Medmennesker. Og véd Du da saa nøje, hvilke Vaaben jeg mener? Véd Du saa vist, om jeg ikke mener Aandens gyldne Vaaben: Talens Kunst, Menneske - kjærlighed, Bestræbelsen for at give de Fattige, de Syge, de Arbejdende en menneskelig Lod, og fremfor Alt Viljen? Sværd og Blod kun som sidste Nødvendighed, naar de selv ikke ville have det anderledes. Men de skal, haaber jeg, lære at frygte os ogsaa uden Sværdslag» — og et langt Favntag og Kys og Hvisken og Farvel!

Denne Uge med dens Fremtidshaab og Længsler, denne Maaneskinshvisken i det lavt liggende Vindue, det var deres Kjærligheds Poesi, dens egentlige af ingen fjendtlig Omverden og ingen ophidset Lidenskab forstyrrede Liv. Ja endnu mere: denne Uge med dens Glemsel af Verden og dens Fortabelse i'Elskov — det var Lykken i begges Liv, det var den Sum, der blevdem begge forundt af fredelig Glæde. Faa Dage efter var Lykkens Korthus styrtet sammen.

Saa godt Lassalle end i Almindelighed, theo-retisk, vidste, at han var forhadt og afskyet i de hojere Klasser af det tyske Folk, saa havde han dog ikke den rette levende Fornemmelse af, hvilken Grad dette Had og denne forbitrede Afsky havde naaet. Han saa’ sig selv, som han var, med sine store Evner og Egenskaber, med sine i Reglen ikke afskrækkende Fejl, og han glemte, hvilket Vrængbillede af ham der cirkulerede i Pressen og i Folkemunde, hvilken Dynge af Uhumskheder hans Modstandere havde læsset ud over hans Navn. Han var naiv, og han troede i sin naive Forfængelighed paa, at han med Lethed vilde kunne tale et Par modstræbende Forældre til Raison. Det gjaldt blot om nøjagtigt at vide, «hvad de havde imod ham». Han stolede paa sin Gave til at vinde Mennesker og paa sin gode Ret; han havde jo Pigens Ja, og var som Brudgom ikke den forste, den bedste. Desuden, Helene var myndig, og en Statsmand som Faderen kunde ikke ville foranledige en unødig Skandal ved sit Nej.

Den 3dje August om Formiddagen ankom Helene von Dönniges til Genf til sine Forældre; samme Dags Eftermiddag skulde Lassalle ankomme til et Hotel der i Byen. Hun traf sitHjem i glad Bevægelse, en af hendes Søstre var bleven forlovet og med en Mand efter Forældrenes Hjærte, en Greve af gammel Adel; hun beslutter at benytte sig af den gunstige Stemning og sige sin Moder Alt; hun meddeler hende, at hun er forlovet med Lassalle.

Om hun havde meddelt, at hun bar en frygtelig, hurtigt dræbende Gift paa sig og agtede at anvende den mod hele sin Familie, kunde Moderen ikke have vist større Rædsel og Afsky. Denne iler trods Helenes Bønner grædende bort for at indvie Faderen. Han styrter ind, skriger truende: «Hvad er det for en vanvittig Historie med denne Skurk, denne Lassalle 1» Husets Venner komme til, hver af dem har sin forfærdelige Fortælling at give til Bedste om Lassalle og hans Liv med Kvinder, hans Forhold til Grevinden, hans Agitator-Virksomhed. Hvad er han? En udsvævende Røverhøvding, i hvis Fortid der forekommer en Anklage for Tyveri! Ingen af de Tilstedeværende er saa giftig som En, hvem Lassalle engang har ladet sætte paa Doren i en offentlig Forsamling og som har svoret ham, at han skulde gjengjælde ham det. Den unge Pige bliver ved sit Udsagn, at hun, saa ondt det gjør hende at bedrøve sine Slægtninge, er fast bestemt paa at ægte Lassalle. Saa forbander Faderen hende og erklærer, at han, hvis hun frem-turer i sit Forsæt, ikke mere taaler noget Samkvem mellem hende og hendes Moder og Søskende.

Hun iler uset ud af Huset, hun styrter hen til Lassalles Hotel, hvortil hun alt nogle Timer forud har sendt sin Kammerpige med et advarende Brev. Men Lassalles Tog er bleven forsinket, han kommer først nu til Genf, har endnu ikke faaet Brevet, og Helene træffer ham i Hotellets Port som han stiger ud af Vognen og med Forundring moder hendes forvirrede, fortvivlede Blik. Han aabner Døren til et Hotelværelse, hun kaster sig ned for ham,

kalder sig hans Hustru, hans Ejendom: Nu er Øjeblikket der til at fly til Frankrig og det med næste Tog!

Hun havde Ret. Øjeblikket var der og det vilde aldrig vende tilbage. Der var denne Mulighed til Frelse og Fremtid for dem begge.

Lassalle forspildte den. Han forstod ikke, saa' ikke Virkeligheden som den var, troede i sin Naivetet fuldt og fast paa Overdrivelse fra Helenes Side. Hvorfor i al Verden skulde han ikke som alle andre Mænd kunne faa sin Brud med det Gode, hvortil en Bortførelse som i en Roman! I dette ene Øjeblik af sit Liv var Lassalle ikke Lassalle, ikke sig selv og han tilgav sig det aldrig. Han handlede for første Gang i sit Liv ubesluttet, borgerligt, konventionelt; istedenfor at bortføre Frøken v. Dönniges, gavhan hende Armen og førte hende til en Veninde, og da hendes Moder indfandt sig der og behandlede Lassalle, der iovrigt bevarede sin rolige Værdighed, som et Udskud, hun ikke værdigede et Svar. gav han, slagen med Dumhed og Blindhed, for at vise Moderen sin Magt over hendes Datter, og i den taabelige Tro, at han med Lethed skulde kunne omstemme en fornuftig og højt dannet Mand som Faderen, Helene tilbage til hendes Moder for paa lovlig og borgerlig Maade at bejle til hendes Haand. Men nu brød Faderens Raseri ud over den unge Pige. Han trak hende ved Haarene og stødte hende over Gaden til sit Hus, indespærrede hende og satte nu mod den nedbrudte og viljesvage Skabning et Tvangs-og Overtalelses-System i Værk, der havde kunnet gjøre en stærkere Kvinde modløs. Da Lassalle opdagede, at Adgangen til hende var ham spærret, brød hans Fortvivlelse over hvad han selv betegnede som sin «Taabelighed», løs og samtidigt med det haardnakkede Forsæt, det koste hvad det vilde, at erobre Helene opstod nu hos ham en ved Vanskelighederne kunstigt til det Yderste ophidset Forelskelse, der sugede nye Kræfter af Harmen over selv ved en slap og spidsborgerligt retskaffen Handling at have forspildt en Lykke, der fløj ham i Favnen. Men paa samme Tidspunkt som Lassalles Lidenskab under Indtrykket af det Skete stegtil Kogepunktet, var imidlertid ved en psykologisk let forstaaelig Konsekvens den unge Piges begejstrede og dumdristige Mod blevet knækket. Hun elskede endnu Lassalle lige højt, hun troede vel endnu paa hans Magt til at trodse deres Forbindelse igjennem, men den himmelstormende Elskovsstemning var slukt. Hun havde sat Alt paa ét Kort, hun, den viljesvage, havde givet sig helt og handlet med en hendes Væsen og hendes Ungdom ikke naturlig desperat Besluttethed. Og man havde mødt hendes kulminerende Lidenskab med Fornuftovervejelser. Hendes heftige Sværmeri for Den, hun havde kaldt «sin skjønne herlige Ørn» , havde mistet Spændkraften fra det Øjeblik af, da Ørnen syntes at handle som en af de sædvanlige tamme Fugle. Og Tvivlen indfandt sig. Elskede han hende virkelig saa højt? Var det hans fulde Alvor dermed? Hvis det var det, hvorfor havde han da selv frivillig givet hende ud af sin Haand og udleveret hende til hendes Forældre? Faderen aftvang hende allerede den 4de August en Erklæring, der blev overbragt Lassalle, hvori hun sagde sig løs fra ham. Lassalle, der før kunde tro alt Andet end at den unge Dames Lidenskab for ham, nu da hans for hende var stegen til Raseri, skulde være forsvunden, betragtede med Rette Erklæringen som aftvungen, forudsatte sin Brud indespærret ogmishandlet, betalte Domestiker for at sætte sig i Forbindelse med hende, opsatte juridiske Erklæringer, hvori hun sagde sig løs fra sin Faders Formynderskab o. s. v., kort sagt satte Himmel og Jord i Bevægelse. Med den Forkjærlighed han havde for voldsomme Midler, selv hvor læmpelige vilde have havt mere Udsigt for sig, rejste han til Miinchen og forsøgte gjennem den Minister, der var Hr. v. Dönniges' Foresatte, at indvirke truende og skræmmende paa ham, telegraferede til Øst og Vest efter sine Venner, lod dem forhandle med Hr. v. Dönniges, med Frøken v. Dönniges, med Husets Folk, og lod Grevinde v. Hatzfeldt gaa til Biskop Kettler med Forespørgsel, om Biskoppen var villig til at vie Lassalle til Helene, ifald han gik over til den ka-tholske Religion, hvorvel han ikke vilde lægge Dølgsmaal päa at Aarsagen mindre var Overbevisning om Katholicismens Sandhed end den, at Helene bekjendte sig til den katholske Konfession.* Tusind Planer løb rundt i hans overophidsede Hjærne, medens hans stolte Hjærte atter og atter krympede sig under Følelsen af, at Alt dog muligvis kunde strande paa en reel

* Hun var i Virkeligheden protestantisk, men saa hidsigt handlede Lassalle, at han end ej 'gav sig Tid til at faa dette oplyst.Forandring i den unge Dames Følelser. Endnu paa dette Tidspunkt gaves der en Mulighed for et heldigt Udfald. Det er saare vanskeligt i Længden at forhindre to Elskende fra at korrespondere og at mødes, og en eneste Samtale mellem Lassalle og Helene havde været tilstrækkelig til at opløse Misforstaaelsen og sikre

Fremtiden.

Til sin Ulykke valgte han, som ramt af Aandsforvirring, det mest hensigtsstridende Middel til at sætte sig i Forbindelse med Helene.

Saalænge han endnu ikke tvivlede paa hendes Kjærlighed, havde han tilfulde forstaaet at hans stadige Venskabsforhold til Grevinde Hatzfeldt af Forældrene vilde blive gjort gjæl-dende som en Anke imod ham, — han havde allerede lovet Helene, at de ny formælede ikke skulde generes at Grevindens stadige Nærhed— og begrebet, at det projekterede Ægteskab i Grevinden selv havde en Modstander, som det ikke vilde være ganske let at forsone. Han søgte derfor i sine Breve at holde denne borte fra Schweiz, ja han befalede hende endog tilsidst temmelig brutalt «at lyde hans Ordrer» og holde sig i Afstand. Men næppe var Tvivlen om Helenes Bestandighed vakt i hans Sind, næppe frygtede han for at have taget fejl af den Kvinde, hvem han — uforsigtigt nok — i et Brev til Grevindenhavde prist som den, der af alle Kvinder passede bedst for ham, før han i Trangen til at have et Væsen, hvis Hengivenhed han kunde stole ubetinget paa, og ledet af en tyve Aar gammel Vane, henvendte sig til Grevinden for ved hendes «Veltalenhed» at faa Helene styrket til at staa fast ved sin Beslutning. Han mente rimeligvis, at en Kvinde lettere fik Adgang til Huset end han selv, der desuden var fastholdt i Miinchen ved sit Forsøg paa gjennem Udenrigsministeren at paavirke Hr. von Dönniges, og han betænkte ikke, at Grevinden, der alt i Forvejen betragtede Helene med Skinsygens mistænksomme Blik og som siden hendes Vaklen foragtede hende af hele sit Hjærte, langt snarere vilde gjøre Sit til at opløse en Forbindelse, hun kun kunde betragte som ulykkebringende for Lassalle. Endnu før Lassalle henvendte sig til Grevinden, havde han ved Telegraf kaldt sin Ven, den bekjendte Krigshistoriker Oberst Riistow, til sig og lagt Forsøgene paa at erfare Helenes sande Sindsstemning, paa at finde hendes Opholdssted efter at hun var bleven bragt bort fra Genf og paa at befri hende i dennes Haand, saalænge han selv virkede paa andre Punkter. Han glemte eller betænkte ikke, at Riistow og Grevinde Hatzfeldt da for Tiden kun havde én Synsmaade og én Vilje. I Virkeligheden krænkede Grevinden den unge Pige dødeligt ved at for-lange en Sammenkomst med hende for at ordne «Løsningen af hendes Forhold til Lassalle» i Udtryk, der maatte fremkalde et Afslag om overhovedet et Svar, og netop samtidig skræmmede Rii-stow, der kom som Udsending fra Lassalle, Helene ved sit kolde og fjendske Blik. Var dette Las-salles bedste Venner? Var det dem, hun skulde vise Tiltro? desom ikkesaa', ikke forstøde, ikke vilde forstaa, at hun var tvunget og truet og at alle hendes Ytringer vare hende dikterede af den egoistiske og tyranniske Fader?

Imidlertid skrev Lassalle Dag ud og Dag ind lange, indtrængende, glødende, bønfaldende, undervisende Breve til hende, hvori han forklarede hende, at hun saavel efter schweizersk som efter bajersk Ret var myndig og kunde ægte hvem hun vilde, at der ingen væsentlig Hindring existerede for deres Formæling o. s. v. Men ved en virkelig tragisk Kombination, ved en næsten djævelsk Konsekvens i Faderens Plan, som Lassalle ikke anede og indtil sin Død ikke erfor, kom ikke ét af disse Breve Helene for Øje. Et eneste kom hende i Hænde, men først efter at hun havde givet Faderen sit Æresord paa at aflevere det ulæst.

Hvorfor brød hun ikke sit Æresord? hvorfor sprængte hun ikke alle Hensyn ? Det er tydeligt nok at siden Lassalle havde udleveret hende til For-ældrene var der sprunget en Fiber i hendes Sind. Hendes Følelse for den Elskede forandredes i det Øjeblik, han lod hende i Stikken, den sygnede, siden hun aldrig hørte fra ham, den krænkedes og saaredes ved hans Udsendinges fjendtlige Adfærd. Tvangen i Hjemmet knækkede hende og vænnede hende til Tanken om Resignation. Til et Initiativ af hvilkensomhelst Art var hun ikke mere istand; Hjælpen maatte komme udenfra, direkte fra Lassalle, og ham havde hun set for sidste Gang den Dag, han overgav hende til hendes Moder.

Halvt kuet af Faderens Trusler, halvt drevet af sin Modbydelighed for Riistow, letsindig, resigneret, træt, viljeløs erklærede hun i sin Faders og Lassalles Venners, Rustows og Dr. Haenle's Nærværelse, at hun betragtede sit Forhold til Lassalle som endt og ingen yderligere Samtale desangaaende ønskede med ham. Samtidigt lod Familien hendes tidligere Forlovede, med hvem hun siden Aftalen med Lassalle havde brudt, Yanko af Rackowitza kalde til Genf og paaskyndede hans Bryllup med Helene.

Saalænge der for Lassalle endnu kun var Tvivl om Omslaget i Helenes Følelser, var han fuldstændig oprevet og

fortvivlet. Der forekommer i hans Breve ikke en men mange Gange Ord som disse til Grevinden: «Jeg er saa ulykke-

G. Brandes: Lassalle. 21lig, at jeg græder, for første Gang i de sidste 15 Aar — De er den eneste, som véd hvad det vil sige, naar jeg, den jærnhaarde, vrider mig under Taarer som en Orm > og han skriver til Helene: «Jeg lider hver Time tusindfold Død.» Ordet «Død > forekommer næsten i alle Brevene. Lassalle har havt den bestemte Følelse af, at blev han i dette Anliggende ydmyget og slagen, da var han fældet, hans Stolthed knækket, den Selvfølelse, der havde baaret ham oppe under saa mange haarde Kampe, brudt, og hans Tro paa «sine Stjærner» for alle Tider forbi. Man dømmer ham for haardt, naar man finder Hoved-aarsagen til hans Undergang i en dødeligt saaret Forfængelighed. Hans Tro til andre Mennesker, hans Tiltro til sig selv var med samme Slag knækket i det Øjeblik han maatte antage den saa lidenskabeligt Attraaede for troløs. Det hedder i hans Breve: «Kort, gaar jeg nu til Grunde,

saa er det ikke ved den brutale Magt, som jeg saa tidt har knækket — men ved en Kvindes grænseløse Forræderi, ved det uhørte Vankelmod og Letsind hos en Pige, som jeg elsker langt ud over det Tilladtes Grænse» og et andet Sted siger han: «Jeg falder i saa P'ald med

hendes og ved hendes Vilje som et frygteligt Mindesmærke om, at en Mand aldrig skal lænke sig til en Kvinde. Jeg falder ved det forfærde-ligste Forræderi, den skændigste Svig, hvortil den altseende Sol nogensinde har været Vidne.» Forbitrelsen over den «grænseløse Latterlighed» der vilde falde paa Lassalle som den, der havde sat et helt Ministerium i Bevægelse i Anledning af en Pige, der, som han indbildte sig, ikke vilde vide af ham, har sin Del i disse overdrevne og af den yderste Fortvivlelse dikterede Udbrud. Men han vilde ikke tale om «Undergang» og , hvis ikke Livskraften i ham havde faaet et Knæk, hvis det ikke havde været ham, som havde han tabt sit Selv ud af sine Hænder, lovrigt drev nu Fortvivlelsen Alt hvad der var af Raahed i hans Sind, Raahed, som han selv i sine gode Øjeblikke sikkert ikke har anet Tilværelsen af, op paa Overfladen. Der er Steder i hans Breve til Riistow som ikke lade sig aftrykke, saa hæslig er den Følelse der har indgivet dem.

Saasnart den pinlige Uvished var afløst af tilsyneladende Vished, sendte Lassalle en Udfordring til Hr. v. Dönninges og et af grove F'orhaanelser mod Helene overstrømmende Brev til Hr. v. Rackowitza, der nødvendigvis maatte fremkalde en Udfordring af denne. Da Hr. v. Dönniges skyndsomst forlod Genf, blev den Udfordring, Lassalle modtog som Svar fra den fornærmede Brudgom, den afgjørende. En Duelpaa Pistoler blev aftalt mellem Sekundanterne. Her Duelvilkaarene:27

Punktation.

Funfzehn Schritt fester Stand. — Schuss innerhalb 20 Secunden, markirt durch i, 2, 3, Anfang, Mitte und Ende. — Glatte Pistolen mit Visir und Korn. — Haltung beliebig. — Drei Kugeln pro Mann. — Versagen gilt fiir Schuss. — Jedesmal ladet derselbe Secundant beide Pistolen; die Secundanten loosen um die Reihe des Ladens. — Graf Kayserling und Herr. Dr. Arndt besorgen den Arzt. — Rendezvous; Om-nibus-Halteplatz in Carouge 71/» Uhr Morgens, 28 August. — R. 1, A. 2, B. 3. — Jeder Duellant hat in Hånden seiner Secundanten einen Revers, dass er sich selbst erschossen hat, flir vorkommende Falle.

Gregor Graf Bethlen. — W. Riistow, Oberst-Brigadier. —Graf Eugen Kayserling. — Dr. Wilh. Arndt.

Lassalles Sekundant og nøje Ven, Oberst Riistow (død for faa Aar siden som Selvmorder) fortæller at han om Middagen den 27de, da han i Victoria-Hotel meddelte Lassalle denne Aftale, indstændigt opfordrede ham til at øve sig en Smule i Skydning og angav ham et Sted, hvor han/

kunde gjøre det. Lassalle svarede med at kalde det «dumt Tøjeri». Hans Modstander var af en anden Mening, han gjorde samme Eftermiddag paa Skydebanen 150 øvelsesskud. Jeg anfører nogle Sider af Oberst Riistow om den sidste Morgen:

«Ved Midnat gik jeg iseng i Lassalles Værelse. Allerede Kl. 3 næste Morgen stod jeg op og ilede saasnart jeg var paaklædt til mit Hjem, hvor jeg havde flere Smaating at hente. Derfra gik jeg til Bøssesmeden fandt ham Kl. 4 ved Arbejdet [paa en itubrudt Pistol], tog strax Pistolen med og vendte tilbage til Victoria-Hotel. Kl. 5 vækkede

jeg Lassalle, der sov sødt. Tilfældigvis saa’ han strax Pistolen. Han greb den, faldt mig om Halsen og sagde: «Der har jeg jo netop, hvad jeg

behøver.» — Før Kl. 7 vare vi i Carouge. Undervejs havde Lassalle gjentagne Gang bedt mig, at jeg dog maatte sørge for, at Duellen fandt Sted paa fransk Grund, for at han kunde blive i Genf og endnu afgjøre Sagen med den gamle «Deserteur». Saa meget jeg glædede mig over hans Sikkerhed, var dette mig dog noget for stærkt. Jeg gjorde den Bemærkning, at han ikke stod alene paa Mensuren og at enhver Kugle kunde træffe; man maatte aldrigringeagte en Modstander. Men mine Ord gjorde intet Indtryk.

Kl. 7 vare vi i Carouge og da Modparten endnu ikke var kommen, ventede vi. Lassalle der ikke røbede ringeste Uro, drak en Kop The. Kl. 7 ’/<j kom de Andre. De havde Dr. Seiler med sig, der kjendte et passende Sted. De kjørte forud og vi fulgte. — I Nærheden af den Plads, som Dr. Seiler havde for Øje, stege vi ud og gik gjennem Buskadset til vi kom til Stedet.

Jeg blev ved Lodkastning bestemt til at lade for det første Skud og give Kommandoen.

Parterne bleve nu opstillede paa Mensuren, medens jeg ladede. Man formanede mig fra flere Sider til endelig at kommandere ret tydeligt og højt; denne Paamindelse var naturligvis ikke nødvendig. Til hvert Skud vare 20 Sekunder bestemte, der af den ladende Sekundant vare at markere paa den Maade, at han ved Begyndelsen sagde i, efter io Sekunder 2, ved 20 Sekunder 3. Jeg iagttog den Forsigtighed desuden i Forvejen at raabe: Giv Agt!

Jeg gav Kommando 1. Næppe 5 Sekunder efter faldt det første Skud og fra Hr. Racko-witz’s Side. Umiddelbart, ikke et Sekund derefter svarede Lassalle.Han skød forbi, han havde alt Døden i Kroppen. Det var et Under, at han overhovedet endnu havde kunnet skyde. — Da han havde fyret, traadte han uvilkaarligt to Skridt til venstre. Nu først hørte jeg — thi jeg havde maattet se paa Uhret — at En (jeg véd ikke om General Bethlen eller Dr. Seiler) spurgte: «Er De saaret?»

Derpaa svarede Lassalle: «Ja.»

Vi førte ham nu strax til et Tæppe, hvor-paa man lagde ham og hvor man anlagde den første Forbinding. Medens Modparten fjærnede sig, førte Dr. Seiler og jeg Lassalle til en Vogn og hjalp ham ind. Vi kjørte begge med ham og understøttede ham undervejs, saa godt det lod sig gjøre. — Jeg lod Kusken slaa ind paa en Vej, hvor der ingen Brolægning var. Kun 200 Skridt havde vi at kjøre over Stenbro. Lassalle var undervejs meget stille; kun da vi kom over den ujævne Stenbro, klagede han over de Smerter, Saaret foraarsagede ham, og spurgte om vi snart var hjemme.»

Kuglen var trængt ind i Underlivet fra venstre Side , havde sønderrevet alle ædlere Dele og var gaaet ud igjen af højre Side.

Med sikre Skridt gik han trods sine Smerterop ad Hotellets Trappe for ikke at forskrække Grevinde Hatzfeldt, der oppebiede Duellens Udfald. Han laa saa hen til paa den 3dje Dag i Lidelser, som man søgte at bedøve ved Opium. At Saaret var dødeligt, derom var der fra først af intet Øjebliks Tvivl. Den 31te August ud-aandede han.oaa sørgelig og uskjøn, ja uværdig en Død endte et Liv, der havde været saa stort anlagt og saa daadrigt. Og dog var denne Død ikke noget Tilfælde. Denne Skæbne udsprang med indre Nødvendighed af denne Karakter. Lassalle skyldte sig selv, ingen ydre Bistand Alt, hvad han i Livet havde udrettet og fuldbyrdet, og han var selv sin Ulykkes Smed, styrtede sig som med Forsæt i Undergangen. De Linjer der fandtes paa den Saaredes Bryst:

«Ich erkläre hiermit, dass ich selbst es bin, welcher seinem Leben ein Ende gemacht hat.

28de August 1864.

F. Lassalle.»

Disse Linjer, de sidste han har skrevet, hvis Bestemmelse var at udsige en uskyldigUsandhed, der kunde dække en Modstander, indeholde en højere Sandhed og udtale Lassalles hele Skyld. Han selv alene kunde paa saa uværdig en Maade afbryde det Liv, som han selv havde givet en saa stor Betydning og paalagt saa stort et

Ansvar. Det Urene, det halvvejs Frivole, halvvejs Despotiske i hans Sind, det «Problematiske» i hans Karakter, det som gjorde, at hvor helstøbt han end staar, han dog ikke helt gik op i sin Sag, og sin Idé, det var det, som fældede ham.

Saasnart Rygtet om hans Død udbredte sig, dannede der sig i Genf en international Komité af Republikanere fra alle Lande for at foranstalte en storartet Sørgehøjtidelighed. Medlemmer af denne Komité var bl. A. Oberst Joh. Philip Becker for Tyskland, Generalerne Georg Klapka og Grev Beth-len for Ungarn, Bakunin og Alexander Herzen for Rusland, Thaddæus Striynski og Friedrich Bosak for Polen, Elie Ducomme og James Fazy for Schweiz, Francesco Garrida for Spanien, Giuseppe Pino og Giuseppe Zamperini for Italien. Sørgefesten, til hvilken der havde indfundet sig over 4000 Personer, blev den 2den September afholdt i Teviple unique i Genf.

Grevinden lod Lassalles Lig balsamere og førte det med sig til Tyskland i den Hensigt at udstille det paa alle Steder, hvor han havde virketog samlet Tilhængere, men saavel den preussiske Regering som hans Familie lagde sig imellem. Ikke desmindre højtideligholdtes hans Ligfærd rundt om i Byerne af de dengang endnu relativt faatallige Lassalle'ske Foreninger («Menigheder», som man siger paa Tysk) med en fanatisk Smerte og Klage, som om en Folkebefrier var død, og nutildags mindes og fejres hans Dødsdag af Tysklands socialistiske Arbejderstand som i den kristne Kirke Frelserens Dødsdag.

Lassalles Lig kom den 14de September til Breslau og blev der bisat i den Lassalle’ske Familiebegravelse paa den jødiske Kirkegaard. Det simple Mindesmærke, som rejstes over ham, bærer følgende af den firsindstyveaarige Boeckh opgivne Indskrift:

Hier ruhet was sterblich war von Ferdinand Lassalle dem Denker und dem Kampfer.

Han oplevede ikke at se en eneste af de Tanker, han havde kæmpet for, virkeliggjort. Hans Gravsted ligger ved Indgangen til den blodige Vej, ad hvilken det nye Tyskland med Vælde er skredet fremad til et Maal, som blandt mange Andre ogsaa han havde for Øje, dets Enhedog Magt, men som blev naaet ved Midler, ingen Anden end han havde havt Temperament og Intelligens nok til at anvise. Det er sandsynligt at han (ligesom hans Ven Lothar Bueher, men paa anden Vis) i politisk Henseende havde støttet Fyrst Bismarck under hans Kamp for Oprettelsen af det tyske Rige, hvis et længere Liv havde været ham forundt. I social Henseende vilde han derimod fra først af have stillet store Fordringer til Regeringen, Fordringer som den efter hans Død ikke tænkte paa at imødekomme. Men det er sikkert, at den preussiske Regerings Kulde overfor det brændende sociale Spørgs-maal, mere end noget Andet har bidraget til at fortrænge Lassalles nationale Socialisme, idet den Betingelse faldt bort der sikrede den Overlegenheden : den lettere Gjennemførlighed. Endnu nogle Aar efter Lassalles Død stemte hans Tilhængere, naar de ikke formaaede at sætte en Kandidat af deres egne igjennem, hellere paa en Konservativ end paa et Medlem af det Marx-Bebelske Parti. Saa skilte kun ringe personlige Spørgsmaal de socialdemokratiske Grupper og man stemte i Lassalles Arbejderforening altid, naar Valget var mellem flere, paa den politisk radikale Kandidat. Og nu ere Foreningerne sammensmeltede. Saalænge Preussen endnu var det gamle sorthvide Kongedømme, var Arbejder-befolkningen i det Store og Hele enten politisk passiv eller den fulgte de liberale Førere. Først ved Stiftelsen af det nordtyske Forbund begynder den egentlige Udbredelse af Socialdemokratiet i Tyskland og først efter Fredslutningen med Frankrig begynder dets rapide Væxt. Det synes at voxe i samme Grad som Partikularismen svinder.

Det er endnu i friskeste Erindring, hvorledes Attentaterne paa den tyske Kejser gave Bismarck Anledning til at gjennemføre en Lov der foreløbigt stillede Tysklands Socialister udenfor Loven, og det er en bekjendt Sag at han efter Indvarslingen og den paabegyndte Gjennemdrivelse af en fuldstændig Omvæltning i Rigets økonomiske Politik tilstræber at supplere Socialistloven ved Statssocialisme, idet han i flere Grundtræk virkelig-gjør Kathedersocialisternes Program.

Under Socialistlovens første Behandling i September 1878, hvor Bebel og Bismarck vare Hovedtalerne, kom den sidste til at udtale sig vidtløftigt om sit Forhold til Lassalle.

Da Bebels Hovedargument havde været det, at Regeringen selv bestandig havde søgt at benytte og at alliere sig

med det socialdemokratiske Parti overalt, hvor den kunde have Fordel deraf, og da han navnlig vidtløftigt havde dvælet ved Sammenkomsterne og det kordiale Forhold mellem Bismarck og Lassalle, maatte KantslerensTale nødvendigvis gaa nærmere ind paa dette saa længe brændende Emne; men at han med fuldstændig Forbigaaelse af Lovens principielle Væsen og praktiske Anvendelighed udelukkende vilde fordybe sig i disse Personalia, det var, hvad næppe Nogen havde troet. Med en Snært til den foregaaende Taler, Prof. Hanel, hvem han erklærede ej at ville følge «paa det principielle og rhetoriske Felt», sprang han lige ud i de personlige Tvistemaal og Spørgsmaal og leverede et lille Stykke Selvbiografi i Forening med en ved sin Varme overraskende Lovtale over Lassalle. Ganske vist laa det i Sagens Natur, at, vilde Bismarck ikke — som Politikere i Nødsfald pleje — uden videre dementere, hvad Bebel havde meddelt om hans nære P'orhold til Lassalle, saa maatte han forsøge at skildre denne som en ikke statsfarlig Personlighed. Men en Varme som den, hvormed han talte, var ikke politisk nødvendig, den var øjensynlig udsprungen af en folt Beundring, og jeg erindrer ikke, nogensinde at have hørt Bismarck omtale en politisk Personlighed i saa anerkjendende Udtryk. Han fremhævede først, at det (modsat Bebels Paastand) var Lassalle, der fra Begyndelsen af søgte ham, ikke omvendt. Saa fortsatte han:

Jeg har set ham, og fra det Øjeblik af,da jeg havde talt en Time med ham, har jeg ikke angret det. Jeg har ikke set ham tre, fire Gange om Ugen, men i det Hele tre, fire Gange. Vort Forhold kunde ikke have Karakteren af en politisk Forhandling. Hvad havde Lassalle kunnet byde og give? Han havde Intet bagved sig. I alle politiske Forhandlinger er do 7it des [jeg giver, for at Du skal give] en Sag, der slumrer i Baggrunden, selv naar man for Anstandens Skyld ikke taler ligeud derom. (Munterhed.) Anderledes derimod, naar man maa sige til sig selv: Hvad kan Du stakkels Djævel give? Han havde Intet, han kunde give mig som Minister. Hvad han havde, var noget, der tiltrak mig som Privatmand overordentligt: han var et af de aand-rigste og elskværdigste Mennesker, jeg nogensinde har kjendt, en Mand, der var ærgjerrig i stor Stil, i denne Henseende slet ikke Republikaner, han havde en meget udpræget national Tænkemaade; hans Idé, som han stræbte mod, var det tyske Kejserdømme, og deri havde vi et vist Berøringspunkt. Lassalle var ærgjerrig i høj Stil, og om det tyske Kejserdømme just skulde slutte med Dynastiet Hohenzollern eller snarere med Dynastiet Lassalle, det var ham maaske tvivlsomt (Latter), men monarkisk var hans Tænkemaade helt igjennem. Disse kum-merlige Epigoner, der nu bryste sig med ham, vilde han have tilslynget et Quos ego og med Haan vist tilbage til deres Intet; han havde nok sat dem ud af Stand til at misbruge hans Navn. Lassalle var et klogt og meget aandfuldt Menneske, med hvem det var yderst lærerigt at tale; vore Samtaler have varet Timer igjennem, og jeg har altid beklaget, naar de var tilende. Derfor er det ogsaa urigtigt, at Lassalle og jeg skulde været komne fra hinanden i hvad angik dette personlige Forhold, et Forhold af personlig Velvilje, som havde dannet sig imellem os, idet han havde det tiltalende Indtryk, at jeg i ham saa’ en aandfuld Mand, med hvem det var behageligt at omgaas, og at jeg var en intelligent og beredvillig Tilhører. Om Forhandlinger var der allerede af den Grund ingen Tale, fordi jeg i vore Samtaler kom lidet til Orde (Latter); han bestred Omkostningerne ved Samtalen alene, men han førte den paa en behagelig og elskværdig Maade, og Enhver, der har kjendt ham, vil give mig Ret i denne Skildring. Han var ikke den Mand, med hvem bestemte Afgjørelser om do ut des kunde træffes, men jeg beklager, at hans og min politiske Stilling ikke tilstedede mig at omgaas meget med ham, og det vilde glæde mig, hvis jeg til Nabo paa Landet havde en lignendeMand af denne Begavelse og dette aandrige Naturel.»

Ser man kritisk paa denne Udtalelse, da viser det sig strax som et Punkt af yderst underordnet Vigtighed, om Bismarck, som Grevinde Hatzfeldt hævdede, har set Lassalle en 20, 30, eller, som han selv paastaar, en tre, fire Gange. Sligt er vanskeligt at huske nøjagtigt. efter 15 Aars Forløb; det er rimeligt, at Grevinden overdriver og Bismarck formindsker. En Fejlhuskning paa dette Punkt er uvæsentlig. Anderledes stiller Forholdet sig med Hensyn til Spørgsmaalet om Sammenkomsternes Natur. Det er let for-staaeligt, at Bismarck vil forsøge paa at skildre dem som politisk rent uskyldige og betydningsløse; men er saadant i ringeste Maade sandsynligt eller troligt? Kantsleren, der forstaar at slaa Mynt af alle sine Evner, forsmaar end ikke at bruge sit halvt godlidende, halvt ondskabsfulde Lune til den Vittighed, at Lassalle overhovedet holdt altfor meget af at høre sig selv tale, til at nogen Overenskomst kunde blive afsluttet dem imellem. Han glemmer da, at han selv et Minut tidligere har frikjendt Lassalle for al smaalig P'orfængelighed og kaldt ham ærgjerrig i den store Stil. Saa benægter han

dernæst fuldstændigt Muligheden af et do ut des imellem

sig og Lassalle, imellem Revolutionen fra oven og fra neden af. Han siger: «Lassalle havde Intet bag ved sig.» Intet? Bismarck var ikke i 1863 saa naiv at antage det da nys stiftede store tyske Arbejderparti for et Intet. Hvad Lassalle havde bag sig og kunde byde, var en i Konflikttiden højst værdifuld Alliance for Regeringen, og denne Alliance er dengang, hvis den ikke modtoges, i ethvert Tilfælde ikke bleven tilbagevist. Endelig, da, som Bismarck fremhæver, Regelen do iit des er den politiske Norm, hvorfor gav da Bismarck til Lassalle, hvis denne Intet kunde give Gjengjæld? Den almindelige direkte Valgret var Lassalles og kun Lassalles Program, og Bismarck gav den. Produktionsforeninger med Statskredit var Lassalles og kun Lassalles nærmeste praktiske Formaal, og Bismarck bevægede Kongen af Preussen til af sin Privatkasse at give en større Sum Penge til de første Forsøg i denne Retning.

Om disse Punkter udtalte Bismarck sig svævende: «Vore Underhandlinger drejede sig sikkert ogsaa om den almindelige Valgret — jeg lader mig gjærne overbevise og ser ingen Forbrydelse i, at jeg i sin Tid har underholdt mig med et forstandigt Menneske derom — jeg er ganske vis paa, at vi har talt derom.» Det var da ikke i Kraft af en Overbevisning, at Bismarck ind-førte almindelig Stemmeret; han optog den «med en vis Modstræben som Frankfurter-Tradition»; det var under Datidens politiske Kampe «et Kort, der var blevet liggende paa Bordet; det maatte spilles ud». Kun saa meget skulde synes utvivlsomt, at det blev udspilt mod den herskende Middelstand, og at den Vinding, det indbragte, maatte tilfalde det umiddelbare Demokrati.

Hvad der i denne Sammenhæng interesserer mig mest i denne Udtalelse, det er dog ikke det Politiske, men det Billede, den giver af Lassalles Privatpersonlighed som den staar for Tidsalderens største Statsmands Blik. Vi have her en Skizze af Lassalle umiddelbart før hans Undergang, der danner det ligesom historisk fordrede Modstykke til det Portræt, Heine tegner af ham ved Begyndelsen af hans Bane.

Den Tanke, hvilken Fremtid der vel havde været Lassalle forbeholdt, ifald han ikke var bleven revet bort i sin kraftigste Alder, er skjønt tiltrækkende ørkesløs. Enhver Mand staar i Historien kun med Stemplet af hvad han har været og hvad han har udrettet, og Ingens Stempel er tydeligere end hans.

Vi lære i den tyske Literatur i dette Aar-hundrede tre forskjellige efter hinanden følgende Slægter af Aander at kjende: først Romantikerne,der fly Nutidslivet og den ydre Virkelighed for at glemme det udvortes Livs Armod i en digtet Verden — saa opstaa omkring Julirevolutionen de første poetisk-politiske Aander, der som Heine og Börne attraa Menneskeslægtens Emancipation fra alle Slags politiske og konventionelle Lænker og som i ubestemt Almindelighed udtale Felt-raab for den hele Menneskehed under dens Frihedskamp mod Statsreligionens og Absolutismens Tryk. «Det unge Tyskland» fortsætter denne mere humane end politiske Radikalisme. Hos Hegelianerne af Venstre som den talentfulde Ruge, hos Digtere som Gutzkow, Prutz, Her-wegh, Freiliggrath, Moritz Hartmann, hos Talere som Kinkel beholder Oppositionen mod det Be-staaende, iøvrigt baaret af rige poetiske, filosofiske eller oratoriske Evner, det ideologiske og doktrinære Element, der karakteriserer den Gruppe af Frihedsmænd, hvilke man i Tyskland i vore Dage betegner som «die vormärzlichen» — saa følger den tredje, nulevende, magtelskende Slægt, hos hvem det lyriske og ideologiske Element er fordampet, hvis Karaktermærke er en praktisk, ofte brutal Realisme paa et bredt, lærd theore-tisk Grundlag, den Slægt som Bismarck nu har præget med sin Aands Prægestok, og som efter-haanden overfor ham har foretaget en Bevægelse,som ikke er uden Analogi med den, de franske Republikanere af 1793 foretoge overfor Napoleon den istes geniale Despoti.

Men uden at opleve Bismarcks Bedrifter, upaavirket af Bismarcks Aand, staar Lassalle, skjønt ogsaa han stammer fra 1848, med det nye Tysklands bedste aandelige Præg: fuldkommen Frihed for doktrinære Reminiscenser, det skar-peste Blik for Realiteter, praktisk Begavelse grundet paa videnskabelig Viden. Og hvad det sociale Spørgsmaal angaar, da har han set langt, langt videre frem i Tiden, end vi endnu ere naaede og er forsaavidt ikke blot en Nutidens, men en Fremtidens Aand. Der findes under den politisk-sociale Overflade i Europa en gjaärende Idé, en stor og mægtigt om sig gribende, som Lassalle for atten Aar siden forkyndte for

nogle Hundreder, og som nu har 500,000 tyske Vælgere i sin Tjeneste, Ideen om at vor nuværende økonomiske Ordning er uholdbar, maa omformes og kan omformes saaledes, at der isteden-for det Brutalitetens og Uretfærdighedens Herredomme, som nu bestaar, træder en Tilstand, hvor den ophobede og nu ubrugte økonomiske Viden bliver anvendt som afgjørende og ordnende Magt. At denne Idé er bleven Almenejendom, skyldes fremfor nogen Lassalle.Udrustet var han fra Naturens Haand med gode og store Gaver, først med Vilje som en Spartaner, saa med Intelligens og Talekunst som en Yngling fra det gamle Athen. Buen og Lyren! Men Harmonien mellem disse store Evner medførte kun en ufuldstændig personlig Gjen-nemdannelse. Et uformet Bundfald af Forfængelighed og Overmod, en «Hybris» , som Grækerne kaldte det, blev tilbage. Og dette Overmod styrtede ham. Forholdene gave hans Evner kun theoretisk ikke praktisk det Raade-rum, de forlangte. Han var hele sit Liv — i Frihed som i Fængsel — en Ørn i et Bur. Saaledes steg og steg den irriterede Viljeskraft i overspændt Styrke til den fortrængte de øvrige Evner og forstyrrede hans Væsens Ligevægt. Den Sygdom, der dræbte ham, var altfor megen Vilje, som Andre dø af alt for stort et Hjærte. Men Viljen eller Selvfølelsen, hvis Overmaal dræbte ham, var tillige det Princip, der hans Liv igjennem holdt ham oppe. Han staar i Historien som et Viljesmonument. Romantikerne havde stadfæstet deres Selvfølelse i Kapricen, i det lunefulde Indfald, de politisk revolutionære Digtere havde tilfredsstillet deres Selvfølelse i en genial, men nødvendigvis politisk planløs Fægtning for Emancipation, Lassalles Selvfølelse bragte ham til at giveSamtid og Eftertid et stort og uforglemmeligt Exempel paa en ejendommeligt spredt og samlet personlig Energi.

Af den Aarsag er det, at en af den videnskabelige Interesse relativt uafhængig psykologisk Interesse blivende vil knytte sig til, hvad han har frembragt.

ANMÆRKNINGER.

Første Afdeling.

[1] Som Exempler paa slige vil jeg kun anføre to: «Damit sie durch keinenRest einer sittlichen selbständigen Staats-anwalt beengt» for «Staatsgewalt» og «Ist es Vor-bereitung zum Hochverrath wenn ich Jemanden in einen unerlaubt en Verein einzutreten auffordere?» istedenfor »erlaubten». Hochverrathsprocess 1864, S. 38, 43.

[2] Lassalle: Die Philosophie Herakleitos des Dunkeln von Ephesos I ni.

[3] Proces i Dusseldorf 27de Juni 1864, Slutningen.

[4] Heinrich Heine: Briefe. Dritter Theil. Breve fra Januar og Februar 1846.

[5] Une pacre d’amour de Ferdinand Lassalle. S. 71. [ved Trykfejl 5] Lasssalle: Meine Vertheidigungsrede wider die Anklage der Verleitung zum Cassetten-Dieb-stahl, gehalten am 11. August 1848 vor den kgl. As-sisenhofe zu Köln und den Geschworenen. — Der Criminalprocess wider mich wegen der Verleitung zum Cassetten-Diebstahl, oder: Die Anklage der moralischen Mitschuld. Ein Tendenzprocess. Köln. Wilh. Greven 1848. Disse tvende Brochurer, der ikke kunne faastilkjøbs og ikke findes paa Bibliotheket i Berlin, har jeg fundet paa det kongelige Bibliothek i Miinchen.

7 Lassalle: Herakleitos I 51 II 443.

s Lassalle: Herakleitos I 35. Sammenlign Lazarus und Steinthal: Zeitschrift fltr Völkerpsychologie und Sprachkunde. Zweiter Band 333.

s Lassalle: Herakleitos I 25, 35.

10 Fuldstændigt kom Lassalle aldrig ud over den Hegelske Jargon. I hans Tragedie «Franz von Sickingen» taler Karl den Femte om sine Formaal og siger saa rent hegelsk:

Wenn Ihr die meinen

Zu Eures Wollens Inhalt machen könnt —

dann Franz

Dann solit Ihr steigen.

Endnu i hans sidste større Skrift «Capital und Arbeit» tales om Begrebernes «Slaaen om». Se ligeledes »System der erworbenen Rechte» II 9 om Begrebets dialektiske Virksomhed.

11 Lassalle: Herakleitos I 36 II 276 I 119, 92 II 276,

43L 439-

'* Lassalle: Herakleitos II 269, 281, 442.

13 Lassalle: Herakleitos II 434, 436.

M Lassalle: Die Feste, die Presse und der Frankfurter Abgeordnetentag.

15 Sammenlign om dette Udtryk: Assisenrede 1848, S. 32, 49. Arbeiterprogramm S. 7. An die Arbeiter Berlins S. i"3. Hochverrathsprocess S. 12. Die Wissenschaft und die Arbeiter S. 41.

1S Lassalle: Die indirecte Steuer S. 117.

17 Lasssalle: Franz von Sickingen 85, 2, 92, 140, 62, 207, 151.18 Assisenrede 16, 26, 48, 33—35.

19 Man sammenligne f. Ex. med Lassalles Grundbetragtning en lille Afhandling af Giuseppe Saredo, en af Italiens første Jurister: Dell' applicazione del metodo speri-mentale allo studio delle scienze civili e giuridiche.

20 System der erworbenen Rechte I 68, 70. Smgln. »Capital und Arbeit» 165 Anm.

21 System der erw. Rechte I 61, 197, 200—214, 449 ff. Die indirecte Steuer S. 116.

22 Se især System der erw. Rechte II S. 21, 62, 72, 77, 101, 105, 179—184, 233, 486.

23 Testamenta vero mero jure mdlius essent momenti, nisi anima esset immortalis; sed quia mortui revera adhuc vivunt, ideo manent domini rerum; quos vero keredes reliquerunt coneipiendi sunt ut procuratores in rem suam.

24 Smlgn. System der erw. Rechte II 400 — 604, desuden von Sybels Kritik af Lassalles Hovedværk i »Lehren des heutigen Socialismus und Communismus» (Vorträge und Aufsätze S. 81 ff.) og F. A. Langes Gjensvar i hans Bog: «Die Arbeiterfrage» S. 399.

25 System der erw. Rechte I 47.

26 Fortalen, sammenlign II 586 Note.

27 Lassalle: «Die Feste, die Presse und der Frankfurter Abgeordnetentag.»

28 Helene von Rackowitza: »Meine Beziehungen zu Ferdinand Lassalle» S. 46.

29 Lassalle: «Was nun?» S. 24. Smlgn. »Offenes Antwortschreiben» S. 5. »Hochwerrathsprocess» S. 44.

Anden Afdeling.

[1] F. A. Lange: Die Arbeiterfrage S. 248.

[2] «Videnskabsmændene have i den Grad skreget Halsen af sig Aarhundreder igjennem, at det endelig er naaet til Regeringens Øren. Kun én Statsadvokat og én Domstol have bevaret sig uberørte af den almindelige Larm, have tilstoppet deres Øren med Vox, som Odysseus sine for Sirenernes Sang, og derfor skal jeg gaa i Fængsel? Hvor uretfærdigt!» Die indirecte Steuer.

[3] Offenes Antvvortschreiben 31. Capital und Arbeit 174 Note. Proces i Diisseldorf 21. Hochverrathsprocess 33.

[4] Die Erinnye des gemordeten Rechtbodens. — Aber was machtiger als sie alle immer nur gewachsen ist . . . von einer Zeit der andern in heiliger Ehrfurcht iiberliefert, das ist der stolz ragende Baum wissenschaftlicher Erkentniss. Die Wissenschaft und die Arbeiter S. 3.

[5] Die Wiss. u. die Arb. 43. Criminalprocess 2tes Heft. S. 15 ff.

[0] Was nun? og «Die Feste, die Presse o. s. v.» S. 11.

[7] Smign. til Bekræftelse af den Lassalleske Paastand om det ringe Antal af nogenlunde vel stillede Statsborgere Lange's Beregninger om Kjødprisernes Fordeling. F. A. Lange: Die Arbeiterfrage 183 ff. De indirekte Skatter, der i Tidsrummet fra Lassalles Død til 1877 i Tyskland stedse mere indskrænkedes, ere siden Omslaget i Bismarcks økonomiske Politik stegne til det mest trykkende Omfang.

[8] Smign. Bevisførelsen i Orla Lehmanns: «Mit Forsvar for Højesteret i den falsterske Sag 19. Jan. 1842.» Efterladte Skrifter III 144.

[9] Die indirecte Steuer 50, 110.

[10] Die Wiss. u. die Arb. 39, 31.[11] Man soli sie zerschmeissen, wurgen und stechen, heimlich und öffentlich, wer da kann, wie man einen tollen Hund todtschlagen muss. Darum, liebe Herren, loset hie, rettet da, steche, schlage, wiirge sie, wer da kann o. s. v.

[12] Lieben Briider, lasst euer Warten und Zaudern, es ist Zeit, der Sommer ist vor der Thiir. Wollt nicht Freundschaft halten mit den Gottlosen, sie hindern, dass das Wort nicht wirke in voller Kraft. Schmei-chelt nicht euren Ftirsten, sonst werdet ihr selbst mit ihnen verderben. Ihr zarten Schriftgelehrten, seid nicht unwillig, ich kann es nicht anders machen.

[13] Smign. Karl Marx: Neue Rheinische Zeitung 5—6te Heft 1850: Der deutsche Bauernkrig von Fr. Engels passim.

[14] Karl Marx: Der 18 Brumaire des Louis Napoleon p. 26.

[15] Marx, der er en endnu stivere Tilhænger af den He-gelske Rytme og Symmetri i Historiens Filosofi end Lassalle, har 3 økonomiske Hovedperioder. I den første er Arbejderen Privatbesidder af sine Produktionsmidler og har for egen Regning en. lille Forretning. Kapitalens Ophobning i den følgende Periode beror, hvor den ikke ligefrem følger af Slavers og Livegnes Forvandling til lønnede Arbejdere, kun paa Udnyttelsen af den umiddelbare Frembringer o: paa Opløsningen af den paa eget Arbejde beroende Privatejendom. Men til denne første Overgang fra den søndersplittede Privatejendom til den kapitalistiske Privatejendom svarer denne sidstes Overgaaen til Samfundsejendom som tredje Periode, som Negationens Negation. Den første Gang gjaldt det om nogle faa Usurpatorers Udnytten af Folkemassen, nu om Exproprieringen af faa Usurpatorer til Bedste for Folkemassen. Men medens denførste Overgang har varet Aarhundreder, indbilder Marx med sin abstrakte Radikalisme sig, at den sidste kan ske saa let og hurtigt som i den spekulative Konstruktion, med et eneste Slag, ved en pludselig Omvæltning — en højst uhistorisk Betragtningsmaade.

[16] Zur Arbeiterfrage.

[17] F. A. Lange: Die Arbeiterfrage 161—172. Lujo Bren- tano: Das Arbeiterverhältniss gemäss dem heutigen Recht 179 ff.

[18] Smign. Lassalle: Arbeiterfrage, Offenes Antwortschreiben, Arbeiterlesebuch, Die indirecte Steuer, passim.

[19] F. A. Lange: Die Arbeiterfrage 361.

[20] Ibidem.

[21] B. Becker: Enthiillungen iiber das tragische Lebensende Ferdinand Lassalles 28. Ægtheden af de i denne gemene Pamflet aftrykte Breve er uomtvistet. Muligheden af enkelte Forfalskninger er dog ikke udelukket ved stjaalent foretagne Afskrifter som disse.

[22] Lassalle: Der italienische Krieg 54 ff. Arbeiterlesebuch 63-65.

[23] Die Wissenschaft und die Arbeiter 24 ff.

[24] Rudolph Meyer: Die bedrohliche Entwickelung des Socialismus und die Lehre Lassalles.

[25] Arbeiterprogramm 25.

[26] B. Becker: Enthiillungen 28.

[27] Carl Schilling: Die Ausstossung des Præsidenten Bernhard Becker aus dem Allgemeinen deutschen Arbeiterverein 31.Brandes.

Ferdinand

Lassalle.